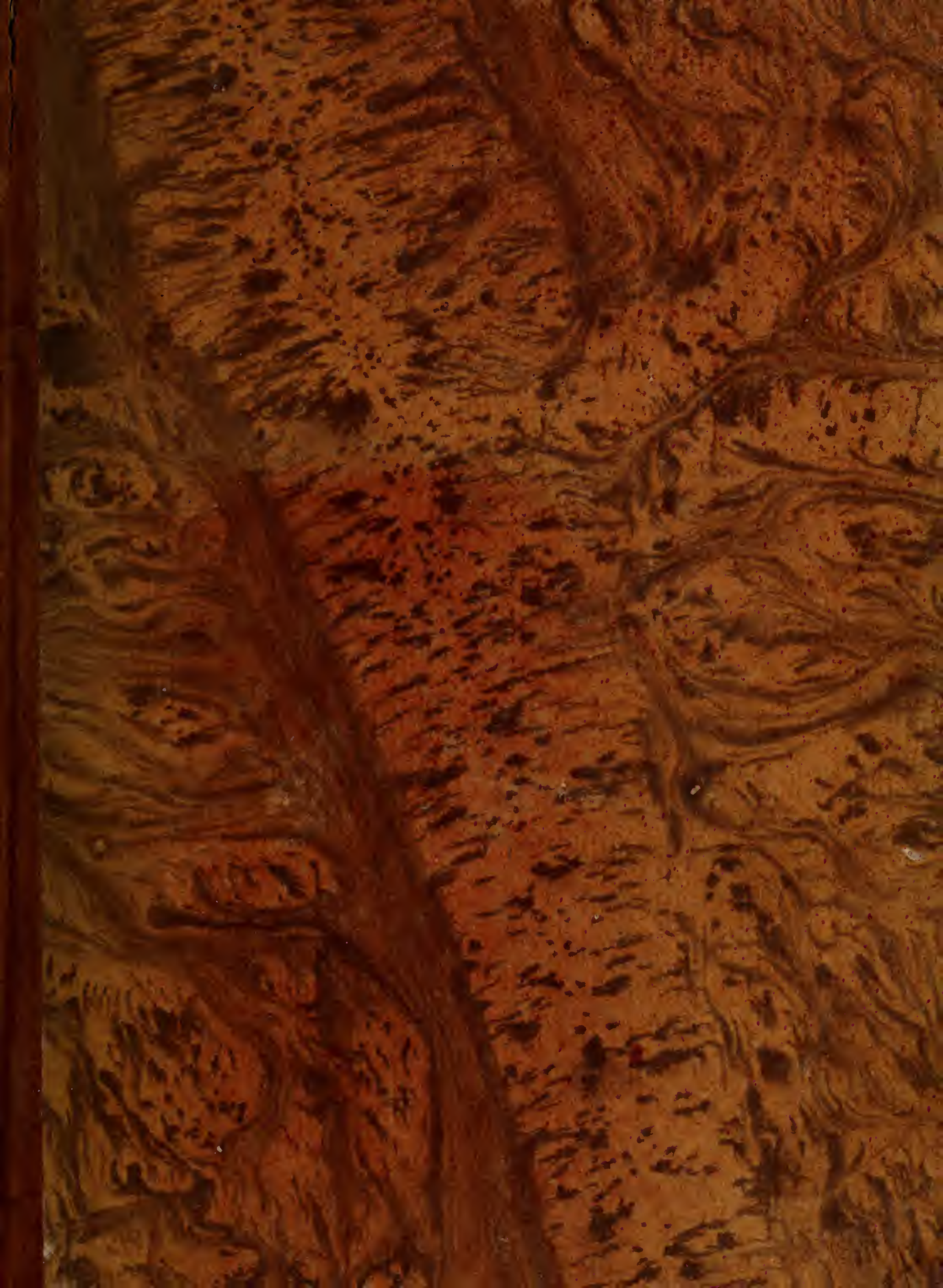
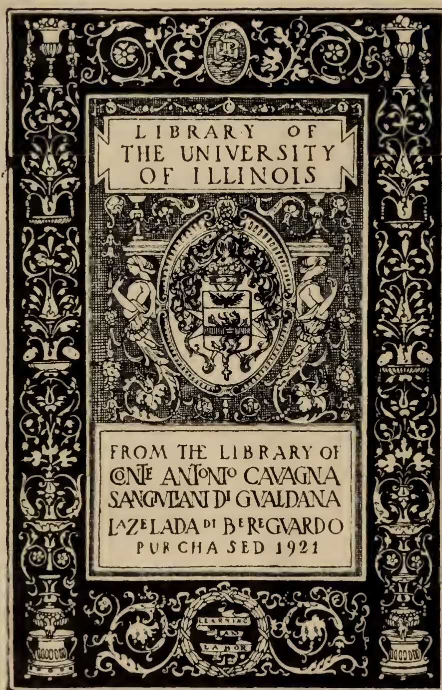



LIBRARY OF
THE UNIVERSITY
OF ILLINOIS
FROM THE LIBRARY OF
CONTE ANTONIO CAVAGNA
SANGIULIANI DI GUALDANA
LAZELADA DI BEREGUARDO
PURCHASED 1921
LEARNING AND LABOR

HISTORIA
PRINCIPUM
LANGOBARDORUM

Quae continet antiqua aliquot opuſcula de rebus
Langobardorum Beneventanae olim Provinciae
quae modo Regnum fere eſt Neapolitanum.

CAMILLUS PEREGRINIUS

ALEX. FIL. CAMPANUS

Recenſuit atque carptim illuſtravit

HAC NOVA EDITIONE

Notis, ineditis adhuc opuſculis, variiſque Diſſertationibus,
atque Peregrinii vita auxit

FRANCISCUS MARIA PRATILLUS

TOM. III



NEAPOLI, Ex Typographia Johannis de Simone MDCCLI.
Superiorum facultate.

EXCELLENTISSIMO DOMINO

MARCHIONI

SCIPIONI MAFFEJO,

Patricio Veronensi, armatorum Duci, &c.

FRANCISCUS M. PRATILLUS S.



Uod Lyrici Vatis testimonio instruimur, Maecenates nempe Scriptoribus & *praesidium* esse, & *decus*; praesidium profecto in vindicandis ab obtrectantium molestia ingenii sui partubus, decus vero in iisdem illustrandis; hoc unum mihi quidem in votis fuit, EXCELL. DOMINE, ut alteram hanc opellae hujusce meae partem Tibi nuncu-

parem. Te auſpice, haud dubito, quin ipſi & forte praeſidium, & decus eximium profecto adjungatur. Eccuinam enim ignotum, Te noſtrae aetatis ſingulare ornamentum eſſe, & quem Literaria Reſp. omnigena eruditione refertum praedicat? At profecto ſi abs Te uno ſacrarum, vel humanarum ſcientiarum praeclara deſcripta monumenta ſingula perſequi vellem, nimis arduum plane foret, ac difficillimum. Nec enim ea duntaxat meminiſſe ſatis eſſet, quae vulgo edita circumferuntur, verum quae ſcripta tantum in pluteis tuis deliteſcunt hactenus, lucemque expectant. At ne omnia ſilentio omnino praeterita videantur, ea tantum innuam, quae eruditorum judicio majorem laudem, ac plauſum ſunt conſecuta. Ea primo quidem quae ad Poëſim attinent, non Latinam duntaxat, ſed vernaculam quoque, Homeri praeſertim duobus Iliadis prioribus libris ad Italicum numerum tranſductis, noſtrae Poëſeos lepores aeque ac venuſtatem, elegantiamque (quae ex ipſo Graeco textu tibi eruere licuit) quis non miretur? Quis item Theologicam Hiſtoriam, qua Divi Pauli Apoſtoli epiſtolis ſedulo explicatis, ac S. Auguſtini doctrinâ in Pelagianos, illorumque

aſſe-

asseclas uberius explanatâ , Catholicae Ecclesiae orthodoxa veritas non parum confirmatur. Quae quidem opera Vir Cl. P. Turneminius, nisi pessimo Christianae Reip. mors eripuisset, in suum Gallicum sermonem vertere, & in plures tomos distinctim digerere cogitarat, ut quae publicae utilitati plurimum conducere adfirmabat. Verum in tot ingenii tui enumerandis ornamentis frustra tempus consumem potius, quam debitum Tibi honorem hisce laudibus exaequem; quum quisque pro se fertilissimam mentis tuae penum animadvertat, ut qui Bibliothecam pene lectissimam cujuscunque fere generis disciplinarum tot descriptis voluminibus absolveris. Nec mirum profecto, quo nedum Italiae nostrae Cl. Viri (nec sine invidiae quandoque, aut iracundiae stimulis agitati), sed & Galliarum, Germaniae, Britanniae, Hollandiae, Moscoviaeque tua quaeque scripta volumina laudibus passim extollunt, ac celebrant. Quod enim aliis divisim & per partes a Deo Opt. Max. Tibi conjunctim, & plenius tributum admiramur. Ex quo profecto non parum laudis, & gloriae hanc meam elucubratiunculam allaturam confido, quum tuum in fronte nomen

prae-

praeſeferat ; tum vel maxime , quum tua voluntas adceſſerit . Tuum jamdiu animum , EXCELL. DOMINE , in me ornando (immerito licet) ſatis cognovi ; in rependenda vero gratia imparem me omnino ſentio. Benignitatis tuae argumentum ſingulare fuit , quod me ornares , non ingenii mei, quod quam exiguum ſit , haud plane ignoro. Haec tua quidem morum tuorum comitas, ac ſuavitas omnium bono nata eſſe videtur. Quorſum igitur in Te vel generis tui , vel Comitiſſae Peregriniae conjugis tuae (e qua ad Peregrinii noſtri nomen felici fauſtoque auſpicio conſervandum cognomen eductum) nobilitatem ; vel geſtorum tuorum , vel germani tui Bavaricarum copiarum ſummi Imperatoris , cui aliquando militaris gloriae meritum invidens , ab ipſo bellicis praeceptis , & exemplis ſatis imbutus , pluries cum hoſtibus conflixiſti , nec ſine aut ſociorum , aut ipſorummet hoſtium admiratione;vel tuae illuſtris familiae praeclariſſimos heroas enumerem , atque extollam , quum ea aliorum dictis ſatis commendata videamus ? In Te uno omnia MAFFEJAE gentis decora ac ornamenta ſunt congeſta ; ut quique Cl. Viri Excell. Marchionem SCIPIONEM MAFFEJUM , Litera-

tera-

terariae Reip. lumen, ſcientiarum anteſignanum, totius Italiae decus merito appellent. Sub tanti Viri igitur praeſidio haec Peregrinii opuſcula animadverſionibus, ac Diſſertationibus locupletata, aliiſque nondum antehac editis, quae Langobardicam Hiſtoriam plurimum illuſtrant, aucta in medium attuli, non ut meritum tuum exaequarem, aut laudem aliquam mihi uſurparem, ſed ut bono quoquo modo Reip. conſulerem. Quod ſi conſilii mei rationem improbari contigerit, qui votis fortaſſe multorum minime ſim obſequutus, illorum judicio lubenter adſtipulor, & notam imbecillitatis meae aequo animo feram; in reprehenſionibus enim amoris potius vim, quam querelam rependere decet, inquit D. Chryſoſtomus. Humanitatis tuae igitur erit, EXCELL. DOMINE, ut hoc qualecunque donum libenter excipias, qui immerito favere conſueviſti, qui nedum literarum abdita penetravi, ſed ne limen quidem attigi. Noli in conferendis beneficiis defatigari, ut tui nominis fama in dies augeatur magis, & nos patrocinii tui praeſidium levet. Vale.

Neapoli poſtr. Nonas Junias, CIϽIϽCCLI.

ELENCHUS
EORUM,
Quae hoc Tomo continentur.

AD

AD CHRONICON DUCUM NEAPOLIS

NUNC PRIMUM IN LUCEM EDITUM

PROLUSIO

FRANCISCI MARIAE PRATILLI.



T hujus nostrae civitatis, ac Regni cl. virorum, qui me ad hoc nuper inventum Ducum Neapolis Chronicon prelo subdendum, & huic Tomo inserendum enixe impulerunt (quamvis alibi sane foret conlocandum) votis annuerem; antequam quae ad ipsius Chronici inventionem, veritatem, Auctorem, stilum, ac cetera ad legentium institutionem attinent, aperiamus, ne quid ad perfectam illius cognitionem desiderandum supersit, quaedam primum de Ducatu Neapolitano delibanda putavi. Valde enim in hac re Scriptores a veritate aberrant; vanis, ac futilibus enarrationibus historiam suam complures exaggerarunt, variasque perridiculas sane fabellas, ac figmenta sunt commenti. Mirum profecto videtur, quod recentiores plerique Scriptores hallucinentur, & illorum veluti somniis obsecundantes, quae ab iisdem sunt mutuati, parum accurate in medium proferre non verentur. Ut autem quae vera & explorata ab incertis falsisque secernantur, breviter heic de Ducatu Neapolitano non abs re differendum videtur, ac deinceps eorundem Ducum seriem veram, germanamque haud ex Chronico ipso duntaxat (multa enim in eo & in principio, ac fine desiderantur) sed ex ceteris monumentis, ac Scriptoribus erutam describimus. Ac quod ad Ducatum quidem pertinet, de ejus exordio, progressu, fine, variâ fortunâ, praeliis, foederibus, aliisque ad illum spectantibus breviter disputabimus; quaeque in progressu dein-

deinceps hujus operis, quum de Liburia; & Cajetae, Amalphis, ac Surrenti Ducatibus incidet ſermo, fuſius pertractanda occurrent.

Quae ad Ducis nomen, dignitatemque noſcendam attinent, paſſim a Scriptoribus memorantur, a Peregrinio noſtro praecipue in ſuis Diſſertationibus de Ducatu Beneventano Tomo ultimo hujus operis recudendis, ipſeque alibi delibavi. Tempus profecto, quo Neapolitani Duces, quave iidem cauſa hanc in urbem immiſſi, aut a civibus aliquando creati inprimis diſceptandum. Firmum quidem, exploratumque eſt apud omnes, Neapolim poſt Imperii diviſionem Auguſtis Occidentalibus paruiſſe; totam enim Campaniam Provinciam, in qua Neapolis includebatur, aut Conſularis, aut Praefectus, aut Praeſes regebat. Occidentali Imperio ſub Auguſtulo an. CDLXXVI. jam extincto, Odoacer Herulorum Rex Italiae Regno potitus eſt, qui illius Auguſti fortuna commotus, non quo ejus decori, ac nomini conſuleret, ſed inopiam ſublevaret, annua quadam penſione ad victum ei conſtituta, in Campaniam illum relegavit. Neque Neapoli, aut Campaniae Conſularem aliquem, ſive Praefectum tunc praefuiſſe certo ſcimus. Theodorico Rege poſt annos fere XVI. Italiam ingreſſo, Regeque Odoacre Ravennae occiſo, Gothicus ipſe Rex Italiam ſubegit: eoque temporis etiam Campania Provincia Gothicum jugum experta eſt, ſicuti & univerſae Neapolitani hujus Regni Provinciae; quae eandemmet ac ſub Romano Imperio regiminis formam ſub Conſularibus, Rectoribus, Praepoſitis, ſive Judicibus Provincialibus tenuere, cujus rei Caſſiodorus, aliique meminere. Poſt annos circiter XLII. Neapolis, Duce Graecorum Belliſario, Gothorum jugum excuſſit, iterumque Orientali Imperio reſtituta ann. DXXXVI. At non diu illius tranquillitas ſtetit; Totilae enim Regnum invadenti Neapolis etiam ann. DXLII. paruit. A Narſete vero pluribus praeliis ſubacti idem Totilas, & qui ei ſucceſſerat, Tejas, a Graeco Eunucho uterque tandem interfectus fuit, ac Italia e Gothorum jugo penitus erepta eſt ann. DLII.

In

In hisce Italiae motibus, quaenam Neapolis, aut Campaniae regiminis forma fuerit, omnino ignoramus. Neque (ut ait nuperus Neap. Historiae descriptor Tom.III. cap.5.) aut Narses ipse, aut Conon sub Bellisario, Neapoli uti Praesides, sive Rectores Provinciae dominati sunt. Hi enim militaris tantummodo Praefecturae nomine Neapoli praefuere, totique Campaniae iterum Consulares, sive Praesides Provinciae creati sunt, ut ex Fl. Erasti Cumis eruta Inscriptione, quam in Appiae Viae Lib. III. cap. 5. retuli, clarissime patet. Nulla igitur Ducum Neap. memoria usque ad Justinianei finem Imperii exstare potuit, ut somniarunt indocti Neap. Rerum Collectores, qui ut Urbem nostram illustrarent, fabellarum nebulis magis obduxere. Sub Gothis quidem Neapoli Comes erat, qui Civilia fortasse duntaxat administrabat sub Campaniae Consularibus; uti apud Cassiodorum, Lib. VI. cap. 23. & 24. de Neapolitana Comitiva, quem consule. Sub Justino Augusto Justiniani nepote, ac Fl. Tiberio Constantio ejusdem successoribus rerum facies profecto immutata. Etenim, ut alibi dictum est, a Langobardis Campaniâ pene universâ subactâ, urbs etiam Neapolis ann. DLXXXI. armis sub Reduce ejusdem Antistite armis impetita est: tuncque mutato quidem Provinciae regimine, Graeci Imperatores, Campaniae tantum maritimis oris, quae suo parerent imperio, retentis, huc exercitus Praefectos (qui militum mox Magistri adpellati) missos, Consulum, Ducumque titulo decorarunt, ut Campaniae Consularium loco succederent, veteri adfectata dignitate, totiusque tam florentis Provinciae dominatione nomine tenus adtributa. Quamvis reapse non immerito quidem Consulares adpellari ii Militum Praefecti potuissent, quum ex Vegetio II. 9. habeamus: *Legati Imperatoris ex Consularibus ad exercitum mittebantur, quibus Legiones, & auxilia obtemperabant: in quorum locum nunc illustres viros constat Magistros militum substitutos, a quibus Legiones gubernabantur*. Consularibus profecto iis insignibus utebantur, ut videre est apud Pancirolum in Not. Imp. Orient. c. 30.

eorumq; meminit Sueton. in Tiber. 32., & in Domitiano 6. & Ulpian. in l. 2. de his, qui not. inf. Quare Campaniae Consularibus jam extinctis, exercitus Graeci Imp. Ductor Neapolitano Ducatui praesidens Consularis primum dici potuit, aut Consul, indeque Magister militum, ac Dux Neapolis.

Haec autem conjectura minime improbanda, cum a verisimilitudine minime abhorreat. Subactâ enim a Langobardis Campaniâ, Samnio, Lucaniâ, sensimque Provinciis aliis, Brutios usque, Consularium quidem, Correctorum, Praesidumque nomina evanuere. Sicuti igitur ad adfectandam Italiae dominationem Provinciis nostris Italiae nomen indidere, ac postmodum quoque Langobardia vocata est, ut umbra saltem Italici Regni servaretur; ita etiam, ut Campaniae Consularium adhuc dignitas retineretur suis Magistris militum, quibus maritimorum ejusdem Provinciae locorum cura commissa erat, Consulis, seu Consularis Praefecti, Ducisque nomen (Beneventanorum instar Ducum) praebuere ad dignitatis ostentationem: qua quidem aeque civiles res, atque militares administrarentur.

Quo autem isthaec tempore figenda sint, incertum omnino atque obscurum. Constantinus Porphyr. Lib. de Adm. Imp. *Patricios duos in Italiam missos esse* adfirmat, *quorum unus Siciliae, Calabriae, Neapoli, & Amalphi praeerat: alter vero Benevento, Capuae, Papiae cum reliquis, & tributa quotannis Fisco Imperatoris pendebant . . . . Neapolis antiquum Praetorium erat Patriciorum, qui mittebantur; & illam, qui tenebat, idem in potestatem Siciliam quoque habebat. Cumque Patricius Neapolim appelleret, Dux Neapoleos in Siciliam abibat.* Quibus ex verbis, quamvis de more vera falsis immisceat Porphyrogenneta, nec tempora aetatemque distinguat, hoc tantummodo eruendum videtur, quantum conjecturâ adsequi possum, usque ad Ravennatis Exarchatus erectionem, Neapolim Patriciis Constantinopoli missis (qui & militares Praefecti fortasse, Ducesque exercitus etiam erant)

erant) paruisse, quibus urbem tunc primariam, Orientisque emporium, defendendi adversus Langobardos illorum fines circumquaque infestantes; cura demandabatur tamquam Ducibus limitaneis, quorum passim mentio apud Scriptores, ut infra. Qui Neapolis Duces ab Exarchis quandoque pro necessitate mittebantur, facta iisdem a Graecis Impp. quoad hanc creationem potestate, ut ex S. Gregorii M. Epist. 32. Lib. 2. An. DXCII. in qua ad Johannem Ravennensem Episcopum scribens, haec habet: *De Neapolitana vero urbe, Exarcho instanter imminente, vobis indicamus, quia Arechis* (Dux Beneventi) *ut cognovimus, cum Arnulfo* (Spoleti Duce) *se fecit, & Reip. contra fidem venit, & valde insidiatus est eidem Civitati: in quam, si celeriter Dux non mittatur, omnino jam inter perditas habetur.* Nec ad perficiendum, quod Pontifex suaserat, tempus aliquod intercessit; statim enim missus fuit *Scholasticus vir memorabilis, qui Judex Campaniae* ab eodem Gregorio vocatur: ac postmodum *Campaniae Dux* Lib. II. ep. 15. An. DXCIII. Cui successit *Maurentius militum Magister* An. circ. DXCVII. ut ex epist. ejusdem Pontificis; & *Gudiscalcus Dux Campaniae* ab eodem Gregorio adpellatus Ann. DC. Lib. VIII. ep. 12. Post triennii spatium (a) *Guduinus Dux* Lib. XII. ep. 5. quo vel Neapoli profecto, vel fortasse demortuo, *Constantius Tribunus Militum Neapolis urbis custodiae* ab eodem Pontifice *datus est*, paulo ante felicem illius obitum, Lib. XII. ep. 24.

Hi profecto Graecorum Campaniam, Consularium instar Provincialium, rexere, postquam Langobardi ejusdem Provinciae partem non modicam occuparunt, pauloque post usque ad Ann. circ. DCCLX. etiam Duci Neapolitano Cajeta subdebatur, quum utraeque urbes in Iconomachorum conatus foederatae restitissent, usque ad Caroli M. Imperatoris in Italiam adventum, quo Cajeta Pontifici

(a) *De Guduino hoc Duce meminit Georgius Cedrenus Hist. compend. ad An. XVII. Mauricii Imperatoris To. I. pag. 399. edit. Regiae, & Theophilactus Samogatta, Lib. VII. c. 11. & 12.*

tifici conceſſa, ut alibi dicam. Quem igitur *Judicem*, aut *Ducem* Campaniae S. Gregorius vocavit, illius Provinciae, quamvis diminutae Praeſes, atque Rector fuerat, viceſque Conſularis agebat. Duces indubie aliquando ii dicebantur, qui limitibus Imperii tuendis cum militaribus copiis praeerant, ipſique Ducis ac Praeſidis ſimul officio fungebantur, ut patet ex L. 3. ad L. Jul. repetund. Cod. Theod. ubi *Matronianus Dux*, *&* *Praeſes Sardiniae* adpellatur; & alibi L. 133. de Decur. idem dicitur *Dux*, *&* *Corrector*. Apud eruditos viros etiam valde notum eſt, his *Ducibus* rerum civilium, ac militarium curam ab Auguſtis fuiſſe commiſſam, ut habetur ex L. 32. §. 1. Cod. de Appell. eaque pleniſſime illuſtrantur a Gothofredo in Comm. Cod. Theod. & ab Altaſerra de Ducib. & Comitib. Prov. Galliae. Hi *Duces*, ſeu *Militum Magiſtri*, *Judices* etiam militares antea dicebantur, qui adhibitis Adſeſſoribus, ſive Jureconſultis, in Provinciis jus dicebant: Teſtis Lactantius de Mort. Perſec. c. 22. ubi praeter mala, quae Maximiano Herculio imperante contigere, conqueritur: *Judices militares humanitatis literarum rudes*, *ſine adſeſſoribus in Provincias immiſſos*. Quare cum ad horum Tribunal civiles cauſae etiam poſt Maximianum deducerentur, cautum fuit a Conſtantio primum, deinde ab Arcadio Auguſtis, ne civiles cauſas cognoſcerent, ut notat Gothofredus ad L. 9. de Juriſd. Cod. Theod. Equidem apud Johannem Diac. in Chronico Epiſc. Neap. apud Muratorium, de Gratioſo Epiſcopo XXX. hoc teſtatum habemus: *qui veniens* (ait) *omnes Judices*, *ſeu exercitus Romanus*, *timore ducti*, *ſeſe cum Donato Magiſtro Militum* (Conſtantii Auguſti, Heraclii filii) *junxerunt*. Imo ex Capitulari Arechis primi Principis Beneventi (quod inferius dabimus) apertiſſime patet, *Judicem tunc Neapolitanae urbis* cum praedicto Principe pactum fuiſſe, ſeu foedus ſanxiſſe, ut ex ejus Titulo: *De Pacto Arechis Principis Benev. cum Judice Neapolitanorum*.

Atque ut indoctorum quorumdam hominum, qui eoſdem fuiſſe *Judices* Neapoli, ac *Cancellarios* credidere, ſen-

ten-

tentiam refellamus, breviter heic adnotare existimavi; *Cancellarium Campaniae* (aliquando etiam *Neapolis* adpellatum, ubi pro temporum ratione, aut alibi, residere dabatur) non civilem aliquem Praesidem fuisse, sed Magistratuum Campaniae officium erat, quemadmodum in nonnullis aliis Italiae Provinciis recensentur. *De Lucino Campaniae Concellario* mentionem facit Cassiodorus, ad quem scribit, dum esset Praefectus Praetorio, ut ex ep. 37. lib. 11. At nunquam Cancellarii Provinciarum iidem aut Rectores, aut Praesides fuere; sed Rectorum Provinciae secreta hauriebant, Secretarii custodes, eorumque erat turbae impetum, secretarium ingredi volentis, reprimere; & Consistorii Praetoriani Secreta custodire, ut passim Scriptores, & praecipue Gothofredus in not. ad L. 3. Cod. Th. de Adsess. Domest. & Cancell. Ad instar Praesidum solummodo Cancellarii Provinciarum, qui suo jam munere functi, antequam discederent, per quinquaginta dies in Provincia morari debebant, ut cautum est in L. 3. Cod. Justin. de Adsess. & Domest. lata A. 403. Imo in dicta L. 3. Cod. Theod. lata A. 423. praecipitur, ut Consulares, & Domestici post abdicatam administrationem per triennium totum nec militiam deserant, neque de Provincia discedant. Errant igitur, qui Cancellarios Campaniae Neapoli quandoque immorantes, cum Praesidibus, sive Rectoribus confundunt: cum alia omnino ab iis, ut diximus, fuerint munera. At a quo deflEximus itinere, tandem redeamus.

Tempore igitur S. Gregorii Papae, scilicet cadente sec. VI. nomen *Judicis*, *Ducis*, *Militum Magistri*, aut *Tribuni* Neapoli audiri coeptum est, qui ab Exarchis Ravennatibus, aut Graecis Augustis creabantur ad Neapolitanam Campaniam tuendam. Neque tunc ab urbis suae Senatu, aut Populo eligebantur: quod tamen posterioribus seculis accidisse scimus, ex Chronologo nostro, ut infr. n. 8. aliquem e suis Patriciis eligentes, vel e Siciliae Provincia evocantes, ut inferius adnotabitur. Nec mirum. Quum enim Italiâ Graeci exspoliati fuissent, ac Ravennae

nae poſtmodum Exarchatus extinctus, Conſtantinopolitanus Imperator, ne umbram ſaltem Italici Regni amitteret, ea quae a Langobardis victoribus in Provincia Campania, aut Lucania, Brutiorum, aut Calabriae maritima loca ſibi ſupererant, ſumma cura tueri conatus eſt, Ducique Neapolitano, cui Ducatus alii Provinciae ſuberant, Campaniae noſtrae cuſtodiam commendavit. At quoniam difficillime ob Ducum vel muneris dimiſſionem, vel obitum, locorumque diſtantiam, ab Auguſto ſibi ſucceſſor expectandus erat, ille ex Principis fortaſſe indulgentia, aut neceſſitate, Patriciorum civium, populique ſuffragio eligebatur, ne hoſtes, occaſione arrepta, urbem opportunius occuparent. Hinc colligendum puto, ab his eo temporis Ducibus praeclaros illos titulos aſſumtos, Patriciorum ſcilicet, Antipatorum, Protoſebaſtorum, Eminentiſſimorum Conſulum, aliorumque, de quibus Caeſar de Engenio, Carm. Falconius in Vit. S. Jan. Capacius in Hiſt. Neap. aliique paſſim meminere; necnon Tabularia Monaſteriorum noſtrae urbis. Immo (ſi divinare liceat) ea fortaſſe ratione etiam Neapolitani Antiſtites Archiepiſcoporum ſibi adpellationem tunc vindicare ſtudebant, quod Ducatus Neapolis, & Provinciae Campaniae Graecis Auguſtis ſubjectae tanquam Primates, & Metropolitae cenſerentur; Conſtantinopolitanis Patriarchis facile annuentibus; quod patet ex Johanne Diacono in Sergio XXXVI. Epiſc. Neap. *Sergium elegerunt Pontificem. Hic dum a Graecorum Pontifice Archiepiſcopatum nanciſceretur, ab Antiſtite Romano correptus veniam impetravit*, & Conſtant. Porphyrog. de Themat. Imp. Orient. qui Neapolim urbem *Metropolim* appellat. Quam profecto nomenclaturam, poſtquam Capuae, Beneventi, & fortaſſe etiam Salerni vigeret, Neapolis etiam Summo Pontifice annuente, poſtmodum conſecuta eſt, ut alibi opportunius redibit ſermo.

Ex eo igitur, quod, Auguſtorum indulgentia, Duces ſibi Neapolitani crearint aliquando, plerique crediderunt, Neapolim quoque Rempublicam fuiſſe, quae ſuum ſibi Conſulem, ac Ducem renunciaret. Sed ſciendum profecto,

cto, multoties e Byzantina Sede, vel e Sicilia Duces Neapolim missos, quamobrem non Rempublicam, sed Urbem Orientis Imperio subjectam fuisse manifeste colligitur. Imo eo quoque tempore, quo Cives sibi potestatem Ducum eligendorum vel concessam, vel usurpatam habebant, Ducatus successionem in Sergiorum familia legimus in Chronico nostro, & patri filium, vel nepotem, aut quoquo modo sanguine conjunctum ex Imperatorum conniventia successisse. Cur ergo Neapolim Rempub. putabimus, cum Ducum suorum aliquando saltem haud liberam electionem, sed hereditariam & perpetuam administrationem agnoscimus? Immo ex eodem Chronico nostro suprema Graecorum Augg. creandi potestas evincitur; & quidem num. 7. habet: *Teoctistus a Neapolitanis electus in Ducem, ut obedirent mandatis Domini Imperatoris*. Non igitur plena omnino eligendi facultas penes populum erat, sed quod a civibus Principis indulgentia constituebatur, id ipse, cogente necessitate, ratum habebat. At haec tute ex Chronico ipso facile intelliges.

Heic etiam obiter adnotandum existimo (cum de hujus Regni monetis plenissimum quam primum tractatum habebimus a V. Cl. Antonio Clarito Regiae Siclae Neap. Archivario) eadem ex causa Neapolis Duces cudendi nummos facultate caruisse: nullam enim hactenus illorum monetam vidimus, quaeque Sergii Ducis, ejusque filii Athanasii Episcopi seculo IX. cusae fuere, nondum monetae valorem habuisse censendum est; sed potius in honorem S. Januarii praecipui Neap. Urbis Tutelaris excusas fuisse, quasi bullas officii, ac pietatis ergo; ejus enim imaginem praeseferunt cum epigraphe *S. Januarius*, & in aversa parte: *Sergius Dux, & Athanasius Episcopus & Dux*, qui fortasse eas bullas obsignare mandarunt ad illius sancti cultum, pietatemque fovendam. Ceterum Neapoli tam argentei, quam aurei, & ex aere nummi Imperiales Byzantini excudebantur, sicuti in universis Graeci Imperii Regionibus, ut alibi dicendum.

Age nunc videamus, quaenam loca Neapolitano Du-

ci paruerint, ſuique Ducatus qui fines fuerint. Verum cum huic Ducatui varios quandoque limites deſcripſerint Auctores, hinc profecto fit, ut non in omnibus perinde finitimis urbibus dominati ſint Neapolitani Duces. Ac quidem uſque ad Carolum Magnum Imp. qui Langobardos Italia expulit, Graecique etiam Imperii fines reſtrinxit, Neapolitani Duces Siciliae Patricio ſubdebantur, tametſi dignitatem quandam, ſeu primatum, ſuper alias Ducatus urbes Neapolis praeferebat, ut Peregrinius noſter in ſuis Diſſertationibus hoc in opere recudendis innuit. Hinc quae, ut ſupra notavi, memorat Conſtant. Porphyrog. de Adm. Imp. cap. 27. duos ſcilicet Patricios in Italiam a Graecis Auguſtis, Imperio Romano Byzantium translato, miſſos fuiſſe, unum nempe *ad Siciliam*, *Calabriam*, *Neapolim*, *&* *Amalfim* adminiſtrandam: alterum ut *Beneventum*, *Capuam*, *Papiam*, aliaſque *Longobardiae* civitates regeret, falſi omnino evincitur. Quum eo temporis uſque ad Juſtini Aug. aevum, Regni noſtri Neapolitani Provinciae ſuis Conſularibus, Correctoribus, ac Praeſidibus paruiſſent, ut in ſynchronis Scriptoribus, inſcriptiſque lapidibus clariſſime patet. Exarchatu Ravennate exinde creato, cui immediate locorum Tranſtyberinae Langobardiae, & Romani Ducatus regimen commiſſum fuerat, illi tantummodo aliarum Ciſtyberinae Italiae Provinciarum cura demandata, Neapoli Duce conſtituto, Cajetae altero, aliiſque Amalfi, & Surrenti Ducibus ſive Comitibus, qui a Neapolitano dependebant; omneſque inſimul Exarchae primum parere tenebantur. Quo quidem extincto, tunc Patricii duo (ut aſſerit Porphyrogeneta) mitti debuerunt, quorum alter Siciliam, Brutios, Acropolim, & Ducatum Neapolitanum cum ſuis dependentibus Ducatibus Amalfitano, ſcil. Cajetano, & Surrentino, regebat: alter vero, qui aut Tarenti, aut Brundiſii, aut Hydrunti reſidebat, Veterem Calabriam, Lucaniam, Apuliam adminiſtrabat, ut ex eodem Porphyr. de Them. Imp. Orient. qui duo haec ſolummodo Langobardiae Themata enumerat; deinde aut memoriâ lapſus, aut ſibi ipſi more

ſuo

ſuo contradicens, res, temporaque confundit; atque ita quidem ad ſeculum uſque IX. perſecutum fuiſſe, Scriptores pene omnes adfirmant.

Quumque Lucaniâ, Apuliâ, Calabriâ, Brutiiſque quibuſdam urbibus potiti fuiſſent Langobardi, Tarento, Brundiſioque etiam ſubactis, ſub uno tantummodo Siciliae Patricio, qui reliquam Langobardiae Ciſtyberinae partem regebat, omnes Brutiorum, Acropolis, & Neapolitani Ducatus urbes moderabatur, ut ex cit. Peregrinio in Diſs. aperte demonſtrabitur. Igitur ne res, aut aetates confundantur, planumque omnino Lectoribus fiat, ſub Exarchis primo Neapolis Ducatus conſiderandus eſt; deinde ſub Patriciis Siciliae; poſtremo jam e Sicilia Graecis pene eliminatis, aliiſque Regni noſtri Provinciis ad meridiem a Langobardis occupatis. Sane ſub Exarchis Ducatus Neapolis amplior extendebatur, quum nondum Langobardi Capuae fines meridianos praetergreſſi fuiſſent, aut Salerni vicinia. Neque heic praetermittendum exiſtimo, hallucinatum fuiſſe Jannonium in Hiſt. Civ. Neap. Tom. I. aſſerentem *feciſſe Neapolites notabiles acquiſitiones ſub Imp. Mauricio*, VI. exeunte ſeculo: quum ab epiſt. S. Gregorii Magni Lib. X. quam profert, dicatur ſolummodo tentatum fuiſſe Neapolites exſpoliare Inſulis ſibi pridem adnexis, quas ipſi Mauricius confirmavit, non autem eas rurſus conceſſiſſe. Quî igitur *notabiles* illae adquiſitiones, quas Jannonius memorat?

Fines igitur Ducatus Neapolitani erant (ſubacta jam a Longobardis peculiari Capuae Campania, quae a Lyri fluvio ad Literni uſque curſum ab ortu ad occaſum protendebatur) Liternum urbs ſeu Patrienſe Caſtrum & Lacus, Cumae, Miſenum, Puteoli (qui Aenariam, Prochyten, Neſida, Capreaſque inſulas e conſpectu habent); inde a Minervae Promontorio ab utroque latere Amalfitanus, ac Surrentinus Ducatus Tyrrheno mari abluti, Stabia, Lactarium, Nuceria, Sarnum, Nola (quae Coemeterii vulgo nomen tunc temporis obtinebat) Abella, Atellanumque caſtrum, cujus ager Acerrano, Nolano, Abel-

lano, ac Liternensi conjunctus, totum illud spatium simul occupabant, quod a Clanii sive Literni fontibus ortum versus ad Patriensis usque Turris locum, quo se in mare exonerat, ad occasum, exstare dignoscitur: ibique plures Vici seu Villae erant, quae Liburiam Neapolitanam incolentibus commoda, sedem, domiciliaque suppeditabant, ut in Diss. de Liburia fusius differemus. Atque haec sane hujus Ducatus extensio ad medium usque VIII. seculum perduravit. Ducatus autem Cajetanus a duobus aliis fluminibus includebatur, Lyri nempe seu Gariliano, & Ufente non procul a Terracina excurrente Boream versus: ejusque fines erant Minturnae, Formiae, montesque ii, qui urbes hasce circumeunt, Itrum sive Itrium, Fundi, Terracina, Spelunca, quibus Cajeta in Promontorii angulo praeerat, illique etiam adjuncta Pontia Insula, quae Cajetae Ducibus suberat, ut patet ex Chron. Johannis Diaconi, in quo legitur Sergius Neap. Dux huic Insulae statim occurrisse, quum a Saracenis Ann. DCCCXLVIII. oppugnabatur. De hoc vero Ducatu infra redibit sermo; de Neapolitano nunc differamus. Postquam igitur Langobardi Samnium, Lucaniam, Apuliam, & Campaniam subdidere, Neapolitanum Ducatum, eorumque Liburiam invasere, ut ex Erchemp. didicimus. Quo factum est, ut Abellam, Sarnum, Nolamque, seu Coemeterium, jam moenibus suis exutum ab Alarico Rege, ut sup. monuimus, occuparent Langobardi, qui Capuae scilicet degebant; sensimque Liternum, seu Patriense Castrum, aliaque ultra Clanium inferioris notae loca, ut ex Capitulari Sicardi Principis, infra adducendo, habemus. Qua de re ulterius etiam arma inferre ausi sunt, Cumisque expugnatis, ut Paul. Diac. Lib. VI. c. 40. perhibet, & Anast. Bibl. in Gregorio II. (sub cujus Pontificatu Ann. DCCXVII. Langobardi Cumas occuparunt) Puteolis, Misenique Castro minitabantur: quod sane sub Sicardo Benev. Principe subversum est, ut Johann. Diac. de Transl. S. Sosii apud Surium, & Peregrinium loc. cit. Sed Johannes Neapolis Dux (cui *Cumani* ob id nomen datum fuit) non-

nondum hortationibus, sed auxiliis quoque a praedicto Gregorio PP. II. impulsus, gloriaeque suae stimulis sollicitatus, Cumanum Castrum aggreditur, brevique suo restituit Ducatui, Langobardis inde depulsis, Comitesque ibidem (sicuti & Miseni, Puteolisque aderant, de quibus etiam Capacius Hist. Neap. Lib. I. c. 9. disserit) remisit, qui Neapolitano Duci suberant, eorumque Comitum meminit S. Gregorius Magnus in Epist. Chron. ined. Comit. Cap. veteraque Neapolis, & Casini Tabularia *(a)*.

Neque tum fortasse Duces Amalfitani, ac Surrentini (qui Comites annuales etiam adpellabantur, ex Anon. Salern. & Amalf. Chron. MS.) ab alio dependisse autumo (ut etiam Peregrinio visum est) quam a Neap. Duce, qui illic Duces, Comites, sive Praesides, ac Rectores Reipub. destinabat, aut saltem electos confirmabat: Neque urbs foederata solummodo, sed aliquomodo subdita censebatur. At ne Amalfitani cives (quorum gloriam haud

(a) Cumae quamvis desolatae adhuc in Feudum concessae fuere a Nortmannis Regibus, eorumque Andegavensibus successoribus. Postrema, quam habemus in Tabulario Reg. Siclae Neap., hujus Feudi mentio est venditio peracta a *Mabilia Johanni de Laja Curiam Vicariae Regenti A.* 1322. ibique fines, ejusque jura describuntur exigenda *pro Plateatico*, *Dogana*, *Taberna*, *Fusariis*, *Pascuis*, *Piscibusque*, *qui ibidem capiuntur*. Feudum istud situm describitur prope *balnea Tripergulae*, *Palatium dictum* de Belvedere, *urbem Puteolos includens*, *Terram dictam de Campo Galli*, *Terram dictam ad Fumarole*, *&* *Septimana*, *cum medietate litoris Cumani*: sicuti plenius legitur in Regesto Caroli Ducis Calabriae sign. 1322. lit. F. fol. 66. Nunc ejusdem Feudi, locorumque ipsi adnexorum memoria periit, Tripergulae quoque Pago ab novi montis eructatione duobus ab hinc retro seculis consepulto. Quoad Puteolos spectat, ad seculum usque X. (sicuti & Insulae Neapoli proximae) Duci Neapolitano suberant. At quum chartae meminerint Puteolanos Langobardos Comites post A. M. conjectandum puto, Pandulfum *Caputferreum* postquam Neapoli, ejusque Ducatu potitus esset, Puteolis Comitem adsignasse Langobardum, qui in urbe illa dominatus est, pluresque ibi per annos resedit: itaut An. MXLVI. Johannes Neap. Dux Puteolos obsidione vallarit, exitu fortasse infelici, quod habemus ex Act. S. Severi Episcopi Neap. ap. Bolland. die 40. April.

haud imminutam volo, quosque summopere colo ac veneror) quod injuriâ fortasse affecti mihi succenseantur, attentius expendant, oro, quae Erchemp. enarrat num. 26. & 27. in quibus a Duce Neapolis Amalfitanos in Capuam, ejusque agros missos fuisse, ait, quod & Anon. Salern. atque Ostiensis confirmant, & clarissime in Capitulari Sicardi Principis Ann. DCCCXXXVI. ubi legitur: *Promittimus nos Sicardus Princeps vobis Joanni electo S. Eccl. Neapolitanae, & Andreae Magistro Militum, vel populo vobis SUBJECTO Ducatus Neapolitani, Surrenti, & Amalfi, & ceteris castellis, vel locis, in quibus dominium tenetis &c.* & inferius: *Impleantur tam vobis, quam omnibus civitatibus vel Surrento, vel Amalfi, & ceteris castellis vobis SUBJECTIS terra, marique*, &c. Quare indubium, Amalfitanos, aeque ac Surrentinos Neapolitano Ducatui inclusos, usque ad initium XI. seculi, ut vidimus, ejus Duci paruisse. Quod & perspectum clarius habemus in obsidione urbis Amalfis ab Arechi Benev. Principe, quum Neap. Dux, exercitu comparato, Amalfim properavit, eique praesto fuit, atque a belli angustiis eripuit, ut Scriptores, & Hadriani PP. Epist. 28. adfirmant: uti multoties in perpetuis fere Langobardorum in Surrentum, & Amalfim urbes obsidionibus, ac irruptionibus ex Ostiens. Lib. II. cap. 64. & Peregrinio discimus; sed Neapolitanorum Ducum operâ liberatae, usque ad sec. X. & XI. quibus Landulfus Capuae, & Guaimarius IV. suam dignitatem omnino retinuere. Augustis tamen Occidentalibus aliquando suberat Amalfis, quum Sergius Neap. Dux Athanasii Antistitis infensissimus hostis, cum in Castro Lucullano detentum haberet, ipsumque liberare vellet Ludovicus Aug. A. DCCCLXIX. Amalfitanis *praecepit*, ut sanctum Praesulem e Castro educerent, & Surrentum incolumem transferrent, quod statim, nec periculo procul, classe ad hoc adparata, confectum fuit. Quod quidem in Augustum subjectionis argumentum praesefert. Nuceria, quae Neap. Duci parebat, jam fortasse primum a Salernitani Dynastis subjecta erat, quum ejus Principis

exer-

exercitus libere ab Salerno Capuam pluries immiſſi fuerint, viamque ſibi Nuceriâ, Nolâ, Sueſſulâque confecerint: quod quidem neutiquam abſque periculo contigiſſet, ſi Nuceria adhuc ſeculo X. in poteſtatem Neap. Ducis manſiſſet. Neque diu poſt Surrento, & Amalfi Neapolitani Duces praefuere, quum poſt ſeculum Chr. XI. Surrentum a Langobardis Salernitanis ſubactum fuerit A. MXL. moxque etiam Amalfis, ut ſupra. Quibus urbibus deſpoliatus Ducatus Neapolitanus nimis profecto contractus eſt: Exarchatu Ravennenſi a Graecis etiam amiſſo, atque aliis Ducatus Romani oppidis, illique adjunctis: indeque Ducatu Cajetano, qui Romano Pontifici ab Imp. Carolo Magno Graecis erepto conceſſus fuit, ut ex Ep. Hadriani PP. aperitur. Nec diu poſt Graeci Ducatum illum iterum occuparunt, Praetorque ibi Siciliae, ſive Patricius reſedit, ut ex ejuſdem PP. Ep. 73. ad eundem Carolum M. Auguſtum apud Peregrinium Diſs. V. rurſumque Romanae Sedi reſtitutum legimus apud Erchemp. n. 65. & Oſtienſ. Lib. I. c. 42. qui adfirmat, Pandenulfum Capuae Comitem rogaſſe Johannem Pontificem, ut ſibi Cajetam cederet, quae tunc ſub Sedis Apoſtolicae dominio erat. Nec dubium, quin Johannis VIII. aevo (ut ex ejuſdem PP. Epiſt. 69. & 74.) loca permulta Romanus Pontifex circumcirca Cajetanum Caſtrum obtinuerit: quamvis Cajetam haud prorſus amiſſam eo temporis Graecis Imperatoribus fuiſſe, veteres illius urbis, & Caſs. Monaſterii, eorundem nominibus poſtea inſcriptae chartulae memorent. At revera poſtremis inde Langobardorum temporibus Capuano Principatui Terracinam uſque adjudicatus fuit Cajetae Ducatus, quo Dynaſtiam illam uſque ad Neapolitani Regni fines ex Oſtienſi, aliiſque mirifice propagatam ſcimus.

An autem Cajetanus hic Ducatus Neapolitano pleno jure ſubeſſet, Scriptores omnino ſilent. Quod vero a conjectura minime abhorret, in medium adferam. Sane ſub hujus Ducatus initio Cajetae Duces ab Ravennatis Exarchae imperio pendebant, nec quicquam cum Neapolis

Du-

Duce iis commune erat, quam quod Graecis Augg. eorumquem Exarchis, aut Patriciis, ſive Praetoribus, Siciliae ſubjectionis ſpecimen quoddam praeſtarent, atque ſibimet invicem auxilia praeberent: quod quidem in obſidione Cajetae, Pontiaeque Inſulae ipſi adnexae, a Saracenis A.DCCCXLVII. & DCCCXLVIII. ſub Sergio Duce compertum habemus, qui Caeſarium ſuum filium cum ſuis, & Amalfitanis terra, marique copiis tranſmiſſis, ad Cajetae Ducatus conſervationem deſtinavit, ut infra videndum erit. Quare perpetuo eos foedere adjunctos eſſe cenſendum eſt, & utrumque Ducem commiſſae ſibi Provinciae curam diſjunctim ſubiiſſe: non autem alter alteri vel ad Praefecturam deſtinatus, vel ab altero dependens, ſicuti quod ad Ducem Neapolitanum erant Surrentinus, & Amalfitanus Duces, ſeu Comites, qui a Suprema Neapolitani Ducis poteſtate confirmationem ſaltem ſuae dignitatis fortaſſe exſpectabant, tributaque, arma, ac ſtipendiarios milites, naveſque in jus foederis, & ſubjectionis perſolvere quotannis debebant, ut a Neap. Duce auxilia, quum neceſſitas cogeret, merito exigerent. Neque profecto exemplum quodpiam nobis Chronographi ſuppeditant, in quo Dux Cajetae (qui ſuis quoque Comitibus praeerat) vel a Neapolitano miſſus fuerit, vel contra. Aliquando tamen ſequioribus ſeculis Cajetae Ducem Neapolitano ſubjectum Scriptores aliqui autumant: at quod ipſi venditant, verum ſit, necne, heic explanare nihil moror; quum ex Chartis, & Scriptoribus nihil omnino certi colligendum videatur. Ulterius progrediamur.

Igitur quum Neapolis Duces inter perpetuos Langobardorum inſultus, eorumque in Liburiam incurſiones, ſub Sicardo praeſertim Principe, illis obſiſterent, nec ſuis dumtaxat viribus poſſent contendere, illorum amicitiam, foeduſque implorare, tributaque annuatim pro Liburiae agris (ſecus vero pro Cajetano Ducatu, ut patet) iis pendere *Collatae*, *& Priſtinae* coacti ſunt, quod infra in Capitulari Sicardi Principis opportunius explicabitur. Immo hoc tributum diſcordiae cauſa fuit, bellorumque per-

perpetuus fomes; quum enim paucis vix lapsis a foedere confirmato annis Neapolitani Duces illud exsolvere renuissent, exercitus statim in eorum Liburiam immittebantur, qui agros undique ferro flammisque vastabant, captivos eorum incolas adsportabant, urbemque ipsam Neapolim obsidione vallabant, quod ei debitum Langobardis tributum praestarent, novoque ii sacramento inposterum praestandi sese obligarent, quod ex Capitularibus, ex Erchemp. Anon. Salern. aliisque Chronologis apertissime colligitur. Quinimo & Imperatoribus Occidentis Ludovico Pio, Lothario ejus filio; ejusque nepoti Ludovico II. tributum alterum a Neapolitibus solvendum erat, ut testatur Erchemp. n. 10. & Anon. Salern. ut supra, qui epistolam illam producit, quam Ludovicus Junior Basilio Augusto Constantinopolim misit A. circ. DCCCLXX. vel DCCCLXXI. juxta Baronii sententiam n. 54. & seqq. in qua epistola palam fatetur Francorum Augustus: *Postremo de Neapoli nobis fraternitas tua monuit, quasi miserimus populum nostrum ad incidendas arbores, & messes cremandas, & hanc* (Neapolim) *ditioni nostrae subdendam: cum licet ab olim nostra fuerit, & parentibus nostris Imperatoribus tributa persolverit; verum nos praeter solitas functiones nihil exegimus &c.* Quibus ex verbis conjicere facile possumus, hanc tributi pensitationem a Neapolitibus Occidentalibus Impp. solvendam a Caroli M. aetate praescriptam fuisse, quo tempore Ducatum Cajetanum, totamque illam Campaniae partem, quae sub Graecorum potestate erat, Francorum imperio cessit. An vero tam Langobardis, quam Francis isthaec tributa a Neapolitanis eodem tempore praestarentur, incertum. Attamen cum anno DCCCXXXVI. jam Sicardo Beneventi Principi exsolvendum *Collatae*, & *Pristinae* tributum constitutum fuerit ut supra; & in Ep. Ludovici II. Ann. DCCCLXX. adfirmarentur tributa a Neap. Ducibus debita Impp. Occidentis *Parentibus nostris* ab exitu fortasse VIII. vel IX. seculi initio, jam patere mihi videtur, tam Francis Augustis, quam Langobardis Benev. Dynastis tributa a Neapolitanis eodem tem-

pore persoluta. Quinimo iisdem quandoque Impp. Francis paruisse Neap. Duces aeque certum est. Anno enim DCCCXXXVIII. Andreas Dux ad Lotharium Aug. nuncios misit, ut suae urbi auxilium in Saracenos suppeditaret, ut enarrant Chronologi: ex quo patet, non tam jure foederis, sed subjectionis Occidentales Augustos Neapoli aliquomodo praeesse. At neque tantummodo Francis Augg. Langobardisque Principibus vectigalia tributa certissimum est; quam etiam Saracenis aliquando sibi foederatis, quum Sergius Dux A. circ. DCCCLXXI. *unionem fecit cum Saracenis, & pactizavit dare eis adjutorium quocunque tempore necessitatem habuerint*: eisque domicilia prope urbem constituit, victumque quotidianum, atque cibaria spopondit. *Pro quibus subventionibus*, atque *adjumentis*, quamvis *aurum atque argentum* Saraceni erogare tenerentur; indubium tamen est, pluries per vim vectigalia, cibariaque a civibus extorsisse, quum Neapolim multoties invasissent, ejusque agros, domosque depopulantes, eorum quoque adolescentulas, juvenculosque rapientes *suo mancipabant servitio*: quod ex Scriptoribus, aliisque veteribus monumentis ostenditur. Id quoque ab Athanasio Sergii Ducis successore confirmatum fuit cum infidelibus Saracenis, stationemque eisdem impertivit peculiarem Neapolis agrum seu Villas, ortum versus, & circa Vesevum montem: loca scil. Retinae, (sub qua olim Herculaneum oppidum a montis hujus cineribus sepultum, ut memorant; neque de eo heic differendum pluribus consentaneum videtur) ad Turres, S. Georgii, aliaque ad litus loca finitima, de quibus alibi opportunius: insuper & portum iisdem liberum promisisse Neap. Duces ex Chron. infra Duc. Neap. n. 12. conjicere possumus. Quod profecto cum Saracenis foedus S. Ecclesiae maximopere displicuit; nec facile Neapolit. Civitas anathematis vinculo, quo ob id illigata fuerat, a Johanne PP. VIII. absoluta fuisset, ut alibi diximus, nisi disrupto impio foedere, expulsisque e Neapolitano agro Saracenorum cohortibus.

Age nunc videamus, an ultra tributa Langobardis

pri-

primum a Neapolitanis Ducibus praeſtita ; ab iis quandoque ſubjugata fuerit urbs Neapolis. Negat omnino Auctor Tabulae Chorographicae medii Aevi apud Murator. Script. Ital. Tom. X. Sect. 24. num. 142. *Langobardis* (ait) *numquam ceſſit Neapolis, etſi ſaepe tentata; illis tamen tributum ſolvebat .... ita expoſt Imperatoribus Francis* At quam vere, ac recte locutus fuerit, inferius dicam. Quae poſtea adjungit Anonymus heic, prorſus nova, ac fabuloſa quiſque eſſe perpendet: *Utique* (addit) *Comes Compſae, ſive Johannes Compſinus Langobardus illam* (Neapolim) *occupavit; ſed ſtatim ejectus, & occiſus A. DCXVI.* At unde iſthaec mira expiſcatus fuerit Anonymus monumenta, ignoramus. Paulum Diac. affert. Lib. IV. cap. 35. ſed Johannem Conſinum neutiquam Langobardum fuiſſe perhibet; potius Graecum quendam Neapolis Ducem, aut civem, qui Patriae libertatem opprimere tentarat, & ab Ravennae Exarcha depreſſum ſtatim, atque occiſum fuiſſe adſerit, Duce alio Neapoli ſubſtituto, ut infra. Quod & clarius Anaſtaſ. Bibl. in PP. *Deus dedit* confirmat: *Venit Neapolim* (Exarcha) *quae tenebatur a Johanne Conſino* (a) *antarta* (ſive *rebelle*, ut explicat Peregrinius in Diſſ. V. quem conſule) *& interfecit eum*. Si rebellis Conſinus, quare Langorbardus reputandus erit, ſecus Graecus, aut Neapolitanus? Camillus noſter, tametſi multa de Neap. Ducatu verba fecerit, hoc nihilominus reticere fortaſſe dignum putavit; ne quum Capuae Principis gloriam extolleret, Neapolitanorum ſuorum ſplendori aliquomodo officere videretur. Multiplici a Langobardis obſidione Neapolim tentatam, plane ſcimus, traduntque Chronologi omnes. At fruſtra conatos ab ſeculo VI. ad XI. uſq. Scriptores iidem fatentur. A Zotone Beneventi Duce Neapolim primum obſidione vallatam fuiſſe ſub Reduce hujus urbis Antiſtite in Tom. I. hujus operis explicavimus. Sub Sicone, Sicardo, ceteriſque Langobardorum Dynaſtis

C 2

(a) *Intarta* habet Jo: Diac. in Epo. Neap. in Johanne. num. 28. *Eleutherius Patricius & Eunuchus factus intarta aſſumſit Regnum.*

ſtis rurſus obſeſſam cognoſcis. Nunquam tamen ab iis ſubjugatam volunt; licet ad penſitanda tributa, vel ad obſides conſtituendos aliquando fuerit adacta. At quum A. MXXV. Pandulfus de Sancta Agatha Capuae Princeps (quem Henricus Imperator Principatu exturbaverat, & in Germaniam, ſuam ob crudelitatem, rapinas, ac ſcelera relegarat, & Pandulfum Teani Comitem Capuae Dynaſtiae ſuffecerat) e vinculis ereptus, Capuanum ſibi Principatum vindicaſſet, Teanenſi depulſo; qui Sergii Ducis Neap. fretus auxilio Neapolim fugiens nova belli ſemina in aemulum meditabatur; Sanctagathenſis, ut ſe a tam vicini, potentiſque hoſtis machinationibus, periculiſque tandem eriperet, Neapolitanam urbem aggrediens, Salernitani Principis Guaimarii, Northmannorum, Graecorumque auxilio (ut aemulis Theutonicis obſiſterent, qui Teanenſi vires ſuppeditabant) vi, doliſques ſubmiſit, Pandulfo Teanenſi Romam, ubi obiit, ac Duce Sergio in Apuliam clam fugae datis, ut eorum vitam excidiumque libertate ſaltem compenſarent. Quo factum eſt, ut direpta urbe, civibuſque oppreſſis, Ducis titulo decoratus eſt Capuae Princeps Pandulfus, ut ex chartis Chron. S. Vinc. in Vulturno, S. Mariae in Cingla, Monaſterii Monialium S. Johannis Capuae, aliiſque patet, hoc ſcilicet titulo: *In nomine Dom. noſtri Jeſu Chriſti Dei Aeterni XIII. Anno Principatus Domini Pandolfi, & IX. Anno Principatus Domini Pandolfi ejus filio glorioſis Principibus; nec non & primo Anno Principatus Neapolitanorum ipſorum glorioſorum Principum menſe Aprilis XI. Indict. Actum Teani.* Haec in Chron. Vulturnenſi apud Murator. Tom. I. Par. II. Script. Ital. in charta Monaſt. S. Johannis Capuae legitur confirmatio quaedam *bonorum Audoaldi Clerici in pertinenciis de Caſerta Anno XIV. Principatus Dom. Pandolfi, & X. Anno Principatus Pandolfi ejus filii, & II. Anno Ducatus Neapoles eorundem glorioſis Principibus menſe Junio XII. Indict. Actum Neapole.* Sicuti hoc idem profertur in charta alia Monaſt. S. Laurentii Averſae *data menſe Marcii. Actum Capuae feliciter.* In Chronico tamen

men Cinglensis Monasterii habetur : *An. MXXVII. Ind. X. mense Nobembri . Pandolfus Princeps Neapoles compreendit , & eam funditus depopulatus est . Sergius Dux , & Comes Teani in fugam se commiserunt , & Capue Princeps factus est Dux Neapolitum annos duos , & mens. sex .... An. MXXX. Ind. XIII. mense Aprilis . Sergius Dux cum Francigenis ,* (idest Northmannis) *Grecis , & Neapolitibus urbem suam regreditur . Et post aliquot dies per dolum optinuit eam , Capuanitis depulsis* . Dicendum igitur , neque Ostiensem Lib. II. cap. 58. neque Anonymum Cassin. in Chron. A.MXXVII. nobis vera minutim retulisse. Ille enim , Ostiensis , nempe inquit : *Sed anno sequenti* (i. A.MXXVII.) *& ipsa quoque Neapoli a Capuano Principe* (Pandulfo) *capta , & Sergio Magistro Militum exinde pulso , rursum Teanensis* (Comes) *Pandulfus a facie ipsius Romam aufugiens , ibidem exul defunctus est : tenuitque Neapolim Capuanus Princeps per annos ferme tres.* Alter, videlicet Cass. Anon. ait: *A.MXXVII. idem Pandulfus Princeps ingressus est Neapolim , & obtinuit eam anno uno , & mens. V.* ubi allato primum Ostiensis textu , notavit Peregrinius noster : *Igitur in Anonymo scriptum prius fuerat : obtinuit eam annis II. & mens. V. altera autem unitatis nota in vetustissimo codice exoleta recentiores librarii scripsere anno uno &c.* Ex Cinglesi Chronico adparet, nondum unitatis notam *in Anno* fortasse exoletam fuisse, sed etiam *in mense*.

Quomodocunque tamen se res habeat , clarissime patet, Pandulfum Capuae Principem annos duos , & menses sex , scil. a Novembri A. MXXVII. ad Aprilem MXXX. Neapolis Ducatum tenuisse . Quapropter qui Neapolim nunquam a Langobardis subjugatam , aut possessam fuisse ajunt , hallucinati profecto sunt : quum verissimum sane sit, urbi huic , ejusque Ducatui ab A.MXXVII. ad MXXX. Capuae Principem dominatum fuisse , eoque Ducis titulo insignitum in Chartis , & Chronologis agnoscimus . Exeunte Aprili MXXX. iterum Sergius Northmannorum auxilio Ducatum recepit , atque exinde hisce non tam foedere ,

quam

quam adfinitate conjunctus Ducatum pacifice retinuit: Johannique ejus filio Ducatum reliquit. Immo ut a Langobardis inposterum securior Neapolis Ducatus evaderet, Northmannis Atellae Castrum, proximumque agrum in Liburia Occasum versus concessit Sergius Dux, ut novam Aversae urbem extruentes, Langobardis viam Ducatum Neapolis invadendi praecluderent. At quam mendax, atque futile hominum consilium! Quos ipse sibi amicos, ac defensores promiserat, iidem Neapolitanae libertati pedetentim laqueum pararunt. Northmanni enim posteaquam Capuae Principatu, pulsis Langobardis, potiti sunt, Neap. quoque Ducatum opprimere sategerunt, eumque obtinuit Rogerius (quantumvis pluries urbem bellis impetivisset) A. MXXXVII. (secus vero MXXX. ut nuperus Hist. Neap. Scriptor, Jul. Caes. Capacio inhaerens, adfirmat Tom. III. Lib. IV. in fin. ubi fabulosam Neap. Ducum seriem farcit) quo Innocentio PP. II. & Conrado Imp. Augusto ex Apulia profectis, Rogerius ipse a Duce Neap. seu Magistro Militum Sergio fidelitatis *homagium* accepit mense Septembris, ut habet Falco Benev. in Chr. Quem Sergium paulo post, Regio exercitu in Apulia profligato, peremtum fuisse narrat idem Falco. Quare A. MXXXIX. *Cives Neap. venerunt Beneventum, & civitatem Neapolim ad novam Regis fidelitatem tradentes, Ducem filium ejus* (Anphusum Capuae Principem) *duxerunt, & ejus fidelitati colla submittunt.* Quod & Alex. Teles. Lib. II. cap. 67. confirmat: *Qui* (Sergius) *venit ad eum* (Rogerium), *qui genibus flexis, manusque suas manibus ejus immittens suum ei homagium subdidit, fidelitatemque juravit.* Quod & repetunt Romuald. Salern. & Cinglens. Chronologi; & Petr. Diac. in Chr. Cass. Lib. IV. *Petrus autem Cardinalis Rogerio Duci Apuliae coronam tribuens, & per privilegium Capuae Principatum, & Ducatum Neapolitanum cum Apulia, Calabria, & Sicilia illi confirmans.*

Rogerius itaque Rex urbe Neapoli potitus, postquam Capuae, ac Salerni Principatum, totamque Apuliam, Calabriam, reliquasque hujus Regni Provincias suo submisis-

misisset imperio, e Dynastiis minoribus supremam omnium Provinciarum potestatem, ac dominationem complectens, Rex tam Siciliae ultra Pharum (quae proprie Sicilia dicitur), quam citra (quae Neapolis adpellatur) coronatus est: illoque ex tempore successoribus Regibus nomen omenque dedit, (perinde ut nunc est) extinctis cunctis aliis Salerni, Capuae, Beneventi Principatibus Langobardis: necnon Apuliae Ducatu, aliisque minoribus Comitatibus Northmannorum, ut plenius alibi in Dissertationibus explicabitur.

Absoluta jam brevi Ducatus nostri Neapolitani descritione (ceteris, quae ad clariorem ejusdem urbis Historiam, notionemque conferunt, praetermissis, & Spartam hanc meis Cl. Viris Neapolitanis illustrandam relinquo) reliquum est, ut ulterius progredientes ad Chronici Ducum ejusdem urbis descriptionem, Authorem, stilum, ceteraque deveniamus. Ac profecto viro Cl. Johanni Bernardino Tafurio Neritonensi Patricio tam de literaria Republica benemerito, satisque eruditis Italiae viris noto, ac satis commendato plurimum debemus, qui praeter alia rerum insignia monumenta hoc tam praeclarum thesaurum hactenus ignotum nobis ostendit, ac detexit. Is igitur inter Barthol. Tafurii (a) Abavi sui gazas hunc MS. codicem servarat incolumem (inventum olim, ut perhibet Franc. Franza in monum. urbis Tropeae MS. apud P. Carolum Borrellum in suis Miscellan. in Tabulario Monasterii Squillacensis in Calabria sec. XVII. initio cujus autographum deperditum flemus) usque ad Annum MDCCXLIII. quo vetera inter aliquot Regni Neapolitani monumenta typis illum committere meditabatur. At quum Neritina urbs dire anno antedicto terrae motu quassata fuisset, ipsiusque Tafurii domus partim foret excisa, Bibliotheca ruinis oppleta, sub ipsis diu latitantes, imo sepulti, lacerati, ac pene consumti codices, pluviis super-

(a) Barth. Tafurius sui temporis doctissimus vir adpellatus fuit a Scip. Ammirato in suo de Neap. Famil. libro, Tom.I. p....

ſupervenientibus, integre deperditi fortaſſe forent, niſi Cl. Tafurii diligens cura, ac ſedula ſollicitudo acceſſiſſet; qui, quum primum potuit, e ruinis illos recuperandos curavit. At pro dolor! ex codicibus deperditis, quidam vix ſedulitate ſumma, non tamen integri foras eruti; ex quibus Chronicon hoc noſtrum; cujus finis deſideratur, nedum una vel altera pagina etiam carens, uti erat, ſed characteres complures conſpurcatos, ac pene deletos, lacunaſque quamplurimas praeſefert. Utut illud igitur eſt, Lector humaniſſime, heic tibi legendum offero cum adnotatiunculis quibuſdam Thomae *(a)* Tafurii, Jo: Bernardini filii digniſſimi, qui ſuae eruditionis, patrem aemulatus, partus quoſdam literariae Reipubl. jam donavit, alioſque quamprimum daturum pollicetur.

Codex charta goſſipina exaratus eſt, characteribus minutis, ſed elegantibus: qui exſcriptus creditur (antequam autographus periret) ſeculi XV. initio, quo quidem tempore ea ſcribendi forma, iiſque characteribus utebantur diligentiores noſtri amanuenſes. Auctor quiſnam fuerit, fatetur ipſemet num. XV. in fine: Ubaldus nempe Monachus, & fortaſſe Cancellarius Coenobii SS. Severini, & Soſii Caſinenſium Neapolis, qui vivebat ſub Everardo Abbate circiter A. MCLXXIV. regnante Guilelmo II. utriuſque Siciliae Rege, qui pietatis operibus maxime intentus, ſacrorumque miniſtrorum decori, atque Eccleſiarum inſtaurationibus, *Boni Regis* nomen adquiſivit. Hoc ex eodem Chronologo, & ex chartis praecitati Monaſterii diſcimus. Ille in Sergio Duce num. XXIX. in fine, de inſtauratis quibuſdam Coenobii aedibus verba faciens, ait: *illae combuſtae pro inopia coenobii . . . . non ſunt inſtauratae . . . ſolummodo hodie ſupplicibus mei Abbatis Everardi, & largitione Regis noſtri Guilelmi datum eſt principium illas reſarcire*. Monaſterii vero chartae adfirmant, Everardum Abbatem ibi praefuiſſe A. MCLXXIII. & ſe-

(a) Et ipſe etiam ſui ingenii partus edidit, majoreſque in diem Reſp. Literaria exſpectat.

& ſequentibus uſque ad A. MCLXXIX. & in iis àliquando Averardus, Aberaldus, & Aeberardus vocatur. Hinc dicendum circa An. MCLXXV. (ut opinatus eſt etiam Cl. Tafurius Tom. II. Script. Regni Neap. pag. 326) Chronicon iſtud ab Ubaldo fuiſſe deſcriptum, vel ab Emortualibus, ſeu Necrologiis ejuſdem Monaſterii, vel ab ipſius Tabularii monumentis, ut ipſemet fatetur.

Stilus haud inſolentem illius aevi latinitatis barbariem ſapit. Voces ibi quaedam Italo-latinae potius ſonant: orthographia praeter modum rudis, incultaque (quod aut Auctori, aut amanuenſis incuriae tribuendum ſit, ignoramus): phraſis ſaepe inſulſa, quandoque inepta; ſed ſincerum hiſtoriae ſtilum referens, non tam Monachi, quam ſeculi characterem praefert. Sed nec erroris, aut falſitatis nota raro ſignandus eſt, quum res potiſſimum ſcitu digniores minutim, & ſincere deſcribat, ſeriemque Ducum, aetatem, merita, aut vitia, moreſque fuco procul expromat.

Ac profecto ſi exemplar hujus Chronici integrum haberemus, totam profecto Neapolitanorum Ducum chronologicam ſeriem (qua quidem indigeremus, quum ſeries iſthaec adhuc mutila, incompletaque remaneat, multique Duces a Capacio, aliiſque etiam nuperis noſtris Scriptoribus, aut ficti omnino ſint, aut iidem multiplicati, aut de novo excogitati) facile cognoſceremus a Ducum initio ad Rogerium uſque I. utriuſque Siciliae Regem, poſtremumque Neapolis Ducem, ab ſeculo nempe VII. quod deficit, ad XII. id eſt ad A. MCXXXV. quo Ducatus extinctus; & ultra quoque ſub utroque Guilelmo I. & II. Rugerii ſucceſſoribus.

Attamen quae vel temporis edacitas, vel multiplex infortunium ex hoc abſtulit Chronico, majori, qua potero, diligentia, ex Johanne Diac. in Chron. Epiſ. Neap. aliiſque ſynchronis Hiſtoricis, chartiſve ſupplere, & illuſtrare curabo. Haec in adnotationibus patebunt; ibique quas ipſe, quas juvenis Tafurius, quas Muratorius in Joh. Diac. notas dederint, diſtinctim adferam, ne quid

ad hanc rem illuſtrandam omnino deficere videatur. Utque per partes hoc Chronicon explanetur, illi numeros adjicere placuit, exemplum a Peregrinio noſtro mutuatus, qui a ſe editos Chronographos numeris diſtinctim ordinavit.

Ceterum hocce ex Chronico multa quidem Hiſtoriae noſtrae obſcura illuſtrantur; quaeve in aliis aut confuſim, aut mutile enarrantur: immo de iis quandoque verbum nullum apud Scriptores. Nec parum ſane utilitatis, aut commodi nobis tribuunt illa Ducum noſtratium quae minutim nobis Ubaldus expendit geſta; aetas, qua vixerint; emortualis annus, quive vel Ducatum ſuſceperint, vel in ipſo aut hereditario jure, vel populi electione, vel a Graeco Siciliae Patricio delegati ſucceſſerint. Legentibus haec omnino patebunt: ſique alii, aut ego hallucinatus quandoque fuerim; ſin certa, vel veriſimilia ſaltem adfirmaverim, ipſi plane intelligent. Si quid vero in iis quod ſibi parum arrideat, vel imprudenter adſertum offendant, ipſi ſedulo emendare curent, nec meam inſcitiam accuſent, qui hoc pacto literariae Reip. bono conſultum putavi.

In ſequentibus, quae ſequuntur ad Chronicon Ducum Neap. Adnotationibus, quae literis ſignantur, Franciſci Mariae Pratilli adnotationes ſunt. Quae numeris, Muratorii. Quae notis aliis, juvenis Taſurii. Haec monenda primum duxi, ne confuſionem legentibus gignant.

CHRO-

CHRONICI NEAPOLITANI

Antehac nunquam editi

FRAGMENTA.

Deest initium.

I. Ominus (*a*) Papa misit suos Ambassiatores ad Ducem Joannem, ut ejiceret Longobardos, qui sub eorum potestate subjugaverunt Cumam, cum magna displacentia Domini Papae. Dum Joannes cum suis gentibus ivit; & Cumam suo dominio subegit, occidit multos Longobardos, & alios captivos Neapolim misit: Dux Joannes noluit Neapolim redire, sed Cumae remansit, & eam multis partibus

D 2 muni-

(a) Quum hujus Chronici initium desit, incertum an ab Ducatus primordiis exordium coeperit Ubaldus, vel a sui Monasterii exstructione. Equidem SS. Severini & Sosii Coenobium quandonam Neapoli exaedificatum fuerit, ipsi etiam Monachi, nosterque diligentissimus Caesar de Engenio in suo *Neap. Sacrae* opere ignorarunt. Dicerem potius, ab Ducum initio suam Ubaldum Historiam descripsisse, quum titulum ei imposuerit: *Chronicon Ducum Neapolis:* quae fortasse verba hoc profecto indicare praemonstrant. At vere ne Chronologus noster ab Ducatus institutione suum duxerit initium, an secus, dignum heic supplere existimavi Ducum omnium, sive Consulum, & Magistrorum militum nomina, quos hactenus apud Scriptores, & veteres Chartas hujus urbis invenire licuit: quod legentibus sane neque inutile, neque injucundum fore judicavi.

Primus Neapolis Dux, cujus memoriam nobis Scriptores prodidere, fuit *Scholasticus*, qui quamvis a S. Gregorio Magno Pontif. Lib. II. Epist. 1. *Judex Campaniae* vocatus fuerit, postmodum ibidem Epist. 15. A. DXCIII. *Dux Campaniae & Vir memorabilis* adpellatus: nihilominus, ut supra notatum est, Campania tunc temporis ea solummodo reputabatur, quae a Langobardis nondum occupata fuerat, ejusdemque Provinciae caput a Graecis existimabatur Neapolis, in qua fortasse urbe Dux militiae, sive Magister, & Provincialis residebat Praefectus, ut alibi dictum. Huic absque dubio successor post A. DXCIII. quum vivebat idem Dux, datus est, & fortasse An. circ. DXCVI.

Maurentius Magister militum, ut

munivit, & providit de militibus, ut denuo venienti Romualdo ad eam deprehendendam possit resistere. Post divulgationem istius victoriae Dominus Papa valde gavisus est, & misit suos ambaxiatores ad congratulandum cum ipso Duce Joanne, qui fuerunt hilariter recepti, & honori-

ut ex ejusdem S. Greg. M. Epist. Lib. III. 72. & 74. Post quem

Gudiscalcus Dux missus est A. DC. Idem Lib.VIII. Epist. 12. Eumque post triennium secutus

Guduinus Dux A.DCIII. ut apud eundem Lib. XII. Epist. 5. ejusque Ducis meminit Cedrenus Hist. Com. ad A. XVII. Mauricii Imp. Tom. I. pag. 399. edit. Regiae, & Theoph. Samogatta Lib. VII. cap. 11. & 12. Eo aut fortasse demortuo, aut alio translato,

Constantius, seu *Constantinus Tribunus militum Neapolis custodiae* ab eodem Pontifice Gregorio M. *datus est* (ut ex Epist. 24. Lib. XII.) quod Provinciam Campaniam regeret, ejusque caput Neapolim; plurimum enim S. Pontificis intererat, ne Langobardi Graecorum Dynastiam subigerent, vel restringerent. At quantum Neapoli praefuerit Constantinus Tribunus militum (qui paulo ante S. Gregorii obitu *deputatus praeesse fuerat*, nempe A.DCIV.) quaeve ipse in aemulos Langobardos tunc patraverit, vel quando, quave ex causa discesserit, vel decesserit; aut quisnam ipsi successerit, ignoramus.

A conjectura haud abhorret, post Constantium Tribunum, seu militiae Magistrum in Ducatu Neap. *Johannem illum Consinum* suffectum, qui urbis sibi commissae libertatem opprimere, Regnique coronam vindicare tentavit, ut narrat Paul. Diac. Lib. IV. cap. 35. & Anast. Bibl. in *Deusdedit*, quos superius memoravi. Sed *antartam* illum, sive *rebellem* Eleutherius Exarcha statim accurrens devicit, ac profligavit An. DCXVI. occisoque Johanni Ducem alium Eleutherius sufficere debuit, nobis ignotum: ignotique sunt alii ad A. usque DCCIV. quo

Dux, *Consul eminentissimus*, *Magister militum*, *atque Patricius* Neapoli praesidebat *Maximus Ocellarius*, cujus mentio habetur in charta quadam Monasterii Monialium S. Sebastiani Neap a P. Carolo Borrello Cler. Min. transcripta, & in suorum MSS. Thesauro in Bibl. S. Josephi ejusdem Ord. adservato signata *A. VII. Fl. Tiberii Imp. Aug. Ind. II.* quae notae indicant A. DCCIV.

In charta alia Monasterii S. Marcellini apud Chioccarellum in Catal. Episc. Neap. pag. 77. (quam aptius exscriptam legi in MSS. P. Borrelli) duorum Ducum, seu Consulum, nobis adhuc ignotorum, memoria occurrit: scilicet *Georgii* (*Sergii* legerat Chioccarellus) atque *Gregorii Protospatarii*. Charta isthaec concessionis in emphyteusim exarata fuit A. DCCLXII. sub Constantino Augusto, & Leone Porphyr. ejus filio A. XII. necnon Paulo I. Pontifice: qua *Stephano Consuli*, *& Episc. Neap.* a Monasterio S. Marcellini concessa fuit *domus cum horto posita in platea, quae dicitur ad Moneta in Regione Portanovensi prope bona quondam bonae memoriae Theodonandae eminentissimae feminae relictae, quondam Georgii Ducis juxta bona quondam Gregorii eminentissimi Consulis, Imperialis Spatharii, ac Ducis.* Quibus ex verbis duo nobis innotescunt Neap Duces, qui seculo VIII. post *Maximum Ocellarium* praeesse debuerunt, scilicet ante Johannem (cui Cumani nomen ob recuperatam Cuma-

norifice pertractati. (*b*) Mortuus est Dux Joannes morte naturali, & factus est Dux Civitatis Neapolis

721.

II. EXilaratus, & eo anno primo Aprilis fuit mortalitas magna in civitate Neapolis, & mortua est decima

marum urbem) a quo Ubaldi nostri Chronicon initium desumit, planeque seriem suam persequitur usque ad Pandulfum Capuae Principem, in quo deficit Chronicon, quod supplebimus ad seriei hujus chronologicae complementum.

(b) Gregorium fortasse *eminentissimum* Consulem, & *Imperialem Spatharium*, ut dixi, subsecutus est *Johannes Dux*, *Consul*, *& militum Magister* An. circ. DCCXIII. Hinc mutilum Ubaldi Chronicum incipit. At quae de Johanne Neap. Duce deperdita desideramus, ex Johanne Diac. in Sergio Episcop. suppleri facile possunt. Ejusdem verba heic affero: *Sergius Episcopus XXXVII. Hic dum adhuc sub Presbyteri habitu degeret, Romoalt Rex* (Dux) *Langobardorum pacis fraude simulans, misso exercitu Cumanum Castrum* (1), *quodam tradente, invadit. Ad quem dum Johannes Magister Militum, cum suos adire festinaret, ad exsequendam benedictionem* (2) *divinitus iste, de quo dictum est, Sacerdos inventus est. Data illico oratione, Dux* (3) *ille praescius votum Deo vovit dicens: Si Domino annuente prospere recepturus Castrum advenero, post decessum Pontificis* (i. Laurentii Episc. Neapolitani) *si advixero, istum Episcopum ordinabo* (4). *Quod & factum est. Abierunt, ipsumque Castrum intrantes receperunt; atque stabilientes, incolumes sunt omnes reversi.*

Ab Anastasio Bibl. Paulo Diac. Sigo-

(1) *De capto a Langobardis Cumano Castro videndus quoque Anast. in Greg. II. Hic enim Pontifex nihil non egit, ut illud Graeco Aug. recuperaretur, ac Neapolitanae ditioni rursus conjungeretur.*

(2) *Nempe antequam ad pugnam educerentur milites, antiquitus etiam mos erat, ut a Christi Sacerdotibus benedictione donarentur. Ad id Sergius delectus fuit.*

(3) *Ab Anast. quoque appellatur* Johannes Dux Neap. *Acque titulo* Magistri Militum, *ac* Ducis *fruebantur, qui Neap. olim urbem pro Graecis Imperatoribus regebant. Idem vero significabatur utroque nomine. Sunt qui putant, iis temporibus Neapolim Remp. fuisse, & a Praefecto gubernatam, qui nullius Principis juri foret addictus. Mihi nondum erepta est dubitatio, fuisse adhuc supremam in Neapolim ditionem CPnis Augustis intactam.*

Haec siquidem probatissimorum Scriptorum communis sententia est post Peregrinium. Pratill.

(4) *Idest eligendum curabo. Hinc deducit Ughellius, a Ducibus Neap. aliquando Episcopos illius urbis fuisse electos. Verum id minime consequens est. Profecto non modicae partes erant Duci in electione Episcopi. Sed simul ad illam confluebant vota Cleri, & populi.*

cima pars personarum hominum, & mulierum (c): Dominus Dux ad instigationem Domini Imperatoris Leonis ivit contra Dominum Papam, & Romanos, & pugnavit cum eis. Duravit praelium a mane usque ad tertiam, & Dux Exilaratus cum Adriano ejus filio, & sequacibus fortissime, & viriliter diu pugnavit, licet propter multitudinem inimicorum fortunam belli nequiverit tolerare, remansit occisus, sicut & Adrianus, & alii partim interfecti, partim captivi, & alii fugati (d). Et in Ducatu electus fuit (e)

III. Teo-

Sigonio, aliisque apud Baronium A. DCCXV. quae narrat Johannes Diac. de Sergio Presbytero, reticentur, sicuti a Chronologo nostro, Verene, an falso locutus sit, ut miraculotenus Sergii electionem posteris mandaret, ipse viderit. Quod certum est, Gregorium II. Pontificem pluries Romualdum Benev. Ducem rogasse, ut Cumas restitueret; at frustra: quare gravi ipse anathemate percussus est: Johannem interea Neap. Ducem expostulans, ut, valido comparato exercitu, Cumas recuperandas satageret, septuaginta auri pondo eidem Duci Neap. pollicitus, si eas vindicaret: quod quidem accidit, Langobardis fere trecentis cum eorum Gastaldo occisis, vivis vero pene quingentis comprehensis, & Neapolim captivis abductis, auroque statim a Pontifice exsoluto, ut praecitati Scriptores affirmant.

(c) De hac gravissima Neapolis, totiusque Campaniae pestilentia Johannes Diac. aliique Scriptores passim.

(d) Anastas. apud Baron. A. DCCXXVI. praelia inter Pontificios Langobardis sociatos pro sacrarum imaginum cultu, Graecosque Iconomachos, quibus Exhilaratus Dux favebat, plenissime enarrat, quem consule. Autumant alii, non in praeliointe rfectos fuisse Ducem Neap. & Adrianum filium; sed a Romanis captos in pugna fuisse, & postmodum jugulatos. Jannon. Histor. Neap. Lib. V. §. 3. in princ. (Sigonium ad A. DCCXXVI. pro se, & Maimburg. Hist. Iconocl. Lib. I. adducens) ait, Exhilaratum, ejusque filium a Neapolitanis Graecorum impietati resistentibus ibidem occisos fuisse. At Chronographo nostro credendum magis, cui veritatem e veris, sincerisque fontibus haurire licuit. Neque fictum illum *Petrum Ducem* ab eodem nupero Historico Neap. Exhilarato successisse adfirmo, quum ab Ubaldo nostro reticeatur; neque apud alios prorsus invenire licuit. A Capacio fortasse haec mutuatus est Jannonius, ut novum fingeret Neap. Ducem, ut mox dicemus. Sigonius itidem, & Memburgius, ut supra, omnino haec ne somniare quidem ausi sunt, quos consule.

(e) Post Exhilaratum Ducem enumerat Capacius in Histor. Neap. Lib. I. Petrum, & Eustachium: illum ex perperam intellectis Anastasii verbis; alterum, quod Constantinopoli missus fuerit Ravennae Exarcha contra Pontificem; & Neapolim advenerit: *Hunc inter Neapolitanos Duces* (ejus sunt verba) *ea tantum de causa recenseo, quod in ea urbe fuerit, ut quod Exhilarato Imperator commiserat, ipse infectam rem exseque-*

728.

III. TEodorus, qui fuit clemens, pius, & amator pacis & quietis. Saraceni, qui a Calabria, & Cicilia de continuo veniebant ad infeftanda loca circum circa Neapolis a Domino Duce Teodoro femper fuerunt victi, fugati, & debellati. Tempore iftius Ducis Neapolim venerunt plures Monachi fugientes de civitate Conftantinopolis, qui nolebant obedire mandatis Domini Imperatoris Conftantini, & exportaverunt multa corpora Sanctorum, & fuerunt hilariter recepti, & hofpitati a Domino Duce; partim de illis iverunt ad Dominum Papam, & partim Neapolim remanferunt *(f)*. Alphanus Secretarius Domini Imperatoris venit Neapolim, & praecepit, quod non obediatur Domino Papæ, neque transmittatur ei pecunia fui redditus *(g)*. Mortuus eft morte naturali Dux Teodorus, & loco ipfius electus in Ducem

IV. Ste-

queretur. Plurimos profecto Duces habuiffet Neapolis, fi ex Capacii fententia computandi omnes effent, qui Byzantio Neapolim venerant.

(f) Theodorus ifte *Dux & Conful Neapolis* idem eft, qui a Capacio in Catal. Duc. Neap. primo loco adnumeratur; ejufque eft marmorea illa tabula Graecis characteribus infculpta, quae fervabatur in Aede SS. Petri & Pauli, male ab eodem tranfcripta, peffimeque explicata, quum crediderit, Theodorum hunc fub Conftantino Magno Ducatum fuum exercuiffe. Chronologus nofter veritatem aperuit. Hic enim Dux Templa inftaurare debuit, & praefertim illud, in quo Graeca infcriptio affixa legebatur, quum ejus pietatis encomia proferat, ut vides. Fallitur profecto Jannonius qui credit, Theodorum Ducem vixiffe A. DCCXVII. quo Johannes Cumanus, ut vidimus, Neap. Ducatum regebat, ipfeque etiam teftatus eft. At neque hic primum, neque poftremus Jannonii error.

(g) *Patrimoniorum* videl. *Romanae Ecclefiae*, pro quibus colligendis *Subdiaconi* in Campaniam a Summis Pontificibus mittebantur, qui Provinciae *Internuncii*, five *Subdelegati* dicebantur, & *Miniftri Regionarii*, atque *Patrimoniorum S. R. E. Rectores*. Ipfis onus incumbebat exigendorum, colligendorumque fructuum ad fundos Patrimoniales pertinentes, plenamque etiam in Ecclefiafticas res jurifdictionem exercebant, quod clare ex Epift. S. Gregorii M. patet, in quibus plures ille Campaniae Provinciae Subdiaconos memorat, eorumque minifteria, ac jurifdictionem. Infcriptio etiam *Theodimi Regionarii Subdiaconi, & Rectoris Sedis Apoftolicae* vifitur adhuc Neapoli in Ecclefia S. Andreae, cujus quoq; meminit Baronius Tom. XI. & Anaftaf. Bibl. in Greg. PP. II. Patrimonia ifthaec Campaniae Provinciae plura erant, a Subdiaconis exigenda, pauperibufque eroganda, de quibus alibi fufius differendum.

759.

IV. STephanus, qui in primo ſui regiminis ingreſſu praecepit, dari pecuniam ſui redditus Domino Papae (*h*), & quod unuſquiſque debitam obedientiam Romanae Eccleſiae exhibeat, quapropter valde amatus fuit ab eodem Domino Papa (*i*), & promiſit, quod ſi contigerit, quod Dominus Imperator mitteret adverſus Romam ſuos milites, ipſe Dux adjutorium ferret ei cum ſuis militibus. Mortuo Paulo Epiſcopo Neapolitano, Clerus, & Populus Neapolitanus pro Epiſcopo voluit Ducem Stephanum, qui in A. DCCLXIV. Eccleſiæ (*l*) poſſeſſionem accepit. Dominus Dux, & Epiſcopus miſit ad Papam ſuos milites ab ipſo quaeſitos ad cuſtodiendam civitatem Romam. Eupraſſia filia ipſius Ducis, & Epiſcopi fuit uxorata cum Theophilacto. Et Caeſarium alium ejus filium ſocium voluit ſuo regimine. Divulgata fuit fama, quod Dominus Imperator Conſtantinus (*m*) mortuus erat, & val-

(h) Scil. Patrimoniorum Romanae Eccleſiae, quae in Campania exſtabant, ut ſupra notatum.

(i) i. *Paulo*. Vid. Anaſt. Bibl. & Binium.

(l) De Stephani Conſulis ac Ducis Neap. ejuſdemque poſtmodum Eccleſiae Epiſcopi, haec habet Johannes Diac. *Stephanus Epiſcopus ſedit An. XXXIII. menſ. V. dies XXVII. In eo ſiquidem anno*, *quo Epiſc. Paulus defunctus eſt*, *irato Deo*, *tanta deſaevit clades in Neapoli*, *ut patris interitum mors ſubſequeretur filiorum*, *& ad ſepeliendum rarus ſuperſtes inveniretur*. *Unde etiam prope omnes Clerici ejuſdem Epiſcopii vitam finirent*, *ac per hoc omnes Neapolitae ad praedictum accedentes Praeſulem magnis poſtularunt precibus*, *ut Eccleſiae ſanctae providus Paſtor accederet*. *Quorum petitiones non renuens Romanam Sedem laicus*, *& adhuc Conſul adiit*. *Nam Parthenopenſem Ducatum laudabili quiete XII. rexit annos . . . . Quem Domnus Stephanus* (III. hujus nominis Papa) *tantam populi devotionem cum in eum cerneret*, *tonſum ibidem*, *atque regulari promotione Epiſcopum conſecravit*. *Qui mox ab eo cum benedictione dimiſſus*, *ſuam repedavit ad urbem*, *& honorifice ſuſceptus eſt*. *Sic de divinis coepit ſtudere rebus*, *ac ſi puerulus in eis fuiſſet educatus*. *Uxor quoque ejus*, *adhuc illo Conſule*, *ex multis obierat annis . . . . Qui decurſo ſeptuageſimo aetatis ſuae anno pacificus migravit e ſeculo*. *Sepultus eſt autem in Monaſterio S. Januarii intus Apſidam Eccleſiae S. Stephani Protom. Indictione XIII.* (non VIII. ut habet Muratorius) videl. A. DCCLXXXIX. quo, ex Ubaldo noſtro, Stephanus Dux, & Epiſcopus Neap. defunctus eſt.

(m) Scil. Copronymus, perfidus Iconomachorum fautor; & S. Sedis, Catholicorumque omnium perſecutor.

valde laetatus est Dux Stephanus, deinde compertum est, quod non fuit verum. *Aragisius (n)* Dux Beneventi Amalphim civitatem maximam natura, & arte, & viribus bellantibus munitam, undique & terra, & mari, suorum militum confidens valore, non dubitavit assidere *(o)*, & omni die terrifico insultu muros hostiles non cessabat concutere. Amalphitani ex diversa parte, & jactu lapidum, atque telorum creberrimo, satis audaciter civitatem nituntur propugnare. Posteaquam viderunt neque dolis, neque viribus, quas praesentes habebant ab oppugnatione Beneventanorum posse liberari, Legatos Neapolim pro implorando auxilio miserunt, quod promissum statim fuit a domino Duce, & filium suum Caesarium eis misit cum multis militibus. Postquam ambo exercitus convenerant, utrinque bellum violenter incipitur. Beneventani in principio fortiter feriendo, primis Neapolitanorum, & Amalphitanorum incursionibus audacissime resistunt. Caesarius tanquam leo cum sua acie audaciam multiplicavit, ipsis oppositis lanceis eos per latera transfigendo multos eorum interficiebat. Superatis Beneventanis, totus exercitus velocissime in fugam convertitur, quos Caesarius persequendo aliis in vinculis positis, alios innumerabiles interficit. Postquam Caesarius adepta victoriae laetitia fugientem Aragisium manus suas videt evasisse, suos ulterius persequi prohibet, & hoc accidit anno 786. In sequenti anno Aragisius pacem inire voluit cum Duce Stephano, & Caesarius ad instigationem ipsius Aragisii profectus est cum suo exercitu Terracinam *(p)*, quod aegre tulit

(n) Qui aliter Arechis dicebatur, Beneventi Dux, & postea I. ejusdem Princeps.

(o) i. obsidere.

(p) Terracina ab Graecorum ditione tunc fortasse distracta fuerat, & S. Rom. Ecclesiae a Carolo M. cum aliis quamplurimis donata. Quare Arechis ab Irene Augusta impulsus, ut Pontifici bellum inferret, Ducem quoque Neapolis hortata est, ut Beneventano Duci adjungeretur, & urbes ab ejus Imperio distractas, ac Pontifici Hadriano concessas recuperaret: quod aegre quidem tulerat S. Pontifex. Vid. Constit. Ludovici Pii, Nat. Alex. Pagium ad A. DCCLXXXVII. §. 7. & 8. aliosque.

tulit Dominus Papa. In anno altero mortuus est morte naturali Caesarius cum magna displacentia Ducis Stephani sui patris (*q*). Venerunt Neapolim Iscamus, & Leo ambaxiatores Domini Imperatoris, & excepti fuerunt cum magno honore, & laetitia. Demum anno 789. mortuus est Dux Stephanus morte naturali, & Ducatui successit

789.

V. THeophilactus maritus Euprassiae filiae Ducis, & Episcopi Stephani (*r*), qui noluit esse de parti-to

(q) Sepulcralis Caesarii Consulis tabula adhuc exstat, eamque suo loco cum aliis Ducum Neap. Inscriptionibus dabimus. Heic solummodo adnotare visum est, ex hac Caesarii Inscriptione Chronico nostro addi posse, illum obsidem Arichi Benev. Duci datum, dum adhuc puerulus esset, ut cum ipso pacem firmaret Stephanus ejus genitor, cui Beneventanus Dynasta vel Liburiae depopulationem, vel urbis obsidionem fuerat minitatus. Ibi enim legitur *Nutritius obses Ariehis, moderamine sancto Salvasti Patriam, permemorande tuam*. Caesarius obiit A. DCCLXXXVIII. XII. Kal. Oct. Ind XII. ut ex eodem sepulcri titulo. Quod quidem male interpretatus est nuperus Neap. Hist. Scriptor Troylus To. III. in Duc. Neap. adfirmans, Caesarium A. DCCLXXXIV. diem suum obiisse. Utinam nec in aliis saepissime falleret! Quum post Caesarium, & Stephanum Theophilactum e medio tulerit, Anthymumque reposuerit.

(r) Paucis se Ubaldus noster de Theophilacto Duce, ejusque conjuge Eupraxia expedit. Aliqua ad supplementum ex Johanne Diac. n. XLII. adjicere curabo. Ille quidem ait: *Defuncto igitur Stephano Episcopo, Theophilactus gener ejus Consulatum regebat Parthenopensem. Qui obstinatus avaritia nolebat, quempiam ex Clericali officio promoveri ad Sacrum Ordinem, dicens: Nolo exinde amaricare Eupraxiam meam uxorem. Illa quoque quasi comperta occasione referebat: lactati estis de morte genitoris mei, mihi credite, nullus ex vobis ad Episcopatum ascendet. Diu autem ista vertentes coeperunt omnes acclamare: date nobis quem vultis, quia sine Pastore esse non possumus. Tum illa femineis flammis accensa hunc Paulum popularem, & laicum licet orbatum uxore, comprehendens tradidit illis. Sed cum nemo auderet illico tonsum electum sibi facere non post multos dies pergens ad Sedem Romuleam a Domno Hadriano Episcopus est effectus. Hic cum reversus esset, ex argento, quod Stephanus decessor ejus reliquerat, sanctum induit, & deauravit Altarium Ecclesiae Stephaniae .... Quae dicta igitur Eupraxia Religiosa femina fabricavit in Regione Albiensi Monasterium* (quod quidem adhuc Dominae Albinae vulgo adpellatur) *quod Ecclesiae Sanctae Dei Genitricis conjunxit, in quo a praedicto Episcopo Abbatissa est ordinata.* Haec acta fuere post mortem viri sui Theophilacti, nempe post Ann. DCCCIX. quo Anthimus in Ducatu suffectus.

to Domini Papae, ne displacentiam daret Domino Imperatori. Morte naturali mortuus est, & in Ducatu successit

809.

VI. ANtimus, qui noluit mandatis Domini Imperatoris obedire, ut cum suo exercitu adversus Saracenos (s) ire debuisset; quapropter illi pervenerunt usque Neapolim devastantes pagos, & loca sine ullo obstaculo, & impedimento: inculpatus fuit a Michaële Patricio Imperialis exercitus Duce de intelligentia cum Saracenis apud Dominum Imperatorem, dum poterat defen-

(s) De variis Saracenorum incursionibus plenissime verba faciemus Tomo sequenti in Differt. ad Chronicon Saracenico-Calabrum antecedenti anno typis primo evulgatum, quod emendatius, atque integrum, notisque locupletatum recudemus. Ceterum quae heic a Chronologo nostro Saracenica irruptione produntur, licet ab aliis reticeantur, verisimilia tamen fuisse arbitror: quum isthaec exeunte VIII seculo, vel IX. ineunte accidisse a conjectura minime abhorreat. A. DCCIC. Carolum M. Barcinone Saracenos expulisse post bimestrem urbis illius obsidionem Scriptores adfirmant; eaque tunc urbe potitus, Baleares etiam insulas ab eorum jugo felicissime liberavit. Verisimile est per id tempus Saracenos novas sibi sedes quaesitum, iisse, Neapolim praecipue, ut quae a Graecis parum defensa credebatur, vel sibi foederatorum, amicorumque Langobardorum operâ; quippequi Neapolites semper infenso animo persequebantur. Quî vero haec Ubaldus finxit, cum in aliis minime insincerum se prodat? Quid ab aliis haec Codicibus non effluxisse poterant, qui postea deperditi? Profecto Johannes Villanus in Neap. Chron. (qui ceteroqui fabulosa quaedam enarrat, omnesque norunt emunctae naris viri) Saracenicam hanc irruptionem confirmat: & quamvis in anacronismum inciderit, ac ea, quae adferit, minime consentanea videantur, ea tamen neutiquam effingere potuisse autumo: sed vel communi tunc civitatis fama, vel ab aliquo vetusto Codice illa eruisse putandus est; idque vel maxime ex celebri S. Angeli miraculo confirmatur, quod tum accidisse refert; quodque a majoribus nostris (quicquid alii cum Peregrinio nostro opinati fuerint) perpetuo traditum fuisse non ignoramus. Credendum igitur vere Saracenos sub Anthimo ad haec loca appulisse, ac Neapolitanum agrum primum vastasse, postmodum urbem ipsam obsedisse: Ducemque illum aut improviso timore perculsum, aut cum se imparem ad resistendum agnosceret, hostibus ansam praebuisse, ut cuncta circumquaque vastationibus, ruinisque traderent, urbemque postmodum invaderent, ejusque partem aliquam occuparent; ac deinde ex ea propulsi. Sed de his alibi opportunius dicam.

ſendere loca illa, & reliquit indefenſa. Exivit tunc fama, quod exercitus Domini Imperatoris Neapolim veniebat, & non reverteretur, niſi prius non deſtruebat domus, & omnia bona Domini Ducis Antimi; qua de re Dux Antimus volebat Romam fugere, & non potuit, & prae timore poſt paucos dies mortuus eſt (*t*), & Ducatui ſucceſſit

813.

VII. THeotiſtus; qui a Neapolitanis electus fuit in Ducem, ut obedirent mandatis Domini Imperatoris. Erát iſte advena natus in Graecia, & in Cicilia educatus, & ob ſcientiam militarem, quam poſſidebat, valde amatus a Domino Imperatore. Tempore ſui guber-

(t) Culpa, quam Anthimo Duci fortaſſe perterrefacto, vel impotenti impegerat Michaël Patricius, nempe proditionis, ab Johanne Diac. num. XLII. in fine indubie diluitur, ex iis quae de illius narrat pietatis, ac religionis operibus: *In ipſis igitur diebus* (inquit) *Anthimus Neapolitanorum Conſul ad honorem S.Pauli amplam conſtruxit Eccleſiam, quam pulchriori decoravit pictura, ubi res multas, multoſque obtulit ſervos. Et propter Leonis Romulei Papae Epiſcopatum (cujus tunc juris erat) Monaſterio S. Andreae* (*), *quod Cella nova dicitur, connectit. Fabricavit, & idem Conſul cum conjuge ſua Monaſterium S. Cyrici, & Julittae, in quo duodecim ſtatuit cellulas, quas hoſpitibus, peregriniſque cenſuit habitari, qui ex ipſius Eccleſiae alerentur rebus. In iſtis utique duabus Baſilicis praedictus Epiſcopus* (Paulus) *ſacras collocavit reliquias. Cum autem haec gererentur, defunctus eſt Anthimus Conſul, & de Neapoleos Conſulatu eſt orta ſeditio* (5), *cupientibus quidem multis honorem Ducatus arripere. Tunc Neapolitani cupientes magis extraneos, quam talibus ſuis ſubeſſe, miſerunt Siciliam, & inde advectum quendam Theoctiſtum ſibi magiſtrum militum ſtatuerunt.*

(5) *Conſtat hinc, & ex aliis ſubſequentibus locis hujus Chronici, tunc Neapolitano populo liberum fuiſſe ſuum ſibi eligere Ducem, ſive Conſulem, ac Militum Magiſtrum. Verum minime hinc certo deducas, tunc nullam amplius Graecis Imperatoribus poteſtatem, ac ditionem in Neapolitanos fuiſſe*, eo magis quod eligentes Theoctiſtum, mandatis Domini Imperatoris Neapolitani, quibus ipſe fortaſſe Auguſtus inſinuaverat, obedierunt, ut ex Chronologo noſtro perſpectum habemus. *Pratill.*

(*) *Hanc S. Andreae Eccleſiam, eam fuiſſe ſuſpicatur Capacius*, quoniam cum Pontificis jure connectit, quae ad Nili Sedile poſita eſt, ad Diaconiam dicta, *in qua Theodimi S. R. E. Subdiaconi Regionarii ſepulcrum exſtabat, ut ſuperius innui.* (*Pratill.*)

bernaculi pluries defenfit civitatem ab incurfionibus Saracenorum. Grimoaldus Dux Beneventi ad obfidendam Neapolim cum fua gente profectus eft, nam Dominus Dux Theoctiftus voluit contra voluntatem Grimoaldi hofpitari Dauferium Salernitanum (*u*). Videns Theoctiftus, fe non poffe refiftere, pariterque fciens, quod durum eft contra homines fortes dimicare, coactus juravit Grimoaldo in omnibus obedire, & donavit illi non paucam fummam auri, & argenti, & fic exercitus Grimoaldi ad propria remeavit. Mortuus eft Theoctiftus, & ei fucceffit in Ducatu

817.

VIII. THeodorus Protofpatarius, electus praecepto Domini Imperatoris contra voluntatem Neapolitanorum (*x*). Poft quatuor annos illi fe rebellarunt, & alium fibi Ducem elegerunt, qui fuit

XII. An-

(u) Haec fupra in Erchemp. & Salern. Anon. expendimus.

(x) En, quae de Theodori II. electione profert Johannes Diac. loco cit. *Cui* (Theoctifto) *aliquantis decurfis temporibus* (*ut Graecorum moris eft*) *fucceffit Theodorus Protofpatharius* (6). *Interea Beneventani aliqui, antiqui hoftis inftinctu, Grimoaldum* (7) *Principem fuum pene languentem peremerunt, & Siconem Forojulienfem* (8), *qui puerulus illuc cum*

(6) *Honorifici muneris genus, quod uni Conftantinopolitani Caefares conferebant. Hoc etiam fufpicionem creare poteft, Neapolites nondum fuiffe prorfus exemtos e Graecorum Imperio. Neque fruftra nofter interferit:* Graecorum moris eft. *Erchempertus tamen ad haec tempora* Magiftrum militum memorat, qui tunc Neapoli regnabat. *Et in Epitaph. Siconis Princ. Benev. apud Peregr. ut alibi, Neapolitani appellantur:* Dominis folita Samnitum fraude rebelles.

(7) *Ideft Grimoaldum IV. cujus violentam mortem Erchemp. n. 8. defcribit.*

(8) *Siconem Benev. Princ. e Foro Julii originem fuam duxiffe, fortaffis ignoraremus, nifi rem nobis hic Scriptor fervaffet. In ejus Epitaphio dicitur:*

Natus in Aufoniae praeftanti corpore terra,
Francorum poftquam caede fubacta fuit.
Quem mater cernens eleganti luce nitentem,
Ad loca fe rapuit non nocitura pio.

Nunc horum verborum fenfum affequimur. Poftquam Langobardicum Regnum A. DCCLXXIV. Franci fibi fubjecere, mater Siconem eodem anno natum e Foro Julii detulit Beneventum, quo nondum penetrarant Francorum arma; aut fi penetrarant, Principibus Beneventanis pacem, ac pene integram auctoritatem reliquerant.

821.

IX. STephanus, assumpto civitatis gubernaculo contendit cum Sicone Beneventanorum Principe, qui cum suo exercitu obsedit Neapolim cum instantia obstinata. Stephano igitur impugnantem (y) civitatem totis viribus defendente tempus quatuor mensium est elapsum, & asperitate hyemis cogente, Beneventana militia ad propria est reversa, expectans futuram aestatem, in qua sperabat se Neapolim sine dubio expugnare. Mense Aprilis denuo venit Sicon Neapolim cum sua militia, devastavit omnia circumcirca, & multum; sed frustra laboravit cum machinis, & manganis ad expugnandam, & obtinendam civitatem, qua de re desperatus finxit se capitulationem pacis, & concordiae facere velle, ideo misit suos Ambaxiatores intus civitatem, qui ingressi subverterunt multos de populo pecunia, auro, & argento, & aliis pretiosioribus donis adversus Stephanum. Quae conjuratio erat, ut statim ipsi conjurati uno impetu in Ducem latenter insurgerent, & ipsum aut caperent, aut interficerent, ut factum est (a), dum Stephanus debebat sub-

cum matre sua Abula venerat, Ducem fecerant . . . . In ipsis denique diebus Theodonanda uxor Anthimi quondam Ducis in suo Praetorio fecit Monasterium (*) *S. Marcellini, in quo Abbatissam suam neptem cum Ancillis Dei posuit. Eodem in tempore Neapolitani Theodorum successorem Theoctisti Ducis propellentes Stephanum nepotem rescripti Stephani Praesulis* (**) *Consulem elevaverunt. Cujus invidia commotus Sico Beneventanorum Princeps multa mala, nunc obsidendo, nunc depraedando Parthenopensium irrogavit civitati, cupiens eam aliquo modo suo pessimo dominatui subjugare:* cetera sequentibus notis inserentur.

(y) *Impugnatam*. Amanuensis fort. sphalma.

(a) Haec itidem Johannes Diac. adfirmat: *Sed cum exinde* (Sico) *non valeret ad effectum sui venire, impios cives ejusdem urbis, datis multis muneribus, misit in lethale consilium ipsius Ducis. Quid multa? Aestivo tempore, quando segetes reponuntur, eidem Duci pacem petenti, suos transmisit Legatos, dans eis in praeceptum, ut dolosis loquerentur*

(*) *Etiamnum hoc Neapoli Monasterium exstat, de quo meminit Capacius, Chioccarellus, Engenius, aliique* (Pratill.)

(**) *Scil. Stephani I. qui Consul, & Episcopus fuerat Neapolis, ut supra* (Pratill.)

ſubſcribere tractatum pacis. Et pro ipſo unum de principalibus conjuratis elegerunt in Ducem, qui fuit

826. (*)

X. BOnus ſatane miniſter potator humani ſanguinis, inimicus Eccleſiae, Saracenorum refugium, credens firmiter omnes illos conjuratos, qui interfecerunt Ducem Stephanum, contra ſe etiam conjuraſſe inauditam ſtragem, & occiſionem de illis perpetravit. Ubique luctus erat, ubique clara mortis imago. Alii oculis privabantur, & alii eorum genitalibus amputatis includebantur in carceribus tenebroſis, ubi moriebantur famis horribili cruciatu: ſi quis in fuga prehenſus fuiſſet ſine audientia pedibus, & manibus privabatur; nec aliqua eos poterat excuſatio liberare. Talis fuit ſtatus in illo tempore Neapolitanorum, & tale fuit gubernaculi principium Ducis Boni (*b*). Poſuit etiam in civitate maxima onera, & datia, ut poſſet pecuniam a Neapolitanis extorquere durante tempore vitae ſuae. Expoliavit Eccleſias de argen-

tur Neapolitanis. Illi quoque venientes, ut conceptum (irato Deo) perficerent malum, ſimulaverunt ſe in ipſius Epiſcopii aedibus applicare. Poſtera igitur die Stephanus Conſul cupiens deſideratam pacem ſancire, junxit ſecum eis ante fores Eccleſiae Stephaniae. Tunc fautores Siconis impetum facientes peremerunt (9) *ſuum Conſulem coram Legatis ejus. Sed Dominus Judex juſtus, qui nil ſinit abire inultum, permiſit unum ex his interfectoribus*, Bonum *nomine*, *Ducatum arripere &c.*

(b) *Qui* (Bonus Dux) *mox ut Conſul factus eſt* (proſequitur Johann. Diac.) *ex ſuis complicibus alios lumine privavit, alios perpetuo relegavit exilio*. Diſtinctius ſane Ubaldus haec protulit.

(9) *Bellum Neapolitanis a Sicone illatum memorant etiam Erchemp. & Anon. Salern. ſed nulla facta mentione caedis ac proditionis hujus. Peritior tamen in Patriae ſuae rebus cenſendus eſt noſter. Stephani Ducis Epitaphium adhuc Neapoli viſitur. Alibi cum Ducum aliorum Inſcriptionibus dabimus.*

(*) *Nutat heic Ubaldi noſtri Chronotaxis*, (*niſi amanuenſium error in annorum numero irrepſerit*) *quum Stephanus Dux diem ſuum obierit A. DCCCXXIX. menſe Majo, ut in ejus Epitaphio. Et ex Charta Monaſterii Monial. S. Sebaſtiani Neap. a Borrello in ejus M. SS. relata, habetur* Andreae Ducis, & Conſulis *nomen ſub die XI. Martii DCCCXXIX. Ind. VII. quo fortaſſe anno defunctus eſt. Quare Stephanus Ducatum Neap. rexit Ann. VIII. ſecus IV. ut Scriptores noſtri communiter adſerunt.*

gentis, mobilibus, & aliis pretiosis rebus. De iis violentiis valde doluit Episcopus Tiberius (*c*), qua de re accusatus, protinus captivitate perpetua damnatus fuit, & cohibuit populum ad eligendum alterum Episcopum, & factum est secundum tyrannicam jussionem, eligendo Joannem Diaconum ejusdem Ecclesiae. Attamen Joannes neque minis, neque precibus voluit Ecclesiae possessionem accipere, dum adhuc erat vivus Tiberius verus Episcopus; quo audito Dux Bonus praecepit a carnificibus Tiberium necari, & Joannes ob amorem, quem Episcopo suo deferebat, ne interficeretur, Episcopatum acceptavit. Sicon Beneventi Princeps Neapolim venit cum sua gente, & obsedit eam. Dux Bonus, quantum potuit, valide civitatem defendit, & demum venit ad conventionem cum Sicone (*d*), & promisit quolibet anno tributum ei dare, & sic ab obsidione liberata est civitas, Dominus Deus justus, & potens tantum scelus Ducis Boni punivit in hoc mundo cum pessima, & horribili infirmitate. *Ignis Infernalis* (*e*), de qua mortuus est, & in alia vita cum aeterno igne. Et ei successit in Ducatu

XI. Leo

(c) De Ecclesiae, & Episcopi persecutione haec subjungit cit. Auctor: *Praefatus igitur Bonus contra sanctam Ecclesiam .... multa coepit mala peragere. Cui cum idem Antistes* (Tiberius), *in quantum virium erat, obsistere non dubitaret, ei jugiter examen minabatur divinum. Sed ille monita spernebat salutis ... Quid multa? Ad ultimum injecit in eum manus, & comprehendit eum, atque carceralibus tenebris religatum arto in pane, & aqua macerabat.* Quae postmodum subdit Ubaldus de electione Johannis in Neap. Antistitem, eadem prorsus a Johanne Diacono confirmantur num. XLIV.

(d) Ex pacto, Sico B. Januarii corpus ab ejus Ecclesia extra muros aut abstulit, aut obtinuit, & Beneventum adsportavit. Consule Jul. Caes. Capacium, Chioccarellum, aliosque, qui de hac re plenissime meminerunt, pluraque congerunt.

(e) Quisnam hic fuerit *ignis infernalis* morbus, alii viderint. Quod certum est, ex Historicis neminem profecto hucusque reperies, qui, quo morbo Dux Bonus obierit, memoret: *Bonus interea Consul* (ait Johann. Diac.) *expleto unius anni, & sex mensium circulo, defunctus est, cui successit Leo filius ejus.* At Johannis calculus claudicat. Nam ex iis, quae idemmet enarrat Johannes, nondum unius vel alterius anni spatium percurrere debuit, sed IV. saltem cum dimidio, ut ab ejusdem Ducis sepulcrali lapide alibi notum fiet. Annus quidem emortualis fuit DCCCXXXIV. in quo XII. decurrebat Indictio, quae ibi sic legitur: *XLVIII. hic vixit annos. Obiit die IX. mens. Januarii per Indict. XII.*

834.

XI. LEo ejus filius, qui fuit benignus, placidus, mansuetus, amator pacis, & quietis, parum vixit in regimine, ut cum post sex menses mortuus est cum magna displacentia bonorum, & malorum hominum, nam omnes sperabant se relevari a tot oneribus, & angariis a suo patre impositis. Planxit eum omnis populus planctu magno. Sucessit Ducatui ipsius socer (f)

834.

XII. ANdreas; hic in introitu sui Ducatus venerabilem Episcopum Tiberium a carceribus liberavit, fecit Fortalitiam, & turrim ob defensionem inimicorum. Erat eo anno fames valida in civitate. Dux Andreas munivit eam de frumento, sale, & de aliis victualibus. Sicardus Princeps Beneventi sentiens se gravatum, quia conventum tributum cum Duce Bono non accepe-rat, volens se vindicari, Neapolim vênit cum suo exercitu discurrendo per totum, destruendo, comburendo, occidendo, capiendo, & depraedando; & hoc accidit anno secundo regiminis ipsius Ducis (g) Andreae, qui cum se ipsum inferiorem viribus recognosceret, & timens ne destrueret civitatem, adjutorium petiit a Saracenis Ciciliae, qui statim venerunt, cum navibus, galeiis, & vasis marinibus. Sicardus cum de suis gentibus magnam haberet cu-

(f) Idem habet cit. Johann. Diac. *Hunc autem Leonem* (Boni Ducis filium) *post sex mensium dies, socer ejus Andreas pepulit, & factus est ipse Consul.* Ubaldo potius, an Johanni credendum est? Hic expulsionem, ille obitum Leonis Ducis testatur. Verisimiliorem amplector Ulbaldi sententiam: Populus enim Neapolitanus contra Andream insurrexisset, si tam probae indolis Ducem pellere tentasset; nec pietatem suam Andreas ostendisset, Tiberium Episc. e carcere eripiens, si tam impie in generum suum machinatus fuisset. Diaconus quidem saepissime hallucinatur, ut omnes norunt: Chronologus noster diligentius Historiam suam describit.

(g) Scilicet A. DCCCXXXVI. quo Capitulare inter Sicardum, & Andream Magistrum militum statutum fuit, quod inferius dabimus, ibique alia adnotanda erunt.

curam, & ſollicitudinem cuſtodiendi eos, videns tam magnum apparatum armorum & omnium rerum victualium, quae ad pugnandum neceſſaria erant, ſe convenit cum Duce Andrea, reſtituit captivos; & ſic Saraceni ad propria redierunt, quod evenit tertio anno ſui regiminis. Menſe Septembris (*h*) iterum Sicardus cum ſua gente venit contra Ducem Andream. Altravallus Monachus Sicardum allocutus eſt, eumque placat, & cum exercitu diſceſſit (*). In quarto anno Longobardi irruerunt viriliter, & acriter ſuper Amalphitanos, & percuſſerunt eos, & interficierunt multos, & multos caeperunt, & abſtulerunt eis omnia victualia. Sed Amalphitani cum vidiſſent audaciam inimicorum, converſi ſunt in fugam projicientes arma, & veſtes, & omnia quae habebant, animas ſuas ſalvare cupientes (*i*). Princeps Sicardus iterum Neapolim obſedit (**). Dux Andreas confugit ad Dominum Imperatorem Lodarium, adjutorium petens. Dominus Imperator miſit ad Sicardum ſuum Ambaxiatorem Contardum, ut rogaret Principem ex parte ipſius Imperatoris, ne vellet amplius civitati Neapolis moleſtiam dare. Contardus Neapolim venit (***), dum Sicardus jam mortuus erat, & exercitus ad propria reverſus erat (*l*). Contardus amore Eupraſſiae, Ducis Andreae filiae captus, eam in uxorem expoſcit, obtinuitque. Non multo poſt in civitate Neapolis orta eſt maxima diviſio, litigium; & rebellio Capuae (****) principium hujus diſcordiae fuit ambitio domi-

nan-

(h) Septembri A. nempe DCCCXXXVII. rurſus Sicardus Neapolites aggreditur, quod Saracenos exceſſiſſe norat, ac fortaſſe tributa minime ſibi penſitata erant. Quiſnam fuerit Altravallus monachus, ignoratur. Fort. Caſſinenſ.

(i) De hac Langobardorum in Amalfitanos irruptione ſuperius egimus. Beneventi Princeps Amalfitanos perſequebatur, quod ii Sichenolfo Salerni Principi auxilium praeſtiterant; quare in aemulum illius urbis populum perpetuus livor, & odium exarſit.

(l) Sicardus Princeps mortuus eſt A. DCCCXXXIX.

(*) *Tributo Convento, Sicardo Princ. perſoluto.*

(**) *Anno DCCCXXXVIII.*

(***) *Anno DCCCXL.*

(****) *Ob Landulfi Gaſtaldei ambitionem, qui Capuae Comes adpellari praeſumſerat, ut infra videndum erit.*

nandi, quae stultizavit Contardum, hic factus, caput rebellionis cum magna caterva civium invadit in propria domo Ducem Andream, & interfecit *(m)*, & hoc accidit octavo anno sui regiminis *(n)*, proinde se fecit Ducem eligere.

843. (†)

XIII. CONtardus post tres dies, in quibus Ducatus possessionem accepit tertio mensis Augusti de mane, Petrus de Lullo cum magna caterva venit ad plateam

(m) Haec de Andreae Ducis infortunio narrat Johann. Diac. n. XLIV. 2. *Iste Andreas per rogum (i. postulationem) Johannis Electi levavit Tiberium Episcopum de lacu miseriae, & tenebrarum, & sub custodia posuit in cubiculo ante Ecclesiam S. Januarii M. contra hunc etenim Andream Sicardus Benev. Princeps innumerabiles molitus est irruptiones. Pro quibus commotus Andreas Dux directo Apocrisario, validissimam Saracenorum hostem* (*) *ascivit. Quorum pavore Sicardus perterritus, infido cum illo, quasi ad tempus* (**), *inito foedere omnes ei captivos reddidit. Nec multo post repedantibus (i. in Ciciliam) Saracenis, disrupit pacem, & ampliavit adversus Neapolim inimicitias. Mox autem Andreas Franciam direxit, deprecans Dominum Lotharium, ut saltem ejus praeceptione a tantis malis sopiretur Sicardus. Quapropter misit ille Gontardum fidelem suum, ut si nollet cessare persequi Parthenopensem populum, vesanum ejus furorem ipse medicaretur. Contardus cum Neapolim pervenisset, audiens Sicardum peremtum a suis concivibus ad suum Seniorem* (i. Dominum, unde fortasse *il Signore*) *reverti voluit. Quem Andreas propter ingentem Langobardorum inimicitiam tenere curavit, promittens ei Eupraxiam filiam suam dare in matrimonium, quae uxor fuerat praedicti Leonis filii Boni Ducis. Qua sponsione accepta consistens, repedare contemsit. Sed ubi cognovit ipse Contardus, hujusmodi copulam illudendo protelari, conjuravit cum inimicis Andreae Consulis, & cum in loco Basilicae S. Laurentii, qui ad Fontes dicitur, gladio percussit, & Consulatu suscepto, eamdem duxit Eupraxiam. Neapolitani siquidem commoti de morte turpissima sui Ducis, post tres dies unanimes irruunt Episcopium, quo ipse* (ad securitatem sort.) *manebat, & confecto feroci bello, Contardum, suamque conjugem & homines ejus trucidarunt.* Minutius ad rem Diac. locutus est; & quidem ut res ipse narrat, evenisse dicendum est. Quae de Sergii Ducis electione adjungit, inferius proponam.

(n) Si VIII. anno obiit Andreas, is quidem fuit A. DCCCXLI. Cur ergo ait Ubaldus, successisse Contardum socero suo Andreae Anno DCCCXLIII. quum triduo tantum regnaverit? Et hunc etiam amanuensium lapsum censeo.

(*) *Feminino genere pro* exercitu.

(**) *Quinquenni, ut ex Capitulari.*

(†) *Anno DCCCXLII. Indict. V.*

team cum maximo gaudio omnium civium, & aggressus in propria domo Domini Ducis, ibi inventi sunt Contardus, Euprassia ejus uxor, & multi Cortoxani (†), milites, & amici, qui omnes cum maximo furore fuerunt capti, & nullus homo fuit interfectus, nisi Dominus Dux, ejus uxor Euprassia, & quidam Notarius nomine Umbertus, qui fuerunt occisi, reliqui in arcta detinuerunt custodia. Caput Contardi abscissum Neapolim pilo (††), & per urbem portatum est. Post haec spoliaverunt aedem de omnibus rebus, & incontinenti die Lunae sequenti fuit electus in Ducem (*o*)

843. (†††)

XIV. SErgius (††††), qui in exordio sui gubernaculi poena mortis multavit omnes illos, qui habuerunt manus morti Ducis Andreae. In secundo anno sui regiminis magna tempestas oborta est, atque terraemotus,

(o) Contardi occisionem minutim enarrat Chronol. noster, quam Diac. Nunc quae secuta fuerint, ab eodem Diac. heic referimus. *Deinde inito consilio Sergium filium Marini* (Amalsitani credidit Capacius), *& Eupraxiae libenti animo Ducem statuentes,* (*) *beredarios Cumas* (**) *praemiserunt, qui eum festinarent Consulem fieri proficuum. Nam diluculo ipsius diei, quo peremtus est Andreas Dux, direxerat eum Legatum ad Sichenolsum Salerni Principem, obsidentem tunc Beneventum. (Enimvero in ipsis diebus divisus erat Principatus* (***) *Langobardorum); qui cum reverteretur in* (****) *Suessulano territorio audivit occisum Contardum. Ut autem exinde veritatem resciret perrexit ad Cumanum Castellum. Hinc ergo vocato illo, Magistrum Militum praefecerunt.* Ex utroque Chronographo, quae tunc temporis acciderunt, perspicue agnoscis.

(*) *i. Veredarios.*
(** *Praefectus fort. Arcis ibi erat Sergius.*
(***) *De hac divisionis Epoche alibi opportunius agemus.*
(****) *Tunc Suessula a Neap. Ducibus possidebatur. Troylus Hist. Neap Lib. IV. Cap. V. oscitanter Sinuessam appellat, quae parum citra Lyrim amnem, nec longe a Suessa Auruncorum sita erat.*

(†) *Verbum Italico-Latinum*, Cortiggiano.
(††) *fort. palo.*
(†††) *Anno DCCCXLI. Ind. IV.*
(††††) *I. Cujus uxor* Drosu, *ut Capacio placuit. In veteri Mon. S. Severini Necrologio legitur* Dorusia Sergii Ducis. *An uxor, vel filia hujus, vel alterius Sergii, divinandum.*

tus, qui multas domus diruit, Sergius debellavit, & fugavit Saracenos, qui infestabant villas, & praedia Neapolis in anno tertio. Saraceni de Cicilia, & Calabria depopulaverunt circumcirca civitatis Romae (†), & postea obsiderunt Gaetam (*p*). Sergius, audita tanta temeritate illo-

(p) Ubaldi Monachi narrationem confirmat Johann. Diac. *In eodem tempore Theophilo* (Graecorum Augusto) *mortuo, filioque ejus Michelio imperante* (10) *multorum naves Saracenorum latrocinari per Italiam cupientium, Poncias* (*) *ire decreverunt. Tunc Sergius Consul una cum Amalfitanis, Cajetanis, ac Surrentinis non in multitudine populorum, sed in misericordia Domini, & Johannis Episcopi precibus confisus, bellum cum eis aggressus est. Quibus devictis Domino protegente celeriter triumphavit. Inde etiam illorum Hismaelitum victoriam adeptus est, qui Licosae* (**) *latitabant. Propterea magnus exercitus Panormitanorum adveniens, Castellum* (***) *Misenatium comprehendit. Ac inde Africani in forti brachio omnem hanc Regionem devastare cupientes, Romam supervenerunt* (11), *atque Ecclesias Apostolorum, & cuncta quae extrinsecus repererunt, lugenda pernicie, & horribili captivitate diripuerunt. Idcirco motus Lotharius Rex Francorum ferocem contra eos populum misit, qui celeriter properantes eos usque Cajetam sunt persecuti. Hic autem Saraceni solitam molientes stropham* (****) *in locis angustis, & arduo calle* (*****) *nonnullos audaciores absconderunt. Franci vero ignorantes calliditatem eorum conabantur viriliter super eos descendere. At illi de latibulo exilientes, irato Deo, primum ipsorum percusserunt figniferum, quo peremto, cunctis terga vertentibus, validissime occidebantur. Et nisi Caesarius* (12) *filius Sergii Ducis, qui cum navigiis Neapolitanorum, & Amalfitanorum venerat, litoreum conflictum cum eis coepisset, nullatenus a persequendo recedebant. Laetantes igitur de tanto triumpho, Cajetanam Urbem capere conabantur.*

(10) *Accidit ejus mors Anno DCCCXLII.*

(11) *Lugenda haec depopulatio in omnium Annalibus memoranda refertur ad A. DCCCXLVI.*

(12) *Hunc eundem puto, qui apud Peregrin. in Historiola Ignoti Casin. contra Capuanos infelici successu circa Ann. DCCCLXI. progressus est:* Caesarius autem (*ait*) Magistri militum filius capitur, Capuamque adductus, ferro in compedibus habetur. *Ubaldus noster quoque haec inferius memorat. Pratill.*

(*) *Poncia Insula in mari Cajetae, cujus urbis Duci subjecta tunc erat, sita. Foederis jure Sergius in auxilium accurrit, ut supra notavimus, secum Amalfitanos, Surrentinos, & Cajetanos socians, quibus praeerat, tanquam expertior militiae Dux.*

(**) *Licosae oppidum in Lucania ad mare situm. Nunc etiam exstat, ejusque Promontorium vulgo* Capo della Licosa *vocitatur.*

(***) *Miseni castrum prope Cumas, cujus episcopii reditus Episcopo Neap adjudicati sunt.*

(****) *i. astutiam.*

(*****) *In collibus fort.* Itri *Oppidi, ejusque viciniis.*

(†) *A. DCCCXLVI.*

illorum, vocavit ad ſe milites, tam de civitate Neapolis, quam Amalphiae *(q)*, de quibus voluit eſſe caput, & conductor Caeſarius ejus filius, qui cum multitudine armatorum, equitum, & peditum verſus Gaetam ivit. Cum ergo praedictus Caeſarius cum exercitu ante ipſam civitatem ad quatuor fere milliaria perveniſſet, invênit multitudinem Saracenorum ad impediendum, & defendendum, ne ultra poſſit ire. Sed viſo praedicto exercitu territi Saraceni in fugam ſe receperunt. Caeſarius autem ex illorum puſillanimitate, fugaque animatus verſus illos procedebat, & perventus commiſit pugnam, in qua remanſerunt Saraceni partim occiſi, partim capti, & partim fugati; & ſic civitas Gaetae liberata fuit ab obſidione (†), & Caeſarius Neapolim triumphans regreſſus eſt *(r)*. In anno ſexto ſui regiminis Dux Sergius miſit Caeſarium cum navibus Neapolitanis, & Amalphitanis in adjutorium civitatis Romae, ſic jubente Domino Papa Leone; nam Saraceni cum eorum navali claſſe navigabant in littore maris Oſtiae, & valde timebatur de incurſione. Pervenit Caeſarius, pugnavit cum eis viriliter, & tandem poſt mul-

(q) Quem exercitus Ducem adfirmat Ubaldus, nempe Caeſarium, Johannes Sergium ejus patrem fuiſſe narrat. At uterque fortaſſe vera locuti, quum maritimae unus claſſi, terreſtri alter praefici potuerit, ut ex utriuſque Hiſtorici verbis eruitur.

(r) Conſonat Johann. Diac. loc. cit. *Sed Caeſarius praedicti Sergii filius, hoc animadverſo, cum ratibus ſuis, & Amalfitanorum in portum ejuſdem civitatis* (Cajetae) *magis cuſtos, quam propugnator, divertens, Domini protectione, illis obſiſtebat. Interea Salvatoris omnipotentia, tempeſtivam excitavit procellam in puppes, tantaeque ſuperviae* (*) *naufragium comminantem. Unde perterriti, a Caeſario, ſibi dari pactionem petierunt, quatenus naves ad terram ſubducerent, acceptaque ſerenitate, ad ſua repedarent. Hoc e veſtigio nunciato Sergio Duci* (qui Cajetae etiam immorari debuerat) *juſſit illud ſub jurejurando fieri, pavens, ne navibus alliſis, terram caperent. Quo peracto, & ſerenitate reddita ire coeperunt. Sed pelagi vaſtitatem ſulcantibus excitavit Dominus Auſtrum, quo diſperſi, atque demerſi, pauciſſimi ex eis ad ſedes remearunt ſuas* (**).

(*) *Superbiae.*

(**) *Accinit Oſtienſ. & Ignotus Caſin. ut ſup. Tom.* I. *pag.* 205. *num.* IX. *in fin. narratum eſt.*

(†) *Anno DCCCXLVII.*

multas horas conflictus submersit aliquas naves, alias subjecit, & alias fugavit. Decimo tertio anno vênit magna classis Saracenorum, & obsedit Neapolim (†). Dux Sergius, & Caesarius cum suis militibus exibant de civitate, & adversarios provocabant ad bellum, illi tamen nullo modo extra clausuram, quam circumcirca se fecerant, progrediebantur, tantusque eos de Ducis potentia timor invaserat. Morabatur igitur sic uterque exercitus, alter ad aspectum alterius, nec ullo modo Saracenorum exercitus, ad quem impugnatio pertinebat, movebatur ad bellum. Factum est autem, quod Caesarius noctis tempore cum suis militibus insultavit eos intra clausorium ex parte Austri, & ex altera parte idem fecit Dux Sergius, ita ut quod Saraceni ex duabus partibus aggressi, & non potentes eorum impetu resistere, relictis victualibus, armis, & vestimentis ad fugam se dederunt, & sic liberata fuit civitas Neapolis (††). Decimo sexto anno Dux Sergius ivit Spoleti causa videndi Dominum Imperatorem Lodovicum (†††), a quo cum multo honore fuit receptus, & hospitatus per plures dies (s). Rediit Neapolim, & habens secum duo mille, & sexcenti milites de Neapoli, & multos alios Amalphitanos, misit eos ad obsidendam Capuam, ad guastandum illius territorium sub regimine Gregorii, & Caesarii ejus filii (t). Capuani de expeditione ista

(s) Subdit Johann. Diac. *Eodem quoque anno supplicatione hujus Sergii, Principumque Langobardorum, direxit Lotharius Imperator filium suum Lodogvicum bonae adolescentiae juvenem propter catervas Saracenorum Apuliae sub Rege commanentes, & omnium fines depopulantes. Qui advenientes coelesti comitatus auxilio, de illis Hismaelitis triumphavit.* Hoc quidem A. DCCCXLVIII. accidisse ait Annalista Bertin. scil. in prima Ludovici Italiae Regis in Saracenos expeditione.

(t) Hanc Capuae obsidionem narrat Erchemp. n. 25. adfirmans, *Guidonem cum universis Tuscis* eam obsedisse. Quibus ex verbis suspicari licet,

(†) *Anno potius XIV. scil. Anno DCCCLVI.*

(††) *A. DCCCLVI. fuit Neapolis liberata: cujus rei nulla usque adbuc memoria exstabat apud Scriptores nostros, uno excepto Annalista Bertiniano.*

(†††) *Scilicet vel in fine A. DCCCLVI. vel sequentis A. DCCCLVII. initio.*

ista (*u*) . . . . Et quum venirent Neapolitani, Princeps Landonus cum militibus Capuanis volens prohibere adventum eorum, obviam eis ivit usque ad pontem Teodemundum: & praelium fuit inter ipsos, quod duravit a mane usque ad meridiem, & Neapolitani partim occisi, & partim fugati, mille, & mille cum Caesario remanserunt captivi. Decimo septimo anno Dux Sergius auxilium dedit Landulfo Episcopo Capuano, qui conspiravit contra suum Principem, & eum ejecit a Capua, & ille favore militum Neapolitanorum, & multorum de populo se intronizavit *in illo Principatu* (*x*). Decimo octavo anno sui regi-

licet, Sergium Neap. Ducem Spoletum adiisse, ut cum Guidone foedus iniret, & Capuam simul aggredi paciscerentur: id Ludovico fort. aut assentiente, aut impellente, ut Capuanorum Comitum opes infringeret, sibique subjectos redderet. Insimul cum Guidone etiam Sergium Ducem sociatum fuisse, adfirmat Chronographus noster; neque haec conficta arbitror, quum Neapolitum aemulatio in Langobardos Capuae Comites passim Scriptores adtestentur. At hoc planius infra patebit.

(u) Quae heic subdit Ubaldus, alteram certe Sergii in Capuanos expeditionem praesignat; ut Erchemp. quoque n.XXVII. At quum non ignorentur foedera jam prius inter ipsos, & Sergium inita, conjici potest, in priori Capuae obsidione, qua Campani *Guidoni sua colla subdiderunt*, *iique Sura*, *cunctaque oppida sunt tradita*, *sicut promissum fuerat*, etiam Neapolitanis partem fortasse aliquam *Liburiae* Langobardicae, vel finitima loca ipsis eos cessisse: indeque A. DCCCLIX. iterum Capuam cum copiis adcessisse, ut suo subderet imperio, quod ejus Comes Lando paralysi percussus esset (ut ibi dictum est), facileque ea urbe potiri crederet. Sed infelici sane successu; caeso enim exercitu, Caesarius filius captus fuit, ut Erchemp. Ign. Casin. & Ubaldus noster confessi sunt. Lectoris in hoc esto judicium, credat, necne. Conjecturam ipse ad saniorem textus intelligentiam in medium attuli. Quum Ubaldus cum priori expeditione posteriorem confuderit, subjungens XVII. anno Ducatus *Sergii* auxilium ab hoc Duce praestitum *Landulfo Episcopo Capuano* (at errat; is enim fuerat Landulfus Suessulanus Comes) *qui contra suum Principem* (lege *Comitem*) *conspiravit &c.* Ceterum Sergius, nulli dubium, ut Erchemp. notavit n.XXVII. quin *diruperit juramentum*, *quod cum Landone pactum fuerat*, *& adversus filium illius* (sc. Landonem Juniorem) *bellum excitavit*. Quando igitur juramentum hoc pactum fuerat, nisi post Capuae deditionem Guidoni Duci Spoletensium, quum antea nunquam alias Sergius praelium cum Capuanis commisit? Sed haec satis.

(x) Si Landulfo Episcopo Sergius opem tulit, hoc profecto saltem anno DCCCLXI. contigisse fatendum est ex Erchemp. Ignot. Casin. aliisque. Cur ergo anno XVII. Sergii isthac accidisse adserit Ubaldus, quum A. XVII.

regiminis Sergius naturali morte mortuus est, & Ducatui successit ejus filius

863. (†)

XV. GRegorius, qui primo anno sui regiminis praelium fecit cum Saracenis, & vicit eos. In eodem anno fuit nix valde magna circa medium Februarium (*a*). Magna caterva Saracenorum praeditores (††) venerunt Neapolim, devastaverunt campos, & deportaverunt omnia, quae invenerunt. Anno tertio accessit frigus, quod omnes plantas, & arbores exsiccavit: *anno quarto* (*b*) *Dominus* Dux

XVII. sit Anno DCCCLVIII. vel DCCCLIX.? Jam notavi, Ubaldi Chronotaxim aliquando nutare. In hac Ducis Sergii Chronographia nutat quam maxime, dum anno XVIII. Ducatus sui illum occubuisse adfirmat. Illum enim vixisse credendum est exeunte saltem Ann. DCCCLXI. vel DCCCLXII. ac proinde non Anno XVIII., sed XXI. saltem inchoato obiisse. Et revera charta Monasterii SS. Severini, & Sosii, in qua Sergii hujus nomen legitur, Imperii *Michaelis* (Porphyrogen.) meminit *Anno bigesimo Indicionis IX.* quo revera indicatur Ann. DCCCLXI. *mense Nobembris*. Neque innuit Erchemp. cit. num.27. & Ignot. Casin. num.25. necnon Chron. Cinglense, quod habet Ann. DCCCLX. & *Sergius Casareum in Landonem* (*) *Capuanum* (Comitem) *immittit*, *qui a Capuanitis captus est mense Octobris per Ind. VIII.* Dicendum itaque, aut errasse Ubaldum, vel ejus potius amanuensem Annos XVIII. tribuens Sergio Duci, qui saltem annos vixit XXI. Quod ex eo magis confirmatur, quod Gregorii ejus filii, patrisque sui successoris, initium figit ad Annum DCCCLXIII. postquam annos XX. ejus regiminis patri Sergio adtribuit, ejus initium figens ad Annum DCCCXLIII. Quod quidem a veritate minime abhorrere puto, Ubaldum deceptum adserens; ac profecto in Gregorio ejus filio infra planius patebit.

(a) Si *eodem anno* nempe *primo*, *sui regiminis praelium cum Saracenis accidit*, *& nix valde magna fuit circa medium Februarium*, Februarius hic mensis sane fuit Anni secundi Ducis Gregorii, secus primi, videlicet Anni DCCCLXIII. quum Anno DCCCLXII. praelium cum Saracenis commiserit, qui insequenti anno excessere.

(b) Ludovicus II. Imp. Aug. Anno quidem DCCCLXVI. Casinum petiit, quod utique apud omnes aeque Historicos exploratum. Non abs re igitur fore puto, Annum initialem Gregorii fuisse DCCCLXII. medio saltem exacto, si anno IV. (qui fuit initium DCCCLXVI.) *ipse Casinum profectus est ad videndum Dominum Imp. Ludovicum* mense Majo Ind. XIV. En numerus Annorum regiminis Sergii, & Gregorii, Ubaldique nostri Chronotaxis vindicata. Nupera, novaque

(*) *Scilicet Seniorem.*
(†) *A. DCCCLXII.*
(††) *i. praedonum.*

Dux Gregorius ad Montem Casinum profectus est ad videndum Dominum Imperatorem Ludovicum, cui suos milites obtulit, ut cum suo exercitu conjuncti contra Saracenos procederent, qui Calabriae morabatur: initio quinti (c) anni sui regiminis mortuus est Gregorius morte naturali, & Ducatui successit

HAEC OMNIA, QUAE SUPRA SCRIPTA SUNT, EGO UBALDUS DE NEAPOLI INDIGNUS MONACHUS FIDELITER TRANSCRIPSI DE VERBO AD VERBUM EX LIBRO RUBRI COLORIS NOSTRI MO-

vaque Troyli nostri Historia Neap. Tom. III. loc. cit. duos vitae solummodo annos Gregorio Duci tribuit, novam in medio sententiam e sua penu proferens, non secus ac in aliis, quae meminisse piget.

(c) Si ineunte anno V. Gregorius defunctus est, A. DCCCLXVI. obire debuit, secus DCCCLXVII. At quoniam ex ipso Ubaldo discimus, sub ejus regimine multoties Saracenos Neapolitanum agrum praedatum adcessisse, obitum ad annum alium differre cogimur: quod quidem ex Johan. Diac. narratione planius adparebit: *Mortuo* (inquit) *Sergio Consule, & Gregorio filio ejus Ducatum regente Saracenorum ferocitas ita in his praevaluit regionibus, ut multarum urbium, atque castrorum* (inter quae Miseni castellum, ejusque Ecclesia devastata; cujus omnes pene immobiles res, Athanasio Praesule supplicante, Neapolitano concessae sunt Episcopio) *quotidianum fieret excidium. Idcirco Logdovicus Imp. supplicatione commotus, Langobardorum ad eorum liberationem validum movit exercitum, asserens, se rationem redditurum, si eos a Paganismi jugo non liberaret oppressos. Hujus autem adventui omnium circumquaque urbium patuit introitus. Solummodo Neapolitanam non est ingressus civitatem, quia tantum Domnus Athanasius familiaritatem apud ipsum obtinuit, ut saltem in modico non amaricaretur ab ejus potestate. Beneventi itaque commorans magnam de coelo accepit victoriam, itaut Agarenis fame, & gladio interemtis, & Rege eorum Seudan capto, civitates, quas coeperant, auferret; & in pristinum revocaret dominium. Interea Gregorius Dux habito cum suis germanis* (nempe Athanasio Neapolis, Stephano Surrenti Praesulibus, Caesario militum Praefecto, aliisque) *consilio, praesertim cum Athanasio Episcopo, statuit Consulem Sergium filium suum; nec multo post diuturnitate aegritudinis spiritum exhalavit.* Quum igitur a Ludovico Imp. Gregorius Dux in Saracenos auxilium obtinuerit postquam constitutione Tom. II. in Historia Ignoti Cassinensis pag. 196. relata populi omnes exciti in eos insurrexere; quod quidem anno DCCCLXVII. accidit, plane patet, Gregorium usque ad A. DCCCLXVII. in vivis egisse; nec initio Anni V. defunctum, sed completo saltem VI. Ducatus sui anno, quo Sergius II. ejusdem filius Dux Neapolis inauguratus est. Consule Erchemp. n. 33. Ostiens. Lib. I. cap. 36. aliosque.

MONASTERII; QUAE VERO SEQUUNTUR EX ALIO LIBRO MORTUALI EXCERPSI.

867. (*d*)

XVI. Sergius, qui ob necessitatem denariorum expoliavit Ecclesias auro, & argento, & suppellectilibus pretiosis, de tanta sacrilega immanitate fuit ab Episcopo Athanasio correctus; qua de re eum condemnavit in carceribus: quae condemnatio fuit cassata, & absoluta vi populi, & ita Episcopus liberatus fuit, & quidquid populus voluit, in totum habuit (*e*): magnas cultas (†) imposuit Ecclesiis civitatis, & percipiebat omnes redditus Episcopi, & nemo audebat praesentare aliquas literas Papales sub poena amissionis pedis, & manus (*f*). In secundo anno fuit mortalitas hominum, & bestia-

(d) Anno quidem DCCCLXVII. Sergii Ducatum ceptum, recte signavit Ubaldus. Quare non A. V. Gregorium, sed VI. obiisse, Ubaldo fatendum est, eoque pacto ejus chronotaxis stabit.

(e) Videsis, quam impie se gesserit Sergius! Quid mirum si cum Saracenis perinde foederatus fuerit?

(f) Eadem adfirmat Johann. Diac. in Athanasio Episc. num. 4. *Quo mortuo* (Gregorio) *Sergius Consul instinctu malorum hominum cepit omnes germanos patris sui, etiam eundem Praesulem . . . . Coangustatus itaque, tandem aliquando memoratum Antistitem illis dimisit . . . . Diebus decem expletis, commeatum petivit* (haec neutiquam narrat Ubaldus) *quasi convivium Monachis Insulae Salvatoris* (nunc vulgo *il Castello dell' ovo*) *exhibiturus*. Sed cum nihil pro suis proficeret S. Episcopus; imo a Duce ejus fratre magis perstrictus, ac minis perterrefactus *suum Apocrisarium Lodogvico Imp. destinavit, insinuans ei quae, & quanta a suo nepote pateretur. Tunc ille ex urbe Beneventana* (A. scil. DCCCLXVIII.) *Marino Seniori* (sive *Consuli*) *Amalfitanorum praecepit* (subdebatur tunc Amalfis Occidentali Imperio) *ut illum ex praedicta Insula cum suis incolumem, quo vellet, perduceret. Marinus autem imperata complere festinans, Surrentum illum cum omnibus salvum perduxit. Hic itaque eo degente, Beneventani, & Salernitani aemulatores tantae bonitatis praedicti Imperatoris insurrexerunt* (An. DCCCLXVIII, ut infra expendemus) *cum consilio Sergii Ducis contra eum.* (conjurarunt & alii, ut infra videndum erit) *Quo capto, unaque cum conjuge sua seclusio, plurimi in Franciam, amisso Pastore, reversi sunt . . . . Athanasius Episcopus Surrento egressus, Romam properavit, ibique detentus est paulisper ab Hadriano Papa,*

(†) *Lege mulctas.*

beſtiarum in civitate, & maxime de beſtiis minutis: in quarto anno fecit Dux Sergius unionem cum Saracenis, & pactizavit dare eis adjutorium quocumque tempore habuerint neceſſitatem, & illi juramento ſe obligaverunt ei, anno quolibet praeſtare certam ſummam auri, & argenti, & talis conventio fuit firmata per utramque partem. In quinto anno Saraceni invaſerunt Neapolim, concordata prius talis (†) magninatio cum Domino Sergio, ingreſſi in civitate committentes multas rubarias, ſcelera, & damna, & ſine obſtaculo regreſſi ad propria; in ſexto anno Dux Sergius expoliavit denuo Eccleſias, qua de re excommunicatus a Domino Papa Adriano (††). Venerunt locuſtae, & bruchi, & non ſolum ſegetes, ſed etiam arborum folia, & herbarum olera conſumſerunt. Dominus Imperator (†††) Neapolim Ambaxiatorem miſit, rogans Ducem Sergium, ut armaret naves, & illas mitteret in adjutorium navalis claſſis, quam ipſe expediebat de portu Conſtantinopolitano, ad favorem Beneventanorum *(g)*. In anno octavo ſtella comata apparuit, trahens poſt ſe caudam maximam igniti coloris: incaepit apparere ſecunda die Septembris, & per quinquaginta dies continue ſurgens apparuit. Magna caterva Saracenorum excurrit per Beneventum uſque ad Apuliam, omnia devaſtans. In nono anno perlatis rumoribus apud Italiam, & apud Domi-

Papa. Deinde egreſſus, Ravennam occurrit praedicto Imperatori, multiſque precibus ab eo extorſit, ut ſuae immemor injuriae ſuffragaret Salernitanis, Hiſmaëlitum obſidione bellatis. Unde Pius commotus Auguſtus armatam direxit multitudinem, ut bellum inirent adverſus illos. Qui celeriter venientes, & Saracenos caede proſtrantes, victorioſiſſimi repedarunt. Athanaſius autem iterans cum eis, vi febrium laborare coepit, & XV. die expleto (menſis Julii DCCCLXXII.) *Ind. V. migravit ad Dominum*. At quum dicat Chronologus noſter, Athanaſium alterum illi ſucceſſiſſe X. anno Ducatus Sergii, ſcilicet A. DCCCLXXVII. ut ex Erchemp. etiam num. 39. & Epiſt. Joh. VIII. 38. & ſeqq. dicendum, Neapolim quinquennio, ſuo viduatam fuiſſe Paſtore ob urbis interdictum, Ducisque excommunicationem, ut ſupra.

(g) Conſule quae ſuperius in Anon. Salern. hujus expeditionis memoravi.

(†) *Leg. machinatio.*
(††) *A. DCCCLXXII.*
(†††) *Baſilius.*

minum Imperatorem de rubariis, & de incursionibus quae de continuo faciebant Saraceni, dictus Dominus Imperator paravit classem contra eos, & jussit Domino Duci Sergio, quod praestaret suos milites in adjutorium dictae suae classis; sed Dux Sergius ut amicus & unitus cum Saracenis non obedivit mandatis, & jussionibus Domini Imperatoris. In anno decimo Neapolim vênit Dominus Papa Joannes, & cum multo honore fuit receptus in domo ipsius Ducis hospitatus. Dictus Dominus Papa corripuit Sergium de ista unione cum Saracenis, & ille promisit eam rumpere: qua de re fuit absolutus de excommunicatione, & elegit in Episcopum Neapolitanae Ecclesiae suum fratrem Athanasium (*h*). Regressus ad propria Dominus Papa, Dux Sergius, rupta promissione, totum contrarium postmodum fecit: confirmando unionem cum dictis Saracenis, qua de re denuo fuit excomunicatus a Domino Papa, quod accidit in anno duodecimo sui regiminis. Dux Sergius expulsus de signoria ad gridum (*i*) populi cum tota sua familia captus, excaecatus, & ad Romam captivum missus (*), ubi tres menses tantum vixit, & in ejus locum electus ejus frater Athanasius Episcopus (k), qui fuit caput istius rebellionis.

878.

XVIII. ATHanasius, adsumto gubernio civitatis, confirmavit unionem cum Saracenis. Correptus a Domino Papa, ut de tali unione recederet, noluit obedire, & misit in adjutorium ipsorum suos milites, qui Ro-

(h) In Ecclesia S. Nazarii in Cancia, non longe a Capua consecratus est A. DCCCLXXVII. ut ait Continuator Johann. Diac. in ejus Chronici fine, in quo locustarum copiam totam Liburiam devastantium memorat, sicuti adfirmat Ubaldus noster.

(i) Parum Latinae heic loquitur Ubaldus. Seculi vitio parcendum, sicuti, & alii, ut supra.

(k) Passim a Scriptoribus haec memorantur.

(*) A. *DCCCLXXVIII.*

Romam iverunt depraedando omnia loca circumcirca *(l)*. . . . .
Et hoc accidit in ſecundo anno ſui gubernii. In tertio anno denuo Neapolim venit Dominus Papa Joannes *(m)* cum magno honore receptus a Domino Duce Epiſcopo Athanaſio, & in propria domo hoſpitatus. Vocavit ad ſe principales de populo, & dixit eis, & Duci, quod ipſe nolebat talem unionem cum Saracenis, ſed videns pertinaciam, & perſiſtentiam Ducis in amicitia illorum, adiratus eſt valde contra eum, & volebat de Epiſcopatu ſpoliari; qua de re dominus Dux promiſit rumpere unionem cum Saracenis, revocare adjutorium ſuorum militum, & expellere de Neapoli omnes Saracenos, ut factum eſt *(n)*, qui cum tota eorum familia iverunt habitare circumcirca fluminis Garillani, & ita dominus Papa abſolvit Ducem, & Romam rediit. In ſexto anno dominus Dux cum magna caterva ſuorum militum Capuam ivit, devaſtavit territorium, & rubarias commiſit *(o)*. In ſeptimo anno vocati venerunt multi Saraceni, & facta unione cum militibus domini Ducis aſſaliverunt Capuam, & fecerunt multa damna. In octavo anno denuo miſit ſuum exercitum contra Capuam, obſedit eam circumcirca, habebat in exercitu ſuo diverſas nationes, Graeci, Saraceni, & Neapolitani. Erat tunc Capua munitiſſima, & victualibus referta, & a bonis militibus defenſa *(p)*. . . . . *Deficit Dux Gregorius A. DCCCI.*

Et

(l) Quae iſtic in Chron. deficiunt ſuppleri poſſunt ex Erchemp. num. 44. ubi de Athanaſio Praeſule ac Neap. Duce loquitur.

(m) Novus Johannis PP. Neapolim adventus clare evincitur ex epiſtolis ejuſdem PP. nempe ex 226. 241. & 246. eumque huc appuliſſe credo initio A. DCCCLXXXI. Ind. XIV.

(n) *Eodem Ann. DCCCLXXXI.* (ait Chron. Cingleſe) *Saraceni de Neapoli expulſi ad Garilianum repedarunt, menſe Aprelis*. Vid. Baron. ad A. DCCCLXXIX. Anon. Salernit. & Oſtienſ. Lib. I. cap. 4 alioſque.

(o) Prima Capuae obſidio accidit A. DCCCLXXXII. Inſequenti A. Saraceni etiam Neapolitibus adjuncti ſunt, & tunc Caſinenſe Monaſterium ab illis deſtructum eſt, ut alibi dicemus.

(p) In MS. Codice excidit pagina una, in qua reliqua Athanaſii Epiſc. & Ducis in Capuanos praelia enarrabat Ubaldus: quae tamen ſupplere facile poterit Lector ex Erchemp. num. 56. 57. 58. 60 62. 65. 67.

Et Capuae Princeps (*) volens de Garillano stolum Saracenorum destruere, & dissipare, fecit unionem cum Domino Duce Gregorio, & cum Amalphitanis convenerunt (**), ut unusquisque eorum dare debuisset certam quantitatem hominum ad augendum exercitum, ita ut factus est numerus grandis militum, qui iverunt versus Garillanum, & perven-

67. 70. 71. 73. in quibus perpetua Neapolitum, Graecorum, atque Agarenorum in Capuam molimina, Athanasii pervicacia, crudelitas, agrorumquę devastationes describuntur usque ad plenam Athanasii victoriam A. DCCCLXXXVIII. at parum haec aemulo Duci grata, nedum praemium consequutus. Nam Atenulfus Capuae Comes, militaris rei expertissimus, exercitu validiore adparato, in Athanasium arma vertens, illum profligavit, atque pacem expostulare coegit. Nec diu armis cessere: Atenulfus enim triumphis elatus, *scisso foedere*, *Neapolim circumquaque vastans lacerat*, *igneque omnia consumit*. Id Erchemp. num. 77. Hinc Athanasius a triumphatore Atenulfo pacis conditiones accipiens, *partem ei Ducalis Liburiae* (quae proprie ad Neap. Ducatum pertinebat) *illaque parte etiam restituta*, *quae prius Athanasio* alio ex foedere *concessa fuerat*, adsignare coactus est, *multamque auri copiam*, *atque obsides* ad foederis firmitatem *praestare*; quod alibi aptius e Cingl. Chron. patebit. Atque ut firmius pacis hujus vinculum inter ipsos innodaretur, Gemmam filiam Landulfo Principi Atenolfi filio Athanasius conjugem dedit: quum Guaimarius ejus filiae nuptias ab Atenolfo pluries expetitas denegasset. Quod quidem A. CM contigit, ipso vivente Athanasio: quare hallucinatus est Ughellius, & cum eodem omnes, qui Athanasii mortem fixere ad Ann. DCCCXCV. Ipse enim in vivis agebat adhuc A. CMII. quo Gregorius novus Dux a populo electus fuit, exturbato, vel cedente Athanasio, qui an tot suorum facinorum poenitens, reliquum vitae suae tempus confecerit, vel corde duro perversoque obierit, incertum est.

Ceterum (ut Ubaldi Chronicon suppleamus) post Athanasium Episcopum & Ducem, Gregorius electus est A. CMIII. (cum regnasset A. XXXIII. mens. V. dieb. IV. ex eodem Ubaldo) qui Neapolitanis, finitimis regionibus, ipsique Romano Pontifici tranquillam pacem, honoremque comparavit, & Saracenorum pestem ab hac Campania e Provincia prorsus dimovit. Vix enim ad suam dignitatem evectus in Saracenos, qui prope Lyrim fluvium se omnino confirmarant, arma vertere intendit, eamque ob causam cum Atenolfo jam Capuae Principe, & cum Cajetanis, Amalfitanisq. inito foedere, non esse diutius, sicuti summus Pontifex exoptarat arma opesque ad id pollicitus, Saracenos ferendos deliberavit. Copiis proinde navigiisque conjunctis ad Lyrim amnem profecti, ad cujus ripas hostes consederant, constructo ex navibus ponte prope Minturnas, castrisque positis, cum hostibus manus conferere parabant. Cetera ex Chronico nostro legenda sunt.

(*) *Atenolfus*.

(**) *Ann. CMVIII. Ind. XI. Vid. Ostiens. Lib. 1. cap. 50. nos infra aptius.*

venti, coeperunt praeliare cum eis; ſed quia illi erant antemuralibus, vallis, maximiſque foſſatis valde muniti non potuerunt eſſe ſuperati, & ſic obſiderunt locum circumcirca. Saraceni de continuo exibant de eorum clauſtris noſtros provocando ad certamen, & frequenter veniebant ad arma perſequendo eos, plures interficiendo, & intra clauſtra peſſimam illam gentem reducebant. Compoſitis interim ab Amalphitanorum artificibus multis machinis potentiſſime rumpebant clauſtri antemurales, & ligneas turres, quas prope foſſatas habebant. Facta maxima turrium, & antemuralium ruina, non audebant tamen noſtri intra clauſtra intrare, tanta erat Saracenorum valida reſiſtentia. Una ex noctibus milites ſociati ad laborem defatigati dormiebant ſopore maximo; Saraceni verſa vice ſemper ſolliciti in damnum noſtrorum, intraverunt abſq. ullo obſtaculo in eorum *(q)* clauſtris, maximam occiſionem facientes de eis. Balditius caput Neapolitanorum vir fortis, validus, & animoſus vocavit ſuos, & contra Saracenos, quaſi leo rugiens praeliavit, plures interfecit, multoſq; captivavit, & intra eorum clauſoria intravit, ibique Saracenorum Theſaurum maximas copias inveniens, & eas quique recolligens, pervênit poſtea ad carcerem captivorum, & inde eos extraxit, maximis cum fletibus diſſolvit vincula, & catenas eorum. Poſt multa gaudia, quae in Deo habuerunt de captivorum abſolutione praeliando, & occidendo pervênit ad ſuos, ſecum portans magnam copiam auri, & argenti, palliorum, & captivorum, & ſic finita fuit guerra contra Saracenos Garillani *(r)*. Sed tamen illi non ceſſabant de continuo rubarias face-

(q) Eorum ſcil. ſociorum ſeu foederatorum, qui ex altera fortaſſe parte erant, quibus Balditius Neapolitanarum cohortium Praefectus occurrit. Saracenos a Cajetanis civibus impulſos, & ſociatos fuiſſe narrat Oſtienſ. Lib. I. c. 50. Quod quidem illis dedecus, aliis ſcandalum, hoſtibus ipſis detrimentum attulit.

(r) Perperam Ubaldus ait, *guerram finitam* fuiſſe Ann. CMVIII. quin potius ſuſpenſam; cum enim Atenolphus, & Gregorius Cajetanos cives Saracenis favere cognoſcerent, difficilem propterea pugnae eventum fore rati, tum Pontificis Maximi, tum Occidentis, Graecique Auguſti auctoritatem, auxiliaque implorarunt, ut inferius accidiſſe deſcribit Chronologus noſter.

facere circumcirca Neapolis, & omnia devaſtare, itaut Neapolitani erant ſemper armati. In decimo anno (s) pridie Kalendas Auguſti cecidit grando maxima ſuper terram Neapolis, quae omnia deſtruxit, homines, & pecudes interfecit, quae grando fuit varii generis quadrata, rotunda, plana, cornuta in magnitudinem (t) ovi. Venerunt Saraceni de Carillano Neapolim, & Neapolitani eos fugaverunt uſque *ad terminos* (u), & aliquos de illis tripudianter manibus poſt tergum ligatis captivos perduxerunt. Venerunt naves, & Galeae Imperiales portum Neapolis intrantes locaverunt eos, & Emanuel caput navalis claſſis Domino Duci Gregorio petiit fodrum (*) quod abbundanter datum fuit, & poſt quatuor dies relicto portu Neapolis, ivit verſus Terracinam, exſpectans Dominum Imperatorem Berengarium (x). Duo lintrae cum decem hominibus, qui cum retibus piſcandi cauſa navigabant juxta ſcopulum Prochitanum (y), venit navis Saracenorum de Sicilia, & depraedavit eas. Dominus Dux hoc adje-

(s) Nempe anno CMXII. prid. Kal. Auguſti grando iſthaec maxima cecidit. Alia non multis ab hinc annis in Campania noſtra Provincia cecidit, quae jumenta occidit, arbores, ſataque evertit, ac gravia attulit damna.

(t) Majoris gravitatis, ponderiſque alias grandines cecidiſſe certo ſcimus, nec minoris duriciei, diverſaeque formae, quod Scriptores paſſim exponunt.

(u) Saraceni Neapolim de Gariliano venerunt, itinere per Domitianam Veterem viam Minturnis Liternum confecto, ut Capuae militum incurſus declinarent. Locus *ad Terminos* uſque eo quod Neapolites Saracenicam turbam inſecuti ſunt, ignotus; conjiciendum, τὸ *ad Terminos* deſignari fortaſſe Liburiae Ducalis, & Langobardicae confinia Liternum verſus, quibus Ager Capuanorum, & Neapolitum dividebatur.

(x) Imperii Berengarii Anno I. quum is aut exeunte An. CMXV. Romae coronam a Pontifice Johanne X. acceperit; aut paucos ante menſes, ut alii autumarunt. Claſſis veroſimiliter Neapolim venit Veris initio An. CMXVI. quo indictum bellum geri coeptum.

(y) Prochyte ſcopulus, ſive Inſula inter Neapolim, & Puteolos, vulgo *Procida*. Illuc Saracenorum naves ad praedandum clam appellebant. Gregorius *navem aliam Neapoli bene armatam* in praedatores impulit, ut praedam ſimul, & praedones caperet.

(*) *Annonam militarem, ſeu tributum pro victu militum.*

adjecto misit continuo contra eam aliam unam bene armatam . . . .

XVIII. . . . . Cum autem videret Dominus Papa Joannes, quod Saraceni de Carillano de continuo infestabant loca circumcirca civitatis Romae davastantes villas, arbores, fruges, vineta, et universa, quae ad usum videbantur, et victum pertinere, multas rubarias, et captivationes facientes, recursum habuit Domino Imperatori Berengario pro suo adjutorio, qui promisit suas galeas, et naves bene armatas mittere. Petiit etiam adjutorium idem Dominus Papa Landulfo Beneventanorum, et Capuanorum Principi (z), Domino Duci Gregorio, et Domino Joanni Duci Gaetae cum compromissione omnia bona, quae inveniebantur cum eisdem partiri. Vênit (a) classis Imperialis, et Emanuel caput ejusdem locavit naves, et galeas taliter, quod nemo audebat praestare eis auxilium (*). Dominus Papa voluit de praesentia in illa obsidione assistere; et interim venerunt Beneventani, Capuani, Neapolitani, et Gaetani, qui se locaverunt juxta clausorium dictorum Saracenorum: plures alii de Romana regione ad praefatam venerunt obsidionem, fuerunt ibi Romandioli, Spoletini, Camerini, et alii, quorum difficile est facere mentionem. Incoepit tandem praelium die decima quarta mensis Junii (b) continue, nec poterant Saraceni aliqua hora quiescere, quoniam obsessores erant plurimi, et successive ad bella jugiter veniebant, sed bellatores intrinsecus cogebantur assidue bellare, nec poterant aliunde suffragium habere. Caepit post duos menses stricti obsidionis molestiam dare Saracenis pestilentia famis, quae proprie dicitur esse fames ipsa, et vix per cer-

(z) Landulfus, ejusque frater Atenulfus junior eo tempore Capuanis, & Beneventanis praeerant, jam defuncto ab A. CMX. mens. April. Atenulfo I eorum patre.

(a) Classis ad Constantinopolitanum Imperatorem transmissa ad Saracenos expellendos, & ut Cajetanum, & Neap. Ducatus ab eorum jugo liberaret.

(b) Anni CMXVI. usque ad finem mensis Augusti ejusdem Anni, quo bellum, Saracenis profligatis, absolutum.

(*) *Melius dixisset:* nocumentum.

certos dies habebant ſufficienter victualia. Panis ex toto defecerat, et aliqua genera leguminum non poterant reperiri. Interficiebant equos, jumenta, aſinos, canes, gatos (*), et immundas carnes avidiſſime comedebant. Irierah caput Saracenorum ſuis expoſuit, quod deficiebant victualia, nec habebatur aditum, unde poterant venire, ideo indixit praelium, referens quod milites ita erant prae fame nimium exanimati, et extenuati, quod vix poterant arma deferre; jubet ergo pulſari tubis, tangi timpana et dividi exercitum per acies, ſicque cum omnibus ſuis juxta foſſata clauſorii acceſſit fortiter clamitando. Dominus Papa interea hoc videns vocavit ſuos, et, ordinata acie, cum maximo clamore obviam eis exiverunt, incipierunt fortiter praeliari, et licet turres, et fortalitiae erant bene armatae, tamen noſtri cum machinis, & reſtaurationibus (**) ſulfureis (c) ruperunt, & combuxerunt eas, dum Irierah acceſſit cum ſuis ad extinguendum ignem, & videns eſſe proximam ſuam, ſuorumque deſtructionem, exivit de clauſtro cum ſpathis (***) nudis in manibus: incoepit fortiter pugnare, alios occidens, alios feriens; & ita ex una, & altera parte permixti erant, quod ſe ad invicem cognoſcere nequibant, & vix poterat unus alium videre prae multitudine pulveris, qui aërem inficiebat. Aures autem omnium propter clamorem bellantium voces ita erant obtuſae, quod nullus poterat diſcrete intelligere, quae dicebantur. Cum autem ſic praelium continue duraret, noſtri coeperunt cadere, terga volvere, & in fugam ſe dare. Dominus Papa, & alii hoc videntes, cum armis in manibus ſe poſuerunt in medio pugnae, animando voce, & factis ſuos, ita ut nemo auſit amplius fugere, ſed cum maxima virilitate pugnavit. Dum jam

H 2 erat

(c) Jamdiu miſſiles ignes a Graecis inventi erant ad hoſtium naves incendendas, vel a moenibus urbium propugnatores avertendos, quorum artificialium ignium illius temporis Scriptores meminere.

(*) *Ita appellantur Italice, Latine vero* Feles.

(**) *Fort.* compoſitionibus.

(***) *Spatha vox notiſſima.*

erat pugna accenſa, & omnes attendebant interficere; ferire, & ſe defendere; Dux Gregorius cum ſuis & Dux Joannes, relicta pugna, iverunt ex parte oppoſita *(d)*, & ſuperatis antemuralibus, & foſſatis intraverunt intra clauſtra *(e)* interficientes omnes, qui ibi invenerunt, mulieres, parvulos, ſenes, invalidos, infirmos, devaſtantes, & comburentes omnes domus, & fortalitias, quae ligneis tabulis compactae erant. Irierah autem ut hoc proſpexit, timens ne in medio inimicorum poſitus fuiſſet, & in manibus ipſorum captivum cum ſuis deveniſſet, ſe dedit in fugam, ſecutus ab omnibus ſuis. Sed noſtri volentes modis omnibus illos deſtruere, acriter eos inſequiverunt, & multos in ipſa fuga vivos capiens, multoſque etiam interficiens, & ita liberatus fuit Carillanus de manibus Saracenorum. Poſtera namque die Dominus Papa diviſa ſpolia a Carillano diſceſſit, & hoc accidit anno quarto decimo regiminis ſui Ducatus. (*) *(f)*

XIX. Venerunt Sclavi *(g)* viri crudeles, ſanguinolenti, militaribus exercitiis aſſueti, rubariis avidi, infeſtantes loca omnia circumcirca Neapolis. Dominus Dux valde indignatus de tanta eorum crudelitate, timenſque ne tentarentur ſubmittere civitatem Neapolis, ſtuduit congregare de diverſis gentibus exercitum, cum quo reſiſtere poterat ab eorum incurſionibus; munivit de victualibus, & de armariis cujuſque generis civitatem. Capuanus diſtri-

(d) Diſtinctim pugnam deſcribit Hiſtoricus noſter, dum a Gregorio vel a latere, vel a tergo hoſtem petitum advertit, ne uſquam ipſi pateret effugium.

(e) Ideſt in exercitu medio, quod vulgo *il corpo di battaglia*, ubi mulieres, invalidi, victualia, aliaque ſervari ſolent.

(f) Qui fuit A. CMXVI. ſcil. exeunte A. CMII. quo Gregorius electus eſt Dux Auguſto menſe A. CMXVI. quo adhuc XIV. Gregorii Ducatus annus decurrebat.

(g) De Sclavorum irruptione loquuntur Chronologi ad Ann. CMXXVI. & CMXXVII. Vid. Lup. Prot. & Romuald. Salern. qui ajunt *A. CMXXVI. venerunt menſe Julii Sclavi in Apuliam, & Civitatem Sipontum hoſtili direptione, & gladio vaſtaverunt*. Inſequenti anno in Campaniam deſcendentes, cuncta depopulati ſunt.

(*) *Scil. A. CMXVI.*

ſtrictus ab eis crudeliſſime devaſtatus: fiebant furta, adulteria, homicidia, & alia criminoſa inaudita. Nam non ſolum bona, ſed etiam homines laici, & Monaci furabantur, a quibus pecuniae extorquebantur, et hoc accidit anno vigeſimo quinto (*) ſui regiminis.

Anno trigeſimo ſui regiminis illi de Iſola (h) viri belligeri Terram noſtram rapinis, diverſiſque violentiis moleſtaverunt. Ex quo Dominus Dux indignatus navale bellum portavit; &, facto congreſſu, per aquam facili praelio ſuperati ſunt hoſtes, et majores ex eis ducti ſunt Neapolim . . . . Stella a parte Occidentis apparuit, et ſplendor ejus tendebat ad Orientem. Et non poſt multos dies fuit terraemotus (**) magnus, qui plures evertit domos in civitate Neapolim, pluresque Eccleſias ſubvertit, multoſque homines occidit. Dominus Dux Gregorius plenus dierum morbo apoplexiae mortuus eſt, poſt quam regnavit annis triginta tres (i), menſibus quinque, & diebus quatuor, cui in Ducatus honore ſucceſſit

XX. Jo-

(h) Qui fuerint iſti *de Iſola*, qui Neapolim vexarant, & navali inde praelio devicti, nil certi adfirmarem. Conjiciendum fortaſſe, Saracenos e Sicilia egreſſos Tyrrhenum mare infeſtaſſe, nam permultos etiam Brutiorum, & Calabriae urbes tunc occuparant, ut alibi in Chronico Saracenico-Calabro adnotabimus; & infra in Johanne Duce. Tunc fort. accidit, quae noſtrates Scriptores referunt, nempe Gregorium Ducem, & Stephanum Epiſc. Neap. in Caſtrum Lucullanum, ne hoſtes in eo paratam arcem haberent, deſtituiſſe, atque detruſiſſe, indeque corpus S Severini in Eccleſiam Caſſinenſium ejuſdem urbis tranſtuliſſe, quod ibidem primo adſervabatur, de quo Capac. Chioccarell. aliique.

(i) Gregorius obiit ineunte vere A. CMXXXVII. nam ex charta quadam in ſchedis P. Borrelli legitur *menſe madio An. CMXXXVII.* regnaſſe *Johannem Ducem, & Conſulem Neapolitanorum*. Hujus fortaſſe Gregorii Ducis nurus fuit Euphemia illa, cujus lapis Sepulchralis refertur a Jul. Caeſ. Capacio in Hiſt. Neap. p. 159 in quo legitur:

Hic Eufemiae requieſcunt membra benignae
Nurus Gregorii quae Ducis alta fuit.

Chioccarellus aliter commentatus eſt, quem conſule.

(*) *Scil. A. CMXXVII. ut Lup. Prot. Romuald. Salern. aliique.*

(**) *A. CMXXXVI.*

937.

XX. JOannes (*l*). Hic propter discursiones Saracenorum (*m*) erant valde depauperati Neapolitani, & un-

(l) Johannes hic Dux, filiusne, an nepos Gregorii fuerit, ignoramus: neque apud Scriptores certi aliquid expiscamur. Quod certissimum quidem est, e Sergii I. Ducis sanguine, cujus nepos erat, descendisse. In Capitulari enim Gregorii, sequenti Tomo cum aliis Capitularibus edendo, legitur titulus: *Pactum a Gregorio Duce Neapolis, & a Duce Johanne ejus nepote rursus initum cum Principibus Beneventi &c.* Ibi num. 3. haec habentur: *quae possidetis (de Liburias) temporibus Landolfi patrui vestri* (cum quo aliud tunc pactum firmatum fuerat), *& Domini Sergii Abii nostri &c.* Peregrinius noster, qui pactum hoc edidit in sua Lang. Princ. Hist. opinatus est, pactum Gregorii constitutum fuisse A. CMXI. Ind. XIV.; illudque postea confirmatum a Johanne non ante A.CMXXXIII. At pace Cl. viri in utraque labitur Epocha. Nam pactum Gregorii tunc statutum dicendum est, quum primum in Saracenos exercitus transmissi, ut sup. notavimus ex Ost. Lib. I. cap. 50. quod quidem A. CMVIII. Ind. XI. contigit, secus vero CMXI. Indictionis fortasse numerus ab amanuensibus corruptus errori ansam praebuit. Nam quum in fine pacti legatur: *a I. die mensis Junii Indict. XI. usque in obitum ejus*, amanuensis numerales notas XI. cum nota V. verbi *usque* univit, & Ind. XIV. signavit. Neque alio pacto Gregorii, & Atenulfi haec prior in Saracenos expeditio vera esse poterit initio Ducatus Gregorii, & vivente Principe Capuae Atenulfo (qui obiit A. CMXI.) ut adfirmat cum Ostiensi Chronologus noster: eo etiam tempore, ut Ubaldus adserit, in Neapolites, acceptas injurias ulturi, Saraceni insurrexerant. Quo igitur pacto stabit Gregorii pactum An. CMXI. quum jam in Saracenos simul antea pugnassent Neapolitanus Dux, & Capuae Princeps in Gariliano?

Neque verum itidem, est quod idem subdit Peregrinius de Johannis Ducis confirmatione, scilicet non ante ann. CMXXXIII. foederis hujus pactum, sive Capitulare a Duce Johanne fuisse jurejurando confirmatum: quum certum sit ex Chronologo nostro, Johannem Ducatus sui possessionem non obtinuisse, nisi anno CMXXXVII. ac propterea foedus cum Capuae, ac Beneventi Principibus non sancitum, nisi saltem eodem A. CMXXXVII. X. decurrente Indict. quo (ut adserit Ubaldus) *Ambaxiatores misit* (Johannes Dux) *ad confirmandam pacem, & unionem cum finitimis* (nempe Capuae, & Benev. Principibus) An. siquidem CMXXXIII. adhuc degebat Gregorius; neque Johannes Ducatum inierat, Ducis Gregorii socius, aut successor declaratus. Peregrinius tamen aliquomodo excusandus, cum Chronicon hoc, a quo Ducatus Neapolitani res sanius patefactae, suorumque Ducum series absque nodo explicatae ignoravit; nec aliunde eruenda, aut colligenda erant.

(m) Qui vel è Calabria, vel e Sicilia huc perpetuo adventabant: Tyrrheno mari iis ob classis defectum patefacto, Campaniaeque ora ob militum, Turriumque munimenta, quae deerant, irruptionibus aeque pervia.

& undique deficiebant victualia, & caro pretio emebantur, misit ad diversa loca naves ad exportandum frumentum suis sumptibus, sicuti factum est; & sic civitas Neapolis brevi tempore remansit de omnibus rebus victui necessariis bene, & opulenter ditata, & alia multa beneficia contulit; ita ut ab hominibus suis coepit multum diligi, & civitatem viriliter in pace tenere. Misit etiam Ambaxiatores ad confirmandam pacem, & unionem cum finitimis (*). Dominus Dux audiens quod Hungari faciebant multa damna, occisiones, & rapinas in districtu Capuano (n), timensq; ne Neapolim venirent, praemunivit eam de militibus, omnibusque rebus necessariis ad bonam defensionem faciendam, muros, & fortalitia pluribus in locis restauravit, & Brevariis (**) suis ordinavit nocteq; die-

(n) Accinit Ostiens. Lib. I. cap. 55. *Indict. X.* (nempe A. CMXXXVII. *venientes innumerabiles Hungari super Capuam, omnia in circuitu ipsius depraedati sunt. Similiter etiam Beneventi fecere usque Sarnum, & Nolam discurrentes, & devastantes omnia: cunctamque Liburiam peragrantes, iterum Capuam reversi per duodecim dies in Campo Gallicano* (ultra flumen, & Capuam, nunc vulgo *campo Gagliano*) *commorati sunt*). Lupus Protosp. hanc irruptionem figit ad A. CMXXXVI. sed male. Nam a Frodoardo, Witichindo, Hermanno Contracto, aliisque Scriptoribus An. CMXXXVII. Hungarorum irruptio describitur in Ultramontanas Regiones: quo quidem tempore illorum barbarorum ja tem in nostras irrupisse Provincias dicendum est. Hi ab Scriptoribus synchronis apud Dandulum in Chron. & Reginonem *Hungri* adpellantur, e Scythia, seu *Tartarorum* Provincia oriundi, qui primo in Pannoniam, Avaris sive Hunnis inde depulsis irrupere, eâque statim potiti sunt; illoque ex tempore, Pannoniae nomine obsoleto, hactenus Hungaria nuncupatur. Plures vicinae Germaniae, Franciaeque Proviuciae illorum incursiones expertae; at nunquam alias in nostrates hasce regiones Hungarorum turmae adventarunt, nisi hoc anno CMXXXVII. sed, Deo votis communibus annuente, eorum exercitus fugatus, et profligatus fuit eodem anno. Quum enim ipsi e Campania per Marsorum montium angustias praedis, servisque nimium onusti regrederentur, Marsi, Pelignique iis adjuncti, occasione arrepta, in ipsos inopinato irruentes, omnes pene interfecerunt; sicque devastationum, ac praedarum suarum poenas luerunt, paucis vix fugâ elapsis, ut ex eodem Ostiensi, aliisque plenissime colligitur.

(*) *A. CMXXXVII ut sup. notavi.*

(**) Berroarj, Berraeri, *seu* Zassones, *vulgo* Birri, o Zaffi. *Inter tot militum species, quibus in suo Glossario eruditissimus Du-Cangius locum fecit*, Brevariorum *hanc neque de nomine quidem novit*. Tafur.

dieque vigilare cum lanceis, & ſagittis in manibus, ne illi ſummiſſo murmure venientes, invenirent omnes inopinatos: & ſi contigerit venire, debuiſſent tunc rumorem facere, & pulſare ad ſtremitum (*), ut audita ſtremita eo curreret omnis Populus ad defenſionem civitatis; pro qua diligentia, & providentia remanſit civitas inoffenſa. Naves, quas mandato Domini Imperatoris Conſtantini, Dominus Dux miſit in adjutorium navalis claſſis ejuſdem Imperatoris ad debellandos Saracenos de *Fraxineto*, poſt partam victoriam (*o*) ſuper eos, navigios eorum deruptos, & ſuccenſos, ita ut nec quidem unus remanſit illaeſus, multoſq; Saracenos in mari ſubmerſos, alios morti datos, alioſq; captos, & captivatos, approdierunt in Neapolitano portu, ubi fuerunt receptae cum laetitia, & gaudio magno, & erant valde oneratae de multis rubariis, & hoc accidit anno quinto (**) ſui regiminis. In eodem tempore, habito beneplacito, & permiſſione a Domino Imperatore, & conſenſu populi Neapolitani (*p*) conſtituit Marinum

(o) Saracenos *Fraxinetum* incolentes (locum in Italiae, & Provinciae confiniis) ſimulque Alpium omnium aditibus e Francia in Italiam adjacentibus interclusos, Hugo Italiae Rex illinc omnino expellere moliebatur. Verum cum ſe ad hoc imparem cognoſceret, ab Romano Lecapeno, ejuſque filio Conſtantino Porphyrog. Graecorum Impp. auxilium popoſcit: qui claſſem adpararunt, Neapoliſque Duci naves alias ſociare juſſerunt, ut Hugoni Regi ſubſidia in Saracenos praeſtarent: quo facto, vix Graecorum claſſis Fraxinetum pervenit, (dum terreſtri itinere Rex illos perſequeretur) Saracenicas naves incendit, eorumque opes protrivit, ac ſuperavit. Ac licet Hugo illos tunc omnino debellare potuiſſet, ac penitus eliminare, humanae prudentiae ceſſit, cum iiſque inito foedere, montibus, qui Italiam a Francorum Regno dividunt, iis ad habitandum conceſſit. Haec fuſius apud Luitpr. l. 5. cap. 4. 5. & 7. alioſque.

(p) Videſis, non unius Conſtantinop. Imperatoris decretum, verum etiam populi voluntatem, atque conſenſum requiri in electione Ducis Neapolis, qui diu ante hereditario forraſſe jure in Sergii I. Ducis familiam traductus erat, ut alibi notatum.

(*) *Vox iſta, ut puto, deſignat frequentem illum acris Campani ſonitum, quo publico aliquo urgente periculo Populus excitatur, ut arma capiat, & in ſubſidium accurrat, ut vulgari ſermone dicitur* ſonare Campana a martello. *Deeſt etiam hoc vocabulum a Du-Cangii Gloſſario.* Tafurius.

(**) *Nempe A. CMXLII.*

num filium ſuum in conſocium regimine, & gubernio Ducatus Neapolitani, itaut Marinus ejus filius Ducatus ſucceſſor effectus eſt. Erat iſte vir incomparabilis, magnanimus, miſericors, & bellorum ſtudiis eruditus. Donavit *Beroldo Abbati noſtri Monaſterii* (q) terras aliquas, quas ipſe habebat, & poſſidebat in diſtrictu Neapolis, & proprie in loco, qui dicitur *Caſileno de Nizzano* (r) *cum Siluto*, exceptis groſſis arboribus. Servitium etiam quod ei facere debebat Stephanus filius Petri de Atellano, & omne ſervitium, quod ipſe per uſum facere debet, ita ut non habeat ipſe licentiam alicui ſervire, niſi cum voluntate ipſius Domini Abbatis, vel ſucceſſorum ejus Abbatum, nec non aliqua pretioſa mobilia pro ſervitio, & uſu Eccleſiae, & medietatem Eccleſiae *Sancti Georgii*, & domos duas contiguas dictae Eccleſiae. Haec, & alia Dominus Dux conceſſit, & corporali traditione confirmavit in hoc Monaſterio, & in manibus Beroldi Abbatis & Monachorum ejuſdem prae ſalute, & redemtione animae ſuae, & ſuorum (s). Anno vigeſimo ſexto ſui regiminis Neapolim venit Dominus Otto Imperator, & fuit receptus honorifice, & cum gaudio (t) a Domino Duce, & in do-

(q) Videl. SS. Severini, & Soſii, in quo Coenobio degebat Ubaldus.

(r) Locus mihi nimium obſecurus, & fortaſſe ab amanuenſi corruptus.

(ſ) Alias quoque hujus Ducis Johannis, Marinique ejus filii donationes ſervant Caſinenſe, ac Vulturnenſe Chronicon, iſtiuſque Neapolitani Coenobii Tabularia. Oſt. Lib. I. cap. 59.

(t) Adhuc fortaſſe dubitaretur de Othonis Magni Imp. Neapolim appulſu poſtquam Romae a Johanne PP. XII. Auguſtaeam coronam accepit A. CMLXII. niſi Chronologus noſter id confirmaſſet. Igitur A. CMLXIII. nempe XXVI. An. Ducatus Johannis Otho Imp. Neapolim adventavit. Imo & caſtrum Cumanum ſibi inviſendum fuit (ut illud fortaſſe reaedificari mandaret, a Saracenis jampridem deſtructum; vere enim in charta quadam apud Chioccarellum in Catal. Ep. Neap. p. 119. legitur confirmatio Guilielmi de Prioldo Monaſt. S. Mariae ad Cappellam Neap. *Eccleſiae S. Petri in territoriis Caſtri noſtri Cumarum cum omnibus ejus pertinentiis, quam obtulit Johannes bonae memoriae Conſul, & Dux, atque Magiſter Militum &c.* Data A. MCXXXIV. Reſtitutum igitur fuerat Cumanum Caſtrum, poſtquam a Saracenis deſtructum fuerat, quum in Vulturnenſi Chronico hujus Auguſti Diploma inſeratur, *quo bona, & privilegia illi Monaſterio antea conceſſa confirmat*

in domibus ipsius Ducis per dies splendide, & opulenter hospitatus. Electus (u) in Papam Joannes, missi fuerunt ad eum visitandum, & honorandum pro Domino Duce tres Ambaxiatores, scilicet Obizo de Frixio, Rolandus de Perago, & Guillelmus de Curte veteri. (*)

XXI. Pandulphus Princeps Beneventanus volens guerritare contra Graecos, gentem Domini Imperatoris secum in auxilium sociavit, ita ut ordinavit grandem exercitum, venit cum dictis Graecis ad arma, & submisit eos, post paucos dies denuo praeliavit cum eis, & remansit victus, & superatus. Eugenius *Capitanus* Graecorum (**) post partam victoriam facto consilio coepit Avellinum fortius impugnare, & submisit eum. Post haec pervênit ad civitatem Capuae, credens habere eam de plano, sicut & Avellinum, sed invênit ad eam constantissimos defensores (x), per quas Civitatem ipsam tam fortiter, & sollicite servabatur, quod nullatenus quis valebat submittere.

mat IX. Kal. Sept. A. CMLXIII. Imperii Domni Ottonis piiss. Imp. II. Ind. VI. Actum in civitate Cumis. Hinc deduci potest, eo temporis a Neapoli Fodrum Imperio Orientali praestandum; itemque Occidentali tributum aliquod in jus *homagii* exsolvisse.

(u) Non electus tunc fuerat Johannes XII. qui sui Pontificatus octavum annum numerabat, & novi quidem Romam ingressus, qua ex urbe exturbatus antea fuerat: quod satius apud Baron. ad A. CMLX. & seq. aliosque Scriptores leges.

(x) Eadem narrat hoc A. CMLXIX. (idest XXII. Ducatus Johannis, sicuti habet Ubaldus) Anon. Salern. qui XL. dierum spatio Capuam obsidione vallatam fuisse adserit, secus duobus mensibus (quod verisimilius profecto est) ut ait Chronologus noster. Anonymus etiam subdit, Gisulfum Salerni Principem, Graecis Augustis amicissimum, in hoc praelio Neapolitanis adjunctum fuisse: quod quidem omnino verum (quamvis ab Ubaldo reticeatur): ex eo enim tempore Otho Imp. Graecos aeque, atque Salernitanum Principem infensos sibi hostes reputans, illos perinde persecutus est, ac Neapolites. Pandulfo enim foederatus, ac socius, Capuam, & Beneventum (Principatus sibi tributarios) defendebat, ac patrocinabatur. Recte adnotavit Muratorius in Annal. Ital. hoc Ann. isthaec, Majo mense exacto (quo tempore Pandulfus Romanae Synodo interfuit) contigisse. Jannonius Marinum Ducem ignorasse nimis oscitanter confessus est Lib. VIII. cap. 1.

(*) *Familiarum cognomina sensim invalescebant.*

(**) *Legendum melius Catapanus.* Catapani *apud Graecos Generalis totius exercitus Praefectus*. Tafur.

re. Erant autem pro munitione Capuae victualia plurima, vinum, carnes, & necessaria quaecumque ad sufficientiam, ita quod ex obsidione decem annorum civitatem ipsam capi non posset, nec deficeret ei victus. Ideo infructuose irruebant potentialiter in ipsam; solummodo solebant aliquando occidere aliquos, aut captivare. Dominus Dux Joannes in adjutorium Graecorum misit Dominum Ducem Marinum cum exercitu peditum, & equitum, & in districtu civitatis Capuae multas occisiones, damna, & rubarias commisit. Duravit obsessio illa duos menses plus minusve, sed prae timore adventus militum Domini Imperatoris Octonis pro defensione civitatis Capuae, tam Graeci, quam Dux Marinus relicta obsidione redierunt ad propria. Tandem vênit exercitus Imperialis, & inveniens Capuam liberam, & sine obsidione, & certioratus de excessibus commissis a Neapolitanis, ivit versus Avellinum, & potentialiter expugnatum, submissum, & devastatum Neapolim vênit, ubi multa damna, rubarias, & occisiones commisit. Omnia ista acciderunt anno trigesimo secundo sui regiminis (*). Dominus Princeps Pandulphus erat valde indignatus, & rammaricatus (**) de damnis, rubariis, & factis a Domino Duce Marino in districtu Capuae, sicuti dictum est. & de continuo cogitabat contra ipsum vindictam facere de tanta injuria suis illata; unde congregavit de Beneventanis gentibus exercitum, & ivit versum Neapolim intendens eam submittere, & devastare. Dominus Dux Joannes, & Dux Marinus audito adventu Beneventanorum praemunierunt civitatem de militibus, ita ut posset eorum insultibus, & tentativis resistere. Construere fecerunt propugnacula, restauraverunt muros civitatis, vetustate temporum, aut alio casu conquassatos, nocteque, dieque tam viri, quam feminae fatigabant exportantes ligna, lapides, aliasque res necessarias more formicarum colligentium fru-

(*) *A. CMLXIX.*
(**) *Hoc est exasperatus dolore affectus, unde Ital.* rammaricato. *Tasurius.*

frumenta ob metum proximae hyemis. Tandem Pandulphus cum maxima quantitate Beneventanorum tendit ſupra Neapolim, devaſtavit totas ſegetes, vites, & arbores ſuccidit, fixitque caſtra ea die prope foſſatas, & muros civitatis. In ſequenti vero die Neapolitani exeuntes armati iverunt contra Beneventanos, & ibi praelium arduum fuit inter ipſas partes incoeptum ſummo mane, & duravit uſque ad primum ſomnum, ita quod ſtella groſſa (y) de ſero jam fuerat tramontata, & tandem Neapolitani uſque ad civitatem ſpincti (*), alii ex eis capiuntur, alii morti donantur, magnaque pars vulneratur: ex parte quoque Beneventanorum, qui fuerunt ad praelium, alii capti, plerique vulnerati, aliique etiam mortui ſunt. Mane facto utrinque diſceditur iſtis intra Suda (**), illis intra munimina muralis aggeriſse recipientibus. Dominus Princeps Pandulfus, cum de pertinaci Neapolitanorum audacia comperiſſet, indignatione ſimul, & ira permotus eſt. Finxit decampare exercitum, & redire ad propria. In primo noctis crepuſculo fraudulenter rediit, credendo, quod noſtri dormiebant, nihilque ſentiebant, cum ſcalis tentavit ſuperare muros, & intra civitatem intrare. Sed Dominus Dux Marinus, ut bonus, & ſagax miles de continuo vigilabat ad cuſtodiam civitatis, & cum ſuis indefeſſe circuibat ejuſdem muros, timens de aliqua fraude, & proditione; audito interim peditum ſonitu, illico convocatis militibus, & a ſomno excitatis, effecit, ut quilibet eſſet proviſus ad obviandum inſultum adverſariorum: conſtituit guardias opportunas armis decentibus, quibus univerſaliter juſſum fuit, ut nequaquam quiſquis loqui praeſumeret cum inimico adhaerente exercitu, quo in tantum adhaereant, quouſque ſcalas

(y) Veneris fortaſſe, ut vocant Aſtronomi. Heic, & alibi, ut vides, barbariem nimiam ſapit Chronologi noſtri ſtilus.

(*) ſcil. *reſpinti.*

(**) Suda, *ideſt foſſam, ſeu potius Vallum, vel Sutas, quibus Vallum ipſum, & Caſtra muniuntur. Vide Du-Cangium in Gloſſ. tom. 3.* Tafur.

las posuerint in saliendo super murum. Cum autem Beneventani sine vociferatione, & cum magno silentio non longe a muris appropinquassent, credentes a nemine se sentiri, properant ponere scalas ad murum, & scalis appositis incipiunt salire, & quilibet sub muro, quasi securus adstabat. Parvo tempore bonus numerus Beneventanorum erat intra civitatem, & Dominus Princeps Pandulphus cum compagnia aliorum militum vênit ad portam civitatis, quando Dominus Dux Marinus dato signo contra eos viriliter coepit ire; & sicut leo inter bestias corpora jugulo scindit, sic ipse capita Beneventanorum ense truncando alios occidebat, aliosque feriebat, ita ut territi Beneventani (z) alii descendebant per easdem scalas, alii se praecipitabant de muro intra fossatas, ubi remanserunt plures infrancti, & mortui, & sic Deo auxiliante & favente, civitas tota remansit liberata. Dominus Princeps Pandulphus cum magna verecundia terga revolvit, & ivit ad propria (a), & hoc accidit anno trigesimo septimo (*) sui regiminis. Anno quadragesimo quarto sui Ducatus (**) pervênit ad aures Domini Ducis Joannis, quomodo Saraceni de Cicilia, & Calabria naves quasdam armarent, & diceretur quod offendere debebant nostras naves mercatorias, & quod Dominus Princeps Beneventanus ad ipsas armandas dabat auxilium, & favorem, & ministrabat eis pecuniam, & alia necessaria. Dictus Dominus Dux, convocato consilio, ordinavit armari quatuor naves, & quinque galeas pro custodia maris, & pro lignis mercatoriis in maritimam exeuntibus assicurandis, in quibus fuerunt homines belligeratorii peroptime armati usque in mille, & quingenti, & cum eis voluit esse Dominus Dux Marinus. De mense Junii move-

(z) Satis inflammato animo se heic ostendit Ubaldus, qui Langobardos hostes nimium perstringit.

(a) Haec eadem superius dicta sunt in Anon. Salern. Chronico.

(*) *A. CMLXXIII.*

(**) *A. CMLXXXI.*

verunt de portu Neapolis, & navigando verſus Ciciliam, invenerunt navem unam Saracenorum; & quum intellexiſſet ab hominibus illius navis, quod Saraceni erant in diſtrictu Inſulae Melitae, illico iter eo arripuit, cauſa eundi, & eos inveniendi. Cumque proficiſceretur intendens verſus Melitam Inſulam, vidit de longinquo naves inimicorum, & ſubito ivit contra eos, & coepta pugna cum obſtinatione, & virilitate, una navis ex eis ſubmerſa fuit, quatuor combuſtae, aut captivatae cum omnibus rebus, & hominibus, qui in eis erant, & aliae fugatae. De noſtris duo tantum ſubmerſae fuerunt. Quo peracto, Dominus Dux Marinus ordinavit ad propria remeare, & perventus cum gaudio, & triumpho receptus fuit (*b*).

XXII. In eodem (*) anno menſe Auguſti Dominus Dux Marinus cauſſa ſpatiandi tranſivit in *Scopulo Prochidae*, ubi per aliquod tempus moram fecit, unus dierum, qui aeſtui magnus erat, & valde calidum ſentiebatur, voluit natare; denudatus deſcendit in mare, & coepit natare, dum delectationem capiebat in aquas, vênit una unda ſuper aliam, & eum demerſit, & ſic fluctuando remanſit mortuus. Extractus de aqua, & deportatus in civitate, magnus planctus factus fuit ſuper eum. Dominus Dux Joannes quum infirmus jaceret in lecto, & gravi morbo languéſceret, audiens miſerrimam mortem ſui filii Marini, ſe inde repletum moerore, & vehementer rammaricari indiciis demonſtravit, & ſignis. In auditu etiam mortis, quae ipſius fuerat auribus nuntiata, in lecto ſe erigens, quo cubabat, ſedit, abſciſſit crines, percuſſit pectus, & faciem, & per plures dies ſemper lacrimavit amare, noluit edere, nec bibere, & pro maximo dolore, & inedia extenuatus, incidit in lethalem febrem

(b) Navalem hanc Marini Ducis victoriam e Saracenis An. CMLXXXI. reportatam ex Hiſtoricis, quod ſciam, ante retulit nemo.

(*) *Lege ſequenti A. CMLXXXII.*

ſebrem, & poſt paucos dies reductus ad extremum (c); obiit. Regnavit annos quadraginta quinque, menſes ſeptem, & dies viginti tres. Fuit vir utique prudens, providus, ſtrenuiſſimus, & facundus, ac honeſtiſſimus, & multos maleſactores tempore ſui Ducatus punivit, cui ſucceſſit

982.

XXIII. SErgius, qui principio ſui Ducatus caſtra viris prudentibus in cuſtodia tradidit, officia civitatis, aliaque Ducatui pertinentia bono ordine ſtatuit, & quum eſſet ſapiens, & diſcretus, maleſactores ſagaciter inquirendo punivit, & aliquibus Officialibus dedit poteſtatem omnem ſuper maleficiis, & juſtitia facienda, ſic quod praedicti Officiales de praedictis ſollicite ſe intromittebant. Qui quidem ſuum officium bene, & ſagaciter exercuit, & multos maleſactores ſuo tempore occidere fecit, ita quod maleſactores ſuo tempore cogitaverunt civitatem relinquere. Anno quinto (*) ſui regiminis, Saraceni memores injuriarum eis factarum, a Dominis Ducibus Marino, & Joanne animum intenderunt ad affligendum Neapolim modis omnibus (d) quibus poſſent. Venerunt cum magno ſtolo galearum, & navium, deſcenderunt in terram armati, & perrexerunt per totum teritoriorum, devaſtantes arbores, vineta, ſilvas, caſamentaque per quatuor dies, & poſtea ad galeas redientes receſſerunt ad propria. Credendum namque eſt, quando in civitate tali adverſa accidunt, quod Deus tan-

(c) Obiit Johannes Dux Septembri menſe An. CMLXXXII. cum regnaſſet An. XXV. menſ. VII. dies XXIII. nempe ineunte Februario A. CMXXXVII. quo Dux Gregorius apoplexia correptus eſt. Ejuſdem Ducis obitum meminit S. Petrus Damianus epiſt. 5. cap. 13.

(d) Saraceni, qui antecedenti anno Brutios, & Calabriam invaſere, ut alibi dicam, inſequenti Tyrrheni oras infeſtarunt, & praecipue Neapolim An CMLXXXVII. ut teſtatur Ubaldus. Vid. Anon. Salern. & Lup. Protoſp.

(*) *A. CMLXXXVII.*

tangendo ſuos fideles corrigit, quoniam vult, ut nos fideles ſui ab illicitis abſtineamus, & ſiniſtra, quae eveniunt, pro correctione noſtra eveniſſe cognoſcamus. Dominus Dux Sergius ad evitanda majora damna, quae contingere poterant, ex illorum incurſionibus, fecit armare quatuor naves pro cuſtodia, & ſecuritate navium; & alias quinque in curſu contra eos.

XXIV. Anno decimo octavo ſui regiminis Mons Beſevus (*) projecit tam grandem ignem, & pulverem per quinque dies continuos, quod ſimile neque fuit viſum, neque auditum; omnes præ timore ſunt expaviti; Sol non radiabat ob denſam, & nigram pulverem; nox erat lucida, ſicut clara dies ob viſibiles, & continuas flammas; quas ille projiciebat, nemo audebat de propria domo exire, neque portas, & feneſtras aperire; nam pulvis illa reſpirando intrabat in gutture, victualia non comedebantur, quia polluta; volatilia cadebant mortua de aëre; arbores, & plantae ſunt exſiccatae. Elapſis dictis quinque diebus vénit terraemotus, per quem tota civitas fuit concuſſa (*e*).

XXV. Anno vigeſimo quarto ſui regiminis Dominus Dux Sergius morbum incurrit, & febricitavit, quo confectus morbo, & febre continua, & ventris etiam fluxu, ſicut divinae placuit voluntati, diem clauſit extremum. Rexit Ducatum annos (*f*) viginti tres, menſes octo, & dies duodecim, cui ſucceſſit

XXVI. Ser-

(e) Hanc Veſuvii eruptionem paſſim memorant Chronologi ad A. CMXCIX. & M. Aliam profecto ab ea, quam referunt ad Ann. MX. (niſi error in annorum numero irrepſerit) Oſtienſ. Lib. II. cap. 84. & S. Petr. Damian. fuiſſe ſuſpicor. At hoc alibi ſatius expendendum in not. ad Anon. Caſin. Peregrinii.

(f) Igitur defunctus eſt Sergius Dux initio menſis Maii A. MVI.

(*) *De Veſuvio complures antiqui Scriptores mentionem faciunt, a quibus appellatur Veſuvius*, Veſevus, ſive Vesbius, *maxime a Poetis*. Besbius *a Philoſtrato*, & Bebius *ab Anaſtaſio Bibliothecario in vita Benedicti II.* Tafur.

1006.

XXVI. Sergius filius Beroldi nepotis mortui Ducis Sergii: fuit virtutibus multis ornatus, multa namque discretione fulsit, probus, honestus, strenuus, & victoriosus. Civitatem feliciter per totum tempus suae *Duceriae* (g) gubernavit, rexit, & defensavit. Multos prosperos, & adversos successus Dominus omnipotens suo tempore contulit civitati. Contigit autem quod anno quinto sui regiminis hyems tota fuit pluviosa, & in medio mensis Februarii fuerunt nives magnae ultra modum (*), & in quibusdam locis per duo brachia, & in quibusdam majores altae fuerunt, duravit praedicta nix per duos menses continuos, cui successerunt venti siccidi, & frigidi, quod nemo audebat de civitate exire. Perierunt pecora, porci, boves, & alia animalia propter pestilentiam famis, quia non habebant ubi pasculare. Vineta, plantae, arbores, & silvae sunt exsiccatae. Per totum annum defuerunt frumenta, hordea, fabes, & legumina, quae caro pretio vendebantur, & quasi omnes pro fame comedebant herbas agrestas.

XXVII. Anno octavo sui regiminis contingit, quod Saraceni de Cicilia optime sagenas (**) duas cursitandi causâ armaverunt; naves vero nostrae, quae mercationis causâ navigabant, ipsas invenerunt, & persequendo eas ceperunt, et Neapolim conduxerunt. Anno decimo (***) mensis Octobris undecima vero die fuit maxima tempestas maris, in qua in portu Neapolis naufragium passae fuerunt plures naves mercatoriae bene ornatae. Eodem vero die post nubila facta est tranquillitas, et venerunt homines cum parvis lignis, inquirentes de mercibus in-

(g) *Duceriam* ait Ubaldus pro Ducatu. Ad nauseam usque novam latinitatem invexit.

(*) *Idem ait Lup. Protosp.*

(**) *Species navigii. Vide Du-Cangium*. Tafurius.

(***) *A. MXVI.*

venerunt de ſaccis lanae, et bombacis maximam quantitatem. In eodem quippe anno menſe Januarii, vigeſimo vero die fuit ignis magnus in contrata *Veini* (*h*), qui maximum damnum intulit.

XXVIII. Anno vigeſimo (*) ſui regiminis Dominus Pandulphus Theani Comes cum Joanne ejus filio, et aliis ſuis partitiariis, et *Culvertagiis* (**) (ſubmiſſa, et vi capta Capua a Domino Pandulpho ejuſdem civitatis proprio Principe) nulla mora interpoſita in primo noctis crepuſculo, exivit de civitate, et Neapolim vênit, timens ne remaneret captivus, et in fortiis Domini Pandulphi poſitus fuiſſet (*i*). Audito in civitate Neapolis adventu Comitis Pandulphi, gaviſus eſt Dominus Dux Sergius gaudio vehementi, et fuit honorifice receptus, et pro ſecuritate ejuſdem Comitis non ſolum in propria domo eum hoſpitavit, ſed perſonam ipſius ſuis militibus in cuſtodiam dedit, ne aliquis auderet proditorie ipſum occidere, aut aliquod malum facere; ita quod aut dormiebat, aut deambulabat, aut de domo exibat cum honorabili militum numero ſociabatur. Dominus Princeps Pandulphus poſt longam obſidionem, et impugnationem, ſubactâ Capuâ triumphans in eam ingreditur. Credebat captivare Comitem Pandulphum cum omnibus ſuis partitiariis; ſed cum magna ſua diſplacentia intellexit, quod noctis tempore, ſurdo

(h) Quaenam fuerit via iſthaec, ſive regio urbis, quae *Veini* adpellabatur, & in qua incendium contigit, aliis indagandum linquimus.

(i) Pandulfus V. Capuae Princeps a ſua ſede jamdudum ab Imp. Henrico depulſus, & in Germaniam deportatus fuerat, Principatu Pandulfo Teanenſi Comiti ab eodem Imperatore conceſſo. Mortuo Henrico, Pandulfus e laqueis liberatus, ſuorum ope, & Guaimarii Salerni Principis auxilio fultus Capuam obſedit. Teanenſis, ne a Campanis legitimo ſuo Principi traderetur, clam Neapolim aufugit, ut eum Sergius Dux ſibi dudum fidelis, & ſocius contra iratum Principem defenderet. Cetera a Chronico noſtro minutim deſcribuntur; neque ſubtilior, diligentiorque rerum narratio foret exſpectanda; praeſertim quum alii, quae ad Neapolis obſidionem, ſubjugationemque pertinent, vix attingant.

(*) *A. MXXVI.*

(**) *Ego heic ſervas viles ſignificari puto.* Taſur.

do aure exiit de civitate, et se recoveravit Neapolim apud Dominum Ducem Sergium. Cum hoc audisset Princeps Pandulphus valde turbatus est, & condolere demonstravit in principio; sed in fine deliberavit modis omnibus cum suo exercitu contra Neapolim ire, cupiens ulcisci tantam injuriam; & pro nihilo reputans expensarum magnitudinem, dummodo valeret se de adversariis vindicare. Indignatus igitur Dominus Princeps Pandulphus de ricoveratione data Domino Comiti Pandulpho, anno sequenti (*) congregato in unum exercitu, & habens secum quantamcumque gentem ducere poterat, hostiliter ad Neapolim occupandam equitavit. Dominus Dux Sergius, audito adventu Principis Pandulphi, sollicite circuit civitatem, & ut portas faciat firmiores murari fecit intrinsecus, in turribus balistarios posuit, & in muris quoque pedites. Ad portarum introitus defendendum multos constituit defensores; bibere, vel cibare in illis diebus non meminit, sed ad bene disponendas defensiones semper attentus, & sollicitus. Die itaque undecima mensis Maii Princeps (*l*) Pandulphus cum suo exercitu totam circuit civitatem, vastavit primo totaliter possessiones, & bona, & dissipavit segetes; & gentes cohabitantes in parte exteriore (*m*) sunt fugatae, destructa aedificia, et habitationes cunctae radicitus sunt extirpatae. Castrametatus itaque juxta muros civitatis, taliter circumdedit locum, quod nemo poterat ingredi, vel exire, et impediebantur victualia intrare. Dominus Dux Sergius, et Dominus Comes Pandulphus, qui erant animosi homines, probi, sapientes, et astuti, cum ipsis Neapolitanis civibus subditis, et amicis longo tempore viriliter se defenserunt; tam intrinseci, quam extrinseci adeo pugnarunt, quod hinc inde vulnerati, et mortui sunt quamplures, alii sa-

(l) XI. die Maji coepit obsideri urbs a Pandulfo Principe: quam postea ingressus est die XV. Septemb. ejusdem anni.

(m) Idest in suburbiis, proximisque urbi villis, aut vicis.

(*) *A. MXXVII.*

ſagittis, et lanceis, alii quoque lapidibus. Defatigatae ambae partes ſe abſtinuerunt amplius impugnare, attendentes ſolummodo ad bene defenſandam civitatem, et inimici cum machinis muros ejuſdem nocteque, dieque concutere. Hic ſtetit exercitus in civitatis obſeſſione tamdiu, donec ſunt intrinſeci vigiliis, et fame devicti. Itaque cum ſe defendere amplius non valerent, nec ullum habere ſuccurſum, aliqui ipſorum ſcripſerunt literas clandeſtinas, et occultas, miſeruntque etiam nuncios Principi Pandulpho, quod parati erant, et poterant civitatem ei dare; dicebant itaque, quod darent ei introitum, et portas civitatis, ipſo veniente, aperirent contra voluntatem Domini Ducis.

XXIX. Auditis igitur iſtis factis, et inquiſito diligenter per Dominum Ducem, quod Dominus Princeps jam a Neapolitanis invitatus, exercitum ordinabat, ipſe Dux cum tota ſua familia, et cum Domino Comite exivit de civitate (*n*) dimittens Neapolitanos, quaſi omnes, et ſingulos lacrymantes, quando inter ea loquendo publice ſeipſum licentiavit. Devênit tandem Princeps Pandulphus in matutinalibus horis ad portam, et de facili ſuperatis obſtaculis, & militibus illic cuſtodientibus expugnatis, et victis, nullo alio habito obſtaculo, de plano fuit in civitate receptus decimo quinto menſis Septembris ejuſdem anni. Haec dies captionis redundavit ad damnum inaeſtimabile civitati; nam nec dici poſſet, vel cogitari domorum violenta praedatio, tam in domibus Domini Ducis, quam ubicumque per civitatem, mercatorum ſcilicet, et aliarum gentium; rapta ſpolia in cunctis, quae poſſidentur, tam in iis, quae in ſtationibus erant, quam in rebus carioribus, quae in locis ſubterraneis fuerunt repoſitae propter metum. Duravit haec rapacitatis inſanies

(n) Mari ſe commiſerunt Sergius Dux, & Teanenſis Pandulfus. Ille in Apuliam profectus, ut ab amicis, ac foederatis praeſidium poſceret; alter Romam verſus iter arripuit, ubi moeſtitiâ, aerumniſque confectus diem clauſit extremum.

nies fere per dies quinque; ita quod iis diebus fuit civitas Neapolis pauperior facta. Quamvis autem in rapiendis bonis mobilibus ſolitum ſit, ut plurimum diſcordias, et caedes emergere, hic tamen a Domino factum eſt, quod in tanto ſtrepitu, et furore non multa ſunt in civitate homicidia perpetrata. Poſtquam ſic tranſcurſa eſt civitas a militibus, et gentibus Domini Principis Pandulphi, auderant etiam iſti abſque timore guaſtum dare Eccleſiae, quae domus Dei eſt; expoliaverunt eam de omnibus ſacris mobilibus, pretioſis donariis, vaſis, & capſulis (*) argenteis, & aureis. His itaque decurſis, & pluribus aliis, quae humana non capit memoria, milites ſemper alienarum rerum avidi, ſaccum etiam dederunt noſtrae Eccleſiae (o), ſpoliantes eam de omnibus pretioſioribus rebus, ita quod remanſit denudata, & tanto damno ſucceſſit aliud majus, quod totum coenobium in illo tunc magno conflagravit incendio, ita quod multas combuſſit aedes, de quibus vix decima pars remanſit illaeſa. Aediculae vero illae combuſtae pro inopia, & paupertate coenobii non inſtauratae, nec habitatae, ſolummodo hodie ſupplicibus *mei Abbatis Everardi* (p), *& largitione Regis noſtri Gulielmi* datum eſt principium illas reſarcire. Ducatui Neapolitano tunc ſucceſſit

XXX. Pan-

(o) Scil. SS. Severini, & Soſii, quo in Monaſterio ſcribebat Ubaldus; propterea *noſtram* vocat *Eccleſiam*

(p) Quibus ex verbis, ut ſupra notavimus, Monaſterium, in quo degebat Ubaldus, ejuſque vitae tempus intelligitur.

(*) *In quibus conſervabatur Codex Evangeliorum. Vide Bona lib.* 1. *cap.* 25. *Ambroſ. Epiſt.* 4. *claſ.* 1. *Scribit ibi*: Arca Teſtamenti undique auro tecta, ideſt doctrina Chriſti: *Et inter divitias, quas & Hiſpanicis Eccleſiis in Francias abduxit Childebertus, numerantur a Gregorio Turonenſi* viginti Evangeliorum capſae ex auro puro, & gemmis ornatae. Tafurius.

1027.

XXX. PAndulphus, Princeps in omni avaritia deditus, improbus moribus, Ecclesiarum expoliator, opumque tenacissimus, cui tanta fuit cupiditatis rabies, ut arcas ferreas fieri jussit, in quibus ea quae rapiebat aurum, & argentum congereret. Videns quod modicum tempus habebat, & parum duraturus erat in Neapolitano regimine (q); compositis dispositisque omnibus rebus suis, ordinavit quod quamcitius extorquere debuissent tributa de omnibus captivis, & fugitivis, sive panem, sive vinum, sive bestias, sive foenum, sive lanificia, sive ligna, & generaliter cujuslibet extorsionis rapinas, quae possit aliquis excogitare. Aviditas Pandulphi non solum devorabat bona inimicorum, sed & aliorum omnium subditorum, ita ut videbatur, personas, & divitias deglutire. Quae omnia, & graviora quidem . . .
. . . . (r)

Reliqua desiderantur.

(q) Jam enim Pandulfus cognorat, Sergium auxiliatores, ac foederatos allexisse, ut Neapolim ab ejus eriperet potestate; eorumque exercitus parabatur, convenientibus Graecis, Saracenis, aliisque.

(r) Ceterum quae in Chronico desiderantur, breviter heic supplere curabo, ut integram Ducum Neap. seriem absolvam. Pandulfus igitur Annis II. mens. VII. Neapolis Ducatum tenuit, ut supra dictum est, rapinis semper, crudelitatique intentus, quibus ex causis cunctis aeque nobilibus, ac popularibus se invisum reddidit: itaut quum vix Sergius cum Graecorum classe, quae ad ejus subsidium instructa fuerat; ac ejus etiam exercitu insimul cum Northmannis ab eo in stipendium Duce Rainulfo (qui a Sergio sanguinis conjunctionem, agrumque accepit, ubi nova Aversae urbis fundamenta jecit, ut in Langobardos Capuae pro foederatis & sociis Neapolitanis propugnaculum foret perpetuum) acceptis, adveniret, urbemque appropinquaret suam, cives prae laetitia, gaudioque debacchantes, civitatem deseruerint, obviam Duci euntes, ut animum levarent suum, tutumque civitatis ingressum praemonstrarent. Pandulfus cum hostem nec exspectare intra moenia vellet, suos congregans milites, Capuam spoliis onustus se recepit.

Interim Sergius, ejusque filius Johannes, uxor Theodora (cujus monumentum in Necrologio Coenobii S. Severini) aliique urbem ingressi in Ducatus dignitate restituitur A. MXXX. Ipse insequenti anno socium & collegam Johannem filium adsumit, Neapolitanis adsentientibus, eorumque nomina pluries in

Char-

Chartis Monast. S. Sebastiani, S. Marcellini, & S Gregorii memorantur hoc titulo: *Nos Sergius, & Johannes in Dei nomine Eminentissimi Consules, & Duces, in annis MXXXI. mense Nobembri, MXXXII. mense Madio, & MXXXIII. mense Augusti*.

Sergius Dux diem suum clausit A. circ. MXXXV. vel MXXXVI. quum *die V. Septembr.* sub *Michaele* (Paphlagonio) *Imp. An. III. Indict. IV.* (nempe A. MXXXVI.) *charta donationis cujusdam Leonis Coriarii ad favorem Monasterii SS. Marcellini, & Festi* solam *Johannis Ducis & Consulis* subscriptionem habeat. Utinam & reliquam Chronici nostri partem, quae desideratur, haberemus, alia profecto, quae ad urbis nostrae memoriam illustrandam deficiunt, monumenta cognosceremus: illaque nos ab exteris aliis Historicis, vel chartis expiscari necesse est, ne aliquid ad confusam saltem nostrarum rerum cognitionem desit. Certum quidem est, ut retro aliquantisper sermonem convertamus, Sergium Ducem cum Johanne ejus filio, ut Pandulfo Capuae Principi vel molestiam aliquam, vel ignominiam adferret, clam Abbati Casinensi Theobaldo (quem Pandulfus Capuam evocaverat, ibique degere mandaverat) auxilium praestitisse, eumque Neapolim tuto transduxisse, ut narrat Ostiens. Lib II. cap 60. & Chron Cingl. MS. ad A. MXXXI. post Kal. Apr. Ind. XIV. Adhuc ab Scriptoribus nostris dubitatur, fueritne Neapolis in deditionem recepta cum aliis Graecis Apuliae, & Campaniae urbibus sub Henrico Augusto A MXX. quo ipse in has regiones adveniens (ut testatur Epidannus Monachus Sangallensis in Chron) *Trojam, Capuam, Salernum, Neapolim urbes Imperii sui ad Graecos deficientes ad deditionem coegit*: quod et Hermann. Contract. confirmat. Attamen nec a nostris Chronographis, neque ab Ubaldo haec prorsus memorantur.

Quoad Johannem Sergii Ducis filium, ac successorem perinde certum est, A. MXL. Surrentinis auxiliatum in obsidione Guaimarii IV. Salerni, & Capuae Principis, qui, frustra civibus, ac sociis conantibus, illorum urbem subegit, exstinctis in ea Ducibus, sive Consulibus Magistratibus. Item An. MXLVI. ex Act. S. Severi Neap. Episc. apud Bolland. 30. April. ab Johanne hoc Duce Puteolos (urbem jamdiu a Pandulfo Capuae Principe fortasse simul cum Cumis occupatam) obsessos colligimus; nec profecto recuperare debuit Neapolis Dux, quum Comitis cujusdam Puteolani de Langobardorum genere meminerit charta Monasterii S. Laurentii Aversae civitatis Ann. MXLIX. Tempus, quo Johannes Dux obierit, incertum. Sicuti incertum quoque, an Sergius alter, qui ei successit, filius, aut nepos ejusdem fuerit.

Hujus Sergii alterius Neapolis Ducis, Consulis, & Magistri Militum mentio exstat in Tabulariis Coenobii SS. Severini, & Sosii Neap. A. MLXIII & MLXIV. & in Diplom. apud Murator. in Diss. V. med aevi An. MLXV. Imo ex Charta, quae Cajetae olim servabatur, nunc Romam (ut ajunt) simul cum aliis translata, legitur nomen Sergii Ducis Neap antequam ea urbe Riccardus Capuae Princeps potiretur, scil. An. MLXIII. Qui cum vellet perinde Neopolim suo adnectere Principatui, urbem obsedit A MLXXVII. Et subdidisset profecto, nisi mors Richardi Principis post menses aliquot accidisset (*): ob quam, obsidio Aprili mens. sequentis Ann. MLXXVIII. soluta fuit, ut alibi plenius dicam: ibique quas de hujus obsidionis a recentioribus quibusdam Scriptoribus referuntur fabellas,

(*) *Petr. Diac. Chr. Cass. Lib. III. cap. 45.*

bellas, explodam. Ceterum hic idem Sergius Dux interfuisse creditur consecrationi Ecclesiae Casinens. sub Alexandro PP. II. A. MLXXI. ut perhibet Ostiens. Lib III. cap. 30. & de quo meminit charta apud Chioccar. Capacium, aliosque, in qua Sergii Ducis, & Johannis ejus filii mentio Anno IX. Imp. Alexii (Comneni) die 15. Maii, Ind. XIII. quae notae indicant annum MXC. Chartam habes apud Summont Tom. I. aliosque supra laudatos Auctores. Quare conjicendum, huic Sergio parum post Annum MXC. Johannem filium successisse, cujus aliud omnino monumentum invenire non licuit.

Huic Johanni Duci Sergium ultimum Neapolis Consulem substitutum certo scimus, incerto tamen anno. Veteres Neapolitanae urbis chartae passim de hoc Sergio postremo Duce verba faciunt. At antiquior quam legi in Codd. MSS. Borrelli, exhibet nobis Ann. MCXVII. in eaque subscribit *Sergius Consul & Dux*, A. XXXVI. Imperii Alexii (Comneni) die 20. Octobr. ipse, ut habet Abb. Telesin. Lib. II. cap. 1. Rugerio Duci *homagium* praestitit An. MCXXIX. qui in sequenti anno coronam ab Anacleto pseudo-Pontifice accepit (quod a Telesino reticetur), sed in Chron. Cass. apertissime legitur: *Petrus Cardinalis* (Anacleti Legatus) *Rogerio Apuliae Duci coronam tribuens*, *& per privilegium Capuanum Principatum*, *& Ducatum Neap. cum Apulia*, *Calabria*, *& Sicilia illi confirmans*, *Regemque constituens ad suam partem attraxit*. Sergius Dux A. MCXXXIV. Salernum pergens, ibi novum Regi juramentum fidelitatis exhibuit, quo ex tempore verum in Ducatu Neap. dominium acquisivit. Hinc cum Robertus Capuae Princeps, Rainulfus, Northmannique alii Proceres a Rogerio deficerent, illisque etiam Sergius Dux se, suosque adjunxisset, ne duplicis perduellionis poenam incurreret, se sponte Rogerio dedidit, postquam hic Neapolim sua classe aggressus fuerat: benigneque ipse Rex ignoscens, sibi illum in cohortibus suis adjunxit, quum in Comitem Alifanum Rainulfum unicum perduellem, ipsiusque Rogerii cognatum sibi pugnandum esset. Cum quo praelium iniens, Rogerius devictus est, & Sergius Dux extinctus III. Kal. Octobr. MCXXXVII. Sed cum Rogerio postmodum, junctis copiis, hostes omnes debellati sunt, & A. MCXXXIX. Rex pacifice confirmatus ab Innocentio Pontifice, cujus possessionis diploma leges apud Baronium, in quo tamen ne verbum quidem Ducatus Neapolis, eique adjunctorum Ducatuum, est invenire. Interea Neapolitani cum se sine Duce, & auxiliis destitutos agnoscerent, Primores aliquot urbis seligentes, Beneventum (ubi Rogerius Rex morabatur) miserunt, qui obedientiam, & fidelitatis *homagium* praestarent, peterentque, ut ejus filium in Neapolis Ducem crearet. Quod profecto factum est: illoque ex tempore suprema Graecorum potestas, quae Neapoli tamdiu extiterat, prorsus extincta est, urbe ac Regno in Northmannos translatis, qui utriusque Siciliae Reges adpellati, eorumque etiamnum posteri Reges eodem titulo, ac ditione decorantur.

Haec itaque ad Ubaldi Chronicon illustrandum, supplendumque necessaria duxi, ut Neapolitanorum Ducum expansam seriem darem. Si quae adhuc indigesta, vel obscura in medium attulerim, Regni Neapolitani eruditissimis viris ea supplenda, vel corrigenda relinquo; ac ne me nimium indiligentem accusent, oro, qui Patriae dumtaxat honori, ac gloriae consultum volui; ac stimulos Literatorum coetui ad posteritatem instruendam addendos putavi.

FRAN-

FRANCISCI MARIAE PRATILLI

DE PRIMIS CAPUAE COMITIBUS, ET GASTALDIS

DISSERTATIO.



Uum de primis Capuae Comitibus, & Gaſtaldis minime Peregrinius noſter diſſeruerit, ac de iis duntaxat, qui poſtremis temporibus eidem Comites praefuere, pauca admodum attingat; quumque de iis fuſiorem orationem heic inſtituere valde conſentaneum erat; iccirco quae ipſe heic omiſit, & alibi fortaſſe reponendum cenſuit, in plenioribus nempe Patriae Annalibus, ne cramben recoquere cogeretur, heic ipſe ſupplenda putavi. Et quidem ut Campanorum Dynaſtarum ordo, ac ſeries chronologica abſolutiſſime texeretur, in III. Hiſtoriae ſuae Libro, Gothis, Graeciſque expulſis, de Langobardorum in variis Regni noſtri Provinciis dominatu verba facturus, Capuanorum omnium quorumcunque Dominorum ad Hiſtoriae integritatem meminiſſe debuerat Peregrinius. At peſſimo Reip. literariae, civiumque ſuorum, quum cuncta inconſulto juſſu feralis ignis abſumſerit, heic quod ad hanc rem attinet, aliqua, quoad potero, deguſtabo.

Ut autem in hac re rite progrediamur, ſciendum primo; Langobardi, Campaniâ, Lucaniâ, aliiſque finitimis Provinciis occupatis, ne Dynaſtiarum ſuarum limites hoſtium incurſionibus paterent, neve Beneventum, quae Ducum princeps ſedes erat, pro diſcutiendis cauſis adire cogerentur, in praecipuis urbibus Gaſtaldos conſtituerunt, qui iis uti Militares Praefecti praeeſſent, ſuoſque Judices crearent, ut Gaſtaldatus quiſque armis perinde, ac legibus cuſtodiretur. Quod ſi divitum opibus, aut nobilium gratiâ Jura in iis locis opprimi contingeret,

tunc ad Ducalem Beneventi principem Curiam patebat accessus; & Gastaldorum, Judicumque impudentia damnabatur, & magistratu abire cogebantur, si in cognoscendis causis a justitiae tramite aberrarent. Haec, & id genus alia habes in Corpore Legum Langobar. & passim apud Chronologos. Et Gastaldos profecto, quos haud satis impigre in repellendis hostibus, sed magis suis rebus studentes, cognoscerent, nedum magistratu abdicabant, sed bonorum proscriptione multabant; & quandoque capite plexos legimus. Campaniâ igitur jam subactâ, Capuae, quae Provinciae caput, & Consularium olim sedes, primum institutus Gastaldatus, cujus fines tam e Romano agro, quam e Cajetano, & Neap. Ducatu Graecorum incursionibus erant defendendi. Quod itidem ex adversa parte Calabriam, Apuliamque versus praestitere, Gastaldatu Compsino, & Acheruntino institutis, qui Lucaniam, Salerni finitimas proximasque iis Regiones armis tegere, eorumque causas suscipere tenebantur. Et hi quidem antiquiores Langobardorum Ducum Beneventi Gastaldatus fuere, ut ex suis Scriptoribus colligitur: qui, annis labentibus, Comites quoque vocati sunt, ut infra planius.

Nunc quid Comitis, sive Gastaldi nomen significet; quod illius officium, aut dignitas est, aperiendum. Ac primo quidem nemo est qui dubitet, quin Comitum nomen, (de Gastaldis mox sermo incidet) quo munus, vel dignitas quaedam significatur, e Romanis effluxerit. Apud ipsos quidem, Comites erant, qui Proconsules, Praetores, Praesides aliosque Provinciarum Rectores prae dignitatis majestate, ministerii adjumento, aut consilii praesidio *comitabantur*; erantque hi Legati, Quaestores, Praefecti, Scribae, qui simul cum magistratibus in Provincias mittebantur, de quibus meminit M. Tullius in Verr. III. Hos Comites, ut ex eodem Tullio ad Q. Fratrem multis in locis patet, quosdam fuisse *adjutores* & ministros Imperii constat; *apparitores* alios, Proconsulisque, aut Praesidis domesticos, qui tamen ipsi etiam

publi-

publice dabantur. Post Augusti tempora Comitum etiam memoria recensetur apud Scriptores. Tacitus Annal. & Hist. I. de Tiberio in Germaniam profecturo verba faciens, *Comites legisse* (ait) *ipsosque Otho multis e magistratibus selegit, ac secum expediri jussit*. Et de Vespasiano, qui Neroni in Achaica expeditione *Comes fuit, cum nullis antea honoribus perfunctus esset*, meminit Sueton. in Vesp. cap. 4. vetusque lapis apud Gruter. 447. 4. SEX. PALPEIVM nominat COMITEM TIBERII CAES. SVB DIVO AVGVSTO DATVM. Alterque adhuc ineditus nuper prope Venafrum effossus, in quo memoratur

C. AVILLIVS C. F. . .
LABIENVS
PRAEF. FABR. ET
II. VIR. I. D. VENAFR. . :
COM. M. AVR. COMMOD. :
DATVS AB AVG. PATR. .
IN CAMP. . . . .
. . . .

Quod idem utique *Comes*, ac ille qui ejus servitio in *Comitatu* deputatus sit, & *Praesentalis* in Codice, ac Novellis appellatur, existimandus est. An deinde *Comes* pro *socio* habendus sit, vel qui alium tamquam majorem comitetur, quaestionem hanc Grammaticis enodandam relinquo. Difficiliora nobis illustranda sunt.

Sub Constantini Magni Imperio Comites quidem dignitate aliqua praefulgentes, fuisse institutos habemus ex Cassiodoro Var. Lib. VI. & Haepingo de Jure Insignium. Ex iis *Comites Consistoriani* inter primi ordinis Ministros fuisse tradit Cassiod. Nam in Consistorio Principis & publicas res, privatasque tractabant, ut sententiam inde Princeps diceret. Aliqua tamen inter eos diversitas erat: facultas enim aliis concessa *Consistorium* intrandi, delibe-

randi aliis: nonnulli in Confiftorio *Comites primi Ordinis* vocati; intra Confiftorium aliqui: omnes tamen Confiftoriani Comites dignitate, eminentiaque apud Auguftos praecellebant. Hujus differentiae notas, fique ftare, aut infidere ibi permiffum Comitibus fuerit, vide ap. Afflict. de prohib. feud. alienat. §. Praeterea, necnon ap. Guther. de off. dom. Aug. Lib.I. cap.17. & Pancirolum in Notit. ubi etiam de *Comitibus Sacrarum largitionum*: iis quippe imperialis thefauri adminiftratio committebatur, publicaeque pecuniae varios in ufus erogandae; propterea quam magna erat horum Comitum dignitas, ampliffima jurifdictio, iifque inferiores alii Comites parebant, ut Lib.III.cap.16. & 25. & Pancirol. quibus in locis de Comite *Commerciorum* (quibus vectigalium etiam, tributorumque cura demandata) aliifque Comitibus pertractant. Comites alii *rerum privatarum* dicebantur, feu privati Aerarii Principis, qui alios fub fe Procuratores habebant, illifque bonorum vacantium, violationis fepulcrorum, canonum cenfualium exactionis, aliorumque erat cura, de quibus fuse idem Pancirol.cap. 87. feqq. Erant qui *Comites facri patrimonii, & domorum* dicti, qui fuos fub fe Curatores, Tractatores, five Tractores, Summarios, feu Aeftimatores habebant. *Comites domefticorum equitum, peditumque*, quorum alii in aula Byzantina, alibi alii inftituebantur. Qui praefentes aderant femper, Principem egredientem comitabantur, ejufque domum cuftodiebant, quod & ipfum nomen fatis indicat. Erant & *Caftrenfes*, qui inter Augufti domefticos adfcriptis praeerant, de quibus Caffiod. Guther. Pancir. Gothofred. aliique: ficuti & *Comites Orientis*, & *limitis Aegypti*, qui prius Ducis nomen obtinuere: Comites *Formarum*, inftaurandis aquaeductibus deputati: necnon *Riparum*, & *Alvei Tyberis*, atque *Cloacarum*, *Portus* itidem *Hoftienfis* a Claudio Imp. exftructi, & Provinciarum Africae, Britanniae, Italiae &c. iifque militum copiae ad limites Provinciarum unicuique eorum creditarum adfignabantur, ne inopinata hoftium irruptione perturbarentur,

tur, aut inteſtina aliqua populorum commotione: quem morem utique Langobardi Ciſtyberini perſecuti ſunt in Provinciae finibus tuendis, ut ſup. innui. *Palatinorum* item *Comitum* memoria haudquaquam reticenda, ad quos prima cauſarum civilium, & criminalium cognitio pertinebat. At hi Gothorum, Langobardorumque Dynaſtarum Italiae aevo ignoti prorſus erant: illorum tantummodo ſub Francorum Regum dominio meminerunt Scriptores apud Steph. Balutium in Capit. Reg. Franc. qui Francorum Reges quamvis Comites ſuos magni quidem facerent, eminentioris tamen gradus Duces ſuos aeſtimabant. Qua de re errat omnino Blondellus in Geneal. Franc. T. II. pag. 43. aſſerens: *Veteribus eos, quibus Ducatus commendabantur, Comites vocare: imo Ducis, & Comitis titulos concatenare, alioſque aliis cumulare ſolemne fuit*. At undenam nova haec, inauditaque ipſe expiſcatus fuerit, nec ipſe innuit, neque nos novimus. Ac pro τὸ *Veteribus* minime Franci ſibi ſunt intelligendi, quum falſum omnino ſit, ab iis, quibus Ducatus commendabantur, Comites vocari ſolere, ut videre eſt apud Scriptores illius aevi, qui diſtinctiſſime Duces, Comites, Vicarios, Miſſos dominicos, alioſque commemorant; neque, ut ipſe gratis adſerit, ex Comitibus ſacri Palatii ſelecti Duces, & Comites omnes. Comitum utique triplex ordo fuit, ſcil. ſacri Palatii, qui Palatini; Urbani; & Vicani: qui urbibus primum, poſtremo, qui vicis, ſeu villis praeficiebantur, ut infra, quum de Gaſtaldis agendum erit. Comites igitur, ut ad propoſitum redeamus, potentes in Italia fuere, Langobardis jam illinc exactis; itaut Carolus Magnus (ſicuti habetur in Annal. Franc. ap. Caniſ. Antiq. lect. To. III.) ſub anno 776. Italiam ingreſſus Rudgandum Tyrannum interfecerit, & captis civitatibus, quae deſciverant, *diſpoſuerit eas per Francos Comites*, quod & Annal. Metenſ. Bertin. & Poeta Saxonicus adfirmant:

. . . . . Italiam properans, meritoque Tyrannum
Interitu plectens, urbes ſervare receptas
Francorum Comites, quos ipſe locabat in illis,
Juſſit.

Sin-

Singulis itaque urbibus Carolus ſuos praepoſuit Comites, unde eorum nomen, atque dignitas crevit, quo ſenſim fortaſſe Langobardorum Gaſtaldorum adpellatio interiit, ut qui Comitatus dignitatem ipſis Comitibus inviderent. Ac licet ipſi non urbibus, ſed agris praeficerentur, latiori tamen vocabuli ſignificatione & urbs aliqua, & ager ipſi adtributus intelligebatur, ut in noſtra Campania fuere Gaſtaldi Aquinates, Sueſſani, Teanenſes: poſtmodum Comites. Et in Benev. Principatu Gaſtaldi Teleſini, Bovianenſes, Compſani, qui Comites etiam poſtea vocati, ut ap. Oſtienſ. alioſque ſynchronos Script. facile noſces. Seculo tamen Chriſti XI. labente, vel initio XII. cum Northmanni in Apulia, aliique in Langobardia potentiores, eorumque exemplo urbes etiam jugum Germanicorum Impp. excutere coepiſſent, Comites ſua dignitate atque decore pedetentim exciderunt; neque poſtea niſi Feudi alicujus Dominus, Comes in Italia a ſupremo Provinciae Dynaſta tali titulo decorabatur, gradus ſublimitate ſublatâ: quod non ita in Germania ſe res habebat, ut paſſim apud Auctores. Sed Comitum omnium nomina, gradus miniſteria, aliaque breviter delibaſſe ſufficiat.

Comites igitur, ut ex hactenus dictis, hujuſmodi nomen a comitatu obtinuerunt, quod ſcil. in bellicis expeditionibus comites ſeu ſocii (haud ſatis proprie tamen ita dicti) Auguſtis, Regibus, Conſulibus, ſummis Ducibus eſſent, praeſtantioribuſque militiae muneribus fungerentur. Et quoniam eorum quoque fides, militaris prudentia, aequitas, virtuteſque aliae probatae jam fuiſſent a Principe, qui iis ſummopere confidebat, ut propterea tanquam militiae Praefectis, vel Aulae ſuae Miniſtris urbium defenſionem, Provinciarum, Caſtrorumque limites cuſtodiendos, ac ſenſim etiam vel in pagis, vel in urbibus Legum adminiſtrationem, quandoque etiam Provinciae alicujus partem regendam, ut etiamnum in hodiernis Comitatibus cernimus, pleno jure ipſis committebat, ut teſtatur Aeginardus de *Bonifacio Comite, cui tutela Corſicae Inſulae tunc erat commiſſa*. Langobardorum autem

Re-

Regum temporibus hoc erat Comitum munus, finium nempe, aut Arcium custodiendorum, ac denique *urbibus justitiam ministrandi*, ut ex eorum Scriptoribus liquet. Quare Comitatus tunc temporis non dominium, sed officium potius, & ministerium praesignabat, quod jus dicerent, & *Comitivis praesiderent*: vide Leg. Langob. Lib. II. tit. 52. Quum vero *militares* Comites, quos vocabant, Ducibus subessent, ut Balutius Capit. Tom. I. p. 549. *Civiles*, qui jus in urbibus etiam exercerent, minoribus Judicibus, seu Jureconsultis, qui Legum peritiâ, ac spectatâ prudentiâ praestabant, praeessent; Judices hi, qui *Scabini* fuere adpellati Langobardico nomine, insimul cum Comitibus jus gladii etiam habebant, mortique alicujus criminis reos damnare, *quos* (verba sunt Capitularis II. Caroli M. A. DCCCXIII. cap. 13. ap. Balut. Tom. I.) *postquam Scabini dijudicarint, non est licentia Comitis, vel Vicarii ei vitam concedere*. Quare fallitur Muratorius in Dissert. med. Aevi, ubi de Judicibus disserit, & Scabinis, quum affirmet, posse Comites vitam reis morte etiam damnatis donare, quod Capitulari, ut supra, contrarium est; nisi fortasse loquatur Vir Cl. de damnatis militaribus, in quos plenum jus habebant, ac dominium. Atque heic non abs re liceat mihi paulisper immorari, & Capitulum illud Caroli M. Aug. III. sui Imperii Anno evulgatum, indeque a se, ejusque filio Ludovico confirmatum exponere, quo *Comiti indicitur, ne Placitum habeat, seu justitiam exerceat, nisi jejunus*: tanti enim eo tempore justitiae administratio aestimabatur, ut amoto etiam ebrietatis incurrendae periculo, Judices jejuni, mente magis libera, puraque lingua judicarent: quod quidem in Legibus Langob. Lib. II. & apud Reginonem Lib. I. a supralaudato Balutio cit. Lib. III. cap. 1. num. 38. *alibique testatum habemus*. Utinam & etiamnum hoc in Judiciis exercendis servaretur institutum; quod valde quidem Reip. salutare foret, & in jure dicundo proficuum. At a quo defleximus itinere redeamus.

Quamvis initio Langobardici imperii infrequens Comitum

mitum mentio fuerit in Langobardia , & Ducum , qui illis praeerant , admodum ſane frequens , Beneventani tamen , & poſtmodum Salernitani etiam , & Capuani Comitatus mentionem fieri videmus ; in quorum enim Ducum, ſeu Principum creatione , vel confirmatione (quod in Regum Italiae electione a Ducum Regni ſuffragio fieri conſueverat , ut eorum Lege cautum erat) Comites hi , civitatum Primores , aliique illuſtres Viri congregabantur: ſecus vero in Regum creatione primis Langobardorum temporibus , in quibus Ducibus duntaxat ferendi ſuffragium jus tribuebatur . Neque quod Hincmarus Rhemenſis de Ord. Pal. cap. 35. apud Murator. loco cit. ait , ſcil. *ſimiliter Comites , vel hujuſmodi Principes a cetera multitudine primo mane ſegregabantur &c.* aliud innuere videtur, quam quod Comites poſterioribus Regum Francorum temporibus ſupra plebem , ſeu populi multitudinem conſtituerentur , cunctis aliis Ducibus , atque Principibus paribus , quibus Reges eligendi poteſtas data , apud hos reſiderent , Regnique ſublimioribus gradibus praefulgerent. Ac propterea in actis Comitialibus (ut advertit Nucaeus in notis ad Oſtienſ. Lib. I. cap. 20.) etiam qui Duces erant , aut Marchiones , non utique ſe Duces , aut Marchiones ſubſcriberent , ſed Comites (unde dicta Comitia, ſeu Comitum conſeſſus , & primorum conſilium) ut videre eſt in Comitiis pro eligendo Carolo Calvo Tom. II. Hiſt. Franc. pag. 459. At haec quidem Nucaei opinio difficultatibus quam maximis laborat , quibus enucleandis , ac diſtinctim explicandis longum ſane foret . Opinantur alii apud quoſdam Jctos , a Feudorum poſſeſſione Comites denominatos ſemper fuiſſe , tam ſi Langobardorum aevum, quam ſi Francorum ſpectetur,quod falſum omnino eſt. Comites enim titulo primum , ac decore ornabantur , qui Praefectura aliqua militari inſigniti erant , ut ſupra dictum eſt . Neque tunc temporis , ſcilicet uſque ad Francorum Regnum Comitatus perpetuam dignitatem aliquam praeſeferebat ſemper: Comites porro dum vitam agerent,Praefecturâ gaudebant ; nec filiis teſtamento cavere ; nec niſi ad Princi-

pis

pis voluntatem retinere ministerium poterant. Nam vel ad majorem ipsi dignitatem evecti, vel aliqua ex causa (puta perduellionis, malae administrationis, &c.) dignitatis hujusce titulo, & honore exturbati erant, & capite, aut exilio quandoquidem mulctabantur. Vid. Sebast. Munster. Hist. Germ. Lib. III. Gothofred. in Cod. Gutherium, aliosque. Verum tamen est, Comitum nomen adhuc retineri ex veteri consuetudine, quamvis a Comitatu alio translati, & pedetentim ac paulatim Comitum dignitatem hereditariam factam fuisse: fidelitate enim, prudentia, ac justitia praediti Comites, a Principe, aut Rege ad filiorum favorem, titulum, decusque ejus Comitatus impetrare, iisque testatum iri coepere, justa ceteroqui retributione virtuti eorum Dynastis praemia compensantibus ut ex textu in cap. 1. fin. de alien. feud. & L. sciendum §. legati De legatis; proindeque fuit ut *Comites*, *& Domini* coeperint vocitari, & subscribi in Chartis, Placitis, publicisque aliis Scripturis: atque eorum etiam uxores pulchro hoc tituli charactere allectae, ab ipsis etiam Comitissae nomen fuit usurpatum. Neque hoc absque summo politicae studio (videant, amabo, qui Langobardis ignorantiae, efferitatisque ritenè, vereque notam appingant!) fieri censebant, nempe ut fide genitorum imbuti eorum filii, Reip. quieti, bonoque Provinciarum consulerent; quum iisdem Comitatus dignitas confirmaretur, sibique devinctos magis haberent, quibus praemia elargirentur in grati animi Principis testimonium, & *homagium* fidei in suis subditis renovandum. Non isthaec autem in Gastaldis, aut eorum uxoribus arrogantia; nam pagos, aut oppida olim jure solummodo Gastaldiae regebant, secus jure feudi: postmodum Comitis titulo, ac decore ornati, *dignitate Comites*, *munere Gastaldi appellati sunt*, ut alibi opportunius expendendum erit. Hinc est, quod Comitis insignia, nomenque Gastaldi omnes summopere optarent, immo etiam Episcopi, X. praesertim seculo, quo Landulfus Capuae Praesul (ut supra ab Erchemp. didicimus) Comitis titulum Praesulari ad-

jungere ſtuduit, Auguſtumque, ut hoc ſibi decus impertiretur, efflagitavit, ne pars ulla ſuae ampliſſimae Dioeceſis temporalis regiminis illi deeſſet inpoſterum, nepotumque ſuorum aliquem ſui ſucceſſorem Capuano Comitatui deſtinaret. De Germaniae Epiſcopis, qui Comitis quoque titulum anhelabant, paſſim loquuntur Rer. German. Scriptores. Immo ex iiſdem adparet, ibi, ſicuti & in noſtris hiſce Provinciis, ſenſim ſeculis ſequioribus Comitum dignitatem imminutam fuiſſe. Quum enim Principum munificentia, & pietas Eccleſiis, Monaſteriis, Hoſpitalibus non ſolum ea, quae ad Fiſcum pertinebant, tributa videl. vectigalia, caſtella, aliaque id genus, tribueret; ſed ipſa quoque, quae juris erant Comitum, illorum dominio imminuto, auctoritatem, jura proventus: hinc fuit, ut ſenſim a ſuo Comites ſplendore deciderent, quo Epiſcopi, Abbates, Collegia, Hoſpitalia ornabantur, atque hactenus decorantur; nec ſine ob juriſdictionis rationem ſubditorum ſuorum litibus, ac ſcandalo. Fortaſſe ad Reip. commodum, atque utilitatem aptius foret, ſi haec in Eccleſia miniſtris juriſdictio ſuſpenderetur!

At tempus, quo Comites jure hereditario ſuum poſſidere coeperint Comitatum, incertum omnino eſt. Succeſſiſse genitoribus filios cadente ſeculo X. certum eſt; ſed id non aeque ab omnibus Scriptoribus adfirmatur: quave de cauſa aliis privilegium ſucceſſionis datum, denegatum aliis, nulla alia afferri poteſt ratio, quam Principis voluntas, & munificentia, ſpectato illorum merito, ac fidelitate, quibus Comitatus honor confirmabatur, vel ad certum temporis ſpatium, vel quoad degerent, adſignabatur; de quo conſule Theod. Haepingum ſupra laudatum, Luiſerum in ſuo Jure Georg. Munſter. Marcam, alioſque. Antequam tamen hereditario jure Comites eſſe coeperint, *Judices* quoque adpellabantur *ordinarii* urbium, & oppidorum: qua de re ap. Leg. Lang. Placita, ſeu Capitularia ſaepiſſime Comitum nomine *Judices* vocantur. Comites vero, qui nobiliores, & locupletiores Regni, quique militari magis virtute, quam ſcientiâ pollebant, &

jure-

juredicundo apti forent *minores Judices* ſub ſe conſulendae legis, atque juſtitiae causâ habebant, qui *Graphiones* patriâ eorum linguâ cognominabantur a Franchis poſtmodum *Rachiburgii*, & *Tungini*, alioque nomine ac miniſterio *Scabini* etiam (uti ſupra), ideſt *Adſeſſores*, & Comitum Auditores Germanico vocabulo, quaſi *lecti Judices*, ſive Conſules, ut diſcimus ex cap. 1. de Imm. Eccl. in VI. Videatur Lipſius, Ducangius, Voſſius, Bignonius: qui *Judices* ab his Comitibus conſtituti avaritiae tabem odiſſe, juſtitiamque aequa lance pendere debebant, amotis cauſis quibuſcumque. Utinam & in noſtris Judiciis haec ſervari contingerent! ſed profecto illud malum inolevit, ut Legum quandoque poſthabita ſanctitate, nimiâ in quoſque indulgentiâ, vel etiam inſcitiâ quam maxima Reip. ac Religioni inferri damna cernimus. Quod quidem ex inferiorum miniſtrorum negligentia, ni calliditatem potius, ac pervicaciam dixeris, in culpa eſt, qui in veritatis inquiſitione turbant quandoque, ac miſcent omnia, dilationibus, ac tergiverſationibus intendunt, & lucris duntaxat inhiantes, peſſimo Reip. juſtitiam laedi minime curant. Caroli M. lex XXII. a Ludovico Pio Aug. num. 56. confirmata, qua praecipitur: *De Judicibus, vel Centenariis, vel Tribunis, atque Vicariis dignum eſſe cenſuimus, ut ſi mali fuerint reperti, de miniſterio ſuo abjiciantur*, jamdiu obſoleta in Bibliothecis quieſcit, perinde ac illa num. 94. Imp. Lotharii: Quam bene Principes ſi leges haſce depoſitionis, aut ſuſpenſionis ſaltem improborum Judicum adhuc vigere permitterent; ſubditorum ſuorum oppreſſionibus, expilationibuſque certiſſime occurrerent. Deflendum potius, quam detegendum malum eſt! Sed ad noſtra revertamus.

Jam attigimus, *Graphiones*, ſeu *Graviones* illos eſſe ſub Langobardis, qui *Judicibus* quandoque pares erant, & quaſi *Comitum Adſeſſores*; & qui a Germanis plerumque cum *Comitibus* confundebantur; ut ex Paulo Diac. Lib. V. cap. 36. *cum Comite Bojariorum, quem illi Gravionem dicunt*. Ac fortaſſe quod apud ipſos idem fuerit

Comes, qui *Judex*, ut infra. Et quidem, ut notat Dion. Gothofredus in tex. leg. 2. Feud. tit. 10. inde nomen acceperunt *Land-Gravii* in Alemannia, & *Mark Gravii*: illi Provinciae, hi Limitum *Comites*, ſeu *Judices*: Arcis *Bur-Gravii* &c. quorum apud illius nationis Scriptores paſſim mentio. Imo ſequioribus ſeculis nec a Comitibus Comites, aut Marchiones ſecernebantur, quod uterque *limitis*, ſeu *Marchiae Comites* dicebatur; cujus rei teſtem habes P. de Marca in Mar. Hiſp. Lib. III. cap. 9. & Muratorium, qui ad Duces etiam extendit in Antiq. Eſtenſ. p. 25. ſed reſtrictius ea accipienda eſſe aptius duco. Ab horum igitur Judicum conſilio Comites pendebant, ut ex eorum Placitis apertiſſime evincitur: & perinde in pagis, vicis, oppidis praeerant ad jus miniſtrandum *Praetores*, ſeu *Judices ordinarii*, qui *Sculdaſcii* a Langobardis ſive *Sculdahi* dicebantur, de quibus a Paulo Diac. Lib. VI. cap. 24. mentio habetur, & paſſim apud Chronographos medii aevi, & in Legg. Langob. idemque ac *pedanei Judices*, qui tamen Comitibus, ac Judicibus urbanis ſubeſſent, ab eorumque judicio ad Comites, ſeu Judices urbis appellationi locus erat, ſi in aliquo ſe oppreſſos cognoſcerent; uti plenius habes apud Liutprandum Leg. Lang. Lib. VIII. cap. 4. Ubi etiam notandum non in omnibus aeque locis eundem ſervatum morem fuiſſe; ut ex Pipini Regis decreto in Leg. Lang. in quo dicitur: *qui ubicumque juſtitiam quaeſierint, ſuſcipiant tam a Comitibus, quam etiam a Gaſtaldis, ſeu Sculdaſciis juxta illorum legem*. Plura de *Sculdaſciis* habebis apud Ottonem in Diſſert. p. 849.

Gaſtaldei dehinc, ſeu *Gaſtaldiones*, & *Gaſtaldi* vulgo nuncupati, illi proprie primitus erant, qui Supremi Principis pecuniam adminiſtrabant: quare *Theſaurarii*, & *Oeconomi Fiſci Regii*, *aut Principum* vocati ſunt, Praetores, Praefecti, aut Curatores locorum, ſeu Curtium, & Villarum urbis cujuſcumque, ſicuti & montium, fodinarum, ſilvarum, &c. quae ad Fiſcum abſolute pertinebant, ut ex eodem Liutprando Lib.VI. cap.6. aliiſque Legg.

pa-

patet. Neque Gaſtaldorum munus erat Regi, aut Principi inſervire curandis hoſpitibus, proindeque idem ac *Dapifer*, ut Voſſius ait Lib. II. cap. 8. de vit. ſerm. quem rite arguit vir Cl. Muratorius loc. cit. ex verbis Eccardi in Leg. Salic. Nam ſi ipſis cura fuit demandata, ut lites populorum dirimerent, & jus iiſdem tribuerent, & ſi ſecus egiſſent multabantur, ut in Lege Pipini 8. cautum fuerat, quid ergo cum *Dapifero*, & *Hoſpitii Curatore* Gaſtaldus commune quicquam habere poterat? Si Gaſtaldeus ex Spelmanno apud Dufreſnium ſuum etymon deſumſit a voce SaxoLangobardica, per quam apte *Cuſtos hominum* ſignificatur, quidnam, amabo, cum *Dapifero* Gaſtaldus? Erant & *Gaſtaldei Militiae*, quibus hominibus e Regiis Curtibus eductis praeeſſe datum erat, ut bene idem Murat. advertit ex Lege Rotharis 24. & ex noſtro Peregrinio, ut ſupra in Anon. Caſſin. Immo ex Paul. Diac. verbis Lib. V. cap. 36. deduci poſſe videtur, *Gaſtaldeos*, ſeu *Comites Militares* (ſicuti & illi, qui civilem poteſtatem etiam habebant) a Francis *Graphiones* fuiſſe adpellatos, qui dignitatem, atque officium cum Langobardorum Comitibus, & Gaſtaldeis parem omnino habebant (quod ſuperius innui) ut habet Lindebrogius, aliique apud Eccardum in Comm. Leg. Salic. Hunc vero Comitum, & Gaſtaldorum cum Graphionibus aequalitas a quibuſdam improbatur apud Goldaſtum, Leiſerum, alioſque Germanicos.

Verum propediem Gaſtaldeis adtributum ſenſim fuit etiam politicum ſeu civile urbium regimen, quo factum eſt, ut *Comitum vices* agerent, tametſi nomine tenus ab his diſtinguerentur. Hinc in veteribus Langobardorum Chartis, aut Placitis, idem urbis, aut Comitatus Praefectus, Comes quandoque, Gaſtaldeus, aut Judex cognominatur, ut in Charta ſec. IX. Cinglenſis Monaſt. quam alibi dabimus: *Lando Comes Cujacienſis* dicitur quoque Gaſtaldus. Atque in alia Caſſin. Tabularii *Atenulfus Pontiſcurvi Gaſtaldeus & Judex* adpellatur, qui *Comes oppidi erat*, ut patet ex aſſenſu, quem praeſtat *pro molendino*

no conficiendo in territorio ſui Comitatus Pontiſcurvi : Quod meminit etiam Anaſtaſ. apud Murat. in vit. Zachar. Pontif. cui a Liutprando Rege obviam miſſi fuerant *Agiprandus Dux Cluſinus Papae nepos*, *Tacipertus Caſtaldius Tuſcanenſis*, qui nempe Domini erant, Comites, & Rectores illarum urbium, ſeu Comitatuum, adjunctis eo temporis, imo confuſis titulis Comitum, Gaſtaldorum, Judicum, & Theſaurariorum Principis, ut notavit Vir Cl. P. Beretta in Tab. Chorogr. Med. Aevi Tom. X. Collect. Murator. praefixa Sect. VII. num. 24. Quod ad noſtrarum Provinciarum Principes attinet, certum omnino eſt, idem fere ſemper Comitis, atque Gaſtaldei nomina deſignari: & ſi in antiquis diplomatibus deeſſent exempla, unus heic ſufficiet teſtis Warnefridus Lib. V. cap. 29. qui de Bulgaris in Beneventanum Principatum adventantibus loquens, & quibus Grimoaldus incolendas dedit urbes Sepini, Boviani, & Aeſernie, aliaſque iiſdem proximas urbes, ipſum Alczeconem Bulgarorum Ducem, mutato dignitatis nomine, Gaſtaldeum vocari juſſit: quippequi Ducalem titulum nimium ſuo parem putabat; ſicque Beneventano Dynaſtae illum aliquo pacto ſubmiſit, & uti *Feudatarium*, quo, cum neceſſitas cogeret, ſuis copiis Beneventanis Ducibus ſuccurrere tenebatur. Quod quidem in Italico-Francico poſtmodum Regno aliter contigit: quippe tunc qui *Duces* prius *Urbani* erant, Comites exinde appellati ſint, ut paſſim in Legib. Pipini Regis pro Italia promulgatis legitur; eorumque Vicarii Vicecomites dicti, ortis ex munere, ſive officio, familiarum cognominibus, ut inquit cit. Beretta, quem conſule. Ex his Comitatuum Praefectis, ſive Gaſtaldis, nomen Gaſtaldatus ortum, qui eam agri partem, quae uni ſive Comiti ſive Gaſtaldo parebat, complectebatur, ut in comperto eſt apud omnes. Neque horum Gaſtaldorum a Comitibus diverſitas ulla, quod ad jus ſucceſſionis, in eorum Gaſtaldatu inerat. Etenim quouſque Comites, dum degerent, adminiſtrationem, atque dominium habebant, hoc idem jus Gaſtaldeis dabatur: qui tamen Comitis titulo

invi-

invidebant. At in filios etiam poſtmodum ſucceſſio tranſmiſſa Principis privilegio. Quod primum in Aquini, Teani, Calatiae, Aeſerniae, Teleſiae, S. Agathae, aliiſque in locis Praefectis contigit; ut apud Chronologos, & in veteribus chartis videri poteſt; in quibus Gaſtaldei ad tempus deſignati eſſe noſcuntur; poſtmodum hereditarii quique vocantur, videl. *Comes & Dominus*, eorumque ſucceſſio exprimebatur ſcilicet: *Landulfus Comes filius Landulfi Comitis, ſive Teanenſis Gaſtaldei. Lando Gaſt. & Comes Cajaciae fil. Landenulfi Cajacenſis Gaſt. Adenolfi Venafri Comitis & Caſtaldei fil. Adenolfi Comitis & Domini de Venafro*; atque id genus alii. Neque profecto hac in re definiri aliud tuto poteſt; ſed tantummodo cum Petro de Marca loc. cit. Lib. III. cap. 7. §. 6. colligendum: *quod haec munera initio per tempus adminiſtrata, & poſſeſſa beneficio Principum: tandem generali Conſtitutione in filios, demum in reliquos heredes tranſiere*. Quae quidem exeunte IX. ſeculo, vel ineunte X. contigiſſe certum omnino eſt, ut ſup. innui.

Quinam vero fuerint primi Capuae Comites, ſive Gaſtaldi, e Chronologis, inſcriptis lapidibus, ac veteribus chartarum monumentis eruere licet. Primi Capuae Comitis meminit lapis ille ſepulcralis Langobardicis inſcriptus characteribus prae foribus Parochialis Eccleſiae S. Marcelli Majoris Capuae (quae priſcis Langob. Principum Capuae temporibus *Cappella Principum* vocitabatur) in quo ſic legitur

ROGO VOS OMNES QVI LEGITE TVMVLVM ISTVM ROGATE DEVM PRO ANIMA ADVALT ILLVSTRIS QVI FVIT NATVS EX GENERE ADVALT PRIMVS COMES CAPVAE

Cujus typum heic exhibere curavi ea qua ibidem forma nunc legitur. At quiſnam fuerit hic *Adualt*, ſive Adoaldus *primus Capuae Comes*, quove ille anno urbem rexerit, qui-

bus

bus e fontibus hauriemus? At pro viribus inter obſcuriora veterum Scriptorum, & chartarum adyta penetrare licet; ex iiſque quaedam ſeligere, quibus propoſiti cognitionem lapidis aperiemus. Et primo, nulli dubium, quin hic Adualt, qui ex genere Adualt ſe fuiſſe jactat, non tam nomen fuiſſe, quam familiae ac generis cognomen: non enim ex genere Adualt ſe eſſe venditaſſet, niſi apud omnes vulgo ex cognatione primi Capuae Comitis eum fuiſſe conſtitiſſet; eâque de causâ ſemper *de Adualt*, illius poſteros, ac ſucceſſores vocitari: quippe ab illo tam illuſtri Viro, & I. Capuae Comite originem traxerint: ac vere Adualdorum, ſeu Adoaldorum in Campaniae Provincia frequens memoria, ut ex Chronologis, & Diplomatibus liquet. Capuae tamen celebris Audoaldorum, ſive Odoaldorum, & de Audoaldis memoria exſtabat, itaut urbis illius Forum, ſeu regio non longe a Monaſterio S. Johannis nobilium Puellarum (qui etiam *in diſtructu Ojaldorum* ſitum eſt, ut alibi videndum) & caſtro Lapidum, ejuſque vicinia, Vici *Audoaldorum*, ſive *Odoaldorum*, & *Odoaldiſcorum* nuncuparetur; Eccleſiaeque nunc Paroecialis (olim Monaſterio S. Angeli in Formis Caſſin. extra Capuam, ſubjectae: poſtea non multis abhinc annis ſub Praeſulatu Nicolai Card. Caraccioli ven. mem. Capuae Archiep. in locum alterius Paroeciae extra urbem, a Caſſin. Abbate conceſſae) S. Angeli ad *Odoaldiſcos* nomen dedit. Ab hoc Audoaldo conjicere merito poſſumus, filiis, poſteriſque ſuis ob Comitis dignitatem obtentam, ac familiae nomen, omenque inditum, quae quum Capuae immoraretur, urbis illius regioni denominationem quoque tribuerit. Neque unum, aut alterum hujus familiae teſtimonium in antiquis Capuae tabulis habemus, aut ab Scriptoribus exſpectamus. Chartas quamplurimas ſervant Monialium noſtrarum Tabularia, Capituli Metropolitani, ſacri Theſauri, & Archiepiſcopalis Arae, pluriesque Audoaldorum meminit Oſtienſis, aliique; ut dubitari nequeat, quin & illuſtris illa fuerit, & Capuae ſedem ſuam, praeſtantiam, decorem uſque ad ſeculum XIII. ſemper obtinuerit, quo

adhuc

adhuc nobilis *Adualdorum* familia Capuae florebat; atque Sacellum domesticum prope Paroecialem Ecclesiam S. Angeli possidebat D. Johanni dicatum, postmodum Monasterio Puellarum S. Johannis addictum, ut ex charta praedicti Coenobii Ann. MCLXVII. Quinimo etiam in veteri Capua *Audoaldos* Primores, sive Patricios urbis fuisse testantur Acta S. Decorosi Capuae Episcopi, qui nationis Langobard. conversionem impenso studio promovit ab An. circ. DCLXX. ad Ann. usque circiter DCLXXXV. quo sanctissime obiit. In iis legitur: *Accidit ut cujusdam viri nobilis Audoaldi filius ardentissima febre correptus in manifesto vitae discrimine versaretur. Mater ad limina Ecclesiae* (Episcopii nempe, ubi corpus S. Rufini a S. Decoroso inventum quiescebat) *cum fletu, & ejulatu eum detulit, & super tumulum a Decoroso sibi ostensum, filium deponens .... & paulo post pristinae valetudini restitutum agnovit*. En igitur in An. circ. DCLXXX. Capuae nobilis Audoaldi filium, & fortasse nostri in memorato lapide Capuae Comitis *Adualt* consanguineum, ut suspicor. Quo evincitur, Adualdos pene ab ingressu Langobardorum in Campaniam Provinciam Capuae floruisse, ibique semper permansisse. Immo ex veteribus chartis patet clarissime, hos *Adoaldos*, sive Audoaldos primis Capuae Comitibus vel consanguinitate, vel adfinitate conjunctos fuisse, ut ex Reg. Petri Diac. ex Tabulariis Monasteriorum Capuae, & Casinensis patet; ex eaque praecipue charta apud Gattul. Hist. Cass. Tom. I. pag. 77. in qua Landulfus Capuae Princeps An. CMLXV. adpellat *Adoaldos dilectos parentes nostros*: & in alia similiter praedicti Coenobii S. Johannis An. CMXIX. testatur Atenulfus, magni Atenulfi I. filius *Audoaldum Audoaldi filium parentem nostrum &c.* At ulterius progrediamur.

Quandonam vero Adualt I. Capuae Comes fuerit; inquirendum nunc est. Et quidem si adlato superius lapidi credendum erit (neque enim aliquis ambigendi locus erit, quum genuinus ille, atque indubius sit) intra L. aut LX. circiter annorum cursum ejusdem Adualt Co-

mitatus affigendus omnino eſt: ſcilicet ab An. circ. DC. vel etiam DCX. (quo Capuam Gaſtaldus pro Campania regenda Provincia tunc temporis pene integra a Langobardis ſubmiſſa, mitti debuerat a Benev. Duce, quod Graeco-Neapolitum, ac Ravennatum excurſiones verebatur) ad An. DCLX. quo Traſemundi Capuae Comitis meminit Paul. Diac. Lib. IV. cap. 53. Hic Traſemundus primus Capuae Comes neutiquam eſſe potuit: falſitatis enim Audoaldus evinci poterat a ſuis civibus, qui veritatem facti non ignorabant, quum ſuum in marmore monumentum titulo mendaci & urbi, & ſupremo Duci injurioſo legiſſent, iis verbis: *Qui fuit Primus Comes Capuae*. Quum igitur Traſemundus Capuae Comitatui jam praeeſſet An. DCLXI. quo Grimoaldus Beneventi Dux Italiae Regnum, Ariperto defuncto, occupaturus Ticinum verſus iter arriperet, illum *per Spoletum, & Tuſciam direxit, & per eas Regiones Langobardos ſuo conſortio coaptaret. Qui* (Capuae Comes) *imperata ſibi ſtrenue perficiens, ei cum multis adjutoribus apud Aemiliam viam itinere occurrit*; nullo pacto credendum erit, illum Capuae I. fuiſſe Comitem, ſed alios praeceſſiſſe. Neque eatenus Audoalt ex genere primi Capuae Comitis pulcrum hunc in marmore titulum apponi mandavit, quam ad oſtendendam ſuae originis gloriam ſingularem, quod Campanis civibus ſatis erat exploratum. An poſtea Audoaldo ſucceſſerit Traſemundus, aut alter, cujus nomen vel hactenus in pluteis lateat, vel temporis edacitas abſumſerit, quis merito judicet, vel prorſus divinando adſequatur?

Comes Traſemundus, qui Capuae Comitatui praeerat ad regnum uſque Grimoaldi Ducis, ut diximus, ab eodem Spoleti Dux creatus eſt Anno regni ejus V. nempe An. circ. DCLXVI. ut ex eod. Diac. Lib. V. cap. 16. his verbis: *At vero Grimoaldus ereptis Beneventanis, & eorum Provinciis a Graecis* (qui cum Imp. Conſtantino Monomacho A. DCLXIII. Beneventum obſederant) *Traſemundum, qui dudum Capuae Comes fuerat, & ei ad percipiendum Regnum ſtrenuiſſime paruerat, data ei in matri-*

tri-

trimonium sua filia, *eum post Attonem* (Spoleti Ducem) *apud Spoletum* (*quo pervenit Benevento regressus*) *Ducem fecit*, *indeque Ticinum reversus est*. Si igitur Trasemundus *CapuaeComes dudum fuerat*, isque A. DCCV. *Spoleti senex* occubuit (nisi Paul. Diac. Lib. VI. cap.30. in hac ejus obitus epoche erret, quod utique in illo nec novum, nec insolens vitium, sicuti Peregr. aliique adnotarunt) jam non de I. Trasemundo *dudum* Comite, sed de ejus potius filio ejusdem nominis, suspicor, Scriptorem locutum fuisse: nimium enim senex obire debuerat Trasemundus, quum ante An. certissime DCLX. Capuae Comitatui praesidebat, aetatemque idoneam ad suam tuendam Provinciam habuisset; ideoque An. DCCV. octogenario major decessisse, quod difficile quidem eo seculo accidisse credendum est. Quare recte fort. aliqui arbitrati sunt, Trasemundum hunc Spoleti Ducem filios habuisse Trasemundum alterum, & Faroaldum, qui ipsi in Ducatu successit. Ceterum isthaec nihil ad nos. Trasemundus profecto, *qui dudum Capuae Comes fuerat* ante An. quidem DCLX. Comitatum regebat, nec quidem abs re, post mortem Adoaldi, ut innui, si diu vixerit. Nec quidem futilis haec mea conjectura reputabitur a Cl. viris, quibus neutiquam ignotum est, sub Arechi I. Beneventi Duce, scil. post An. saltem DCX. Beneventi Dynastiam circumquaque prolatatam fuisse; sub ejusque fort. se imperio totus Campaniae tractus occupatus. Quare quum Capuam adhuc moenibus suis, arcibusque exspoliatam invenirent a Barbarorum excursionibus; quodque ceteris etiam ejusdem Provinciae urbibus contigerat, necessario instaurandae fuerant Langobardis, ne tam opimam, utilemque regionem, cujus Capua caput fuerat, omnino indefensam relinquerent; ibique Comitem constituere, qui non tam armis, quam legibus eam regeret, limites tueretur, vectigalia, ac tributa imponeret pensitanda, ac cetera, quae ad supremi Ducis dignitatem, & commodum, & incolarum utilitatem conferrent, omnino definiret. Quae quidem omnia nec statim post initium Ducatus Arechis confici

ci potuere , neque brevi temporis intervallo. Hinc circa An. DCXX. Adoalt Comes eligi debuit, qui ad An. usque DCL. vitam fortasse produxit, eique deinde Trasemundus suffectus, ut dictum est.

Trasemundo Comiti successor indubie datus est *Mittola*, qui Capuae Comes dicitur ab eodem Paulo Lib.V. cap. 9. & plurimum ob ejus militarem virtutem laudatur: quum prope Beneventum Graecorum copias attriverit, fluminisque *Sabbati* (secus vero *Caloris*, ut Paul. falso adserit, quem errorem detexit, atque emendavit Peregrin.) aquas eorum sanguine rubescentes effecerit, de quo passim Scriptores post Paul. Sigonius Anno DCLXVII. Ammiratus, aliique post Collenuccium Lib.II. qui tamen *Patriâ Capuanum*, secus vero Comitem credidit: sed fallitur (nec uno in suae Hist. loco mendacia, conviciaque depromsit) ejusque errorem alii etiam secuti sunt meridiana in luce caecutientes. Mittolae Comitis filium fuisse *Hildebrandum*, sive *Aliprandum*, Capuaeque Comitatus dignitate donatum ab Arechi Beneventi Principe An. DCCLV. tradit suis in Annalibus Capuae MSS. Scipio Sannellius Part. I. At oscitatur profecto. Nam vel seculi pene integri aetatem dare debuit Mittolae filio: vel Arechis II. Principatum antevertere: quum ille regnare coeperit An. DCCLVIII. Verisimile esse potest, *Livizonem* Capuae Comitem sub Arechi II. degentem Mittolae non filium, sed nepotem fuisse. At unde hoc nobis exspectandum? *Livizo* quidem Comes Capuae erat Ann. VII. Principatus Arechis mense Septembri Indict. III. quae utique notae ad A. DCCLXIV. spectant. Patet hoc ex quadam charta nimium temporis edacitate corrosa in Capuano Thesauro adservata, quam majori, qua potui, diligentia a me olim exscriptam, & uti illustribus monumentis refertam, notisque auctam inferius dabo. Charta illa continet concessionem, sive confirmationem bonorum aliquorum Majori Ecclesiae Capuanae donatorum a Livizone Capuae Comite, & Arechi Benev. Principe, in qua etiam confirmatio Paldolfi & Landolfi

Ca-

Capuae Principum Anno CMLXV. & Richardi I. Anno MLXIX. apertissime continetur. Neque alium fuisse suspicor Livizonem hunc *a Livitio Comite & Gastaldeo Capuae*, cujus meminit charta alia in Tabulario Monast. S. Laurentii Cassin. Aversae, in qua legitur: *per Livitium olim Cap. Comitem & Gast. in sui rovore firmatum.*

De tribus aliis Capuae Gastaldis differendum superest; *Paldi* nempe, *Radelgarii*, & *Agenardi*, *filii Radenolfi Marepais*. Prioris Gastaldi usque adhuc ignoti mentio habetur in Chronico inedito Comitum Capuae, quod heic modo prelo subjicimus, in quo legitur *Paldus Gast. pater Landulfi* senioris, a quo Comitum Capuae Johannis Abbatis dudum editi initium coepit: qui tamen Johannes hujus *Paldi* patris Landulfi peculiare quoddam reticuit. Et quidem a nobili aeque, atque illustri genitore Landulfus imbui debuit non tam militaribus disciplinis, quam virtutibus aliis, & praecipue regiminis prudentiâ, seu Aulae Principum negotiis, ac politia, quibus ad Comitatum adipiscendum viam sibi sterneret; quodque revera consecutus est inter factiosorum Beneventani Ducatus Primorum aemulationes, ac discordias. Nec tantummodo tunc sibi ipsi Comitatum adquisivit; sed filiis, nepotibus, suisque posteris consanguineis hereditariam dignitatis possessionem relinquens, ad supremum postremo Principatuum Capuae, Beneventi, Salerni, Spoleti, aliorumque locorum viam sibi expeditam munivit, ut inferius constabit. An *Paldus* hic civilis, aut militaris Gastaldeus, sive limitaneus Praefectus simul ac Judex fuerit, incertum. Utramque enim dignitatem obtinere profecto poterat, aut alterutram ex superius adnotatis.

Posterioris Gastaldei, nempe *Radelgarii* meminit Charta Tabularii Cass. in Reg. Petr. Diac. n. 180. fol. 78. quae profert donationem Aydulfi Presbyteri Capuani Monast. Teanensi, eaque ibi *Anno II. Sicardi Benev. Princ. Ind. XI. mense Octubri cum consensu Radelgari Capuae Gast.* contigisse adfirmatur. Hae quidem notae respondent A. DCCCXXXIII. Quare fit, ut Sico non eo anno occisus dicendus

est;

eſt; ſed anno antecedente, quum ſecundus Sicardi annus recte cum Ind. XI. collineet. Errat igitur Peregrinius, qui conjicit, Siconis occiſionem An. DCCCXXXIII. accidiſſe quum II. Sicardi ejus filii Annus fuerit DCCC-XXXIV. & XII. Ind. Neque hic Radelgarius eſſe poterat Compſinus ille Comes, ut putarat Mich. Monachus in ſuis Cap. Sanctuar. Animadverſ. MSS. quum neque Comes in charta illa appelletur, neque huc transferri Compsâ poterat Comes ille, ut Gaſtaldatui Campano praeeſſet, Comitis titulo vel ſe abdicans, qui majoris aeſtimabatur, vel a Principe ſpoliatus. Immo Radelgarius ipſe Compſinus Comes, cujus meminit quoque Oſtienſ. Lib.I. cap. 24. genitor fortaſſe fuerat Urſi illius Compſae Com. qui An. DCCCIXL. cognatus erat Siconulfi; quique in illius libertate vindicanda plurimum adlaboravit, eum e Tarenti caſtro ereptum excipiens, ut Salernum clam tranſmitteret, ibique Princeps crearetur, ut ſupra innui. Dicendum itaque potius Radelgarium hunc Gaſtaldeum militarem fuiſſe, qui ſub Sicone Principe miſſus fort. Capuam fuerat, ut Landulfo, qui in ipſum bellum paraverat, ac perduellionis igniculos in dies accendebat, aut Campanum Gaſtaldatum in fide Principis Benev. confirmaret, aut Landulfi conatibus reſiſtere, ejuſque ſuperbiam infringere ſatageret. Quod praevidens Landulfus aſtutus vir, jam Sicopolim a ſe prius munitam, ingrediens An. DCCCXXXIV. (ut infra dicam) copias ſuas circumquaque diviſit, ne Sicopoli occluderetur, quae Radelgarium pluries rejecerunt, ut ex Chron. ined. Com. Cap. eruitur.

Quo fieri potuit, ut Benev. Princeps Radelchis, novum Capuae Gaſtaldum in Landulſum moveret, aut in Landonem ejus filium, cui nomen Agenardus ſub Anno DCCCIXL. ut illorum, Campanorumque proterviam reprimeret. Hujus quidem Agenardi Capuae Gaſtaldei idem meminit Oſtienſ. loc. cit. *qui obtulit Monaſterio S. Benedicti ſupra Caſino omnes res, quas in territorio Capuano, & Teanenſi, atque Calinulo poſſidere videbatur, cum ſervis, & ancillis, & univerſis, quae ſibi jure hereditario* *com-*

competebant: quam donationis chartam habes in Reg. Petr. Diac. num. 199. fol. 86. ſub data *An. X. Principatus Sikenolfi, Ind. XII.* quae Annum indicant DCCCL. Sed an hic Agenardus Capuae Gaſtaldeus fuerit, dubitat Peregrin. in not. ad Chron. Com. Cap. Nullatenus quidem dubitandum, ſi Oſtienſi credamus, atque Diac. Regeſto. Gaſtaldeus tamen militaris potius credendus eſt, quam civilis; & certiſſime ante Ann. DCCCXLI. quo Landulfus Capuae Comes defunctus eſt, ut ex Chron. inedito inferius edendo: e quo habemus, Landulfum ſeniorem pluries cum Agenardo Gaſt. decertaſſe. Quare videtur adfirmandum, Agenardum hunc e Campanis Primoribus fuiſſe, atque Benev. Principi fide conjunctum, cui, ut cives ſuos ſibi devinctos retineret, poſt Radelgarii anteceſſoris Gaſt. obitum a praedicto Principe exercitus fuerit commiſſus: quumque Landulfi viribus in dies imparem ſe cognoſceret, Sicardique Benev. Dynaſtae res in pejus ruere, ſpem omnem aemulum Comitem ſubmittendi abjiciens, cum Landulfo inito foedere ſe reconciliavit, confirmatoque eidem Gaſtaldatus ſui munere, Capuae iterum ſediſſe, patriaeque ſuae, & avitae hereditatis (cujus bona poſtmodum Caſs. Monaſterio donavit) poſſeſſionem pacifice recuperaſſe An. circ. DCCCXLI. Quod fort. cauſae fuit, ut Radelchis Princeps ſe deluſum poſtea ab Agenardo Gaſt. videns, Saracenos in auxilium evocarit, qui extremum Capuae damnum intulere Ann. DCCCXL. ut ita Landulfi ſedes, & Comitatus, urbe incensâ, deſolatâque, prorſus extingueretur. At neque fort. damnandus Agenardus Gaſt. erit, qui a Ben. Dynaſtae imperio ſe ſubduxerat. Ipſe enim Sicardus, qui Radelchi ſucceſſerat, impius Princeps ſuis ſubditis exoſus Dynaſtiam factionibus, praeliiſque maxime involvit, quibus omnia circumquaque confuſa, & in exitium redacta. Quod & Radelchis Princeps exemplum ſecutus eſt, Saracenis foederatus, qui non Capuam tantummodo urbem, & Gaſtaldatum; ſed omnem fere Principatum incendiis, & vaſtationibus complevere. Quare quiſque rebus ſuis, commodiſ-

disque consulens, ad tranquillitatem animum adjecit; ab iniquo Principe mala omnia exspectaturus. Atque haec mea quidem conjectura viam Lectori fort. aperiet in tam obscuris temporum, Scriptorumque tenebris ad veritatem facilius eruendam.

Quod autem hac in re a synchronis Auctoribus traditum vix habemus, illud est, nempe tam a Beneventi Principibus Sicardo, & Radelchi, ut Landulfum seniorem, ejusque filium Landonem Capuae Comites opprimerent, quam a Siconulfo Salerni Dynasta, qui eos rite defendere debuerat contra aemulum germanum, qui Campanos undique exagitabat, militum acies immissas; Comitatum illum vel eversuras, vel pro foederis sanctione in patrocinium susceptas. Tuncque (ne id quidem a conjectura abhorret) hosce Gastaldeos ab Ann. circiter DCCCXXXIV. ad An. DCCCL. Capuanum Gastaldatum pluries militaribus aeque copiis, atque armis, machinisque bellicis utrinque instructos processisse. Radelgarium scil. a Sicardo contra Landulfum Comitem, Agenardum postea a Siconulfo in Landonis ejusdem Com. filii subsidium, & ad ejus fidem confirmandam. Lectoris esto judicium, qui, quod sibi magis arrideat, credendum constituat.

Ceterum ut rem hanc ad umbilicum perducamus, colligendum videtur, hos postremos Capuae Gastaldos haud improbabili conjectura Praefectos militares fuisse. Neque levis heic ceteroqui ambigendi scrupulus mihi occurrit, sicuti & Peregrinio nostro loc. cit. quum tam Chartarum allatarum, quam Ostiensis verba aequivocum sonent. Et quidem verba illa: *Agenardus Capuanus Gastaldeus filius Radenolfii Marepahis*, cur de ejus patria intelligi nequeunt? & *τὸ Capuanus* non patriam potius, quam dignitatem designet? Poterat quippe Agenardus Capuanus civis esse, & pro Landulfo Comite, vel Siconulfo Principe Gastaldei *Militaris*, aut *Limitanei* munus obire ad Campaniae fines tuendos, quamvis Comitis nunquam dignitatem, aut nomen fuerit consecutus. Nec profecto

id

id genus exempla desunt. Suabilus enim Marsorum Gastaldeus, cujus filius Rodepertus civis erat Beneventanus, eodem tempore erat Comes Marsorum Gerardus, ut Ostiens. Lib. V. cap. 34. & 35. Gastaldeus igitur militaris erat in Marsia Suabilus, dum Comitatui praeerat Gerardus; non enim uterque praesidere uni poterat eodem tempore Comitatui. Neque alium fuisse puto Rodegarium illum *Beneventanum Gastaldeum* ab eodem Ostiensi memoratum Lib. I. cap. 19. qui sub Sicone Principe vivebat, & *fecit Hospitale in eadem urbe de rebus suis, ac B. Benedicto obtulit*: ille enim nullatenus Comes esse potuit, sed patriâ Beneventanus, & Gast. militaris. Verum non ita perinde dicendum erit de Majelpoto Gastaldeo Telesino, & Wandelperto Bovianensi, qui licet militare debuerint, & exercitui Benev. Dynastae se adjungere, ut ex cit. Ostiensi Lib. I. cap. 35. erant tamen ii vere Comites, ac Domini Gastaldatuum Telesiae, & Boviani. Quod caussae est, ut in iis vere, ac sine difficultate definiendis, dijudicandisque difficillimum fore putem, quoties aut *Comites*, aut *Militares Gastaldei*, seu Principum *exercitus Praefecti* memorantur. Hos deinde revera, ut plurimum, Comitatus dignitate donari posse (ut supra notavi) verisimile est. Cumque Gastaldatus tunc regimen *urbanum* obtinuissent, veri Comites adpellabantur, licet Gastaldi nomine tunc temporis ut plurimum vocitari consuescerent: sicuti Capuae Comites Landulfus, Lando, aliique, qui nunc Gastaldei, nunc Comites, quandoque unitim appellari solebant, ut inferius in Chron. Com. Cap. patebit: nisi alia fortasse ratione, quae nobis lateat, haec contigisse putandum sit.

Ad postremorum itaque Capuae Comitum Historiolas properemus; quum isthaec perquam breviter de primis ejus Comitibus, & Gastaldeis, ad hujus rei perdifficilem sane cognitionem, aliquantulum nunc delibata, ni fallor, sufficere videantur.

CAMILLI PEREGRINII
DE CHRONICO
Postremorum Comitum Capuae
ADNOTATIO.



Eries, sive dicam potius Chronicon (a) postremorum Comitum Capuae iterum typis traditur, sed diligentiori cura restitutum ad membranarum exemplar, quas cum id generis una hic editis Opusculis adservatas olim inspexi in Cassinensi Bibliotheca scripto Codici insertas numero signato 353. Verum cum in omni hac Langobardorum Historia summa fide vel minima quaeque praestiterim maximum modo crederem me commissurum nefas, si de nomine Auctoris hujus Chronici Lectori imponerem dolo malo. Rem igitur edisseram, meque integram Epigraphen, qua Autographum penitus carebat, confinxisse, non dissimulo. Sed cur sic egerim, non multis explanare conabor. Vixit, quisquis hic fuerit Chronologus, eadem prorsus aetate, qua Joannes (b) ille, qui, ut Ostiensis tradit Lib. I. cap. 52. ex Archidiacono Capuae Monachus prius factus, paucisque mox interjectis diebus Abbas pronunciatus fuit Cassinensis, nutu accedente Principum Landulfi, & Atenulfi, Monachorumque omnium unanimi consensu, quod opinione adfirmo, sed firmae innixus conjecturae. Is enim extremo num. 9. scribens praefatos Principes patri Atenulfo in Principatu successisse, illis proculdubio viventibus, inibi blanditur, præter morem honorifico titulo adpellans Dominos, &, magna extollens laude, Christianissimos; hoc est summa caritate concordes, quod sub-

(a) *Hoc Chronicon in membranis scriptum, mihique visum in Bibl. Cassinensi.*

(b) *Auctorem habuit Joannem Abbatem ejusdem Monasterii, & Campanum Patritium.*

ſubſcribit Leo relato Libro cap. 51. idque intente Scriptores adnotarunt, quia inter domeſtica exempla eorum majores concorditer aliquando egiſſe non illi repererant, ut ex Hiſtoria Erchemperti pluribus in locis ſatis conſtat. At cur modo eundem hunc Chronologum crediderim fuiſſe praeſcriptum Abbatem Joannem, unum illud perſuaſit argumentum, quod Joannes Hiſtoriae incubuerit, ac, ut verbis dicam Petri Diaconi libro non dum edito de Vir. Illuſtr. Caſſinenſis Monaſterii, De perſecutionibus ejuſdem Coenobii, & de Miraculis inibi factis Chronicam ſuccinctam, ſed valde neceſſariam loco deſcripſit. *Quae, me arbitro, eadem fuit illa, qua in Prologo ſui operis uſum ſe dixit Oſtienſis. Verum levis admodum, & jejuna iſthaec mea reputabitur conjectura, ni validiori ſuffulciatur adminiculo; quod quidem ad praeſens aliud non ſuppetit, quam credere me Joannem Abbatem ex eodem exortum fuiſſe* (a) *genere Comitum Capuae, qui hoc in Chronico deſcripti habentur, & idcirco is ſuam, hoc eſt generis, & patriae ſuae, cauſam agens, attenta cura Opuſculum conſummaſſe, nullas alias contentus admiſiſſe narrationes. Etſi non ignoro videri id poſſe excerptum fuiſſe ex Hiſtoria Erchemperti, ſive ad illius normam, vel utilitatem efformatum, cui ne dum undecumque, fere, concordat, ſed pari prorſus, ac illa procedit paſſu. De quo, res utcumque ſe habeat, nullus certe inficiabitur Campanum civem habuiſſe Auctorem, quem adviventem Abbatem Joannem credere malo, quam alterum nominis ignorati. Negotium forte, faceſſit idem ille Petrus, qui de eodem ſcribens, ſcriptaque ejus adnumerans, praeſens praeteriit Chronicon; ſed Petrus non ſemel pari eſt lapſus negligentia, ut de Erchemperto cum diſſerui, clare patuit; potuitque ille exiguam, facilemque ſcriptiunculam non injurioſo premere ſilentio; quo nil remoratus obice V. C. Abbas Conſtantinus Cajetanus Monachus Caſſinenſis veritus non eſt calcu-*

O 2 *lo*

(a) *Ortum ex genere eorundem Comitum Capuae, quorum ſeriem ille ſcripſit.*

lo quoque suo meam subfulcire sententiam, *qui recentissimis suis literis una mihi significavit alterum scriptum hujus Chronici exemplar penes se esse : at nec illud auctoris nomine praenotatum. His autem sic firmatis*, *enucleatius modo edisseram*, *cur Archidiaconum*, *Abbatemque Joannem genus suum duxisse adfirmaverim ex Campanis ab se descriptis Comitibus*, *proindeque consanguinitate extitisse conjunctum Principibus Landulfo*, *& Atenulfo*, *quod nullus*, *nec antiquus*, *nec novitius auctor enunciavit*, *idque suscepti muneris exigit ordo*, *ut scilicet nil taceam*, *quod ad clariorem praesentium Opusculorum*, *eorundemque auctorum conducit notitiam. Me vero de Abbatis Joannis genere aequo satis jure sic opinari idem saepius productus Leo Ostiensis non dubio suadet indicio*; *qui Lib. I. cap. 52. exortum illum adfirmat* e nobilium Capuanorum familia. *Sed quae Leoni his verbis demonstrata fuerit familia*, *alter nullus*, *nisi idem planius aperire valebit auctor*; *ille enim cap. 40. dicti Lib. I. tradit aliquando* Capuanos (*verba sunt Leonis*) expulso Landulfo quondam canonice in Episcopatum electo, Landenulfum quendam de suis nobilibus conjugatum, atque neophytum sibi in Episcopum elegisse. *Atqui Landenulfus ille neophytus ex genere plane extitit Comitum*, *ut constat ex Erchemperto num. 46. Igitur quae Leoni* Capuanorum nobilis familia *adpellatur*, *ea alia non est ulla*, *nisi quae ex stipite processerat Comitum*, *lateque altera censebatur illa*, *ex qua ortus Joannes*, *altera vero*, *ex qua adviventes effluxerant Principes. Quam sane interpretationem* (a) *adeo germanam reputo*, *ut quoties Ostiensis de Nobilibus*, *ac Proceribus*, *sive Magnatibus Campanis viris verba fecit*, *toties illum hac eadem mente illa protulisse credam. Nec speciali sibi usurpatione sic est locutus Leo*, *quinimmo pro certo habeo priscis temporibus scriptores eam habuisse communem*, *causa non hoc loco producenda*; *satisque esse poterit*

(a) *Non enim alii olim Capuae Patritii*, *nisi ex Dynastis progeniti.*

terit exemplum praeindicare , quod legi in Chronico vetusti , & nobilis Monasterii Monialium Sanctae Mariae Campanae urbis in membranis descripto , ubi de Mathia de Petruro verba habentur ista : Fuit igitur Domina Mathia Monasterii Sanctae Mariae Monialium Abbatissa dignissima, natione nobilium de Castro Petruri , morum honestate praefulgens , *&c. Verum qui alii nobiles viri in parvo oppidulo , quod est supra urbem Cales in montibus , qui* Caliculae *longo tractu olim dicti , esse potuerunt , nisi ejusdem Comites , sive dicas Barones , ac Dominos , quibus ex Castri possessione gentile nomen de Petruro adcessit? Ivo certe Carnotensis Epist.* 211. *eadem mente , ut reor , Monachum quendam Arvernensem , nomine Castrum ,* progenitum *dixit* de nobilibus terrae illius. *Sed de his modo satis . Unum superest pro Epigraphes a me efformatae (a) explanatione , ut Lectorem moneam , tum ex ejusdem Ostiensis scripto membranaceo Antiographo in Archivo Cassinensi adservato , & ex Venetae editionis Codice Lib. I. cap.* 52. *constare postremos Principes , qui per annos* 177. *Benevento imperarunt , ex stirpe horum Comitum effluxisse ; tum vero ex Chronico Ducum , & Principum ejusdem urbis , quod recentissime acceptum una cum his Opusculis in vulgus emittam . Capuae autem perpetuis quoque annis* 158. *aliquandoque Salerno ex eodem genere progenitos Principes praefuisse , innumerosque alios , vel Ecclesiasticis dignitatibus claros , vel seculari potestate illustres viros , ab eodem pariter germine egressos esse idem me docuit Leo , idemque Chronicon , aliique Chronologi , sive Historici auctores ; nec non & ex pluribus antiquis Archivis , & Tabulariis hausi , de quibus alibi , nec prorsus jejune , est mihi dictum : itemque nec addam plura ad Chronici hujus Epigraphen , sive firmandam , sive interpretandam : cujus exemplar , ut praedixi , olim in Cassinensi Bibliotheca inspectum , duobus in locis,*

(a) *Qui temporum decursu innumeri , illustrissimique.*

locis, quos (a) hac in editione asterisco signavi, recognitum, recensitumque fuisse ab aliquo neoterico agnovi. Ad numerum enim VII. dictio illa: Pater, *recentius inducta adparebat, abrasa altera, cujus vestigia adhuc remanserant, iisque indicabatur, quod prius inibi scriptum fuerit:* Frater. *Et ad numerum IX. numerales notae: XIII. rasura, & recenti pariter atramento novitatem praeseferebant, priorque adscriptus numerus visus est mihi fuisse: X. De quo quid sentiam, in expansa Tabula Chronologica Comitum Capuae dicam; tuque interim confer Ignotum Cassinensem ad num.* 32. & P. Caracciolum in Propyleo.



CHRO-

(b) *Sed redeo ad Chronicon, quod fuit, in Cassin. membranis recensitum olim*

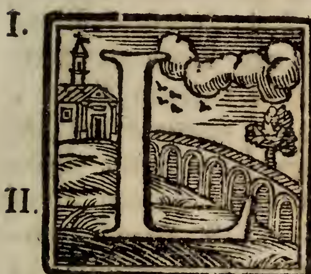
CHRONICON

POSTREMORUM COMITUM CAPUAE

E quibus effluxerunt Principes, qui eidem urbi, ac Benevento continenti serie praefuere ab anno DCCCC. Capuae quidem ad annum MLIIX. Benevento vero ad an. MLXXVII.

Salerni quoque nonnulli Principes ex eodem prodiere germine, innumerique Comites per omnem Italiam Cis-Tyberinam. Necnon plurimi Ecclesiasticis dignitatibus decorati: Abbates Ordinum, Episcopi, Archiepiscopi, & Cardinales. Et Summus Pontifex Victor III.

Auctore Joanne Abbate Cassinensi, Capuae Ex Archidiacono.

I. Andolphus senior tenuit Capuam veterem annis XXV. mens. IV. & fecit civitatem novam in monte Trifisco, quam dominatus est anno I. mensibus VIII.

II. Quo defuncto (a) successit Lando filius ejus; & dominavit jam dictam civitatem an. XIII. mens. IX. qui nono mense antequam moreretur ad Pontem Theudemundi (b) multos virili certamine Neapolites interfecit, cepitque nongentos. Cum autem cremata esset civitas Capuae ab igne, venit cum fratribus suis, ideſt Landone, Pandone, Landolpho Episcopo, & Landenolpho ad Pontem Casulini; & condiderunt ibi civitatem, quae nunc est Capua: in qua jam dictus Lando vixit an. IV. mens. IX. & defunctus est.

III. Cui

(a) al. *deficiente*. (b) *Theude*.

III. Cui ſucceſſit Lando filius ejus; & tenuit Capuam menſ. VI. & projectus eſt de eadem civitate a Pandone thio ſuo.

IV. Qui Pando tenuit Comitatum Capuanae civitatis an. I. menſ. IV.

V. Cui ſucceſſit in regimine jam fatae civitatis Landolphus Epiſcopus frater ejus, quam dominavit an. III. & menſ. IX. Quibus expletis, venit Ludovicus Imperator *(a)*, ſtetitque *(b)* in Capuam menſ. VIII. & abiit Barium, ſuper quam civitatem ſedit an. IV. & cepit eam, ſimulque & Seodam Regem Saracenorum cum aliis plurimis. Qui Beneventum reverſus, captus eſt a Beneventanis menſe Auguſto: ſed dimiſſus ab eis diſtrictus ſacramentis, receſſit a Benevento: & intra tres dies, ac noctes abiit *(c)* Berole *(d)*, in qua deguit menſ. XI. Inter quos poſtulatus a Landulpho Epiſcopo iterum venit: & per quoſdam Comites ſuos, antequam ille Capuam adveniret, multi interfecti ſunt Saraceni, ita ut de duodecim millibus pauci remanerent, qui a magno exercitu Sarracenorum ſuper Salernum reſidente venerant *(e)*. Sed audientes mortem proximorum *(f)*, rurſum, paululum ſupra eandem civitatem commorantes, reverſi ſunt in terram ſuam. Ludovicus Imperator hoc audiens, quia volebat ire ſuper eos, reverſus eſt Capuam; in qua uno anno commoratus, reverſus eſt in Franciam, in qua eodem anno defunctus eſt. Landolphus autem Comes, & Praeſul ante adventum jam fati Imperatoris, & poſt deceſſum *(g)* ejus tenuit Capuam an. XII.

VI. Quo recedente, Pandonolphus nepos ejus factus eſt Comes Capuae, & Landolphus filius Landonis factus eſt Epiſcopus eodem tempore; ſed ſuggerente adverſario Chriſtianae fidei, facta eſt eodem anno diviſio ejuſdem

(a) Sic habet Caſſinenſis ſcriptus Cod. itemque alter apud V. C. Conſtantinum Cajetanum, a quo variae iſtae lectiones.

(b) al. *iterum abſque ſtetitque.*

(c) *Verole.*

(d) *Verolas.*

(c) *Venerunt.*

(f) *Suorum.*

(g) *Diſceſſum.*

dem Epiſcopatus a jam dicto Pandenolpho; qui odii, & invidiae accenſus ardore, Landenolphum fratrem ſuum laicum inordinate tondens, direxit Romam: eumque a Joanne Papa (*a*) multa prece depoſcens, Epiſcopum fecit. Qua de re non parva inter parentes utrorumque Epiſcoporum diſcordia nata eſt, ita ut odium fieret plurimo valens tempore. Denique Joannes Papa tali comperto flagitio, advenit Capuam; & ut diſcordes ad concordiam revocaret, diviſione facta, utrumque conſtituit: ideſt in civitate Capua Landenolphum Epiſcopum, Landolphum vero Epiſcopum in Sancta Maria, cognomento (*b*) Suricorum; & facta (*c*) pace inter eos (ſed paululum perdurante) Romam reverſus eſt ad ſedem propriam. Iterumque facta eſt inter eos diviſio, quam non poſt longum tempus pax ſequuta eſt. Denique jam fatus Pandenolphus, completis in Comitatu an. III. & menſ. VIII. fecit convivium cunctis parentibus ſuis, plurimis (*d*) eos ſacramentis alligans, ut (*e*) non (*f*) ei quolibet modo nocerent. Sed illi ſtatim perjurantes ceperunt eum, & diviſerunt inter ſe Comitatum Capuanum: & Landolphus Epiſcopus adeptus eſt totum Epiſcopatum.

VII. Lando autem * pater Landolphi Epiſcopi (*g*) fuit (*h*) Comes Capuae an. II. menſ. X.

IIX. Cui ſucceſſit Landenolphus frater ejus vicem illius (*i*) retinens an. I. menſ. IIII.

IX. Quo vivo decedente, menſe Januario cepit Capuam Athenolphus (*k*) Comes, quam (*l*) annis * tredecim

(a) i. *VIII.*
(b) *De Suricorum.*
(c) Alterum conſtituit in nova Capua, alterum in veteri; cujus locus novum nomen acceperat ex inibi ſacra, & antiquiſs. aede D. Mariae, exſtructa ab anno circiter 430. ut peculiari in Hiſtoria aperui. *Hanc Hiſtoriolam habuit P. Joh. Petrus Paſchalis Campanus Soc. Jeſu, quam ſuo poſtea nomine typis edidit. Ejus plagium alibi aperiendum. Pratill.*
(d) *Pluribus.*
(e) Def. *non.*
(f) *Eum.*
(g) *Kal. Novembris Ind. I. fuit &c.*
(h) *Factus eſt.*
(i) *Tenens.*
(k) (*Nota Muratorii.*) *Hunc Leo Oſt. L. I. cap. 44. & ex eo Baron. ad an. Chr. DCCCLXXIX. vocant Radenulphum, iſque nunc Capuae Princeps, nunc Dux, Judex aliquando appellatus legitur ut ibid. Bar. obſervat.*
(l) *Qui.*

cim mirifice regens, postea factus est Princeps Beneventi: completisque (*a*) in Principatu an. X. & mens. VI. vita privatus reliquit (*b*) eum filiis suis (*c*) Domino Landolpho, & Domino Atenolpho Christianissimis Principibus. Secundo autem anno, (*d*) quo factus est Comes Capuae Dominus Athenolphus, (*e*) factum est praelium inter Capuanos, & Neapolites in Liburia ad Sanctum Carsium: sed ita interfecti sunt Neapolites a Capuanis, ut valde pauci remanerent ex eis, inter quos Neapolites, Graeci, & Saraceni fuerunt pro adjutorio eorum. Ind. VI. post dies undecim capitur Berelais a Domno Athenolpho. Eâdem hebdomadâ Ajo Princeps cum quodam Patritio Constantinopolitano ex utraque parte certatim pugnantes, ad postremum ille Patritius victor effectus est.

Hactenus hoc Chronicon Joannis Abbatis Cassinensis.

ADnotamentum vero de nece (f) Principis Landenulfi, quod altera Editio adfirmat esse ejusdem mutili Chronici fragmentum, illud quidem nil tale est; namque continenti in membrana, quae alba superfuerat, eaque integra, exaratum habebatur, simulque aliena manu, & recentiori atramento depictum, (g) duarum fere linearum interstitio relicto. Idemque iterum post Historiolam Ignoti Cassinensis, quam modo Typis dedi, in eodem exstabat membranaceo Codice. Credam igitur Parergon hoc fuisse sub ipsa Principis caede a neoterico, coaevoque altero Monacho (h) adfixum vacuis utrisque membranis, ut operaepretium faceret; quod de more aliis alibi factitatum, exempla tradunt innumera; & talia plane sunt (ne te ablegem ad remotiora) quae ad finem editi Chronici Anonymi Cassinensis, habentur. Verum his praemonitis, inconstantis modo essem animi, si centunculum illum non recuderem, *qui*

(a) *Complensque.*
(b) *Eam.*
(c) *Domno*; sic semper.
(d) *Postquam.*
(e) *Commissum est.*
(f) *Facies scrip. exemplaris Cassinensis.*
(g) (*Imo trium*)
(h) (*Et profecto Capuani Coenobii S. Benedicti.*)

qui propositum hoc meum, res dandi Langobardorum Cis-Tyberinae Italiae, maxime juvat. Habeas igitur etiam cum Auctario variantium lectionum, quae insunt in aliis duobus jam praeindicatis exemplaribus.

Concilium fecerunt Capuani, qualiter interficerent Landenolphum Principem, filium Pandolphi (*a*) eximii Principis, quod & fecerunt. Nam (*b*) dum procederent ad S. Marcellum (*c*), peractis Missarum solemniis a Praesule ejusdem civitatis Ajo nomine, egressus praedictus Princeps (*d*) foras Ecclesiam, insurrexerunt in eum (proh dolor) cum gladiis, & fustibus, & interfecerunt eum, atque exutum vestibus, nudum in platea eum reliquerunt. Quem rapientes Monachi ex Monasterio (*e*) S. Benedicti, in eodem Monasterio ante Secretarium eum sepelierunt. Archiepiscopus vero supradictus fugit in jam (*f*) dicto Monasterio; quem etiam postea ibidem jam dicti Capuanites veneno peremerunt, sepultusque est ante Regia Secretarii. Sed omnipotens (*g*) Deus illis, qui hunc innocentem peremerunt Principem, ostendere est dignatus, quia in suo eum Regno (*h*) recepit. Nam quadam die claudus quidam ad ejus sepulchrum veniens, obnixe Christum rogare coepit, (*i*) atque in intercess. . . . . . Dominum Landenolphum Principem, cujus corpus illic requiescebat, qui etiam sine causa a suis occisus fuerat, ei pristinam sanitatem reddere dignaretur. (*k*) Mira res; statim super eodem sepulchro soporatus, totam (*l*) quietavit noctem: mane autem facto ita sanus surrexit, ac si nullam debilitatem membrorum unquam habuisset (*m*).

P 2 CHRO-

(a) Deest *eximii*.

(b) *Quinta feria in Albis Paschae dum &c.*

(c) *Quae Ecclesia, ut alibi notavi,* Cappella Principum *Capuae vocabatur. Pratill.*

(d) *Fores Ecclesiae.*

(e) *Coenobium istud erat prope Ecclesiam S. Marcelli, de quo alibi. Prat.*

(f) *Dictum Monasterium.*

(g) *Deus, quia hunc.*

(h) *Recipere est dignatus.*

(i) *Ut per intercessionem Landenolphi Principis.*

(k) *Cum oraret, statim.*

(l) *Quievit.*

(m) P. Caracc. *Sed & hoc nobis...*

CHRONOLOGIA

Praedictorum Comitum Capuae expansâ Tabulâ explicatur.

I.

I. LANDULPHUS senior tenuit Capuam veterem annis XXV. mensibus IV.

Primus annus numerandus est a mense Augusto nondum exacto anni 815. *Etsi (a) Ostiensis Lib.* 1. *cap.* 23. *inter hos annos meminit Campani cujusdam Gastaldi, nomine Agenardi; quod eget interpretatione. Vide Ignotum Cassin. num.* 8. *& Ercbempertum num.* 15. *&* 53.

815	1	*Annus incipit ab Augusto. Finitur*			
816	2	824	10	832	18
817	3	825	11	833	19
818	4	826	12	834	20
819	5	827	13	835	21
820	6	828	14	836	22
821	7	829	15	837	23
822	8	830	16	838	24
823	9	831	17	839	25

Annus incipit. Finitur Augusto anni sequentis
840. *Menses vero quatuor sunt subsequentes: Sept. Octob. Novemb. & Decemb. non exactus ejusdem anni.*

II. Et fecit civitatem novam in Monte Trifisco, quam dominatus est anno I. mensibus VIII.

Ante hoc sane tempus, nempe sub (b) Principe Sicone, sicut hoc ipso nomine, Sicopolis, demonstratur, constructa fuerat (c) urbs in Trifisco, exstante adhuc vetere Capua. Vide

(a) *Ostiensis locus difficilis.*
(b) *Huic Chronologo lux.*
(c) *Non urbs quidem, sed castrum, de quo superius; & infra plenius dicam, in Chron. inedito Comitum Capuae. Pratill.*

Vide Anonymum Salernitanum Parte 2. *num.* 2. *Postmodum vero Landulfus iste, ut Erchempertus tradit num.* 15. a Radelchisi Principis dominatione se subducens, Sicopolim ingreditur, *hoc est, munitissima in urbe (sicut eam dicit idem Erchempertus num.* 24.) *se tuetur, quod eodem contigisse oportuit anno* 840. *exeunte.*

840. 1. *Annus incipit a Decembri. Finitur anno*
841. *Mense Decembri non exacto.*

Menses octo sunt Januarius, Febr. Mart. April. Majus, Junius, Julius, & Augustus non exactus sequentis anni.
842.

II.

I. LANDO filius ejus dominavit jam dictam civitatem annis XIII. mensibus IX.

842 1 *Annus incipit ab Augusto. Finitur anno*

843	2	847	6	851	10
844	3	848	7	852	11
745	4	849	8	853	12
846	5	850	9	854	13

Annus incipit ab Augusto non exacto. Finitur anno
855. *Mense Augusto. Menses novem sunt. Septemb. Octob. Novemb. & Decemb. ejusdem anni. Januar. Februar. Mart. April. & Majus non exactus anni*
856.

II. Cum autem cremata esset civitas (a) Capuae ab igne, venit cum fratribus suis ad Pontem Casulini, & condiderunt civitatem, quae nunc est Capua.

Condita est nova Capua, postquam exarserat (b) Sicopolis: hoc vult; quam inhabitarunt (c) Campani, antiquissima urbe a Saracenis in cinerem redacta, desertaque a Landulfo praecavente sibi a Principe Radelchiso. Vide Ignotum Cassin. num. 8. & 16. *Erchempertum num* 24. & *Ostiensem Lib.* 1. *cap.* 24. & 30. *qui Palilia novae urbis hoc quo-*

(a) i. *Sicopolis. Pratill.*
(b) *De novae Capuae exstructione infra differendum erit. Pratill.*
(c) *Campani duplici ex causa veterem urbem deserunt.*

quoque figit anno 856. Ex quo Graeci Codicis corrupti numeri apud (a) Constantinum Porphyrogennetam Lib. de Admin. Imp. cap. 27. sunt restituendi; nam modo ibi habetur a condita Capua ad se scribentem (scripsit nupta jam Berta filia Regis Hugonis filio suo Romano: Idem cap. 26. hoc est post annum 944. Sigon. lib. 6.) annos intercessisse 73. qui fuerant, forte 93.

III. In qua jam dictus LANDO vixit annis IV. mensibus IX.

856	1	*Annus incipit a Majo. Finitur*
857	2	
858	3	
859	4	*Annus incipit a Majo. Finitur anno*
860		*Mense Majo non exacto.*

Hoc tempore, nono scilicet mense antequam moreretur, ad Pontem Theudemundi multos virili certamine Neapolites interfecit, cepitque nongentos.

Accinit Erchempertus num. 27. qui ista contigisse adfirmat 8. Idus Majas. Vide quoque Ignotum Cass. num. 25.

Menses novem, quibus advixit Lando, sunt, Junius, Julius, August. Septemb. Octob. Novemb. Decemb. ejusdem anni 860. & Januar. & Febr. non exactus sequentis anni 861.

III.

LANDO filius ejus tenuit Capuam mensibus VI. *Menses sex sunt: Mart. April. Majus, Jun. Jul. & Aug. non exactus ejusdem anni 761.*

IV.

PANDO tenuit Comitatum Capuanae civitatis anno I. mensibus IV.

861	1	*Annus incipit ab Augusto. Finitur anno*
862		*Mense Augusto non exacto.*

Menses quatuor sunt: Septemb. Octob. Novemb. & Decemb. non exactus ejusdem anni 862.

I. LAN-

(a) *Constantini Porphyrogen. locus corruptus.*

V.

I. LANDULFUS Episcopus dominavit annis III. mensibus IX.

862 1 *Annus incipit a Decembri. Finitur anno*
863 2
864 3 *Annus incipit a Decembri. Finitur anno*
865 *Mense Decembri non exacto.*
Menses novem sunt: Jan. Febr. Mart. April. Majus, Jun. Jul. August. & Septemb. non exactus anni sequentis 866.

II. Quibus expletis venit, Ludovicus Imperator.

Concordat Ostiensis Lib. 1. *cap.* 35. *qui dicit Ludovicum pervenisse Cassinum in Junio praedicti anni; indeque digressum obsedisse Capuam tribus continuis mensibus, tandemque obtinuisse. Mense igitur Septembri Landulfus cessit Ludovico. Vide Ignotum Cassin. num.* 7. *Sed hanc Capuae expugnationem, cujus murus ex quadrato erat lapide constructus, Regino Lib.* 2. *fusius describit, & ad annum notat* 871. *qui de hoc, deque aliis dux fuit Mariano Scoto, Sigeberto, & Othoni Frisingensi. At* (a) *Regino illam notat, ut dixi, non figit descripto anno; quo cum enarrasset obitum Hadriani Papae II. & electionem Joannis VIII. subdit*: His diebus Adelgisus Dux Beneventanus Graecorum persuasionibus corruptus, adversus Ludovicum manum levavit. *Et caetera; quae non utique uno, sed pluribus annis acta fuere, nosque seriatim ea digeremus; quocirca manifesta res est antiquum illum Scriptorem in unum locum non unius anni gesta, sed plurium summatim dedisse, quod pariter, tum praedicti ejus adseclae commisere, tum Ado in Chron. in* 6. *Mun. aetate; qui ingressum dicit Ludovicum in Beneventum, & Saracenos devictos anno* 868. *Sin autem ille firmo proposito voluit praescripto anno* 871. *contigisse quae inibi a se narrata fuerunt, quod sane ejusdem locus ad annum* 867. *infra adscribendus expetit, is certe Ludovico ante, & post captam* Ba-

(a) *Reginoni, aliisque lux, modo admittant.*

Barim in CisTyberina Italia gesta foede miscuit , ac perturbavit , quae omnia ex (a) nostris ordinanda sunt , ut infra .

III. Stetitque in Capuam mensibus VIIII.

Ista sic interpretor : Stetitque in Capuam mense Novembri , *hoc est usque ad mensem Novembrem ; Ignotus enim Cassinensis praedicto num.* 7. *tradit Ludovicum ingressum urbem Beneventum mense Decembri , & plane eodem, quo advenerat anno* 866. *cui Lupus Protosp. in Chron. adsentitur* . (b) *Landulfi igitur Dynastia cessavit a Septembri modo dicti anni* 866. *quam , ut Chronologus hic noster, est opinatus , non ante ille recepit , quam Imperator ultimum Capuae abscessit , anno scilicet* 874. *de quo infra dicam hoc eod. num. par.* 16. *Intermedio autem tempore Ludovicus , ut Erchempertus habet num.* 32. Capuam omni fere mense diversis Judicibus dedit in praedam .

IV. Et abiit Barium .

Anno sequenti ab adventu . (c) *Erchemp. num.* 33. *hoc est anno* 867. *Concordat Sigebertus . Quo utique anno contra Saracenos primum dimicans victus est . Erchemp. num. eod. & Ostiens. Lib.* 1. *cap.* 35. *idque plenius scripsit Aimoinus Lib.* 5. *cap.* 22. *sed certe nonnihil perturbate his verbis* : Revertente Hludovico ab insidione Saracenorum de partibus Beneventanis , iidem Saraceni de Baira egredientes , & hostem Hludovici post tergum sequentes , plusquam duo millia Caballorum ipsius hostis praedati sunt , & cum eisdem Caballis duos ex ipsis ordinantes cuneos , ad Ecclesiam S. Michaëlis in M. Gargano perrexerunt depraedantes multa , & Clericos ; sed & multos, qui ad orationem illuc convenerant , depraedantes , cum multa praeda ad sua redierunt ; quod valde Imperatorem , atque Apostolicum , sed & Romanos turbavit . *Hactenus*

(a) *Nostrates res nostras peritius tradidere* .

(b) *Anno DCCCLXVII. Martio mense Ludovicus Beneventi morabatur , ut ex Diplom. apud Murator. in Chron. Farf. tom.* 11. *part.* 2. *pag.* 400. *Collect. Ital. Pratill.*

(c) *Vide infra in Dissert. ubi fusissime de Imp. Ludovici adventu , & discessu . Pratill.*

ctenus Aimoinus. Verum Ludovicus postmodum Materam munitissimam Saracenorum urbem incendit. Ignot. Cassin. num. 7. *Oriam ivit. Erchemp. num.* 33. *& Lupus Protosp. hoc anno* 867. *Beneventumque rediit mense Augusti. Ignot. Cassin. num. praedicto: quo utique anno Barim obsidione cinxit: sicut constabit ex modo dicendis. Interim vero non praetermittam Reginonem, & ejus perpetuos adseclas* (a) *Othonem, & Gotfridum a Pithoeanis Francorum Annalibus dissentire; ille enim tradit anno* 867. *Ludovicum ad exterminandos CisTyberinos Saracenos advocasse fratrem Lotharium, ejusque adminiculo* plurima bella gesta fuisse, non solum fortiter, sed feliciter; *sed gravi postmodum peste ejus exercitu laborante, in Franciam illum rediisse, indeque Romam iterum adventasse anno* 869. *acturum cum novo Summo Pontifice Hadriano II. propriisque rebus consulturum. In Annalibus autem memoratis unicus adventus in Italiam describitur Lotharii, isque figitur ad annum* 868. *qui primus adnumerabatur Pontificatus Hadriani; ibidemque adseritur, quod eodem anno in Beneventum ad fratrem Ludovicum perrexit, ut* illum fautorem postularet apud Hadrianum, *cum jam Nicolaum Hadriani decessorem reperisset defunctum, sed nil a Pontifice consecutus, in Julio anni* 869. *Placentiae clausit diem. Quas discrepantias alter conciliet, mihi enim sat est Lotharii adventum in has regiones indicasse, ac Ludovicum in Beneventana urbe per descriptos annos adstitisse: quod positae a me consonat Chronologiae.*

V. Super quam Civitatem sedit annis IV.

Concordat Ostiensis Lib. 1. *cap.* 35. *Hincque corruptum agnoscere licet Chronicon* (b) *Lupi Protospatæ, quo loco habetur, Barim a Ludovico receptam* anno 868. tertia die intrante mensis Februarii. *Etsi de mense non admodum repugno. Imperator igitur, qui obsidionem firmaverat antequam Beneventum regressus fuisset mense Augusto anni* 867.

(a) *Exteri scriptores nec de rebus quidem suis concordes.*

(b) *Lupi Protospatae locus corruptus.*

867. *urbem obtinuit anno* 871. *certoque ante Augustum*; *ut dicam infra. Interea vero, Bari non dum recepta, insurrexisse in Ludovicum duos ejus Comites, qui, postmodum Adelgiso Principe intercedente, ad quem confugerant, in gratiam recepti fuere, ut credit* (a) *Ostiensis Lib. I. cap.* 35. *Sed memoria ille excidit; id namque contigit Imperatore commorante apud Verulas, sicut suo patebit loco.*

VI. Beneventum reversus, captus est a Beneventanis mense Augusto.

Captus est eodem anno, quo Barim receperat. Lupus ad an. 868. Postquam per tres fere annos Beneventanis praefuisset. (b) *Anonym. Salern. in Hist. Langob. non edita, qui utique fallitur, pene idem adfirmat; nam Beneventum Imperator ingressus est exeunte anno* 866. *continuisque quatuor annis Barim obsedit, post quos est captus. Id igitur contigit an.* 871. *faventque mihi Annales Francorum editi a Pithaeo, quibus in praescripto anno habetur*, falsum tunc exivisse rumorem Hludovicum Italiae Imperatorem ab Adelgiso Duce Beneventano insidiose peremptum fuisse. *At annum, quem dico, immo & mensem Augustum nostro Chronologo adsertum, certe voluit subobscurus Auctor modo editi Chronici Principum Langobardorum, & Abb. Cassinensium; cum ad finem adnotatis Ludovici annis, quibus ille mansit in regione Beneventana, ad annum quintum signavit menses duos; scilicet, quod completis ab* (c) *ejus adventu annis V. & mens. II. fuerit ille captus, quem advenisse anno* 866. *mense Junio satis constat. Ejus autem captivitatis tempus incuriose non discrevit Luitprandus in vita Joannis Papae VIII. ab anno absoluti sacramenti, quo illum obstrinxerat, priusquam dimitteret, Adelgisus: utramque adnotans sub modo dicto Pontifice, qui exeunte anno*

(a) *Ostiensis memoria lapsus.*

(b) *Anonymus Salern. fallitur.*

(c) *Haec annorum designatio non ab ejus Beneventum ingressu desumenda, sed potius ab ejus adventu in urbem, unde postea anno DCCCLXVI. in Campaniam discessit. Annus igitur V. fuit DCCCLXX. secus DCCCLXXI.* Prat.

anno 872. *successit Hadriano II. Pessimeque* (a) *Cedrenus num.* 226. *aniles quoque alias admiscens fabellas a Constantino Porphyrogenneta Lib. de Admin. Imper. cap.* 29. *pariter relatas, tradit, Ludovicum, recepta Bari, Capuam abduxisse captivum Soldanum Saracenorum, totoque biennio ibidem secum habuisse, quo peracto, Imperatorem fuisse captum.*

VIII. Sed dimissus ab eis districtus sacramentis.

Quibus vero sacramentis, nullus (b) *e nostratibus dixit, quae data utique adsentitur Ostiensis loco saepe relato: Produxit tamen illa Regino Lib. II.* Nunquam *scilicet* Imperatorem se diebus vitae suae Beneventi fines intraturum, neque ex calumnia, quam tunc patiebatur, vindictam aliquam exacturum; *Idque adfirmant exteri quoque omnes; additque Luitprandus prolata illa fuisse a Ludovico* multis adjunctis execrationibus. *At quanto ille fuerit tempore apud Beneventanos captivus, nullus protulit. Erchempertus vero num.* 34. *aliquid submurmuravit, cum scripsit, quod* illius contemptum Divina defensio, nec in XL. distulit dies; *cujus sententiam interpretatus videtur Ostiensis, dicens:* Sed non in longum Deus passus est innocentem hominem frustra affligi, moxque intra quadraginta dies innumerabili Saracenorum exercitu ab Africa adventante, Ludovicus e custodia dimissus est. *At ab utroque discedit* (c) *Anonymus Salern. in ea, quam laudavi, scripta Historia, adventum Saracenorum super Salernum adfirmans contigisse aliquanto post, quam Ludovicus a Beneventanis dimissus fuisset; cui nescio an credam potius, quam Erchemperto, adeo ille incautus comperitur saepesaepius exstitisse* (d). *Salernum igitur Saraceni ad-*

 vene-

(a) *Cedreni, & Constantini Porphyr. censura.*

(b) Ni mens me fallit, unus e nostris dixit Anonymus Salernitanus, qui modo non est ad manus.

(c) *Anonymus Salern. passim hallucinatur.*

(d) *Ut Langobardorum crimen captivitatis Ludovicianae exaggerarent Franci, aliique Imperatoris asseclae, Saracenorum adventum Salernum citius, quam par est, accidisse ferunt: quod profecto non eodem anno, neque post breve temporis spatium contingere poterat. Hâc igitur de causa variatim Scriptores locuti sunt.* Prat.

venerunt, qui Imperatoris injuriam, Dei judicio, ulti sunt, quadraginta non dum exactis diebus ab ejus captivitate, proindeque mense Septembri ejusdem anni 871. *Quo anno Ludovicum dimissum credere oportet ex rerum serie, quae postea subsecutae fuere; mihique adsentitur Hermannus Contractus in Chronico, qui caeterum, vitio, ut praedixi, aliis communi, uno, continentique anno commiscuit gesta, quae discretis temporibus accidere; eodem namque anno tradit, illum a sacramento solutum a Pontifice Joanne VIII. qui Papa renunciatus fuerat anno exeunte* 872. *sicut iterum monui.*

VIII. Deceſſit a Benevento, & intra tres dies, ac noctes abiit Berole.

Exeunte ad summum anno 871. *quo dimissus est, posteraque die ab ejus solutione, ut Regino habet Lib.* 2. *citatissimoque cursu, quod Ostiensis firmat Lib. I. cap.* 35. Berole autem *urbs est in Hernicis; Priscis Latinis* Verulæ: *hodie* Veroli.

IX. In qua deguit menses XI.

Scilicet ad exitum usque anni 872. *Quo intermedio tempore non semper Verulis mansisse esset credere ex Aimoino, qui Lib. V. cap.* 28. *habet eum coronatum Romae a Pont. Hadriano II. in Pentecoste anni quidem ad summum* 872. (a) *quo exeunte, Hadrianum obiisse traditur. At Ludovici coronationem Recentiores figunt ad annum* 871. *quo jam vidisti, illum (Bari tunc recepta) commoratum fuisse Beneventi, quousque captivus est factus, & dimissus. Quocirca velint oportet, eodem anno ceptae Baris Romam petiisse, ibidemque coronatum, iterum Beneventum regressum esse, ubi in vinculis positus fuerit; idque subindicari videatur ab Aimonio, qui tradit, illum, coronationis solemnitate peracta*, exercitu collecto, iterum in partes Beneventanas perrexiſſe. *Quibus equidem non obsto, namque (b) Aimoinus annum coronationis non prodit; sed*

(a) *Vid. Chron. Farfens. loc. cit. pag.* 404. (b) *Aimoino lux.*

sed actam illam dicit post missos ab Hadriano Legatos Constantinopolim ad Synodum ibidem celebratam anno 869. A cujus dicto discrepantem non audio Anonymum Salernitanum, qui Ludovicum coronatum dicit Imperatorem eodem, quo ad hanc CisTyberinam Italiam advenerat anno; Ille vero Verulis degens, pergit noster:

X. Postulatus a Landulfo Episcopo.

Concordat Erchempertus num. 35. jam enim Landulfum in familiaritatem allexerat Ludovicus, tertiumque in Regno suo constituerat, ut idem habet Erchemp. num. 36. Atqui cur illi Capuam tunc non restituit? Certe id negat noster, sed an jure, constabit infra. (a) Anon. vero Salern. tradit, Landulfum adcessisse ad Ludovicum Papiae commorantem, sed more suo, hoc est inepte. Acta enim S. Athanasii Episc. Neap. lect. 8. tum nostri Chronologi dictum, tum annum a me consignatum firmant; cum habeant eosdem (b) Landulfum, & Athanasium junctim ad Imp. in Sabinis morantem, & ad villam Veruli venisse III. Kal. Julii Indict. V. *hoc est anni 872. Ex quo ineditum Chron. Episcopp. Neap. mendi argue, tradens Athanasium (praetermisso nomine Landulfi) adcessisse ad Ludovicum ex Beneventi carcere Ravennam recedentem, ab eoque obtinuisse militares copias in Saracenos. Acta tamen illa eo loci nec sine mendo. Tu vide.*

XI. Iterum venit Capuam.

Sacramentis solutus a Joanne VIII. & idcirco, ut citius, ineunte anno 873. nam exeunte anno 872. in Papam electus fuerat. De absolutione autem Ludovici, & conventu super hoc Romae habito loquitur Regino Lib. II. Otho Frising. Lib. VI. cap. 4. Gothofridus Viterbiensis par. 17. & Hermannus Contractus in Chronico. Etsi (c) Regino id actum dicit anno 872. anno scilicet citius, sicut Baronio pariter est adnota-

(a) *Novus Anonymi Salern. error.*

(b) Alia Acta S. Athanasii inedita dant ei comites *Landulfum Episc. Capuae, Legatum Salerni* (sic interpungendum) & *Apocrysarios Sedis Apostolicae.*

(c) *Reginonis censura.*

notatum. Imperator vero antequam Capuam advenisset, per quosdam Comites suos, quos Beneventum miserat, Saracenos pertrivit, ut habet Anonymus Salernitanus, qui Comites dictos, ait, alterum Ardingum (an illum qui in Annalibus Francorum alias relatis, & apud Baronium ad annum 876. num. 16. legitur subscripsisse coronationi Imperatoris Caroli Calvi?) alterum Remedium: quos socios habuisse addit Comites alios duos, Lambertos adpellatos, qui in Ludovicum conspiraverant, Beneventumque secesserant; Certeque Erchempertus num. 35. ei ex parte favet, Lambertos enim Comites iram Ludovici declinasse, & ad Adelgisum se contulisse adfirmat, additque quod eidem Principi opem illi tulerint in Saracenos, idque contigerit Imperatore jam e Beneventana captivitate abducto; quod (a) Ostiensis, ut supra adnotabam, non rite prodidit: proque Anonymo, & Erchemperto stat Guillelmus Bibl. in Hadriano II. pag. 334. Hos vero duos Comites Ignotus Cassinensis n. 22. non Lambertos, sed alterum Lampert (*quod idem sonat, ac* Lambert, *& Latine* Lambertus) *alterum* Ildepert *adpellat, idemque habet, illos Ludovicum persecutum fuisse* usque Marsim, *hoc est, ut Ostiensis interpretatur*, Marsiam; *eorundemque unum Beneventi constitisse, alterum apud Saracenum Seodanum in circumjacentibus Barii locis insidentem, aliquantisper latitasse; quibus tandem Adelgisus Imperatoris gratiam conciliavit, de quo in sequentibus. At Ludovicus per alios suos Comites, quorum alter ejus nepos Gunthar, alter Suavius dicitur Anonymo Salernitano, prope Capuam multa millia Saracenorum intercmit, quod adnotavit Ostiensis Lib. I. cap. 35. ad finem, idemque voluit Erchempertus num. 35.* hoc solummodo memorabile bonum *operatum dicens Landulfum Capuae Comitem, & Episcopum* a die ortus sui, *qui ab Imperatore exercitum petierat. Quibus peractis, Ludovicus tandem Capuam advenit, nepotemque in bello peremptum reperit,*

(a) *Concordes nostrates, uno excepto Ostiense.*

rit, nam constiterat ille in Patenara (vulgo hodie: Cajanello *prope Teanum) ut idem Salernitanus Anonymus auctor est.*

XII. In qua uno anno commoratus.

Adsentitur Ostiensis Lib. I. cap. 37. *Quo pariter tempore voluit Ludovicus Beneventum adquirere, ut Erchempertus habet num.* 36. *sed non valuit. Eademque tradit Aimoinus Lib. V. cap.* 30. *dicens, quod ille* in Capua residens (mortuo jam Lamberto Calvo, & appulso Patritio Imperatoris Graecorum cum exercitu in civitatem, quae Hydruntum dicitur, in auxilium Beneventanorum, qui censum, quem Imperatoribus Franciae eatenus dabant, illi persoluturos promittebant) quoniam aliter Adelgisum obtinere non poterat, mandavit Apostolico Joanni compatri Adelgisi, ut ad eum apud Capuam veniret; & sibi Adelgisum reconciliaret, volens ostentare, quod tanquam intercedente B. Petri Vicario ipsum Adelgisum reciperet; de quo juraverat (*in conventu Romae, ut puto, quando ab altero sacramento solutus fuerat*) quod nunquam de illis partibus rediturus esset, antequam illum caperet; cum re vera virtute sua illum obtinere non posset. *Hactenus Aimoinus, qui nullibi annum signate prodit; sed ista hoc anno* 873. *acta fuisse video placere magnis viris Sigonio, & Baronio, aliisque. Concordatus tamen tunc est Ludovicus cum Adelgiso, cui, & Comitibus, qui ad eum confugerant, veniam dedit; quibus peractis, Franciam tandem rediit, ut Ignotus Cassinensis tradit num.* 22. *ad finem. Verum (a) alii aliter de irrito conatu Ludovici scriptum reliquere, quippe qui dicunt, illum,* ne a suis perjurus diceretur (*verba sunt Reginonis Lib.II.*) nequaquam contra Tyrannum (*sic adpellat Adelgisum.*) processisse, sed Reginam cum exercitu direxisse. *Quod pariter habent Otho, & Gotfridus locis supra indicatis. Ipseque Regino tradit, quod Princeps in Insulam Corsicam secessit, ubi ad*

(a) *Nostrates ab exteris scriptoribus discrepant.*

ad tempus latuit ; cui ſubſcribit Otho , & Sigebertus ; itemque Gotfridus ; ſed iſte in Sardiniam dicit illum commigraſſe .

XIII. Reverſus eſt in Franciam.

Igitur Capua diſceſſit Ludovicus anno 874. *idque placere video Oſtienſi Lib. I. cap.* 37. *Ille enim habet , quod* Imperator cum per annum fere Capuae remoratus fuiſſet, ſublato corpore B. Germani ejuſdem civitatis Epiſcopi, demum Franciam eſt reverſus: moratus per diverſa loca in partibus iſtis per annos circiter ſex. *At eodem Leone adfirmante, Ludovicus advenerat in Junio anni* 866. *integroque anno* 872. *tum Verulis, ut dictum eſt, tum Romae manſit. Complentur igitur anni ſex initio anni* 874. (a) *menſibus aliquot ſuperadditis, quos ille indicavit ea dicendi uſus forma*: per annos circiter ſex: *Pariterque indicavit Auctor (b) Chronici Principum Langobardorum , & Abb. Caſſinenſium , notans ſeptem annis , incompletis ſcilicet, Ludovicum apud nos manſiſſe; cujus Chronologi de reliquo mentem eo loci haud capies, niſi interpreteris poſtremos duos annos ab eo immediate ſubpoſitos anno quinto Ludovici, ex parte eſſe adnumerandos intercalato prius anno uno, quo Verulis ille manſit; coactam enim omnium annorum ſummam, quibus Imperator CisTyberina in Italia moratus fuerat, rotunde, ac more ſuo, non autem explicate Auctor ibi tradidit. Capuae vero Ludovicus conjugem, natamque ſuam reliquit, ut Erchempertus auctor eſt num.* 36. *ſed non hoc conſilio, ut in Principem Adelgiſum uxor irrueret, cui concordatus fuerat, ut ex Ignoto Caſſinenſe eſt manifeſtum: ſed alio, quod ſubodoro (c) in Aimoino Lib. V. cap.* 28. *ſi ejus ſententiam rite capio; quod ſcilicet ſeductus Imperator fuerat a ſuis Proceribus, qui Imperatricem* propter ſuam inſolentiam habebant exoſam; *illumque eo adègere, ut nuntio illam monuerit*; ne poſt ſe

(a) *Verum ab an. DCCCLXVI. ad DCCCLXXIV. anni octo intercedunt ſaltem nondum exacti; ſecus ſex.* Prat.

(b) *Lux Chronico Principum Langobard. & Abbatum Caſſin. modo edito.*

(c) *Lux Aimoino.*

ſe pergeret, ſed in Italiam reverſurum expectare; At illa non obediens illius mandatum, poſt eum ire maturavit. *Ludovicum vero tunc in Franciam reverſum, productus adfirmat Oſtienſis, Ignotuſque Caſſinenſis relato num.* 22.

XIV. In qua eodem anno defunctus eſt.

Pithoeus ad Annales Francorum a ſe editos quaerebat de loco, quo Ludovicus obiiſſet; textus enim Annalium deficiebat. En igitur locus eſt Francia. Falſus igitur (*a*) *Sigebertus, qui in Italia deceſſiſſe illum dixit, maleque accepiſſe videtur verba Mariani Scoti ſic habentis*: Ludovicus Imperator Caeſar Italiae obiit: *iis namque tum Imperatoris ditio, tum mors declaratur, nil adſerto de loco obitus, ſicuti praedictorum Annalium utroque antiquior auctor indicat, immo proclamat dicens*: Interea Hludovicus Italiae Imperator . . . . . cujus corpus translatum, Mediolani in Baſilica S. Ambroſii ſepultum eſt. *At quo anno diem obierit ille, variant auctores. Regino Lib. II. & ejus perpetui aſſeclae Marianus Scotus Lib. III. & Otho Friſing. Lib. VI. cap.* 6. *obitum figunt ad an.* 874. *quod placuiſſe video noſtro Chronologo; uno enim, eodemque anno diſceſſum ejus, & mortem dicit contigiſſe. Annales vero Francorum modo dicti, recentioreſque omnes ad annum notant* 875. *Sigebertus ad annum* 876. *Qui autem mediam veriorem credidere ſententiam, hanc pariter hujus* (*b*) *Chronologi mentem fuiſſe credent, Ludovicum nempe vita functum non eodem, quo Capua abſceſſit anno, ſed quo in Galliam pervenit; iiſque plane non invitus adſenſerim, licet priorem ſententiam ad Erchemperti oram num.* 36. *ſim ſecutus, quod Regino ejus auctor eadem fere vixit, ſcripſitque aetate, qua Joannes Abbas Caſſinenſis, cui hoc tribuo Chronicon; viſum enim eſt mihi talem tunc viguiſſe apud auctores opinionem.*

XV. Landulfus autem Comes, & Praeſul ante adventum Imperatoris. *Quo-*

(a) *Sigebertus hallucinatur.*
(b) *Mens noſtri Chronologi haud aperta.*

Quousque Capuam obtinuerat annis III. & mensibus IX. scilicet ad mensem usque Septembrem anni 866.

XVI. Et post decessum ejus tenuit Capuam annis XII.

Integrum Dynastiae Landulfi tempus, qui interruptis vicibus bis Capuae praefuit, annos non excessit duodecim, eique dimisit illum Imperator cum ultimum Capua discessit. Hoc vult noster, tum hoc loco, tum in Auctario, quod ad oram Historiolae Ignoti Cassin. adposuit ad num. scilicet 32. *At decesserat Ludovicus (sive de obitu, sive de discessu id accipias) anno* 874. *Igitur Praesul, & Comes Landulfus, qui paulo ante IV. Idus Martii vita est functus, sicut ex Erchemperto constat num.* 40. *ad annum advixit* 882. *certeque ea fuit nostri Chronologi mens; ab hoc enim anno tempora subsequentium Comitum ille subduxit, qui ad Atenulfum cum pervenisset, decem ei annos in Comitatu dedit, ut alibi dixi; namque sat illi constabat, Atenulfum Principatum adripuisse in anno nongentesimo, & ab falso credita Epocha receptae Dynastiae, & mortis Landulfi, decem solummodo eidem Atenulfo annos remansisse, adtributis reliquis, ut oportebat, tribus aliis interpositis Comitibus. Sed (a) lapsus ille est, tum de receptae Dynastiae Landulfi anno; tum vero de aliis omnibus juxta eandem Epocham subductis ratiociniis: Landulfus enim Episcopus in Aprili anni* 879. *inter vivos esse desierat, ut constat ex Epist.* 168. *Joannis Papae VIII. nec non Atenulfus sub Comitis nomine integris annis tredecim Capuae praefuit, quod nullo potest modo denegari; ejus enim Comitatum invasit Sabbato post Epiphaniam VII. Idus Januarii, hoc est anni* 887. *ut testis est omni exceptione major Erchempertus num.* 64. *quod nec ipse negabit Chronologus hic idem noster, tum in Auctario ad num.* 32. *Ignoti Cassinensis, tradens id contigisse in Januario Indictionis quintae, hoc est praedicti anni* 887. *tum in hoc Chronico num.* 9. *quo loco habet in secundo anno Comitatus ejusdem*

(a) *Chronologi nostri lapsus.*

dem Atenulfi IndiЄtionem percurriſſe ſextam, quando ad S. Carſium interfecti ſunt Neapolites a Capuanis, *eaque IndiЄtio contigit anno* 888. *His igitur firmatis, ſingulisque tribus Comitibus, ſive Gaſtaldis a Landulfo ad Atenulfum interjeЄtis ſuae Dynaſtiae annis adtributis, idque juxta ſubduЄtionem noſtri utique auЄtoris, jam illud, quod mirabar, ſatis conſtabit, Epiſcopum ſcilicet Landulfum Comitis munus reciperaſſe jam olim, prius quam Ludovicus ultimum ad haec loca rediiſſet, integroque anno Capuae manſiſſet, immo ab anno* 870. *exeunte; a quo tempore ad ejus obitum, qui contigit initio menſis Martii* 879. *adnumeratis una annis tribus, & menſibus novem, quibus ante adventum Imperatoris Capuam obtinuerunt, duodecim integris praefuit annis, quod adſeruit noſter, idque in tabella ſic explico.*

862	1	*Annus incipit a Decembri. Finitur anno*			
863	2				
864	3	*Annus incipit a Decembri. Finitur anno*			
865		*Menſe Decembri non exaЄto.*			

Menſes novem, poſt quos advenit Ludovicus, & Landulfus ceſſavit, decurrente interim anno quarto ejus Dynaſtiae ſunt: Januar. Februar. Mart. April. Majus, Jun. Jul. Aug. & Septemb. anni

866 4 *Annus decurrens. Exeunte anno* 870. *Capuam recepit, ut diЄtum eſt, & reliqui tres menſes, quibus quartus completur annus, ſunt: Jan. Febr. & Mart. non exaЄtus anni*

871	5	*Annus incipit a Martio. Finitur anno*			
872	6	873	7	874	8
875	9	876	10	877	11
878	12	*Annus incipit a Martio. Finitur anno*			
879		*Menſe Martio non exaЄto.*			

VI.

PANDONULFUS nepos ejus factus eſt Comes Capuae, qui completis in Comitatu annis III. & menſibus VIII. expulſus eſt.

879 1 *Annus incipit a Martio. Finitur anno*
880 2
881 3 *Annus incipit a Martio. Finitur anno*
882 *Mense Martio non exacto.*
Menses octo sunt: April. Majus, Jun. Jul. Aug. Septemb. Octob. & Nov. non exactus ejusdem anni.

VII.

LANDO pater Landulfi Episcopi fuit Comes Capuae ann. II. mens. X.

882 1 *Annus incipit a Novemb. Finitur anno*
883 2 *Annus incipit a Novemb. Finitur anno*
884 *Mense Novembri non exacto.*
Menses decem sunt: Decemb. ejusdem anni, Januar. Febr. Mart. April. Majus, Jun. Jul. August. & Sept. non exactus anni seq.
885.

Concordat de tempore initae Dynastiae Landonis Codex antiquus hujus Chronici, qui est apud Abbatem Constantinum Cajetanum; habet enim Landonem Comitatum suscepisse (a) *Kal. Novembris Ind. I. hoc est anni* 882. (b) *At hic Lando, qui pater dicitur Episcopi Landulfi, ejus scilicet, qui schismate fuerat ejectus, & a Joanne Papa VIII. in Berola fuerat constitutus, eidem nostro Chronologo in Auctario ad Ignot. Cassin. num.* 32. *adpellatur frater, sicuti hoc ipso in Chronico hoc pariter loco exaratum olim habebatur, ut alibi monui, & recentior aliquis, priori voce abrasa, hanc intulit, quam repraesentavi, aeque est plane retinenda; firmat enim illam idem Joannes VIII. qui Epistolam signatam num.* 289. *scripsit* Leoni Episcopo Teanensi, Landulfo Episcopo, & Landoni Gastaldeo patri ejus. *Certeque hic est ille Lando, qui, ut Erchempertus tradit num.* 62. ab Atenulfo, & ejus fratribus Gastaldus constitutus fuerat in his, quae ad eos pertinebant. *Idem-*

(a) *Chronologus noster bene olim recensitus.*

(b) *Quod etiam exhibet Cassinensis, sed ad oram aliena manu, & sane antiqua adnotatum.*

Idemque segnis *ille, de quo idem Erchempertus num.* 40. *germanusque exstitit Atenulfi, a quo nil sibi praecavens* (*eodem auctore Erchemperto num.* 62. & 63.) Teanum abiit curandus a languore, quo detinebatur.

IIX.

LANDENULFUS frater ejus vicem illius tenens anno I. mens. IV.

885 I *Annus incipit a Septemb. Finitur*
886 *Mense Septembri non exacto.*

Menses quatuor sunt: Octob. Novemb. Decemb. ejusdem anni, & Januar. non exactus anni sequentis 887.

Concordat, ut praedixi, idem Chronologus in Auctario ad Ignotum Cassin. num. 32. *& Erchempertus num.* 64. *qui pervasum ab Atenulfo Comitatum tradunt* Indictione quinta, Sabbato post Epiphaniam, hoc est VII. Idus Januarii. *Quae utique dies Sabbati in septimum Idus praedicti mensis incidit anno* 887. *quo jam dicta percurrebat Indictio. At hujus Landenulfi nulla est mentio Dynastiae in toto Erchemperto, eo quod, ut reor, non ille Comes, nec Gastaldus fuerit Capuae; sed, ut noster habet*, vicem fratris (*a*) *Landonis gesserit intermedio illo tempore ejus aegritudinis, Teanensisque secessus. Nec plane alio, quam vicario nomine Landenulfum praefuisse credam; siquidem ex Erchemperti adtestatione num.* 62. 63. 64. *&* 68. *novi, solicitudinem de pervaso ab Atenulfo Comitatu maxime Landonem segnem spectavisse, tunc utique Comitem, ejusdem Atenulfi germanum fratrem; quos una simul in nocturno illo discidio ab eodem Atenulfo excitato crediderunt contra se adstitisse eorundem patrueles, filii scilicet illius Landonis, sub quo nova Capua est condita, quibuscum concorditer egerant ab usque tempore ejecti Pandonulfi. Si qua vero vicariae Landonulfi potestatis est in Erchemperto memoratio, non alia utique erit, nisi quae illius habetur mentio ad extremum num.* 63. *quo loco traditur*

(a) *Chronologo nostro, & Erchemperto lux.*

ditur ob ejus discessum ab urbe Atenulfum opportunam nactum esse occasionem Capuae invadendae. Quo loci prior editio Landulfum, *non* Landenulfum *exhibet, contra fidem utriusque Papyracei Codicis, quos vidi, atque sequi est visum. Ancipiti autem sententia virum duplici nomine demonstravi in Erchemperti Face, & in Stemmate Comitum Capuae num. 15. quoniam ille aptus non erat locus ista fusius admonendi.*

IX.

I. ATENULFUS Comes, quam annis XIII. MIRIFICE regens.

887	1	*Annus incipit a Januario. Finitur*			
888	2	892	6	896	10
889	3	893	7	897	11
890	4	894	8	898	12
891	5	895	9	899	13

Anno nongentesimo mense Januario;

Finitur annus 13. Comitatus Atenulfi, quo factus est Princ.

II. Postea factus est Princeps Beneventi.

Membranae omnes, quas pluribus in Archivis inspexi, in designatione annorum (a) Principatus Atenulfi indicant, illum Principatum adeptum jam dicto anno, & mense, non post.

III. Complensque in Principatu annis X. & mensibus VI.

900	1	*Incipit a Januario. Finitur*			
901	2	904	5	907	8
902	3	905	6	908	9
903	4	906	7	909	10

Incipit a Januario. Finitur anno

910 *Mense Januario*

Menses sex sunt: Febr. Mart. April. Majus, Jun. & Jul. ejusdem anni.

IV. Vita privatus reliquit eum filiis suis Domino Landulfo, & Domino Atenulfo Christianissimis Principibus.

Con-

(a) *Epocha Principatus Atenulfi Magni Principis firma.*

Concordant membranae, in quibus adseritur Landulfus filius Princeps una cum patre Atenulfo ab anno 901. *ideoque annis Principatus inaequalibus, & post patrem una cum fratre Atenulfo juniore ab anno* 910. *post mensem Septembrem, & ante Decembrem: regresso scilicet Landulfo e Constantinopoli post mortem patris, & communicato tunc Principatu (a) fratri suo, sicut Ostiensis tradit Lib.I. cap.* 51. *Cujus certe consilio partus a patre Principatus, eo defuncto, fratreque illo temporis momento absente, servatus est; ni prior ille Atenulfus, qui Magnus Princeps dicitur in scripto Chronico antiqui, & nobilis Monasterii Sanctissimae Trinitatis Cavensis, summa providentia sibi, posterisque praecaverat ab omni suae novae Dinastiae periclitatione. Quod esto fuerit, frater tamen fratri non eam praeripuit, sed servavit, quem in Archivi Cassinensis chartula tunc, cum aderam, Sacculo inclusa* 165. *adpellatum reperi per antecedentes annos Comitem Teani; quae plane urbs prima super caeteras omnes Comitatui, atque Principatui (b) Campano subjectas, semper fuit habita; Campani namque Comitatus Dynastae, sicut ex Erchemperto pluribus in locis, ex Ignoto Cassinense num.* 23. *&* 26. *& ex Capitulari Principis Sicardi num.* 13. *constat, obtinuere quidquid a Casertana, ac Suessulana urbe in longum protendebatur ad usque Aquinensem, & quandoque Soranam; inque latitudinem a Calatia ad maris Tyrrheni litus, adque ostia Literni, Vulturni, & Liris, ultra, citraque.* Quas, ut supra, urbes hujus Atenulfi Principis filii, eorumque nepos obtinuere, ut alibi in Stemmate Atenulfi patebit. *Prat.*

SE-

(a) *Germani fratres Campani Principes summa caritate concordes.*

(b) *Priscorum Campanorum Comitum ditio.*

SERIES
COMITUM CAPUAE

Cum Auctario Anonymi, ut videtur, Langobardici Juris Conſ. & civis Campani uſque ad ſua, & ad Principis Ademarii tempora: hoc eſt ad an. Chriſti MI.

Hanc ſeriem Com. Cap. exſcripſerat Peregrinius e Tabulario Cavenſis Monaſterii, ut infra in Capitularibus *dicendum erit*. Pratill.



Andolfus ſenior tenuit Capua vetere anni XXV. menſ. IIII. & fecit civitatem novam in monte Trifiſco, quam dominavit anno I. & menſ. VIII. Quo defuncto ſucceſſit ei Lando filio ejus. Qui nono menſe antequam moreretur ad Pontem Teodemundi multos virili certamine Neapolites interemit, cepitque nongentos. Et dominavit eamdem civitatem ann. XIII. menſ. IX. Quem cum cremata eſſet ab igne, venit cum fratribus ſuis; id eſt Landone, Pandone, Landolfo Epiſcopo, & Landenolfo ad Pontem Caſulini, & condiderunt ibi civitatem novam, quae nunc eſt Capua. In qua dicto Lando vixit anni IIII. menſ. VIIII. Cui ſucceſſit Lando filio ejus, & tenuit Capua menſ. VI. & projectus eſt de eadem civitate a Pandone thio ſuo. Qui ipſe Pando tenuit Comitatum Capuane civitatis anno I. & menſ. IIII. Cui ſucceſſit in regimine eidem civitatis Landolfus Epus frater ejus, quam dominavit ann. III. menſ. VIIII. Quibus expletis, venit Ludovicus Imp. ſtetitque in Capua menſ. VIIII. & habiit Barim; ſuper quem ſedit ann. IIII. & cepit eam, ſimulque Seodam Regem Saracenorum cum aliis plurimis. Qui Beneventum reverſus, captus

captus eſt a Beneventanis menſ. Aug. ſed dimiſſus ab eis, qui diſtrictis ſacramentis receſſit, a Beneventu, & infra tres dies, ac noctes habiit Berole; in qua deguit menſ. XI. Inter quos poſtulatus a *(a)* Lando Epiſcopo, iterum venit, & per quoſdam Comites ſuos, antequam ille Capuam adveniret, multis interfecti ſunt Sarracenis: ita ut *(b)* decem millia pauci remanerent; qui a magno exercitus Sarracenorum ſuper Salernum reſidente venerant. Sed audientes mortem proximorum *(c)* ſuorum, paululum ſupra eandem civitatem commorantes, reverſi ſunt in terram ſuam. Ludovicus Imp. hoc audiens, quia voleret ire ſuper eos, reverſus eſt Capuam. In qua uno anno commoratus, reverſus eſt Franciam, in qua eodem anno defunctus eſt. Landolfus autem Comes, & Praeſul ante adventum jam fati Imperatoris, & poſt ejus deceſſum, tenuit Capua annis *(d)* tredecim. Quoque cedente, Pandenolfus nepos ejus factus eſt *(e)* Epiſcopus eodem tempore, ſed ſuggerente adverſario Chriſtiane fidei, factus eſt eodem anno diviſio ejuſdem Epiſcopatui a jam dicto Pandenolfo, qui hodii, & invidie accenſus ardore Landenolfum fratrem ſuum laycum inordinate totondens, direxit Romam, eumque Johannem Papa, multa prece depoſcens, Epiſcopum fecit. Qua de re non parva inter parentes utrorumque Epiſcoporum nata eſt diſcordia; ita ut odium fieret plurimo tempore. Denique Johannes Papam tali comperto flagitio advenit Capuam, ut diſcordes ad concordiam revocarent. Diviſionem facta, unum conſtituit in civitatem Capua, ideſt Landenulfum Epiſcopum; alterum *(f)* Landenolfum Epiſcopum in Sancta Maria, cognomento Suricorum; & facta eſt pacem inter eos. Sed paululum perdurantes, reverſus eſt ad ſedem propriam.

 Ite-

(a) Hoc eſt *Landulfo Epiſcopo.*
(b) In Cod. Caſſin. *de duodecim.* Sed Erehempertus num. 35. ſtat pro hac Cavenſi lectione.
(c) al. *rurſum*.
(d) al. XII. Vide ſup.
(e) Locus mutilus, qui integer eſt in Cod. Caſſ. male tamen interpunctus in edito.
(f) al. *Landulfum* omnino bene. Librario impoſuit antecedentis Epiſcopi conſimile nomen.

Iterumque factus est inter eis divisio, quod non multum temporis pax secuta est. Denique jam Pandenolfus completis in Comitatu annis tribus, & mensibus octo, fecit convivium (a) cum his parentibus suis, plurimis sacramentis eos obligans, ut non eum quolibet (b) malum nocerent; sed perjurantes ceperunt eum, & diviserunt inter se Comitatum Capuanum. Landolfus Episcopus adeptus est totum Episcopatum (c) Kal. Novembris Indict. prima. Lando etenim pater ipsius Landolfi Episcopi fuit Comes Capuae ann. II. mens. X. Cui successit (d) Landolfus frater ejus, vicem illius retinentes Capuam ann. I. mens. IV. Quo vivo decedente mense Januario, cepit Capuam Atenolfus Comes, quem ann. XIII. mirifice regens, postea factus est Princeps Beneventi. Completisque in Principatu ann. X. mens. VI. vita privatus reliquid eam filiis suis, Dom. Landolfi, & Dom. Atenolfi Christianissimis Principibus. Ipse Dom. Landolfus filius ejus regnavit an. XLIV. Et Landolfus filius ejus regnavit ann. XXII. Pandolfus Princeps regnavit ann. XXXVIII. quem vidimus (e). Landolfus Princeps filius ejus, quod cum eo, quem postea regnavit ann. XIV. (f) periit inter Agarenis. Landenolfus frater ejus ann. X. mens. VIII. Iste Landenulfus Princeps interfectus est a Capuanis ad Sanctum Marcellum, (g) feria quinta Pasche; cujus corpus nudus reliquerunt in Platea. Monachos de S. Benedicto cenobium rapuerunt corpus ejus, & sepelierunt eum ante Secretarium. Per idem tempus ostendit Dominus Deus mirabilia super eum. Quidam claudus ad sepulchrum ejus veniens, obnixeque Christum deprecans, per intercessione Dom.

(a) al. *cunctis*, quam lectionem firmat Erchemp. num. 50.
(b) al. *modo*.
(c) An. 882. vide sup. n. 6. & 7.
(d) al. *Landenolfus*. Vid. sup. n. 8.
(e) *Coevus itaque hujus Chronici descriptor fuit Pandulfo Principi, ejusque successoribus, ut patet*. Prat.
(f) In an. 982. ut sup. & in Ser. Abb Cassin.
(g) Hoc est XII. *Kal. Maji*, ut in antiq. Emort. ac perinde Fer. 5. Paschae in an. 993.

Dom. Landenolfi Principis, & (*a*) Martyris, qui sine causa occisus est a suis, cujus corpus illic requiescet, ei sanitatem redderet; qui statim super eodem sepulchrum soporatus totam quievit noctem. Mane autem facto, sanus surrexit; Deo gratias referens, ac si de ulla devilitate membrorum nunquam habuisset. Nam per eodem tempore venit (*b*) Ugus Marchio cum suos exercituos, & Transmundo magnificus Comes obsederunt Capuam per aliquantis diebus, & postea recesserunt (*c*) Mesino, missis direxit suis ad Capuam peragendi Placita. Dum omnes fuerunt Placito, & homicidia invicem, statimque ipsi Franci apprehenderunt illis, pariter vinctos perduxerunt eos ante Ugonem Marchius in Mesino, ubi aderat. Inquisiti ibi omnes per ordinem de homicidium, quod fecerant. Cumque inquisitim habuisset illos Ugonem Marchio cum suis Consulibus (*d*) de morte hujus Principi, misit eos (*e*) in Romaniam, & suspendi fecit illos per loca viarum singula. Cumque ipsi Capuani occiderent suum Principem cum gladiis, & fustibus, sicut Judei Dominum, eo quoque die festinos miserunt missos ad Laydolfum fratrem ejus, (*f*) quo Tianus erat Comitem, ut iret ad Capuam, & fecerunt ipsum Principem. Hoc illo audito de morte hujus Principis, cum gaudio surrexit, & pergit ad Capuam, & fecerunt illum Principem, quibus idem Dom. Laydolfus Princeps egit in ipso Principatu ann. VII. (*g*) In (*) hoc autem venit Otto

S 2 ter-

(a) Ex vulgi sermone, nam *Martyrem*, ait D. August. ep. 61. *non facit poena*, *sed causa*. Martyr utique ut Canutus, Stanislaus &c.

(b) Alio itaque ordine haec accidere, quam tradat Ost. lib. 2. cap. 10.

(c) Teano Minianum *per Mesinum* iter esse, ait Richard. de S. Germano ad ann. 1229. unde nunc *Rocca Monfina*.

(d) i. *Consiliariis*.

(e) Vulgo *Romagna*, inter Apenninum, & mare Superum], ad Ravennam ultra, citraqne. Eodem sensu in leg. Langob. Lib. I. tit. 25. l. 74. sive 82.

(f) i. *qui Teani erat Comes*.

(g) In ann. Christi 1000. His concordat Ostiens. Lib. II. cap. 24. At in Reg. Petri Diac. pag. 78. & 97. sunt Diplomata ab Othone data *an. 999. X. Kal. Mart. Capuae Ind. XII. Imp. an. 3. Regn. 15*.

(*) *Non an.* 1000. *tantummodo ut ait Peregr. sed etiam an.* 1001. *Capuam venit Otho Imp. ut infra melius patebit*. Prat.

tertius Imperator Capuam, habivit in Gargano ad Sanctum Michaelem, & revertit Romam. Ideo direxit suum exercitum cum Ademari Marchius Capua, & Neapolim, non pro rebellio. Sed tulerunt ex eis (*a*) stadiis, & receperunt a majoribus Capuae sacramenta fidelia ab eodem Imperatorem, & recesserunt cum ipsis obsides. Post dies vero aliquantos, iterumque Ademarius cum Alemannis, & Francis pergit ad civitatem Neapolim, & Laydolfus Princeps cum eis simul aderant. Ingressi ergo Neapolim, apprehenderunt ipsum Magistrum Militem (*b*) nomine, & duxerunt illum in Capuam. Alio vero die similiter ingeniose, & apprehenderunt ipsum Laydolfum Principem, & Landone de (*c*) Cajatias, insimul cum eos Capuanos nobiles, & separati miserunt illum in exilium, & Maria Principissa uxor Laydolfi similiter misit in exilium. Praedictum Laydolfum deposuit ipse Imperator de honorem suum (*d*) in Romam, & exiliatum transmisit illum; nec non & praedicto Magistro Milite, & Gaideriso, & Lando de Cajatias omnes ipsi separati ad Regnum, vel trans Alpie. Reliquis ipsis nobilis Capuanis exiliatis in singula loca per arta custodia. Tunc hisdem Imperator tradidit Ademari Principatum Capuanum, & undecimo die stante mens. mar. ingressus est Ademari in Capua, & regnavit in ea mens. IV.

PEREGRINII

ADNOTATIO.

DAbis, Lector, quin etiam expetere te existimo, ut hujus Chronici postrema verba prolixiori paululum notula observem, quae sit nunc satis. Praesens itaque Ademarius, sic etiam nomine appellatus Ostiensi Lib.

(a) Scil. *obsidibus*, *vulgo*: Statichi. *Prat.*

(b) Omissum Librario est nomen hujus Ducis in Cavensi exemplari. *Fuit hic Magister Militum*, *seu Dux Neap. Sergius*, *qui Johanni successerat*, *ut supra*. Prat.

(c) Videl *Calatiae Comitem* Prat.

(d) Erat Otho Romae *Kal. Nov. ann.* 1000. & *XV. Kal. Febr. an.* 1001. Ex Diplom. apud Ferrerium *de Episcopis Vercellens.*

Lib. II. cap. 14. sed in antiquis Chartulis tum *Waimarius* (*a*), tum *Adamarius* (*b*), Principatum Capuae suscepit *undecimo die stante men. mar.* hoc est *die vigesima prima mensis Martii*, sequenti anno postquam Otho III. Capuam, & dein Garganum se contulerat, nempe ann. 1001. Hisque concordat antiqua chartula apud Mich. Monac. in Sanct. pag. 639. Verumtamen sunt alia monumenta, quae referunt ejus Principatum ad ann. 999. quibus consentiunt, quae ducunt annos 8. ejus successoris Landulfi de S. Agatha ab eodem anno depositi Laidolfi ad ann. 1007. Alia vero extendunt Ademarium ad jam dictum 1001. ita ut de solo tempore ejus ejectionis ipsa cum hoc nostro convenire videantur. Sed nec de anno obitus praefati Imp. ac perinde de gestorum ejus ordine, tradita ab Antiquis satis constans habetur narratio. Et qui illum defunctum ponunt an. 1002. biennio aliorum supputationem supergressos prodit Abbas Uspergensis his verbis: *An. Dom. Incarn.* 1000. *an. Regni sui* 18. *Otto Imp.* 3. *obiit V. Kal. Febr. eo videlicet anno, qui ab Incarn. Dom. inscribitur millesimus primus.* Itemque Lupus Protosp. *Anno* inquit 1000. *Indict. XIII. Obiit Rex Otho Romae* (de loco concordat Guilielmus apud Blondum in Hist. Rom. Dec. 2. Lib. III. pag. 290. discrepant alii, quos notavi ad Anon. Cassin.) namque id ex reductione quadam referendum esse ad ann. 1001. ut faciunt perplures, hinc satis constat (*c*). Caeterum quos exules *ad Regnum* absolute sic dictum, & *trans Alpes* ab Imperatore missos hic perhibetur, eos *ad Italicum*, quod appellabatur, *Regnum*, & *trans Apenninum* relegatos fuisse intelligimus; nam *Alpes* in Leg. Lang. Lib. I. tit. 25. l. 50. & 56. sive 58. & 64. & alibi passim pro *Apennino*.

(a) *& Weimarius.*

(b) *& Adimarus.*

(c) *Potius ad A. MII. ut ex Chron. Alberici Monachi apud Leibnit. Tom. I. script. Rer. Germ. Othonem* in Italia *defunctum fuisse adprobo, non Romae, quum* ex illa urbe jam discesserit. *Imo Chronographus Saxo apud eundem Leibnit. Tom. II. pag. 213. haec habet*: In ipso introitu hujus anni (*MII. Othonis XIIX.*) Otho III. Imp. Aug. . . . immatura heu! morte defungitur . . . & ut credimus in gremio Patriarchae Abrahae, magnae Resurrectionis tempore. Cujus rei eventus, ne procacitati hostium citius intimaretur, hi qui aderant occultando tegebant, quousque convocatis sociis, qui per castella dispersi vagabautur . . . facto agmine corpus efferentes, improvisi prorumpunt &c. *Quare quum A. MI. indubie Otho Imp. Romae immoraretur, ut rebellem Crescentium suis copiis submitteret; deinde Capuam bis adventaret, scil. cum Garganum pergeret, indeque postea regrederetur, ut Romam rediret, tunc Capuae Principatum Ademario concessum fuisse dicendum est*, Prat.

AD

AD

BREVE CHRONICON

COMITUM CAPUAE

Praefixum Necrologio Monasterii S. Benedicti Cassinensium ejusdem civitatis, a Francisco Maria Pratillo luci donatum, notisque auctum

ADMONITIO.



Uamplurimos quidem, & fortasse cunctos MSS. Codices Langobardicae Historiae, qui variis in urbibus, diversisque Bibliothecarum, sive Tabulariorum pluteis delitescebant V. Cl. Camillus Peregrinius noster observavit, atque exscripsit, ut in ejusdem vita innui. At breve illud Necrologium Monasterii S. Benedicti Cassinensium Capuae, quod sequenti Tomo dabimus, tunc adhuc ignotum, an legerit, ignoramus. Certe de eo Vecchionius in suis monumentis manu exaratis verbum nullum fecit: nec Peregrinius ante editam a se Langobardorum Principum Historiam nullatenus illud animadvertere potuit: ipsum enim in hoc praecipue Capuae Comitum Chronico, aut in serie Abbatum Cassinensium, aut in Stemmate Principum Capuae, aut alibi profecto memorasset. Obscurum proinde nobis, an post ejus Historiae editionem illud perlegerit aliquando, cujus lectione fortasse uti potuisset in altera ejusdem suae Historiae parte nobis adpromissa, quam exaraverat quidem, ut Vecchionius idem testatur, ignique post haec maximo Literariae Reip. detrimento damnatam.

Autographum servabat olim Capuanae Ecclesiae Canonicus Franciscus Antonius Ajossius Michaëlis Monachi

ex

ex ſorore nepos & heres , ex ejuſque inde nepote Stephano Ajoſſio Philoſopho ejus aevi praeclaro mihi exemplum dono traditum eſt anno MDCCXXII. cum in Pago S. Priſci , ubi ipſe morabatur , diverſarer . Manu praedicti Franciſci Antonii titulus libri inſcriptus erat : *Necrologium S. Benedicti Capuae inventum inter veteres quoſdam e membrana , & papyro commentarios , ſeu protocolla Notarii quondam Tomaſii dello Maczone de Capua in anno MDCLIX. ibique authentica ſigno munita aderat Clerici Sycundini de Fiata Apoſtolici Capuae Notarii , & teſtes quatuor cum anni deſignatione MCCCCXCVIII.* Codicis initium eſt: *Incipit Chronicum Comitum Capuanorum , & Principum* . Poſt hanc Comitum , atque Principum Seriem , nec non Catalogum , quamvis non integrum , Praepoſitorum ejuſdem Monaſterii , legitur abſolute ſic : *Januarius menſis primus habet dies XXXI. &c.* Expletis menſibus leguntur in fine ſequentes verſus quatuor :

Haec tibi devotus offert tibi nomine notus
Sacer (a) *Mauringus , tu ſis Benedicte benignus*
Dans tibi Manſo munus quo ſacrat Ecleſia funus
Parce Deus juſtis , vinclis qao cingitur uſtis .

Quibus ex verſibus (niſi mea me fallit opinio !) conjiciendum profecto , quiſnam Scriptor Necrologii fuerit , qua aetate deſcriptum , & cuinam ipſum fuerit dedicatum . Auctor indubie fuit *Mauringus* Caſſinenſis Monachus , Aedituus (ut puto) aut Cancellarius Capuani Monaſterii , cui munus injunctum fuerat , ſuſpicor , ut e coenobii chartis ea ſeligeret , quae ad emortualia , eorumque monumenta ſpectari judicabant , omniumque regeſtum conficeretur . Id porro munus ipſi demandaverat Manſo , qui illius Monaſterii Praepoſituram geſſit ab Ann. circ. DCCCCLXXVII. ad An. uſque DCCCCLXXXVI. quo Aligerno e vivis ſublato Caſſinenſis ipſe Abbas ſuffectus eſt , ut alibi opportunius dicam , ſuoque Mauringus Praepoſito Codicem obtulit . Hinc facillime Necrologii aetas deſu-

(a) i. *Sacerdos* .

desumenda erit, nempe seculo X. exeunte, quo vel Manso adhuc Capuano Coenobio praeerat, vel Cassinensi jam insula decoratus, ut verisimilius videtur. Neque dubitandum existimo, quin idem Mauringus auctor fuerit Chronici ibidem praefixi, sicuti & Catalogi Praepositorum illius Monasterii. At nec etiam ambigendum, tam praedicto Chronico, quam insequenti Catalogo alium aut alios fortasse fuisse Monachos, qui eorum Auctarium subsequenti aetate conficere studuerint: quam usque ad XII. pene seculum protractum videatur; ad ea scilicet tempora, quibus certissime Mauringus, & Manso e vivis excesserant. Neque longe a Landenulfi Capuae Principis Aloarae filii truci occisione sublati vita ii Chronicon suum producere potuerunt. Quum igitur ibi aliorum quoque in Capuano Principatu successorum Principum mentio habeatur (ut suo loco demonstrabitur) apertissime colligitur, non eundem fuisse totius Necrologii, aliarumque huic adnexarum opellarum Auctorem.

De hujus Chronographi stilo verba facere praetermitto, quod seculi X. barbarismum abunde satis redoleat: tametsi cultiorem aliquantisper ostendat quicunque fuerit Scriptor alter, qui insequenti saltem seculo illum auxit, anno nempe saltem MLX. Quo Ricardus Aversae Comes Capuanum Principatum jam pacifice obtinuerat, Landulfo VI. ejecto, Principum Langobardorum postremo. De Mauringi aetate, ac professione superius disseruimus. Quod ad ejus Patriam, conjiciendum omnino autumo, eum Campanum indubie fuisse, quum tam urbis & Comitatus Campani, quam ejus civium praelia, ornamentaque minutim expendat, sicuti & Monasteriorum, aliorumque aedificiorum exstructiones, aliaque ad Campanos pertinentia attente describat. Chronologus alter, qui Mauringianam seriem cumulavit, etiam se S. Benedicti Campanum Monachum, civemque aliquomodo profert, dum ejus urbis ac patriae, gentique suae postremum excidium venenato nimium aculeo pungit.

Quod si animo aliqui haesitaverint, num ad Mona-

ste-

ſterium S. Benedicti Capuae potius, quam ad percelebre Caſſinenſe, Chronicon iſtud pertineat, dubium omne aufert particula illa, quae ibidem legitur menſe Aprili, ſic: *Landenulfus Capiferrei filius . . . qui nequiter poſt annos undecim occiſus eſt, & in hac noſtra S. Benedicti Eccleſia tumulatus*. An ignoramus Landenulfum non longe ab hoc Monaſterio S. Benedicti Capuae occiſum fuiſſe, in eaque Baſilica ſepultum, ut omnes illius aevi Scriptores pro certo adfirmant? Imo cur Caſini Monachus Praepoſitos Capuani Monaſterii ſuo Necrologio praefigendos curaſſet, ſi ſua Catalogum illum conficere penitus non intererat, cui potius Abbatum Caſſinenſium ſeriem copulari decebat?

Ceterum quod ad breve hoc Capuae Comitum Chronicon ſpectat, id hic cudendum exiſtimavi ſeparatim a Necrologio, quod facem duobus aliis Johannis Abbatis, & Anonymi Chronicis a Peregrinio, & Monacho pridem editis praebeat aliquando, atque nova nobis quaedam monumenta ſubminiſtret, quae in notis animadvertere ad Lectoris inſtructionem curabo. Reliquam hujus Codicis partem alibi opportunius dabo, cuncta vel etiam minima Langobardicae Hiſtoriae colligens fragmenta, ne pereant.

Hujus tamen diligentiae, induſtriaeque meae ſtudium, ne Lector ſpernat exoro, neve faſtidio afficiatur, fruſtulaque iſthaec aequo animo excipiat, futurum fortaſſe, ut cui plenam Langobardorum Hiſtoriam, ſeu Annales deſcribere otium dabitur aut commodum, ex hac nova collectione argumenta opportuna, aut, ſi mavis, rudimenta (uti fabro calcem, caementaque ad aedificium extollendum porrigimus) adparentur. Haec feſtinanti calamo monenda duxi. Vale.

Incipit Chronicu Comitum Cap. & Principum.

I. LAndulph (*a*) Maticu, fil. (*) Pald Gast Capue. A Sycone (*b*) Ben. (**) Gast factus est. Neapolites bellavit in Mellanu (*c*) & Casuru, & Victore: inde regressus est Capua. Castru (*d*) & Gualdu de illis cepit. Sadduct s cognatos suos cum Agefrit & Toto rebbellantes (*e*) detrusit, & de rebus suis preceptum fecit Eclesie S Martini ad (*f*) Monteroni, & (*g*) Valneu ibi repstauravit. Vir fortis, & validus nimis, armipotens & callidus. Gastaldeos Ratelgar (*h*) & Aguenardu, necnon Agarenos

(a) Fort. *Matticus*, idest homo magnarum maxillarum, & ore patulo, ut habet ex Graeco Laurenbergius in Antiquario. Landulfus itaque hic primus Capuae Comes (quod alibi non legitur) fuit filius Paldi Capuani Gastaldei, ut supra dictum est.

(b) Landulfus a Sicone Beneventi Principe Gastaldus Capuae, fortasse post Patris obitum, electus est Anno circ. DCCCXVI.

(c) Loca haec *Mellani*, & *Casuri* prorsus ignota. Prope Neapolim fuisse suspicor, quum Sico, cui Landulfus auxilium praestitit, Neapolim obsederit. Divinandum fort. *Casuri* pagum fuisse, quae adhuc *Casoria* dicitur; & *Mellanum* fort. *Melitum*, vulgo *Melito* V. mill. pass. a Neapoli dissitum.

(d) *Castrum*, & *Gualdum* a Landulfo captum tempore obsidionis Neap. non alium fuisse puto a *Castro*, & *Gualdo Patriensi* appellato, prope Lacum Liternum. Alibi aptius.

(e) Quae hic de Sadductis innuit, etiam meminit Erchempert. num. XV. At cui potius credendum sit, Lector dijudicet.

(f) Fisco bona *Sadductorum* adtributa, a Landulfo Ecclesiae S. Martini ad Monteronem adsignata fuerunt. Hujus Ecclesiae prope muros veteris Capuae adhuc rudera exstant, nec longe ab antiquo aquaeductu, quâ Capuam versus aquae ducebantur e Tifatinis collibus. De hoc alibi satis meminimus.

(g) Balneum hoc instauratum non longe ab Ecclesia S. Martini, ubi etiamnum, pluribusque abhinc seculis *ad Balneum*, seu *allo Vagnale*, appellatur: variaque in dies rudera balnearum, fontiumque effodiuntur, publicaeque piscinae.

(h) De *Radelgario*, seu *Rodegario*, & *Agenardo* Capuae Veteris Gastaldeis satis superius dictum est.

(*) *En novus Capuae Gastaldus, de quo supra.*

(**) *A Beneventi Principe Gastaldus creatus.*

renos Ratelchi (*i*) Ben. (*) proſtravit a (*k*) ſuo Caſtru Sicopole, & Capua, & Calactu, & Seſſulu. Comitatus (**) eſt in Sicopole (*m*) Anni IX.

II. Land ejus fil. comitatus eſt poſt eum in Caſtru Sicopole. Cum Galt Aguenardo etiam bellavit in Sarczanu (*n*), in Raniſiu (*o*), in Acquaru, Ferruzanu (*p*), & Limatulu (*q*). In Leburia Neapolites proſtravit, & iterum ad Seſſulu. Maginolfum (*r*) Saductorum nepotem a Tianu projecit, qui Sicopolu (*s*) incendit. Ipſe Caſulinu

(i) Scil. Radelchim Beneventi Principem, cui tunc Capua suberat

(k) Suum vocat *Sicopolis* Caſtrum, quod is nedum inſtaurarat, ſed munitiſſimum reddiderat ad ſuae Dynaſtiae propugnaculum, & aſylum.

(m) Tametſi Landulfus hic ſenior per annos XXV. & fortaſſe amplius Capuae praefuerit, non perinde tamen ſemper Comitis titulum ſibi, dignitatemque a Benev. Principe uſurpavit. Chronographus hic noſter aetatem diſtinguit, qua Capuae, ſive potius Sicopoli *comitatus eſt*: per annos nempe IX. Quare quum Landulfus diem ſuum extremum clauſerit A. D. DCCCXLII. ut recte judicaverat Peregrinius, dicendum quidem eſt, Landulfum ab Anno DCCCXXXIV. a Radelchis ſubjectione ſe ſuiſſe ſubductum, Comitis titulum, dignitatemque uſurpaſſe. Caſtrumque Sicopolis communiiſſe: quod neque Peregrinius, neque alii hucuſque diſtinxerant.

(n) *Sarzanum* oppidum ſane antiquiſſimum prope pontem ſupra Vulturnum, quâ Capua Calatiam iter olim erat, de quo in Appiae Viae deſcript. verba fecimus, nunc vulgo *Ponterotto*. Hujus oppidi vix reliquiae adparent, & adhuc *Sarzano* adpellatur in planicie, Tifatinos inter, & Murronenſes montes ſitae.

(o) *Raniſii*, ſeu *Ramniſii Campi* adhuc exſtat memoria, diciturque *Camporanice*, qui novam inter, veteremque Capuam intermedius exſtat Boream verſus.

(p) *Ferrazani*, ſeu *Ferranzani* Palus adhuc dicitur, ubi plurimae ſtagnantes aquae colliguntur: locus inter novam Capuam, & Sicopolim Boream verſus.

(q) Caſtrum *Limatulae* nunc ob aëris inclementiam pene incolis deſtitutum, parum a Vulturno, & Murrone monte diſſitum. In omnibus igitur ſupra enarratis locis conatus eſt Agenardus Gaſtaldeus Sicopolitanum agrum ingredi ad Caſtrum illud obſidendum; at Landulfus Comes rei militaris peritiſſimus, hoſti obviam factus, ſecus intra moenia illum exſpectans, confeſtim aggreſſus: quo ſane exciſo, obſidionem avertere non dubitavit.

(rs) Hunc Magenolfum, Teanenſem Gaſtaldeum exiſtimo, Saductorum nepotem, cujus mentio pluries in Oſtienſ. Chron. & in Reg. Petri Diac. Hic ſane, qui Sicopoli conſanguineos, adfineſque ſine dubio habere poterat, illius urbis incendium mandavit, aut perſeipſe patravit, ut Landonis opes infringeret, Caſtro illo exſtructiſſimo everſo.

(*) i. *Radelchis Benev. Principis ſocios*.

(**) *Scil. Comitatum Cap. rexit*.

nu (*t*) cum fratribus ſuis moliri fecit in pantanu (*u*), ubi ipſe nempe etiam comitavit Anni XIX. (*x*).

III. Land Cyrrutu (*y*) fil. ejus Epiſcopiu & Turri (*z*) in Caſulinu exſtruere cepit. Sed ante anno Comitatu pulſus eſt a (*a*) Pald fil. Maticu thiu ſuo, qui comitare bolebat cum Landulph fratre ſuo in (*b*) S. Aula Epiſcopiu.

IV. Pald (*c*) Rapinatu (*) q. nepoti ſuo ſcilicet Comitatu furavit. A Neapolitis cum Saductis protelatis (*d*) victus eſt in Faraianu (*e*). Caſtru & Gualdu in Leburia ſpoliatur: hiiſdem concedit in fedus (*f*) etiam (**) Ruczanu. A ſuis propter hoc maledictus & vecſatus, morbo ryptico (*g*) ſtatim eſtintus eſt. Comitavit Caſulinu Anni

(t) *Caſilinum* novam Capuam vocat, quod ad pontem veteris Caſilini ipſi excitaſſent, Sicopoli incenſâ, nuperam urbem.

(u) Locum paluſtrem, ubi novae urbis initia ceperunt, deſignat, videlicet, qui a Caſilini pontis extremitate Vulturno fluvio circumcludebatur, iſque hactenus, Capuâ jam pluries amplificatâ, locus humilis magis, ac declivis. Alibi repetendum.

(x) Mauringus noſter rotundo numero utitur fortaſſe per Synecdochen. At revera adverterat Peregr. Landonem Comitatum ſuum tenuiſſe Ann. XIX. & menſ. VII.

(y) Cirrutus ſive cirratus, qui comam criſpam, ſeu cincinnatam habebat.

(z) Lando Landonis Com. filius Epiſcopale Templum, & Campanariam Turrim extollere coepit, quae perfecit Landulfus Epiſcopus, & Comes, ut clare patet ex antiquo Templi titulo, in quo legebatur: *Condidit hanc Aulam Landulphus*, &c. & in Campanaria olim Turri: *Me Lando rexit*, *Landulfus culmen erexit*, &c.

(a) Paldonem appellat Mauringus, quem Johannes, & Peregrin. Pandonem vocitant. At fort. apud Langobardos idem ſonabant, quum exempla non deſint apud Hiſtoricos ſynchronos, qui Pandenulfum & Paldenulfum, Pandulfum & Paldulfum, Adenulfum & Atenolfum, Giſulfum & Geſolfum, Lambertum & Lantbertum dixere, idque genus alia.

(b) *In Sancta Aula*, ideſt, in Epiſcopali Sede, ſeu majori Templo.

(c) *Rapinatus*, idem ac *rapinans*, ſeu rapax. Langobardorum non infrequens ſoloeciſmus.

(d) Ideſt expulſis, & procul ſemotis, ſeu transfugis.

(e) *Farajanum*, & *Ferajanum* ſaepiſſime in veteribus chartis nominatum. Locus quidem in Liburia, & facillime pagus, qui dicitur *Frignano*.

(f) Hoc foederis pactum, ſive Praeceptum deſideratur. *Ruczanum* fort. villa, quae *Ruſciano* appellatur inter Averſam, & oppidum Julianum, *Giugliano*.

(g) Morbum hunc *rypticum* Cl. noſtris Phyſicologis divinandum damus. Quidni apopleticam, aut paralyticam vexationem ſignificarit?

(*) *Qui*.

(**) *Fort. qui nunc* Ruſciano *pagus Averſae urbis*.

Anni duo. Seſſulu ab Agarenis aduxta eſt in partem, & Calactu (*h*).

V. Landulph frater ejus in Capua (*i*) & Caſulinu Epiſcopu & Comes. Vir nempe providus, ſed lubricus & flagicioſus, & ad mala ſemper paratus, & (*k*) avilis. Bellavit in Bantru (*l*) cum Ajulph Gaſt Ben.; & cum ſuis, & Agarenis in (*) Capua & Cimeteriu & Gancellu (*m*). Venit Lhoduic Imp. & ſedit in Baru (*n*) Anni tribus, & ecſinde a Benebentanis captu in caſtru truſus eſt. Landulph ab eo ſemper ſancte acceptus & (*o*) eshoſpitatus eſt, & adjutus eſt cum contra Agarenos, & emulos ſuos, quos profligavit in Seſſulu, & Vorolaſu (*p*). Comitatus eſt Anni XVI.

VI. Paldelulph nepos illius in Comitatu ſupſtitutus eſt ei. Vir armipotens Agarenos perſecutus eſt uſque Sarnu & Nuceria, ut Salernitis (*q*) opem ferret. Seſſulum, & Calactum, & Calbum (*r*) reparatus eſt. Comitavit Anni IV.

VII.

(h) *Calactum* hoc loco *Galatiam*, ſeu *Galactenſe Caſtrum* deſignat, non longe a Sueſſula, de quo alibi diximus in Appiae Viae deſcript. nunc *le Galazze*.

(i) Landulfus Epiſcopus & Comes Capuae tam veteri, quam novae (quam Caſilinum vocat) praefuit, omnique Gaſtaldatui Aquinum uſque, ut dixi in Erchemp. & Ignoto Caſs. Tom. I.

(k) Ideſt habilis, ſeu promtus.

(l) *Bantru.* Arx ſeu *Caſtrum Bantrae*, ſeu Evandri, cujus frequens in Oſtienſ. aliiſq; Scriptoribus memoria.

(m) Gancellum, videl. *Cancellum*, & *Cancelli*: Caſtrum, Nolam inter, & Sueſſulam in colle, cujus adhuc rudera exſtant.

(n) En novum de Ludovici Imp. capturae epoche teſtimonium. Si annis tribus Barii obſidio perduravit, igitur anno DCCCLXX. ſecus vero DCCCLXXI. Auguſti calamitas erit conſignanda, cum coeperit A.DCCCLXVII. Infra aptius differendum.

(o) Pluries Ludovicus Imp. a Landulfo Comite Capuano, quem potiſſimum diligebat, hoſpitio exceptus eſt. In Erchemp. obſervavimus, & in Anon. Salern.

(p) Agareni debacchantes Salernitanum, & Beneventanum Principatum perpetuis infeſtabant excurſionibus. Landulfus, & nepotes eos in Sueſſula primum, exinde prope Coloſſum, ſive Amphitheatrum, quod *Borolaſis* tunc cognominabatur, expugnare tentarunt, ut ſupra monuimus.

(q) *Salernitis* pro Salernitanis: ſicuti & *Capuanitis* pro Capuanis, & *Neapolitis* pro Neapolitanis pro ſeculi barbarie uſurpat.

(r) *Calbum*, ſive *Calvum*. Urbs olim *Cales* adpellata, Teanum inter & Capuam, cujus Caſtrum inſtauravit Pandenulfus, ut alibi dictum, atque etiam Sueſſulanum, & Galactenſe, ſeu Galatiae. Poſt ann. III. & menſ. VIII. expulſus eſt.

(*) i. *Veteri*.

VII. Land segnis & stupifex (*s*) cum germano suo Landinulph post eum comitati sunt. Propter suam desidiam & pertinacem impropitatem divise sunt Aule (*) Episcopiu in Capua per Landulph, & Landinulph filium Pandinulph (*t*), & multa prelia & mala eventa sunt in Capue, & in totu Comitatu: donec divisio (**) pacta est per Dopnum Johannem (***) Apostolicum inter eos cum dapno & jurgio Capuanitum. Comitatus est Land Anni III. Landulph post eum anno I.

VIII. Athnulph Gast (****) Calbensis post eos a Capuanitis benigne acceptus Comitatu potitus est, postquam Land filios, & suos adjuvantes sibi a Capua belligerans dixtulisset, ab Athenasiu Duce cum suis Neapolitis adjutus. Fuit miles strenuus & validus, sed ambitiosus & rapax bona Monachorum (*u*) per universum diripiens. Similiter & totam quassavit Leburiam Neapolitum, a quibus victus est in Acerris (*x*): ipsi vero ab Athnulph ecsinde superati sunt ad S. Carczi, nec amplius cum eo pugnati sunt, & Athenasius pacem petit, que data est ei per preceptum (*****) Poponi Judicis, concessa Capuanitis pene

(s) *Stupifex* ideft *stupidus*. Non enim mentis suae satis compos erat, quum tot mala ejus ex segnitie, ac stupiditate in Comitatum invexerit, usquedum a nepote Athenulfo Gastaldeo e sede sua ejectus esset.

(t) De Capuanae Ecclesiae schismate satis supra diximus.

(u) Non tantummodo Cassinensis, ac Teanensis Coenobii bona Athenulfus eripuit, sed Capuani etiam, sibique adnexarum cellarum loca, possessionesque usurpavit, ut fuse Ostiens. Erchemp. aliique prodidere.

(x) Belli inter Athenulfum, ac Neapolites jam meminimus. Utinam & hujus Foederis, seu Praecepti memoria superesset! Supererat quidem Mauringi tempore, quod legerat utique & observarat, quum *Poponem* Neapolitanem Ducem meminerit, ejusque alia minutim expenderit.

(*) i. Dioeceses, *ut supra diximus in Erchemp. Tom. I.*

(**) i. peracta.

(***) i. Johannis PP. VIII. *ut alibi.*

(****) *Urbis Calium*, Calvi.

(*****) *Aqua haeret. Judices saepe Neapoli iidem, ac Duces. Hic fort.* Popo Judex *erat Jureconsultus, Adsessor, sive Consiliarius, aut Cancellarius Athanasii Episcopi; & Ducis Neap. Aliis hanc Spartam ornandam relinquo.*

pene tota Leburia cum Gualdu, Castru, & (*) Piscariu, & auri solida X. Milia. Post hec dejecto Ratelchi a Ben., ipse Athnulph in Principem coronatus est per Ind. (**) tercia. Comitatus est in Capua Anni XIII. & Principavit (y) in Benebento Anni XI.

IX. Post eum Landulph dictus (a) Antipatru, & Athnulph filii sui Principati sunt in Benebento & Capue Anni XXVIII. Horum virili fortitudine pulsi & cesi sunt Agareni a Trajectu, & (b) Garellianu per Ind. tercia. Qui nempe in partibus Apulie & Calabrie transmearunt, & predati sunt valde. Hiis ad debellandum processit Landulph (c) de Ben., & contrivit eos cum Califu eorum Alliku (d) in Sepuntu & Canusiu. Sed brevi ecsinde non resisterunt eis Langobardi de (e) Ben., & Agareni dexpoliati suut Venusiu (f), S.Angelu, Fricxentu, Turacsu (***), Abillinu, & etiam Benebento, a quo tandem repulsi, victi sunt (g) a Landulph. Hic Monasterium nostrum in Ca-

(y) Ut solet Chronographus noster, rotundo semper numero annos statuit, aut coeptos, aut jam completos. Athenulfus Capuae sedit An. XIII & mens. II. Beneventi Princeps praefuit Ann. X. & mens. VII.

(a) Patriciatus honorem ab Graeco Imp obtinuit, ut Ostiensis, aliique Chron De hujus dignitate vid. Ostiens Lib. I. cap. 52, & Nucaei adnotationem.

(b) *Trajectum* oppidum ex ruinis *Minturni* exstructum in collibus, qui a Lyri, seu Gariliano fluvio circumlambuntur. An. CMXV. Ind III. Saracenorum expulsionem prodit etiam Ostiens. loc. cit. Sed hac de re plenius supra notatum est in Chron. Ducum Neap.

(c d) Landulphus Campanis Beneventanos adjungens ex hac urbe in Saracenos processit in Apuliam, ubi eosdem feliciter debellavit in Sipontinorum, Canusinorumque agris, occiso fort. eorum Calipho, seu Duce Alicko (nunc vulgo *Aly* apud Turcas) aut fugato. An. circ. CMXXX.

(e f g) Iterum regressis Saracenos in Apuliam, & Lucaniam Langobardi Beneventani adgressi sunt, sed terga vertentes *Venusiam*, *S. Angelum* (vulgo *de' Lombardi* hactenus adpellatum) *Frigentum*, *Abellinum*, aliaque oppida eorum depopulationibus reliquere. Quibus elati victoriis Beneventum etiam oppugnare non destiterunt Agareni. At Landulfus Capua interea novis auctus copiis Beneventum pergens, pericula ex illius civitatis incolis arcere studuit, Saracenos ejiciens, & prosternens In quod utique periculum iterum inciderunt An CMLII. quo a Saracenis Beneventum rapinis, flammisque traditum est.

(*) *Scil.* Patriense Castrum, Gualdum, & Lacum.

(**) i. *Ann. CM. in quo Princeps coronatus est.*

(***) *Scil.* Tauraso, *sive* Taurasio, *ut puto.*

Capua amplificatus *(h)* eſt, & Monachos ibi Sanctiſſimi Benedicti Patris de ſacru monte conſtituit cum Abba ſuo, & multa ei dona ob reverenciam & devocionem largitus eſt eis (*).

X. Landulph Rufus filius Landulph Antipatru Principavit cum eo, & germano ſuo Athnulph de Calinulu *(i)* Anni XXI. Wngari *(l)* multas clades patrati ſunt in Capuas, Leburia, & Benebento, & valde ditati per Marczis regreſſi ſunt, qui illos ecſinde nempe ad deſolacionem perducſerunt, & aggreſſos ſtatim perimerunt quaſi omnes, itaut pauci ex iis ad propria repedati ſunt. Item cum Agarenis multimode decertavit q. *(m)* multa monaſteria & loca igne conflagrati ſunt, & Capua hii confugerunt. Monacos in *(n)* Addianu contutavit, quibus predia donatus eſt in Capuas, in Calacia, in Sicopolu, & aliis locis pro redemcione anime ſue, & patris ſui Landulph, & Yvantie *(o)* ucſore ſue. Et item novo Monaſteriu de Cin-

(h) Monaſterium S. Benedicti Capuae Landulfus amplificavit, in quo primum cella parva exſtabat, quam duo, aut tres ſolummodo Monachi incolebant. De hoc inſigni olim Caſſinenſium Coenobio aptiori loco verba faciemus: ibique de translatione Caſſin. Monaſterii, ejuſque Abbatibus fuse agendum erit.

(i) Athenulfus frater Landulfi II. Capuae, & Benev. Princeps Comes erat *Calinuli*, ſive *Calinii*, nunc *Carinola*, ſibi Langobardorum more in patrimonium adſignato: ex eoque *Calinienſes* impoſterum Comites prodiere, de quibus alibi dicam.

(l) Hungarorum irruptio contigit an. CMXXXVI. & CMXXXVII. quibus novae veteriſque Capuae agros incenderunt (ita accipiendum puto τὸ *Capuas* in Chron.) depopulatique ſunt. Sed juſto Dei judicio per Marſiae, ſeu Marſorum Comitatum regredientes pene omnes a Langobardis, incoliſque in eos ex inopinato irruentibus trucidati ſunt, quae Oſtienſis quoque, aliique illius aevi Hiſtorici adfirmant.

(m) q. fort. *quod*, vel *quoniam*.

(n) Videlicet Monachos in Monaſterio S. Angeli, qui *ad Arcum Dianae* vocabatur, conſtituit, & dote auxit. De hoc Monaſterio fuse in Appiae Viae deſcript. Lib. III. egi, quam conſule. Nunc *S. Angelo in Formis* vulgo vocitatur.

(o) Gratias omnino habere Mauringo noſtro debemus, quod uxoris Landulfi II. nomen poſteris ſervaverit. Hanc quidem donationem ante ann. CMLXI. contigiſſe perhibetur: eo enim anno obiit, ſuperſtite adhuc genitrice Gemma, filio Caputferreo, & Landone Calatiae Comite, ut alibi melius, jam *Yvantia* ei praemortua.

(*) *De hoc D. Benedicti Coenobio Capuae inferius redibit ſermo.*

Cingula (*p*) in Alifiis, Cajacia, & Capue exſtrucxit. Hotto (*q*) Rex Teutonie in Italiam ab Dopno Apoſtolico (*) vocatus eſt contra Weringariu, & inde coronatus eſt Rome Imperator.

XI. Pandulph Capiferreus nominatus cum fratre Landulph altero, qui Ben. Principatus eſt ab illo diviſus Anni VII. Fuit Pandulph Princeps pius, miſericordie & juſticie valde cultor, & Monachorum propugnaculum. Cum Johannes Apoſtolicus (*r*) a Romanis nequiter fuiſſet expulſus, & Capua ſe fugiens aſylaret, Pandulph ſtatim cum eo exercitum recollegit, & Romam (**) indeptus eſt, ſuos emulos ceſus & fugatus eſt. Propterea ejus germanum Johannem Vir Apoſtolicus (***) conſecravit in Aula Archiepiſcopum (*s*) pro univerſo Principatu. Hotto Imp. & filium ſuum Rufum (*t*) ſuſcepit, & in Principatu (*u*) Capua-

(p) Monaſterium *Cinglenſe*, ſeu S. Mariae *de Cingla* in territorio Alifano olim ſitum, cujus rudera adhuc exſtant, prope Caſtrum Ailani a Saracenis deſtructum, Landulfus Alifiam tranſtulit; inde Calaciam, poſtremo Capuam. De hoc Monaſterio alibi fuſius, cum ejuſdem Chronicon ineditum luci donabimus in ſequenti Tom. IV. ubi nova quaedam, incognitaque explicabimus.

(q) Otho Rex Germaniae Adelaidem piiſſimam Lotharii Italiae Regis viduam a Berengario ejus ſucceſſore nimis oppreſſam uxorem duxit Ann. CMLI. At cum ipſe, ejuſque filius Adelpertus Ravennam, aliaque Sanctae Rom. Sedis loca occupaſſent, Johannes Papa XII. Othonem in auxilium contra oppreſſores hoſce Reges vocavit cadente Ann. CMLIX. qui lubens occaſionem nactus Italiam vênit, Romaeque Imp. Auguſtus coronatus eſt Ann. CMLXII. Chron. noſter coronationem Othonis in Landulfo habitam reponit, cum revera defunctus eſſet antecedenti An. CMLXI. Ejus errorem tuetur particula illa *inde*, quae tempus futurum notat.

(r) Johannes PP. XIII. a Romanis expulſus fuit An. CMLXV. Ille a Pandulpho Capuae Principe benigne exceptus, atque auxilio fultus, donec in ſua Sede reponeretur ſequenti Ann. CMLXVI. quo tempore Capuanam Cathedram in Metropolim evexit, grati ejus animi teſtimonium exhibens. Sed de hoc in Diſſert. aptius infra pertractandum erit.

(s) Pro univerſo Principatu Archiepiſcopum conſecratum, Johannem Pandulfi germanum, intelligo non primum ſolummodo totius Dynaſtiae Langobardicae Metropolitam, ſed nationis illius tanquam Primatem Provinciae Langobardicae.

(tu) Otho II. Imp. poſt acceptam ab Johanne PP. Imperii coronam

(*) *Scil. Johanne PP. XII.*

(**) i. *ingreſſus adeptus eſt.*

(***) *Johannes PP. XIII.*

puanitum, & Spulitensium & Marchianorum sublimatus est (x); & multa precepta optinuit in supsidium. Principavit Capua Anni XXXVIII.

XII. Landulph Audax fil. Capiferreu Principavit in Capua Anni XIV. Bellavit cum Landulph Thio suo (y) Ben. (*) contra Grecos & Agarenos in Ordonis (a), a quibus sauciatus est, sed victor regressit. Exin pugnavit cum illis in Calabria (b), & occisus est cum Athnulph germano suo, Ingulph, & Vadipert & Gudo de (**) Suessia nepotibus suis. Fuit vir piissimus, & virtutis sectator, dulciloquus, & morigerus nimis.

XIII. Landnulph germanus cum Alvara genetrice sua post eum ab Hotto supstituti sunt in Principatu, in quo fuit Anni XI. sed a suis nequiter sine causa occisus est fraudolenter, & in nostra Eclesia Sanctissimi Benedicti Patris

ronam anno CMLXVII. Capuam praetergressus a Pandulpho Capiteferreo benigne exceptus est insequenti anno; postquam ejus genitor Otho Magnus ibi moratus etiam fuerat. Ab hoc Magno Augusto Pandulfus in Capuae Principatu (quem ex abusu primum induxerat Athenulfus, ejusque filii) Principalis Tituli confirmationem accepit A. CMLXVI. ut Peregrinio consentiens suo loco differam. Titulus enim Principis ad Beneventi solummodo Dynastam spectabat, non item Capuae. Qua quidem dignitate illa duntaxat urbe, in qua degebat, a Johanne Pontifice decorandam curavit Capiteferreus.

(x) De Ducatus Spoletini pro Capuae Principum electione satis supra Tom. I. disseruimus. Addendum tantummodo Othonem Magnum Pandulfo confirmasse Ducatus Spoletini possessionem, non eam illi tribuisse, quam antea a Berengario Rege obtinuerat, ut ibi narravit.

(y) Scil. qui Beneventi sedem fixerat, a Capiteferreo germano, urbe, secus animo, aut dominatione divisus, ut infra.

(a) *Ordonis*, urbs *Hordionia* olim celebris apud Geographos in Apulia, nunc excisa, vulgo *Ordona*.

(b) Pugnam Graeco-Saracenicos inter, & Teutonicos Langobardis foederatos, omnes accuratiores illius aevi Scriptores enarrant Ann. CMLXXXII. in qua pugna licet primo victores fuerint Othoniani; mox Saraceni, collectis copiis, auctisque auxiliis, victores abiere, occisis tunc Campanis Dynastis Landulfo, Athenulfo germanis; necnon Ingulfo nepote, fratris Gesulfi Teani Comitis filio; & Vadiperto, & Gudone, seu potius Widone filiis, ut suspicor, Landenulfi Suessani Comitis Cap. Principum nepotibns, ut patebit in Stemm. Princ. Capuae suo loco distinctius exhibendo.

(*) *Beneventi Principe.*
(**) *Fort. Gastaldo, sive Comite Suessae.*

tris *XI KL.* Majas tumulatus eſt per Ind. VI. (*c*).

(*d*) *Exaltent ſanctum cui ſit ſibi gloria tantum*
In celo fugit quem mors violenta pupugit.

XIV. Laedolph vafer occiſo germano ſuo ſanctiſſimo Landnolph Principatus eſt pro eo in Capua Anni ſex. Sed poſt a Capuanitis accuſatus, ab Hotto altero (*e*) Rufi filio Imp. in Franciam cum aliis facinoroſis exulatus eſt

Recipiunt factis condigna dona peractis
Malos diſperdit qui ſanctos tam male perdit.

XV. Adilmar (*) ab Hotto ſublimatus eſt in Principem; ſed a Capuanitis ſtatim depulſus eſt, & a Ben. ſibi vendicarunt Landulph Santagat. Comitem, qui dominaretur eis apſque dolo (**).

Uſque huc fortaſſe Chronicum ſuum Mauringus Monachus deſcripſit.

XVI. Landolfus de S. Agatha filius Landolfi Beneventani electus eſt Princeps, qui regnavit Annis VII. pl. minus.

XVII. Pandolfus de Benevento ſuus frater Annis V. cum quo etiam ejus nepos Pandolfus niger filius Landulfi, & regnavit Annis XVI. plus vel minus in Capua, & in Benevento.

(c) Landenulfus Capuae occiſus eſt XII. Kal. Majas an. CMXCIII. quo VI. Indict. decurrebat: [& ſequenti die tumulatus in Eccleſia S. Benedicti Caſſinenſium Capuae. Non igitur annis XI. regnavit, ſed ann. X. & menſ. circ. VIII. Chronologus noſter rotundum ſemper numerum uſurpat.

(d) Carmina, quae hic adjecit Mauringus, ſanctitatem Landenolfi praedicant, de quo ſuperius verba fecimus cum Peregrinio.

(e) Campani, quibus non ignotum erat Laidolfi Principis fratricidium demandatum, Othoni III. Imp. ne ſuper omnes poena diſtingueretur, quae reis tantummodo infligebatur, Laidolfi flagitium aperuerunt, quem ſtatim Capuano Principatu exutum in Germaniam detruſit, interfectoribus aliis rite, recteque vitâ mulctatis. Hic etiam duos ſubjicit verſus Mauringus, quibus Laidolfum ex S. Scripturae verbis juſte punitum fuiſſe adprobat.

(*) i. *Ademarius.*
(**) i. *abſque malignitate, ac ſceleribus.*

XVIII. Paldolfus filius Pandolfi Princeps dolosus & improbus regnavit Annis XXXV. sed pluries a Capuanis expulsus est ob suam insolentiam, & iniquitatem, etiam cum filio suo Paldolfo Gualo, qui regnavit post Patrem. Et Pandulfo Teanensi, qui cum Johanne filio suo per annos III. dominati sunt Capuae, & post exiliati sunt in Romaniam cum dedecore suo.

XIX. Landolfus filius Paldolfi Gualo regnavit pro eo Annis circiter X. quibus autem vix completis a Riczardo Aversae Comite depulsus est, & Principatum ob suorum nequitiam perdit; & Normanni exinde dominati sunt nobis, etiam per Langobardorum consilium, quod multa patrabant facinora inter se corde divulsi, & suarum gentium, & patriae suae inimici & aversi. Hoc utique in Evangelio promitur: Regnum intra se divisum desolabitur, & cadet quantocius in terram eversum.

Finis Chronici Comitum & Principum Langobardorum.



FRAN-

FRANCISCI MARIAE PRATILLI

DE LUDOVICI IMP. AUGUSTI CAPTIVITATE

DISSERTATIO.



Uamquam omnes pene Scriptores, qui ſeculi IX. hiſtorias deſcripſere, de Ludovici Imp. Auguſti captivitate, quae Beneventi Principis, ſuorumque ſubditorum operâ accidit, meminerint; tamen tanta inter eos opinionum varietas, ac diſcordia cernitur, ut quod ad hanc Epocham definiendam attinet, vix certi aliquid determinari queat. Et quidem in hac re obſcuritate maxima laboramus, quum quod Franci, & Germani exteri, aut Itali noſtri Scriptores memoriae prodiderint, tam diſcors ac varium ſit, ut omnino inter ſe haud convenire videantur. Immo ſi Italis noſtris habenda fides, ii itidem ita inter ſe diſſentiunt, ut in detegenda veritate difficultate maxima laboremus. Verum ſi commode aliquid in adſignando hujus Ludovicianae capturae tempore loqui velimus, pro Chronologis noſtris ſtandum erit; iis praeſertim, qui huic ſeculo proximi floruere, quique rerum Langobardarum a Francis, foederatiſque Beneventanis geſtarum pleniorem, uberioremque notitiam ab illis proximis gentibus hauſerunt. Exteri vero, qui a nobis valde remoti ſcripſerunt, aut ſui Principis genio nimium indulgentes, aut ſuae nationis ſcelera tegentes, quod a veritate prorſus abhorret in medium protulere: immo ſi vera loqui iis quandoque placuiſſet, non ſine vitae ſuae periculo id accidiſſet. Hoc profectò in cauſa fuit, ut in Ludovici capturae anno definiendo quot capita fuerint, tot ſententiae; atque in probranda Beneventani Dynaſtae, ſuorumque ſubditorum nimia ſeveritate non ſine diris ac maledictis immorentur.

Ve-

Verum quam immerito ipsi hujus pervicaciae, ingratique animi Principem illum expostulent, ex iis quae modo nobis dicenda erunt, omnino patebit.

Itaque primum ad hujus epochae explanationem sermonem intexam, ut quae veritati omnino consentanea videntur, proponam; deinde Benevantanorum Cl. virorum, qui de me semper sunt optime meriti, breviter de hac re patrocinium suscipiam. Et quidem quod ad primum attinet, ut, ab ovo rem exordiamur, Ludovicus Aug. quum Aerae Crist. A. DCCCLXI. Beneventanos fines attigisset; postmodum Capua, Salerno, aliisque urbibus occupatis, exeunte Octobri mense Beneventum ingressus est, ut patet ex quadam Charta in Monast. Cinglensi inventa (quam alibi cum suo Chronico inedito habebis) quae haec habet: *IV. KL. Novembrio Benebenti Ind. XIV. anno imperii Domni Ludogvici Piissimi Augusti XVIII.* Qua ex Charta opinio P. Mansi ap. Baron. nuperae edit. Lucensis aliqua ex parte confirmatur; qui ad A. DCCCXLIX. Romae Ludovicum Aug. coronatum fuisse enixe contendit: quicquid alii in ipsum reclamitent, a quibus Cl. etiam Muratorius neutiquam dissentire videtur. Obstaret tamen Charta a P. Gattula relata Hist. Cass. Lib. I. p. 38. in qua signatur dies IX. Kal. *Magias* (non autem Marcias) A. XVII. Imperii Ludovici Pii Imp. Ind. XIII. Actum Civitate Beneventi: qua ex Charta Georgius in not. ad Baron. Tom. XV. fol. 52. credidit, Ludovicum Beneventi mansisse A. DCCCLXV. quo tendunt notae Chronologicae descriptae. At aberrasse amanuensem in notis illis exscribendis certissime autumo: cum non A. DCCCLXV. sed DCCCLX. Ludovicus Beneventum pervenerit, quod quidem ab Ostiensi, aliisque Scriptoribus adfirmatur. Immo Ostiensis ipse huic confirmationis privilegio Berthario Abbati Cass. concesso se opponit, quum annum DCCCLXVI. patenter expresserit Lib. I. cap. 37. & 38. quae quidem parum diligenter advertere noluit Cl. Georgius.

Vix igitur Beneventum ingressus Augustus ab Adel

chi-

chiſio Principe benigne exceptus fuit; ſtatimque ambo in Saracenos copias expediendas cogitarunt, ut ex eodem Cinglenſi Chronico intelligitur. Itaque Barium primum, ut eam urbem obſidione vallarent, cohortes miſſae. Quod quidem aut exeunte praecit. An. DCCCLXVI. aut initio ſequentis dubio procul accidit. Cum enim Majo menſe A. DCCCLXVII. Saraceni turmatim Francos, foederatoſque Langobardos, qui ad eam urbem arctius obſidendam caſtra moverant, prope Luceriam aggreſſi ſunt, ea profecto urbs jam latiore licet obſidione tenebatur. In eo quidem conflictu aliquot ex Chriſtianorum copiis interfecti; quod non virtuti, ſed ingenti Agarenorum infidelium copiarum numero plane tribuendum. A novis mox Lotharii, Ludovici Aug. germani, copiis, necnon Guaiferii Salernitani, aliorumq;Langob. Dynaſtarum auctus Chriſtianorum exercitus Barium fortius obſtrictum: neque ob variam armorum viciſſitudinem cedere Barenſis Caliphus coactus eſt, niſi A. DCCCLXX. menſe Februario cadente, nempe vix ab obſidionis exordio triennio expleto, ut ex Catalogo inedito Comitum Capuae ſup. cognovimus.

At hic quidem ſcopulus, in quem clavo, anchorâque ſublatis Scriptores fere omnes offendunt. Anno IV. obſidionis captum Barium pene omnes conveniunt; licet non integros eos annos ex accuratioribus Hiſtoricis fuiſſe non obſcure colligi poteſt. Quum igitur hujus obſidionis initium, aut exeunte A. DCCCLXVI. aut ſequente anno ineunte figendum omnino ſit, jam profecto quadriennium habetur obſidionis; cum enim A. DCCCLXX. Februario exeunte, ut ſupra dixi, Barium captum habemus, anni ſane tres, menſeſque itidem tres ab initio obſidionis intercedunt. Neque me movet omnino textus Andreae Presb. in ſuo Chron. apud Menkenium Tom. I. Collect. Germ. ubi ait: *Sequenti menſe Februario quinto expleto anno, quod Bari obſeſſam habebat Domnus Imp. comprehendit Soldanum & reliquos Saracenos ibi conſiſtentes interemit An. XXI. Ind. IV.* Nam ſi quinquennium abſolu-

tum

tum fuiſſet, non quidem An. DCCCLXX. ſed DCCCLXXII. Barium Ludovicus expugnaſſet (niſi ejus adventum crediderit A. DCCCLXV. contigiſſe) quod quidem omnino a veritate abhorret, & ſphalmatis Andreas profecto expoſtulandus. Anno enim DCCCLXXII. Majo menſe Ludovicus Romae erat, ut patet ex Diplomate confirmationis pro Monaſterio Farfenſi in ejuſdem Chron. apud Murator. Coll. Ital. Tom. II. part. 2. pag. 404. ejuſque conjux Adelperga Italiae jam fines praetergreſſa fuerat, ut apud omnes ſynchronos Scriptores paſſim habetur. Neque annus XXI. Imperii collineare poteſt cum Indict. IV. (ut ex ſuperius dictis evincitur), & V. anno expleto obſidionis, quum inconcuſſum ſit apud omnes teſtes Alberico Abbate Trium fontium apud Leibnitium in Scriptor. German. *A. DCCCLXVI. Saracenis Beneventanam regionem incurſantibus Ludovicus Imp. viriliter occurrit, ad cujus auxiliam Lotharius frater ejus properans multa praelia cum eo ſtrenue geſſit*. Si igitur ab A. DCCCLXVI. Saracenos perſecutus eſt, jam IV. annus incoeperat ab A. DCCCLXX. Dicendum itaque amanuenſium incuriâ id eveniſſe, non vero Scriptoris, verba illa male exſcribentium: *quinto expleto anno*, quae in autographo fort. legebantur: *quarto incoepto anno*: in quam quidem ſententiam pene Scriptores omnes conveniunt, ſi accurate illorum verba a legentibus perpendantur. Ex quo patet, hallucinatum fuiſſe P. Manſium in Not. Baron. ad A. DCCCLXX. adfirmantem ex verbis citati Andreae erui clariſſime Barium expugnatum A. DCCCLXXI. ac Peregrinio noſtro, aliiſque ſubſcribit.

Ceterum ex iis, quae in hac re Peregrinius noſter adglomerat, non moveor. Is enim a verbis Johannis Abbatis de Ludovico loquentis in Chron. allato Com. Cap. *ſtetitque in Capuam menſe Novembri* (qnod omnino corrigendum *VIII.* nempe *Octobri*) *& abiit Barium*, omnino fallitur. Interpretatur enim ibi Peregrinius, Barium proceſſiſſe Imp. Auguſtum A. inſequenti ab ejus in urbem Beneventanam adventu: quum revera paulo poſt ipſius

ad-

adventum copias Barium transmiserit; nec ille Benevento discessit, nisi Majo absoluto A. DCCCLXVII. (ut ex pluribus chartis Tabularii S. Sophiae Benev. aliorumque locorum mensibus Martio, Aprili, & Majo praecit. anni Beneventi scriptis, datisque) quo tempore novis comparatis copiis, cum Saracenis pugnavit, Materam incendit, & Oriam; aliaque patravit. Nec Peregrinii sententia a communi Scriptorum opinione discrepat; anno scil. IV. saltem inchoato Februario mense Barium a Ludovico occupatum. At non A.DCCCLXVIII. ut asserit Lupus Protosp. amanuensium fort. errore, quorum incuria plurima in annorum numeris illius Chronici menda irrepsere, ut in eodem Chron. dicendum erit: *postquam per tres annos Beneventanis Ludovicus praefuisset*. Si annus III. coalescere debet cum A. DCCCLXXI. ut tuetur Peregrinius, Ludovicus non ab A. DCCCLXVI. quod ipse validis probat argumentis; sed ab anni saltem DCCCLXVII. fine, Benevento praefuisse putandus est; quod quidem a nemine scriptum reperitur; Scriptoresque omnes id unum assertum volunt: anno scil. DCCCLXVI. Beneventum Imperatorem pervenisse; ibique tres duntaxat annos, secus quatuor, immoratum; nisi IV. annus inchoatus intelligatur, secus vero completus. Tertius quidem annus non alius esse potuit, quam initium A. DCCCLXX. quo, Bario expugnato, Beneventum inde rediit Augustus, & a Beneventanis mense Augusto captus est. Qui postea sub sacramento e custodia eductus Capuam perrexit, ubi Novembri mense morabatur (an Johannes Abb. in Chron. cit. hunc Novembrem mensem DCCCLXX. quum Capuam regressus esset Ludovicus, cum Novembri DCCCLXVI. ut dictum est, confuderit, ignoro) ut ex diplomate Ecclesiae Capuanae concesso apud Mich. Monachum in Recognit. M. S. sui Sanctuar. Cap. pag. 37. dato *Capuae VIII. Kl. Decembre Ind. IV.* coepta Septembri A. DCCCLXX. *Imperii Domni Ludovici* A. XXII. Poteratne Ludovicus eodem tempore Barii, aut Beneventi immorari, & Capuae; quum ipse exercitui suo praefuerit extremo Baren.

ſis obſidionis anno , qui ex Peregrinii , aliorumque ſententia fuit A. DCCCLXXI ? Nec profecto neceſſarium aliquod , ac utile negotium Ludovico Capuae erat conficiendum, ut relicto Bario, illuc regrederetur Auguſtus; quod quidem Scriptores proculdubio innuiſſent.

Hinc etiam patet, vel Johannem Abbatem hallucinatum, vel ab ejus amanuenſibus textum interpolatum, exſcribendo: *Deceſſit a Benevento* (Ludovicus) *& intra tres dies, ac noctes abiit Berole* . Nam ſi Auguſtus Novembri menſe Benevento diſceſſit , cur arduum ſane, atque admodum difficile iter per Samnitium regiones ipſi ſuſcipiendum erat, in quibus omnia montibus, ſilvis, fluminibus impervia maximum vitae periculum attuliſſent; cum obviam , & opportuniorem viam Capuam verſus, Caſinum, Aquinumque haberet, ut Verulas, ſeu Verulum perveniret ? Immo valde credibile putandum, Ludovicum periculo ereptum cum uxore Capuam prius profectum , ut ibi amicum Landulphum Epiſcopum, Comitemque conveniret, a quo benigne excipiendus foret, ad ſolandum animum, reficiendumque . Inde digreſſum , ad Caſſinenſe fortaſſis Monaſterium proceſſiſſe , ut Deo Opt. Max. ac B. Benedicto gratias ageret . Demum haud trium , ſed triginta potius dierum ſpatio Verulum adceſſiſſe. Facilis enim conjectura quum in Cod. Caſſin. ſign. num. 135. legatur : *intra* ┼┼┼ *dies* ; quibus fort. notis XXX. ſive decades tres dierum deſignantur; & Cod. 353. *intra* *III. dies* . At utcumque ſe res habeat, nemo profecto erit, qui adſerat, Auguſtum cum uxore Angelperga *citatiſſimum curſum* , ut ait Regino Lib. II. arripere voluiſſe, ac tam gravia viae pericula ſubire , cum praeſertim nulla cogeret neceſſitas, nec metus alius ſic cito evadendi ſibi immineret . Inſuper diſperſae ſui exercitus copiae reducendae erant, ut tutius cum iis diſcederet; in iiſque colligendis, ac neceſſario commeatu ad eas alendas praeparando, aliquod profecto temporis ſpatium intercurrendum erat , ſicque non tam mature, ex Reginonis ſententia , proficiſceretur . Ceterum ne Beneventanis quidem tam

ma-

maturus Augusti sine suarum copiarum comitatu exitus arridere poterat. Ii enim non tam inconsulti putandi sunt, ut Imperatore ejusque conjuge (quae Beneventanis infesta, avida, molesta, ac tyrannica; mulier communi Scriptorum sententia adpellatur) abeuntibus, aemulos copiarum Duces, & ipsarum copiarum reliquias, quas tum velut hostes habebant, diutius Beneventi sinerent immorari. Quod profecto gravioris causam mali fore praevidebant, ac libertati Adelchisii Principis valde obfuturum.

Et ut sententiam hanc meam aliqua Chronologi auctoritate confirmem, verba jam attuli Mauringi Monachi in Serie Com. Cap. Necrologio Monast. S. Benedicti Capuae praefixa. Nunc verba quoque adferam Cinglensis Chronici, quod habet: *Anno DCCCLXX. Luduicus Imp. Bari cepit, & Canusium. Saraceni ab Apulia pulsi sunt. Augustus custodia Benebento mancipatur ob uxoris sue insolenciam*. Quod quidem apertissimum testimonium & veram Ludovicianae captivitatis epochen, & infortunii causam declarat. Ob Imperatoriam hanc captivitatem, Beneventi Principem Adelchisium, Langobardos ejus Primores, ac stipendiarios tunc temporis milites in universis nedum Italiae, verum etiam Imperii provinciis complures criminantur; proditionem, ingratique animi efferam immanitatem appellitant. Ludovicus quidem (ipsi ajunt) Beneventanos ab Agarenorum perpetuis irruptionibus, ac devastationibus liberaverat: quamplurimas urbes, & castra hostibus abrepta Beneventanae ditioni subjecerat; Barium praesertim illorum sedem, asylum, Regiamque vi ceperat. Ob haec tanta & tam illustria facinora, pro merito videl. Piissimo Augusto hanc gratiam retulerunt, ut custodiae manciparent. Quod ex Rhythmo quodam, quem inferius adducemus, patebit; in eo scilicet pro hujusmodi scelere in Beneventanos maledicta, & exsecrationes congeruntur.

At pace horum Scriptorum, qui hujus criminis Beneventanos expostulant, & scelus impingunt, heic meri-

tam, justamque pro Beneventanis, quos summopere colo, defensionem suscipere, atque apologiam breviter adtexere lubet. Accepti beneficii memoriam ex animo delere ingrati animi argumentum, ac probri loco ponendum esse profecto non inficior; quod quidem a natura ipsa hausimus, & *beneficia etiam ferae sentiunt*, inquit Seneca. Quod si beneficium ipsum in dantis aliquando damnum detorqueatur, ac veluti tyrannidis lenocinium fieri contingat, nescio quo tandem modo cum accepto beneficio grati animi testimonium, & benevolentiae jus atque ordo conveniant. Num quis dubitabit, quin in accipiendo beneficio parem gratiam referendi vis quaedam insit, & quodam veluti humanitatis vinculo is, qui accepit, obstringatur? Quid si non excidat modo beneficiorum memoria; sed maleficium pro beneficio rependatur? Quis non improbabit modo, sed summopere exsecrabitur in piis praesertim Principibus, ac religiosis: injuriamque eorum, in quos haec congeruntur probra, non miseretur, ac secum omnino condoleat? Verum quod ad rem nostram attinet, complures Historici post Erchempertum (qui pietatem Ludovici Aug. ejusque morum sanctimoniam cum religiosis actionibus, ac sceleribus permultis commiscet) Beneventanos, eorumque Principem Adelchisium de hoc crimine excusant, & Augustos ipsos in causa fuisse, ut proderentur, adfirmant. Nec immerito, ut ex eodem Erchemp. Anon. Salern. Annal. Bertin. Cinglensi Chronologo, aliisque tam Graecis, quam Latinis Historicis clarissime evincitur. Eorum heic breviter verba referamus: *Ceperunt Galli* (ait Erchemp. n. 34.) *graviter Beneventanos persequi, ac crudeliter vexare. Cumque eos hostiliter insequeretur sua conjux, atque mulieres illorum omnimodis nimirum foedaret, & ipsa Beneventanos variis injuriis afficeret &c.* Haec itidem profert Anon. Salern. ut sup. cap. 117. Cum his consonat etiam Ostiensis Lib. I. cap. 36. quum inquit: *dum Franci multa in civitate Beneventana insolenter agerent, adversus eum* (scilicet Ludovicum) *insurrexerunt, cumque capientes custodiae mancipa-*

pa-

parunt . Id confirmant Annal. Bertin. aliique apud Pagium in A. DCCCLXX. quem consule , ne nimium heic Lectoris animum offendam . Cedrenus vero in Annal. tametsi Principem Radelchisium haud excuset , non aliam tamen Augustaei infortunii causam expromit, quam Ludovici cum Saracenorum Calipho familiaritatem , cujus operâ fort. utebatur , ut Beneventano Principatu potiretur , Radelchisio aut ablegato , aut vinculis obstricto . Quod revera adfirmavit Const. Porphyr. in vit. Basilii Macedonis ; nec idem dissensit Salernit. loc. cit. Chronographus Saxo apud Leibnitium in Script. Germ. & Annal. Metensis in Annal. Francor. qui ait : *Graecorum suasionibus corruptus Adelchis &c.* in Ludovicum insurrexisse , plurefque urbes ab ejusdem fide defecisse , Capuam praesertim , aliaque Principatus loca , & oppida . At revera fallitur Metensis , quum neque Capua , neque aliae Beneventani Principatus urbes se tunc a Ludovici fidelitate omnino sejunxerint . Non enim credibile est , illas ab Augusto descivisse . Cum enim illius copiae non longe abessent , sine dubio omnia rapinis , devastationibus , incendiis complessent .

At profecto an hujus Graecos inter , Latinosque Scriptores dissonantiae causam qui adhuc investigaverit , atque adverterit , ignoro . Meam in medium conjecturam adferam . Revera Ludovicus Beneventanos , ejusque Principem opprimebat : uxor igniculos seditioni ministraverat, ut supra innui . Graeci interea Saracenos potius , quam Francos impenso studio sibi colendos putabant , ut Apuliam , Calabriamque totam reciperent . Seodanum proinde corrumpere debuerunt , ut Adelchisio proditionis aditum aperiret ; ad quod quidem facinus perpetrandum Principi mendaces Ludovici minas , machinationesque , quo in perpetuum exilium illum ejiciendi voluntas significabatur , indicarunt . Hoc timore correptus Adelchisius, ut periculum , quod sibi impendere putabat , effugeret , proditionem excitavit . Ea de re , ne Francis , suisque Augustis hujus maleficii causa tribueretur , Langobardos ,

Grae-

Graecosque auctores fuisse, Latini Scriptores tradidere. Langorbardi vero, ut se a proditionis labe immunes redderent, Augustos ipsos, Francosque Duces facinoris reos criminantur; eoque dumtaxat crimine Beneventanum Principem accusant, qui Seodani consiliis nimium faverit, a quo sibi ferendum auxilium sperabat. Eccuinam ergo fides habenda? quisque, ut libuit, conscripsit, ne gentis suae panderet infamiam; aut vera tegendo, aut falsa obtrudendo illius aevi Scriptores tot vana, ac futilia sunt commenti. Utinam Historicum aliquem Saracenicum haberemus, a quo hujus rei veritatem fortasse hauriremus!

Verum omnino credendum, Augustum ipsum suae calamitatis auctorem fuisse; quod ex iis colligitur, quae paulo ante commemoravi. Is nempe cum sua uxore vix Beneventum ingressus supremum exercuit imperium, ac victoriis elatus, nedum in Beneventanos, sed in Principem ipsum Adelchisium, immo in Guaiferium Salerni, & Landulfum Capuae Dynastas, quos veluti subditos, atque municipiorum instar habebat, ad tyrannidem usque quodammodo desaevire visus est. Augustorum avaritiam, oppressionem, bonorum exspoliationem Historici omnes exaggerant ita, ut Beneventani jam pertaesi, ac in summam desperationem adducti merita proditione jugum excutiendum putaverint. Cui non exploratum, Augustum, Angelpergamque uxorem suam ita pecuniis inhiasse, ut in Ecclesiasticorum etiam Beneficiorum collationibus se immiscuerint, & Simoniaca labe infecti maximam auri vim sibi compararint? De Rolando Arelatensi Archiepiscopo, de Falcone Divionensi, aliisque Galliae Episcopis Historiae passim praedicant. Haec nimirum *auri sacra fames* Augustos adegit, ut Beneventanorum etiam domos expilarent, affligerentque. In Annal. Bertin. An. DCCCLXXI. legitur: *Ludovicus factione uxoris suae Adelchisium in perpetuum exilium nulla de causa ducere disponebat, illumque Principatum sibi vindicare voluisse. Quamobrem, facto in Augustum impetu, ab Adelgiso cum suis,*

Lu-

Ludovicus Turrim altam, & munitissimam ascendit, & ibi per tres dies cum suis se defendit : Is vero, aliique Franciae Historici culpam Graecis adtribuunt, quod Adelgisum Principem corrupissent. Graeci contra ob crimen patratum, Soldani Saracenorum (modo vera sint, quae Regino, Annal. Metens. Porpyr. aliique narrant), necnon Basilii Imp. Legatorum suggestionibus, haec evenisse fatentur.

Ea de re Princeps Adelchisius, ut quam molitus ei erat Augustus proditionem, in ipsum merito retorqueret, suae saluti opportune consulens, Imp. Angustum in carcerem detrusit. Quod non ut ei malum inferret aliquod, & Imperatoriam offenderet Majestatem molitus est Princeps; sed ut sollicitudine nimia, qua angebatur, prorsus liberaretur. Dimisso enim Augusto, ejusque exercitu, in suo Principatu tranquillitatem consequuturum sperabat. Quod uti cupiebat, accidit. *Jurejurando* enim *Ludovicus obstringî coactus est Benevento protinus excedere, & nusquam amplius cum exercitu suo in Terram Beneventanam ingressurum pollicitus*. Ab hujus tamen sacramenti vinculo postmodum exsolutus a Johanne PP. VIII. in Beneventanos arma convertit, & cum conjuge Angelperga Beneventum misit acceptas injurias ulturus : quod enarrat Chronographus Saxo apud Leibnit. ut supra : *Anno DCCCLXXIII. Ludovici* (Imp.) *XXIII. . . . contra Adelgisum Ducem Beneventanum conjugem suam cum exercitu misit, qui faciem illius timens fugit*. At revera nec fugam arripuit Princeps, nec Augusta quicquam in illa expeditione profecit. Hoc etiam argumento esse poterit, non An. DCCCLXXI. Ludovicum e custodia liberatum fuisse; sed A. DCCCLXX. Nam Ludovicus postquam Benevento evaserat Ravennam versus iter arripuit, ut ibi copias necessario commeatu reficeret, novasque compararet, antequam Beneventum obsideret. Neque A. DCCCLXXII. alibi, quam in Romano Ducatu, vel Exarchatu Ravennate Augustus morabatur, ut a Pontifice sui jurisjurandi absolutionem impetraret, quam Hadrianus PP. quippe qui ami-

amicitiâ, ac ſpirituali cognatione Adelchiſio conjunctus, quoad vixit, ut ipſi gratiam referret, nunquam conceſſit. Eo vero defuncto exeunte anno ſequenti DCCCLXXII. (ſecus DCCCLXXIII. ut Baron. aſſerit) a juramento abſolutus fuit Auguſtus, & ab eodem Pontifice coronatus. Quod recte Pagius advertit ex Reginone, & Annal. Bertin. ad A. DCCCLXXII. ubi adfirmat: *Hludovicus Imp. vigiliâ Pentecoſten Romam venit, & in craſtinum coronatus eſt* (ob eam nempe partem Lotharii Regis, ſibi a Ludovico Germaniae Rege reſtitutam) *poſt celebrata Miſſarum ſolemnia, una cum eo ad Lateranenſe Palatium equitando cum pompa coronatus perrexit. Et hoſte collectâ Româ iterum in partes Beneventanas perrexit &c.* Vid. Pagium ad hunc ann. Neque Angelperga in fine A. DCCCLXXI. aut inſequentis initio Italiam incolebat: illa enim Tridenti tunc temporis adhuc immorabatur, ut cum Carolo Calvo Franciae, & Ludovico Germaniae Regibus paciſceretur vir ejus Ludovicus Imp. qui illorum Regum nepos erat; & ad quem ob Lotharii germani obitum Lotharingiae Regnum ſpectari credebatur, ut in Annal. Franc. & Godefrido Viterb. in Pantheo, aliiſque.

Reconciliatus dehinc eſt cum Ludovico Princeps Benev. eo quidem tempore, ex doctorum Criticorum ſententia, quo Beneventum obſidebatur, adnitente Summo Pontifice hujus foederis auctore, ut in Graecos, Saracenoſque arma verterent; qui belli metu perculſi, a Beneventi, & Salerni Dynaſtis auxilium implorarunt. Quod illi nedum praeſtare voluerunt, ſed fortiter contra eos pugnarunt, ne rurſus Ludovico inimicitiarum cauſa ſuppeditaretur, de quo idem Pagius loc. cit.

Et quoniam de Ludovici captivitate ſatis cumulate diſſeruimus, non abs re fore credo, heic Rhythmum quemdam, licet mutilum, alphabeticum, ſeu abecedarium a ſynchrono auctore eo tempore, quo haec acciderunt, compoſitum, quem e Cod. vetuſtiſſimo Veronenſis Capituli extractum V. Cl. Muratorius Tom. II. Diſſert. M. Æ. Diſſ. XI. typis dedit, quibuſdam notatiunculis auctum (quibus quaſ-

quaſdam ipſe etiam adjunxi) proferre: a quo argumenta item non obſcura habebit Lector juſtae alicujus cauſae, qua Beneventani impulſi fuerunt, ut Imperatorem in vincula conjicerent. En Rhythmus

A. *Audite omnes fines terre horrore cum triſtitia*
Quale ſcelus fuid (1) *factum Benevento Civitas*
Hludvicum comprenderunt Sancto Pio Auguſto (2).

B. *Beneventani ſe adunarunt ad unum conſilium*
Adalferio (3) *loquebatur, & dicebant Principi* (4)
Si nos (eum vivum) (5) *dimittemus, certe nos peribimus:*

C. *Celus* (6) *magnum preparavit in iſtam Provinciam* (7)
Regnum noſtrum (8) *nobis tollit: nos habet pro nihilum*
Plura is mala nobis fecit. (9) *Rectum eſt ut moriad.* (10)

D. *Depoſuerunt* (11) *Sancto* (12) *Pio de ſuo Palatio* (13)
Adelferio illum ducebat uſque ad Pretorium (14)
Ille

(1) Pro *fuit*. Prat.

(2) *Auguſtio* ſcribendum eſſet. Sed iis legibus veteres rigide ſe obſtrinxiſſe minime videntur. *Murat.*

(3) Uno e Primoribus Benev. & fort. exercitus Duce (quem infra quoque nominat) ſeu Comite, cujus meminit Charta Monaſt. S. Sophiae Benev. A. DCCCLXXXVII. *Prat.*

(4) Nempe Beneventano. *Prat.*

(5) Verba ſuppleta ad Rhythmi conſonantiam.

(6) Pro *Scelus* ad ſervandum Alphabeti ordinem. *Prat.*

(7) Scil. Beneventanam. *Prat.*

(8) Vide Annal. Bertin. & Anon. Salern. *Murat.*

(9) En etiam heic cauſae adducuntur, quibus impulſi fuerunt Beneventani ad flagitium perpetrandum, ut ſupra dictum eſt. Immo conſilium Adelchiſio Principi datum fuiſſe noſcimus, ut Auguſtus occideretur, a quo quidem abhorrens Princeps ſagaciſſimus ab interfectione, quam temere, inconſultoque propoſuerat, abſtinuit, & in carcerem conjecit.

(10) Pro *moriatur* ad carminis concentum. *Prat.*

(11) Ideſt *depulerunt*.

(12) Pro *Sanctum*, *Pium* (nempe Ludovicum Aug.) quem Erchemp. *Sanctiſſimum* appellat. *Murat.* nempe ob ſua in Caſſinenſes ſuos Monachos eximia benefacta. *Prat.*

(13) Quod erat *Sacratum Palatium* Princ. Benev. ut paſſim legitur in Chartis Langob. *Datum in noſtro Sacrato*, aut *Sacro Palatio*. Prat.

(14) Heic quidem *Praetorium* pro *Caſtro*, ſeu *Arce* accipiendum arbitrarer, quo e Palatio Auguſtos educentes in vincula detruſerunt. Niſi credere malimus, in Curiam primum (quae proprie *Praetorium*) fuiſſe adductos, ubi ejus ſententiae poena praeſcripta.

Ille vero gaudes (15) visum tanquam ad martirium (16).

E. *Exierunt Saudo (17) & Saducto (18) inoviabant (19) Imperio (20)*

Et ipse Sancte Pius incipiebat dicere:

Tanquam ad latronem venistis cum gladiis, & fustibus (21)

F. *Fuit nam jamque tempus vos allevavi (22) in omnibus*

Modo vero surrexistis (23) adversus me consilium:

Nescio pro qua causa vultis me occidere (24).

G. *Generatio (25) crudelis veni interficere (26)*

Ecclesie que Sanctis Dei venio diligere (27)

Sanguine veni vindicare quod super terram fusus est.

Deficiunt hic strophae aliquot, ficut vides.

Ka-

(15) For. *gaudens ibat*. Murat. melius dicerem *gaudens visu ibat*. Prat.

(16) Perridicula fane formula, quâ laetitiam Augusti, seu potius animi sui sublimitatem, & aequanimitatem signavit. *Prat.*

(17) Seu *Saodan*, *Saugdan* Princeps Saracenorum, tunc Beneventi captivus. Narrat etiam Anon. Salern. ejus consilio ad hoc facinus usum esse Adelchisium. *Murat.* Pace V. Cl. heic *Saudi*, & *Saducti* Primores Langobardi erant, quorum mentio passim in Chronol. & Chartis illius aevi. *Prat.*

(18). De *Saudis*, & *Saductis* pluries mentio in Erchemp. Anon. Cassin. & Salern Ostiensi, aliisque. *Prat.*

(19) Quid hic scribendum sit, majori otio fruentibus divinandum relinquo. Num *qui obviabant Imperio?* *Murat.*

(20) Quem Muratorius nodum proponit, facile meo judicio exsolvam, explicando nempe: *Exierunt Saudo, & Saducto, & obviam ibant Imperatoribus*, unde legendum autumo *inoviantes*, Saudo fort. & Saductus Castro sive Arci praeerant, qui obviam Augustis ivere, quos illuc detrudere debebant, suae fidei creditos. *Prat.*

(21) Heic Rhythmi Auctor Monachum se fuisse ostendit, quod Sacris Scripturae verbis ad quaeque etiam prophana usus sit, ut fere Chronologi omnes illius aevi in usu habuere ad ejus doctrinam ostentandam. *Prat.*

(22) Id. *sublevavi*: nempe a Saracenorum irruptionibus. *Prat.*

(23) Melius fort. dixisset *porrexistis* Adelchisio in me *consilium*.

(24) Langobardorum Monachorum non insolens tunc abusus S. Scripturae textum ad quaecumque ridicule pervertere, quod pluries in hoc Rhythmo noscitur.

(25) Saracenos intelligit.

(26) Veni illum interficere, qui huc venit, ut Ecclesias Sanctas Dei e Saracenorum jugo eriperet. Hostium tuorum sanguinem, qui super terram fusus est, veni vindicare. *Murat.*

(27) i. Ecclesias, quae Sanctis Dei dicatae sunt, venio protegere, & eripere a Saracenis. *Prat.*

K. *Kalidus* (28) *temptator* (29) *ratum adque nomine*
Coronam Imperii ſibi in capud (30) *ponit & dicebat populo*
Ecce ſumus Imperator: Poſſum vobis regere.

L. *Leto animo habibat* (31) *de illo quod fecerat*
A Demonio (32) *vexatur* (33), *ad terram ceciderat*
Exierunt multe turme videre mirabilia.

M. *Magnus Domnus Jeſus Chriſtus judicavit judicium*
Multa gens Paganorum exiit a Calabria
Super Salerno (34) *pervenerunt obſidere civitas* (35).

Hic etiam aliqua deſunt.

Juratum eſt ad Sancta Dei Reliquie (36)
Ipſe Regnum defendendum (37) *& alium requirere* (38).

(28) Kalidus, i. *Callidus tentator* fuit quidem Califus, qui Principem impulit, eique fort. Italiae Imperium auſpicabatur, Ludovicum opprimens. *Prat.*

(29) Quis tentator iſte? Num Adelgiſus, an Seodan, aut alius quiſquam? Noctem faciunt verba illa *ratum atque nomine*. Murat.

(30) i. *in caput ponit coronam Imperii* ſc. Italiae. *Prat.*

(31) Pro *abibat*, ut puto, *laetus* de illo, quod fecerat. *Murat.*

(32) Et hic incertum fuerit ne Adelchis Princeps, an Seodan vexatus a Daemonio. *Murat.*

(33) Non vere a Daemone vexabatur Princeps, ſed per emphaſim loquitur vates, quaſi a ſpiritu maligno ſeductus fuiſſet, illum perſequendo, & praevidens ejus caſum, ſeu Principatus ruinam, hoſtes ſuos ultus eſt aliquando. *Prat.*

(34) Exeunte ſupra memorato A.DCCCLXXI. Salernum obſidione preſſum eſt a Saracenis, quod ſolvere demum coacti ſunt, reverſo adverſus illos Ludovico Aug. *Murat.*

(35) Concordant Chronographi narrantes ad Langobardorum Principum ultionem Deum Saracenis permiſiſſe, ut Salernum obſiderent, paulo poſt libertate a Ludovico recuperata. *Prat.*

(36) Pro jurisjurandi vinculo, & ſecurirate ſuper Sanctorum Reliquias jurabant. *Prat.*

(37) *Regnum* ſcil. Langobardorum, *& alium requirere*, nempe in Regnum aliud demigrare, aut illud Lotharingiae adipiſci, ut ſup. notavi. *Prat.*

(38) Stropha haec ſpectans ad Literam I. ſupra deſideratur. Neſcio an ſuo loco reſtituenda ſit. Videtur autem hic innui ſacramentum, quo ſeſe obſtrinxit Ludovicus, ſe vindictam aliquam ex calumnia, quam tunc patiebatur nunquam exacturum, ut ſcribit Regino. Ceterum manca eſt haec ſtropha, & aliae integrae fort. deſiderantur. Neque enim Rhythmus per reliquas Alphabeti literas progreditur. *Murat.*

FRANCISCI MARIAE PRATILLI

DE NOVAE CAPUAE EXSTRUCTIONE

EXCURSUS HISTORICUS.



DUo heic breviter adnotanda ſunt. I. quo nimirum anno nova Capua exſtrui coepta. II. An locus, & intervallum, quo nova haec urbs circumſcribebatur, illud ipſum omnino ſit, quod hodie ab ea occupari cernimus. Et quod ad primum quidem attinet, quod Camillus Peregrinius, aliique tam veteres, quam nuperi Scriptores adſeruere, multum quidem a veritate abhorret. Ii enim poſt Oſtienſem in Chron. Caſſin. Lib. I. cap. 31. Erchemp. num. 24. Ignot. Caſſ. alioſque non de initio exſtructionis illius diſſerunt, ſed quo demum tempore ea abſoluta fuerit, ſcilicet anno DCCCLVI. plane confirmant, ut ex verbis ipſius Erchemperti loc. cit. apertiſſime colligitur. Landulfo enim Epiſcopo (qui S. Paulino An. circ. DCCCXLIX. in Capuae Cathedra ſucceſſerat) cum Landenulfo ejus germano paulo poſt Ludovici Imperatoris e noſtris hiſce Provinciis diſceſſum, de nova conſtruenda urbe cogitandum fuit heic immorans Auguſtus ſollicitos nimium timidoſque teneret Capuae novos Comites. Anno igitur DCCCLI. vel DCCCLII. ut alii perhibent, Ludovicus Beneventanum Principatum ingreſſus eſt, Saracenos debellavit, & Salernitano Principatu confirmato, Dynaſtiam illam inter Radelchim, & Siconulſum aequa lance jam diviſam conſtituit. His vero vix ea tempeſtate peractis, Siconulſus diem ſuum clauſit extremum, Sicone ejus filio puerulo in Principatum evecto A. DCCCLII., quem Au-

Auguſtus quum haud parem regendo Principatui cerneret in Franciam ſecum advexit, illius regimini ſuffecto Ademario. Poſt Ludovici profectionem, Landulfi ſenioris Capuae Comitis filii novae Capuae exſtructionem aggreſſi ſunt anno fortaſſe DCCCLIII. ut novum ſibi, validiuſque in Salernitanum, cui ſuberant, Beneventanumque Principatum, cui finitimi erant, Principes propugnaculum firmarent, veteri Capua jam tunc a Saracenis exciſa, Sicopolique pene ſuis conſepulta cineribus. Haec ab Erchemperto n. 23. & 24. inferuntur: ſicuti & argumenta, quae Landulfi Praeſulis, ejuſque fratris Landenulfi animum impulere, ut *Caprearum ovile* (Sicopolim nimirum) *ſaxorumque cavernas linquentes, ad humilia deſcendamus, & altos nos, & inhumiles circumſpicientibus praebeamus*. Lando tamen iis rationum momentis reclamitans, Sicopolim potius reſtituendam eſſe adfirmabat, *quia delirum, ac frivolum erat inter tot procellas urbem munitiſſimam deſerentes, ut ſuillo in coeno locarent*. Hiſce tamen adhortationibus haud acquieſcentes Lando, Pandoque fratres, ac ab aliis duobus diviſi, novae urbis jecerunt fundamenta, ut notat Erchempertus. Non eodem tamen modo haec narrat Oſtienſ. loc. cit. *Lando Comes, & Landulphus Epiſcopus cum ceteris propinquis ſuis apud Pontem Caſulini, illam* (ſcilicet Capuam) *ſicut hodie cernitur, conſtruxerunt* Ann. Dom. DCCCLVI. At quorſum haec, quaeſo, Oſtienſis contra Erchempertum, cujus enarratione tuo in Chronico uteris? Non alia, fortaſſis, ratione, niſi ad explicandum fortaſſe quatuor germanorum ſagax conſilium, quo licet a ſeipſis diſcrepare viderentur, conſulto tamen conſtitutum fuit, ut diviſis inter ſe copiis, aliquot pro Sicopolis defenſione, ut diximus, Lando Comes expeditas haberet, aliaſque Landulfus, ut coementarios fabros, alioſque operarios defenderet, ſi in eos hoſtes fortaſſe irrumperent, aedificationemque novae urbis impedirent, quod unum merito verebantur Comites, qui ſuo a Principe temere jam defecerant. Hinc eſt (ni fallor quod Erchempertus, &

Oſtien-

Ostiensis in eandem discesserint sententiam: ille fratrum consilium duntaxat meminit; hic ad urbis exstructionem utrumque conspirasse adfirmat, nec a se invicem discedendo, quam jungendarum potius copiarum, augendarumque animum habuisse. Sicopolim interea servabant, ejusque Castrum, quo uti propugnaculum, cum necessitas cogeret, se reciperent.

Quod utique clarius evincitur ex inedito catalogo Comitum Capuae, ut supra, in quo legitur: *Cum Aguenardo* (Lando Comes) *bellavit in Sarczanu, in Ferruzanu, & Limatulu* (locis non longe a Sicopolis Castro, quo unicum Capuae Comitum munimentum). *Magenolfum Sadductorum nepotem a Tianu projecit. Ipse* (scilicet Lando Comes) *Casulinu cum fratribus suis moliri fecit in pantanu, ubi ipse nempe etiam comitavit*. Quibus ex verbis plane colligitur, non a se invicem abalienatos profecto fratres fuisse, sed consulto copias divisisse, ut partim Sicopolis custodiae invigilarent. Siqua enim hostium irruptio utrinque fieri contingeret, mutuo sibi fratres suppetias ferrent; tribus enim circiter milliaribus e Sicopoli Casilinum distabat.

Verum quantum haec dubia sint, a filiis scilicet Landolfi senioris Campani Comitis Capuam aedificatam fuisse, tantum Scriptores aliqui stomachum movent, qui *novam hanc urbem quo tempore, & a quo haec nova urbs fuerit ædificata*, non satis constare adserunt. Legantur, quaeso, Schottus in Itin. Ital. Lib. III. Leander, Albertus, Flavius Blondus in Campan. & Phil. Bergom. Lib. IV. aliique, qui tam inepte hac in re locuti sunt, ut non Historici, sed circumforanei potius, ac fabellani descriptores appellari merito queant, quorum errores ne leviter quidem attingere dignum puto. At ad alia properemus.

Casilini, seu novae Capuae situs ille a Landulfo electus est, qui palustrem agrum citra Casilini veterrimum pontem a Vulturno fluvio duobus lateribus circumductum occupabat, septentrionali nempe, aque occidentali.

li. Ab ea videlicet parte, ubi etiamnum Forum beſtiis ad victum interficiendis deſtinatum exſtat, & ortum verſus Forum magnum, ſeu Nobilium (vulgo *ad Judices* appellatum) ſe extendebat: ubi exacto ſeculo quum Decuriones urbis novam Carolo II. Auſtriaco Hiſpan. ac Neap. Regi ſtatuam conlocandam decreviſſent, murum ibi antiquae urbis terrâ obductum ex quadrato lapide invenere, quem Campanae tunc plebis inſcitia, *pontis* Caſilini *catenam* credidere; quod novi pontis ingreſſum (veteris enim pontis veſtigia ſuperius exſtare noſcuntur inter ſacellum videlicet B. Mariae Virginis *la Santella* vulgo vocitatae, & macellum, quod aeſtivo tempore, quo fluminis aquae decreſcunt, apertiſſime inſpicitur) e conſpectu metiatur. Sed ſi pontis *catena*, ſive repagulum, uti credidere, murus hic fuiſſet, cur ex quadrato lapide, & inflexus, non rectilineus pontem verſus tendens? cur non duplici ordine conſtructus, ut pontis utrumque latus fulcimento muniret? cur tam in longum ped. circ. biſcentum *catena* iſthaec protenſa, & quae ultra militaris ſtationis locum (ſive *il corpo di guardia*) in plateam S. Johannis Nobilium hominum deflectit? At nugatoria haec profecto, & inſulſa relinquamus.

Murus igitur a magno *Judicum* Foro ſubtus magnificum magni olim Altavillae Comitis Palatium (quod ex quadratis moenium urbis lapidibus exſtructum fuiſſe adfirmat Vecchionius noſter in ſuis MSS. Codd. to. XIX. & in ſuo Diurnali MS. Laurentius Roſſi) protendebatur curiam verſus, ſive Sedem, & Arcum, quod *Olivae* communiter vocatur; prope cujus ſiniſtrum occidentale latus veſtigia olim cernebantur, ibique urbis Porta, quae ortum proſpiciebat, ut ex chartis Capuani Theſauri evincitur; in altera quidem An. MCXCVII. haec leguntur: *juxta càſam, preſam, & jardenum Pardi fil. Joannis dicti de Francu . . . . in Parochia S. Joannis de Landepaldi, juxta Arcum Francorum, & murum antiquae urbis, & Portam dirutos &c. Arcus Francorum* priſcis temporibus cognominabatur locus qui nunc *Sedes olivae* dicitur: quare

re indubium eſt , tunc veſtigia ibidem extitiſſe veteris muri , portaeque urbis . Altera charta eſt A.MCCLXV. quae habet : *Terra , & preſa , quae eſt intus hanc Capuanam civitatem prope locum veteris portae , & muri ... non longe a Parochia S. Joannis Landepaldi , & hos habet fines : ab uno latere finis murus dirutus hujus Capuae civitatis , ab alio domus de lu Francu* &c. Neque dubitandum , quin illis temporibus , imo ab XI. uſque ſeculo Eccleſia S. Johannis de Landepaldo , ſive Nobilium hominum ibidem conſtructa fuerit , nec unquam ſitum immutaverit . Chartae enim veteres illius Eccleſiae Paroecialis , aliaque Capuae monumenta hoc utique declarant , edocentque . Anne murus inde rectâ pergeret , aut aliquantiſper deflecteret , ignotum . Certiſſimum tamen eſt , anno MDCIII. dum hypogaeum Eccleſiae S. Michaëlis ad Curtim inſtauraretur , murus veteris Capuae ex quadrato lapide inſtar illius , qui alibi recognitus erat , effoſſus eſt , qui in plateam *Falcorum* verſus (modo *via S. Petri* vocitata) tendebat , parum longe ortum verſus ab Eccleſia S. Nazarii , ubi nunc Monaſterium Nobilium puellarum S. Hieronymi nuncupatum , ſubtus quod murus idem inventus eſt , flumen verſus inflectens , ut Monachus in ſua Sanctuarii Capuani recognitione MS. quod opus penes me eſt ; & Vecchionius habent .

Alterum Capuae latus occaſum proſpiciens muniebat illa , muri longitudo , quae prae foribus Monaſterii S. Vincentii in Vulturno exordium ad aliud fluminis latus recta finem habebat : in cujus muri extremis , quae boream , meridiemque ſpectabant , Turrium duarum munimenta in Vulturni ripis aſſurgebant , quae tam Caſilini pontis ingreſſum , quam alterius ex adverſo factitii pontis , Sicopolim proſpicientis (qui pons caementitia quadam medio in flumine columna nitebatur , cujus rudera aquis decreſcentibus clare noſcuntur , non longe a praedicto S. Vincentii coenobio) cuſtodiebant . Harum Turrium , ſicuti & illius , quae *ad Monterone* pone orientalis muri initium (ubi poſtea Eccleſia S. Petri ad Monterone-

teronem adpellata, quae B. Francisco de Assisio, suisque Fratribus concessa pro Monasterio ibidem aedificando, adhuc nomen suum retinet) vestigia suo & Peregrinii aevo extitisse adfirmat cit. Vecchionius, pluribusque in veteribus chartis harum turrium memoriam perlegisse. Imo Lib. XIX. *se illa prope S. Vincentii ripam, & retro domum familiae de Duratio prope FF. Conventualium S. Petri Monasterium propriis ipsum oculis vidisse testatus est A. MDCXXXIX. praesente etiam Peregrinio, qui dixit: en Capuae nostrae murus, & turris in sua priori fundatione constructa*. Quod haud profecto improbandum; quae enim ipse a suo Peregrinio vel audiisse, vel ipsum vidisse testatus est, id satis exploratum volo.

Murus igitur illam urbis partem hinc inde primum custodiebat, qua planiciem apertam, nec satis defensam habebat, meridiem & ortum versus, aliunde a Vulturno circumseptam; neque tunc ad illam muri partem, quae occasum spectat, oculos Langobardi Comites intenderunt, quum flumen iis satis pro repagulo fuerit. At posteriori tempore moenia ibi exstructa esse ex Ost. Lib. I. cap. 52. didicimus, *Godelperto*, inquit, *Abbati S. Vincentii ad fontes Vulturni ad Monasterium aedificandum locum ab Landulfo, & Atenulfo Capuae Principibus fuisse concessum extra urbis* (scilicet Capuae) *muros*, eo nempe loco, ubi etiamnum sublimis Ecclesia, dirutique Coenobii vestigia adparent. Quem murum ab Atenulfo I. Cap. Princ. exstructum fuisse credo, illoque ipsum tempore Capuanae urbis muros protendisse, Turresque alias ad propugnacula erexisse; inter quas Turris illa, quae Capuae adhuc visitur, vulgo *delle Pietre*, & olim *Paldi*, ab insigni aliquo Langobardo ac illustri viro, ejus aut Praefecto, aut exstructore cognominata. Ejus profecto meminit charta Monasterii Monialium S. Mariae Capuae Anno CMLX. his verbis: *ab aliu capite via quae vadit in Turre Paldi*. Aliam ab hac Turri memorat charta ejusdem Monasterii Anno MCCVII. in qua legitur: *prope Turrim Portae S. Angeli, & dictum Monasterium*

(S. Mariae), *aquas fluminis* &c. At Turrim hanc neutiquam a Langobardis erectam fuisse suspicor; sed potius a Northmannis Principibus in postrema urbis extensione post An. MC. quum ex charta donationis Monasterii Monialium S. Johannis An. MCXV. a Roberto I. Capuae Princ. clare eruatur, nondum ultimam suam habuisse amplificationem. Legitur enim ibi: *Damus totum albeum fluminis sicut incipit a parte orientis a muro istius nostrae Civitatis*, *ubi S. Benedicti Ecclesia esse noscitur*, *& ubi olim fuit Tragaticus* (scilicet scapha seu linter ad fluvium transmeandum, resque aliunde navi exportatas deponendum) *ad portum qui dicitur S. Marci*: quibus ex verbis ostenditur, muros Capuae sub Roberto I. non ultra Ecclesiam S. Benedicti processisse. Hos enim noverunt optime Peregrinius, & Vecchionius An. MDCXXXIX. in impluvio Collegii Patrum Societatis Jesu, ubi olim Domus nobilis familiae de Argentio, quam pone Ecclesia S. Benedicti ejusque Monasterium circumscripserat, quum foveam quamdam effoderint Patres illi ab eo latere, quod ortum spectabat, & meridiem. Isque murus ex quadrato lapide erat, soliditate palmorum circiter VII. ut idem Auctor perhibet, qui S. Marcelli Majoris Paroeciae atrium pertransibat eo siquidem loco, quo publicus fons effluit; respondetque Aquilonem versus, quo supra fluvium exstat ejusdem Collegii Societatis Jesu pomarium, in quo vestigia destructi Monasterii Cassinensium dignoscuntur, columellae, epystilia, aliaque hujus generis ornamenta. Subsequentibus postea seculis ulterius urbis moenia exstensa fuere, scilicet ultra Monasterium Monialium S. Mariae a Principe Roberto II. qui a Rogerio Siciliae Rege saepius bellis impetitus fuit: demumque captus, oculisque orbatus An. MCLVI. finem dedit Capuae Principatui sub Rege Wilelmo I. ut alibi exponemus. Igitur post Ann. MCXX. ad MCLVI. Capuae moenia dilatata sunt; & tum Turres aliae in urbis circuitu exaedificarunt Northmanni, relictis iis, ac rursus munitis, quae sub postremis Princ. Pandulfis IV. & V.

ejusque filio Pandulfo VI. ultimo Capuae Dynasta post A. MXX. erant: inter quas Turris Pontis, quae in veteribus hujus urbis chartis *Castellum* quoque, *Castrum*, *Castellone*, & *Castelluccio* appellatur (secus a novo Castro sub Carolo V. Imperatore Capuam adventante An. MDXXXVI. cum aliis insimul novis munimentis, murisque praesignatis, uti vulgus credit) quod legitur in charta MCLVIII. *In veteri Castellone S. Petri prope pontem*: In aliis Ann. MCXCVII. MCCXLV. MCCLI. & MCCLXXXVI. *apud Castellum vetus, prope Castrum S. Petri in ponte, & Turrim Arepaldi*, cujus situm desideramus; ejusque etiam meminit charta Jordani II. Capuae Principis in Monasterio Monialium S. Johannis adservata, quae scripta dicitur Anno MCXXV.

Illa quoque *Turris Capuanorum* vocata, prope Portam Capuanorum in orientali latere sitam Monasterii S. Laurentii Cassin. a familia quidem *Capuanorum* sic denominata, quae Langobardorum temporibus a Capuae Principibus nomen desumsit: ea quippe a Teanensibus Comitibus pridem originem suam traxit, & a Castri Pratae dominatione (quod non longe a Presentiano, Venafro, & Sexto situm est) *de Prata* dicta, sive *Capuana*, de qua veteres Capuae chartae verba faciunt Anno MXCVII. MCII. & MCXXIX. Ipsa deinde familia Amalphiam perrexit, ibique semper Capuanorum adpellata. At in charta Tabularii Ravellensis sign. num. 329. sub Ann. MCCVIII. Regni Friderici Imp. die 20. Augusti XI. Ind. apertissime dicitur: *Petrus titulo S. Marcelli Presb. Cardinalis fil. Landulfi, fil. Mansonis, fil. Joannis Capuani*) qui primus facillime fuerat, qui Capuâ Amalphiam profectus fuerat) *fil. Landonis Comitis de Prata fundavit, & dotavit scholas artium liberalium ad commodum tam laicorum, quam clericorum dictae urbis Amalphiae, & Atrani* &c. Et revera Landonis hujus Comitis de Prata (abavi Petri Cardinalis Capuani) qui fuit frater Pandolfi cognomento *de Sexto* ab Ostiensi Lib. II. cap. 68. & Petro Diacono Lib. IV. cap. 75. & 79. memorati, loquitur

charta alia Thes. Cap. An. MLXXXI. in qua legitur (tametsi aliquantisper exesa) *permutatio quorundam bonorum in castris Sexti & Pratae olim Monasterio Cinglensi pertinentibus cum aliis bonis in civitate Teanensi, quae fuerant a Pandulfo cognomento de Sexto, & Landone ejus fratre cognomento de Prata nobilibus Comitibus filiis qu. Paldi de Venafru donata Ecclesiae Capuanae, ejusque Clericis: ibique interfuit ejus uxor relicta, nomine Maruccia dicta de Albetu &c.*

Quaestio tantummodo heic disceptanda, an Turris, quae modo trans Casilini pontem inspicitur, antiquitatemque suam satis ostendit, a Longobardis potius, quam a Northmannis extructa fuerit? quum Federicus quidem Imp. eam, aliasque in circuitu instaurarit An. MCCVII. ut ex inscriptione ibidem adhuc servata colligitur: *Turrium coronidis Restitutori*. Illam igitur ante hujus Augusti tempora aedificatam fuisse, nemo est qui dubitet. At quando, aut a quo suum vel initium, vel incrementum acceperit, profecto ignoramus. Certissimum est sub Richardi Comitis Aversani aetatem, qua pluries Capua fuit oppugnata ab An. ML. ad MLVIII. Turres in circuitu permultas urbem illam habuisse. Quumque civitas longa obsidione vexata se Richardo tradiderit, turres pro Capuanis, Langobardisque servatae sunt, ut ex Cass. Chron. Lib. III. cap. 16. *Arctati demum famis penuria cives, cedente Landulfo* (Principe) *recipiunt hominem* (Richardum) *& sacrant in Principem, portas sibi dumtaxat cum turrium fortitudine retinentes*. Verisimile itaque est, paululum post urbis exstructionem, ne pons hostilibus pateret incursionibus, turrem ibi Langobardos extulisse, quae pontis accessum custodiret: eoque magis, quod ex aversa parte fluminis nec muros, nec turres habebat, quae pontem tueri satis essent. Utinam Erchempertus, Ostiensis, aut alii haec nobis scriptis demandassent! Neque e veteribus chartis isthaec notitia prorsus eruenda speratur. Unam enim solummodo habemus in Monast. S. Johannis, in qua mentio *Turris in Casulini ponte*. At revera non

tam

tam ultra, quam citra pontem turres exſtabant, ut ſupra notatum eſt; cur potius de transfluviana intelligenda ſunt verba illa, quam de cisfluviana Capuae turri, quum *τό in ponte* de alterutra intelligi poſſit? Semper tamen verum eſt a Langobardis ſive Comitibus, ſive ab Atenulfo I. Principe An. circ. CM. aut ejuſdem filiis eodem ſeculo X. decurrente, turrim hanc transfluvianam erectam fuiſſe; ſecus vero a Northmannis, qui eas reſtituendas curare debuerant. Indeque a Rogerio Siciliae Rege An. MCXXXVII. ut ex Falcone Beneventano habemus, everſae, ignique conſumtae, a Friderico Imp. inſtauratae fuere, ut diximus.

At ad novae Capuanae urbis exſtructionem ſermo redeat. Urbs quidem eo temporis loco imo, paluſtri, & haud ſalubri ſita. Neque fortaſſe aliam ob cauſam ſitus ille electus eſt, quam ut hoſtes ab aggreſſione, inopinatave irruptione coërcerentur, & Campanos Langobardos imparatos, atque non ſatis defenſos invenirent aemulorum Neapolito-Graecorum, aut Salernitanorum, vel Spoletenſium turmae, ut Erchemp. n. 25. Quod etiam cauſae fuit, ut quantocius moenia urbis exſtruerent meliori, qua poterant, firmitate, terreno munita aggere, praegrandique foſſa, quam ſtagnantes ibidem, collectaeque aquae, ac paluſtris ager eo ſecuriores redderet cives, quo difficiliorem hoſtibus praeberet acceſſum. Nec multo poſt reſtituta moenia e quadratis lapidibus, quos ab everſis urbibus Caſilino, Capuaque collegere, munita: itaut vix triennio expleto (ut opinor ex Erch. loc. cit. aliiſque Chronographis) moenia, propugnacula, ſaxei aggeres, foſſa, turreſque confirmatae ſint, ut ſecuritati ſuae conſulerent. Ad aedium, domorumque tunc aedificationem difficile initio cogitatum, quum inſtrumenta ſibi oppugnationis potius ſibi pararint, tuguriolis tantummodo, caſiſque contenti. Nec feſtinatio exſtructionis iis profecto nocuit; nondum enim perfecto opere, Guido Spoleti Dux Salerni Principe foederatus Capuam obſedit, ut alibi notatum.

Atque ut diſtinctim eas urbis plateas, aedificiaque, quae primum novae Capuae ſpatium occupabant, praeſignemus,

ea fuiſſe adfirmo loca, quae circumcirca ſaepiunt Majorem Eccleſiam, cum adjuncto Olitorio Piſcario, & ad comeſtibilia quaeque vendenda appoſito foro, Coenobia Monialium Jeſu Ord. S. Franciſci, Monaſterium Guglielmitarum vulgo Montis Virginis pone quod S. Leucii Paroecia Commendata cum proximo foro, Ebulenſi adpellato, ejuſque viciniis Vulturno circumdatis uſque ad S. Vincentii Monaſterium, quae nunc Praepoſitura Commendatitia: atque inde rectâ ſupra fluvii ripas uſque ad S. Hieronymi Monaſterium, aut paululum ultra, quo in ſpatio Judaeorum quondam ſtatio, unde Paroecia S. Martini ad Judaicam nomen; Eccleſia & Monaſterium Carmelitarum olim in pontis ſuburbio, SS. Trinitatis Caſſinenſium, nunc deſtructae, S. Petri in Cimbriſco, & S. Nazarii Paroeciae, aliis poſtea adnexae, Eccleſiae itidem S. Michaëlis, & Johannis, quae quoniam veteri Capuanorum Principum Capuae Palatio, ſeu *Curti* conterminae, *ad curtim* adhuc vocitantur, Seminarii Eccleſiaſtici aedes cum propinqua S. Salvatoris Majoris, & S. Bartholomaei in arcu Algiſii Paroeciis: S. Dominici Templum, ac Monaſterium: Sedile, ſeu Forum Olivae vocitatum, SS. Caritatis Mons, puellarum Collegium, ac Nobilium virorum Fratria, penes quos hujus loci gubernium eſt, ac morti damnatis praeſto ſunt: & per *Judicum forum*, ubi ſtatio militaris, & S. Eligii Patrum Theatinorum Templum recens inſtauratum cum adnexa platea ad Paroeciam, ſeu puellarum Carmelitarum Excalceatarum Collegium S. Petri ad pontem nuncupatum, partem aliquam fort. Eccleſiae Monachorum Coeleſtinorum, vulgo S. Petri ad *Magellam*, comprehendens ambitum ſuum claudit. Atque haec ad novae Capuae exſtructionis primordia cognoſcenda, lectoremque noſtrum inſtruendum ſatis ſint.

AD

A D

LANGOBARDORUM CAPITULARIA

FRANCISCI MARIAE PRATILLI

ADMONITIO.

QUod ſuperiore Tomo adverteram, Lector humaniſſime, quorundam nempe eruditorum JCtorum operâ, quod ad Langobardicam Hiſtoriam illuſtrandam pertinet, hiſce Capitularibus notas, & animadverſiones in iis quae ſcitu difficilia viderentur, fore adjiciendas, cum hucuſque ſpem diſtulerint, ne promiſſam preli feſtinantiam longius protraherem, ipſe pro viribus iis explicandis animum adjeci, ne quid literariae Reip. quod ad hanc rem attinet, omnino deeſſe videatur. At quum in foro minime ſim verſatus, ut quae ad Langobardicarum legum pleniorem explicationem requirerentur, penitus praeterirem, verborum quorundam ſaltem, ac locorum explanationem in medium afferre contendi. Non deerunt fortaſſe poſthac (licet quidam profecto mihi an ſemetipſis? illuſiſſe non erubuere) qui ex clariſſimorum JCtorum numero tantiſper fori curis intermiſſis, ad literariae Reip. commodum, & patriae decus atque ornamentum iis erudite explicandis animum intendant. Ac licet ipſe ſtimulos addidi, ut publicae utilitatis auctorem quoquo modo adfirmare auſim, iſtius tamen laudis non ita ſum cupidus, ut aliis eam praereptam velim. In hiſce vero Capitularibus recudendis ſeriem a Peregrinio ſervatam (non enim omnia ſucceſſive, aut chronologico ordine edidit) minime ſecutus ſum, ne Chronotaxin ipſe omnino confunderem. Heic ſuas etiam a meis ſeparatas notulas habebis, literis, numeriſque diſtinctas. Vale.

CAPI-

CAPITULARE
ARECHIS PRINCIPIS BENEVENTI.

Index Capitulorum.

Incipit Capitulare Dom. Aregis Princ. (*a*)

CAPI-

(a) Princeps iste Arichis praeter summi Dynastae insignia, nimirum Principis nomen, & coronae usum, Legis etiam condendae potestatem, deleto Rege Langobardorum Desiderio, videtur usurpasse; & post An. Chr. DCCLXXIV. hoc edidisse Capitulare: nostrates enim Langobardi etsi in Regno non censebantur, cujus pars *Tuscia* posita dicitur *in longinquo* Leg. Lang. Lib. II. tit. 55. l. 14. Leges tamen servarunt caeteris communes.

CAPITULARE.

I. SI quis homo pauper abſque parentibus, nihil etiam habens, ex quocumque negotium ſecundum Legem potenti homini (*a*) juratus fuerit, ita decernimus, ut ſolus prevetu ſacramentum. quin etiam modo ſimili potens juramentum, quando ei contigerit, pauperi ſingulari exhibeat. Si vero pauper aliquantula ſubſtantiola habuerit, cum quinque ſecum juret: ſimiliter & hoc quinario numero potens pauperi ſatisfaciat.

II. (*b*) Si germanus alterum germanum aborta lite primum percuſſerit, poſteaque percuſſus dolore ſtimulatus ſe defendendo, percuſſorem occiderit, hoc itaque cenſimus, ut juſta perſone interfecti qualitate talem fratricidium componatur.

III. Si quis filium poſt mortem patris ejus pulſaverit, ut aſolet; dicendo, quod ei aliquid premii nomine pro qualibet cauſam dediſſet; aut forſitan dum pater ejus adviveret per vim aliquid attuliſſet, de his propoſitis cauſis oſtenſio dumtaxat fieri non poteſt; nec non & ipſe filius reſponderit, nequaquam talia ſciſſet, idcirco juratus dicat, quod nec non neglexiſſet perquirere, nec de ipſis rebus, unde pulſatus eſt, aliquid ſignum apud ſe repperiſſet (*c*).

IV. Nonnulla flagitiorum veteres Juriſperiti, dum fieri poſſe non crederent, decernere precaventes, poſteritati erronea reliquere veſtigia. Ad nunc creveſcentibus malis, & fieri poſſe creduntur, & quod dictum nephas eſt, facta videntur. Actenus religioſorum homicidia, eo quod pote, aut inerme genus, aut in omnibus venerandum haberetur, nullus compoſitionis, & aperta Lex judicialia

(a) For. *junctus*, unde litium, ſicut bellorum certamina, paſſim *conjunctiones*: caetera menda tute corriges.

(b) Parem omnino Legem de quocumque alterius percuſſore ad ſui defenſionem Rex tulerat Luitpr. Leg. Lang. Lib. I. tit. 9. l. 19.

(c) Iis inſiſtit, quae ſancita a Rege fuerant Rothari Leg. Lang. Lib. II. tit. 55. l. 9.

calculo claruit. Et si quondam, forsitan, contigisset, aut sub ostensu legalis negligentie, vel oblite rationis obmittebatur (*a*), aut certe censorum opinatione, aut illud, ut cuique libitum erant, decernebatur. Ideo sicut omnibus simul equissime placuit, sancimus, id (*b*) precepimus, ut si quis deinceps occiderit Monachum, vel Presbyterum, aut Diaconem, primatum tenentem, componat (*c*) soli. CC. vel supra (*d*), ut Principi patrie placuerit usque trecentos. De ceteris vero personis inferioris gradus, que in Palatio deserviunt, ducentorum solidorum compositio preveniat. De reliquis aūt Ecclesiasticis, qui extra Palatium degunt CL. sicut de Laicis, qui exercitalibus militant armis.

V. Si pater filie non habentis germanum, aut germanus sorori occisi fuerint, ita nobis rationis judicio complacuit; ut sicut in rebus patris, vel germani (*e*) sm̄ lege hereditates possessure sunt, ita & occisorum compositiones hereditarie sibimed ipse exigant (*f*).

VI. Si liber homo habet uxorem liberam, nichilque proprium possidens, talem culpam perpetraverit, (*g*) sP qua damnatus, questori sm̄ legem in manu pro servo tradendus fuerit, ipsa uxor maritum tantum custodiat: ille vero, qui eum in servitio acceperit, de marito ejusdem infra septimanam duos dies, sicut propriis servis, quatenus eam posset nutrire. Sin autem minorem culpam perpetraverit, unde mox Legis tradendi deest, sub extimatione justissima vir, & conjunx deserviat ei, cui culpatum est usque ad prefinitum tempus. Post constitutionis autem dies liberantur in pristinam libertatem: Et si ipsa uxor tantum culpata fuerit, eisdemque modis, ut de viro superius censuimus, simul de utroque equalitate sen-

(a) Ita quidem; nam quae habetur Leg. Lang. Lib. I. tit. 9. l. 27. recentius a Carolo edita est Imp.

(b) For. *idem*.

(c) i. *solidos*.

(d) Confer Legem Lang. Lib. I. tit. 9. l. 21.

(e) i. *secundum*.

(f) Legem abrogat descriptam Lib. I. Leg. Lang. tit. 9. l. 18.

(g) i. *pro*.

ſententia detur. Ita tamen, ut ejus, qui eos acceperit, diſciplinis, & imperii, ſicuti ſervi ſubjaceat. Si vero infra conſtitutum ſupradicti ſervitii tempus alteram alteri homini ingeſſerunt culpa, vir, aut conjunx imperpetuum ſervi tradantur, & reus per dies, ut ſupra ſibi conceſſum, uxorem nutriant: ipſe vero (a) dñs traditi, unde prior ſervo ſi contigerit, pro injuria ab eo illa juſtitiam querenti perſolvant (b).

VII. Et hoc conſtituimus, adoleſcentem ante X. & octo annos etatis non poſſe ſolius oris ſui manifeſtationem condemnari.

VIII. Nullus homo habens (c) uxor. legitimam, filiis, vel filiabus, qui ex altera inlicita conjuge procreantur, legitima vivente, per quolibet ingenium aliquid donatione facere poſſe. Maxime dumtaxat, qui de incerto coitu naſcuntur, ex nuverca, id. matrinia, aut previgna, id. (d) filiaſtra, vel cognata, que eſt uxor fratris, aut ex germana uxoris, vel etiam ex conſobrina generantur, omni modo prohibemus nullo quolibet argumento, quod contigerit, vel dici humana verſutia poteſt, his donationem facere poſſe, qui hoc facinus contraxit (e).

IX. Si quis liberorum, ſeu liberti natum oſtenderit Preceptum libertatis quondam ſcriptum ante reverſionem Dom. Giſolfi de tras Pado, & falſum procul dubio apparuerit, propterea ſi manifeſtare potuerit illis diebus ſcriptum fuiſſe, quos prediximus, in libertate permanſiſſe; ita profecto cenſemus, ut quodquod ex tali libertate ſu-

 per-

(a) i. *Dominus*.

(b) Qui ex patrato damno, vel crimine debitam, vel privato, vel Fiſco compoſitionem, ſive creditori pecuniam ſolvendo non erant, perpetua, vel temporaria ſervitute eam compenſabant ex Lege Lang. Lib. I. tit. 25. l. 68. Lib. II. tit. 33. l. 4. & alibi: a Judaeis obſervata Reg. Lib. IV. cap. 4. quos Langobardi habuere aliarum etiam legum auctores. *Ex Langob. Scriptor. phraſi apparet, eos vix alium quam ſcripturas legiſſe*. Pratill.

(c) i. *uxorem*.

(d) *Filiaſtrum etiam in inſcriptionibus Patavinis invenies*. Prat.

(e) De his loquitur Lex Lang. Lib. II. tit. 8. l. 3. & 6. nam alii naturales adibant patris haereditatem, ut Lib. II. tit. 14. l. 2.

perſtites ſunt, ſive homines, ſive mulieres, in priſtinam ſervitutem revertantur. Filii vero, vel filie eorum, qui de genus uxoribus procreati ſunt, libertatem cum matribus permaneant *(a)*.

X. Pervenit ad aures Sublimitatis noſtre, quod quidam hominum verſuta calliditate inbuti, propter obligationes, vel debita, que fecerant, propinquioribus parentibus, qui juſta Legem heredes eorum futuri ſunt, teſtamentum donationis ammittant, ut queſtores eorum creditas res facile perdant; propterea ſic namq; decernimus, ut primi heredes obligatione, vel debita propinquorum perſolvant, dehinc, quod reſiduum fuerit de rebus eorum, ſibimet aſſumant.

XI. Si quis in ſilva propria Plauſtrum, quod vulgo dicitur Carrum honuſtum lignis cum bubulis deprehenderit, & fortaſſe ad domum ſuam *(b)* perduxerit, per unumquoq; lignum, que impoſita ſunt Plauſtro, his cujus bobes, & veiculum fuerint, novem ligna componat. De plauſtro vero, ſicut Lex teſtatur juſtitiam preveniant.

XII. Satis infamis, & inlicita conſuetudo temporibus iſtis innolevit; dum quedam muliercule defunctis viris, maritalis dominature ſolute, licentius proprii arbitrii libertatem fruantur. Abitum Sanctimonialis in ſecrete domi ſuſcipiunt, ne vim nuptialem perpatiantur; quippe tuta ſibi cuncta fore arbitrantur, ſi conjugalis dominatui non ſubiciantur *(c)*. Sicque fecit, ut ſub optentu *(d)* regionis, demta omni formidine, quicquid animo delectantur, licentius aſſequantur. Namque deliciis affluunt, commeſſationibus ſtudent, *(e)* potibit vineis ingurgitantur, *(f)* lavacra

(a) Ad ſervitutem revocat manumiſſos *per impans*, ut loquitur Lex Lang. Lib. II. tit. 34. l. 1. hoc eſt *per votum* illegitimi Ducis Godeſcalchi, iſtius Giſulfi II. anteceſſoris, de quo ſup. pag. 302. & Paulus Diac. Lib. VI. cap. 17. ſive 57.

(b) Lex teſtatur Lib. I. tit. 23. l. 1. *qui currum &c. ad propriam domum ſuam duxerit, non ſit culpabilis &c.*

(c) Has permiſerat Rex Luitpr. Leg. Lang. Lib. II. tit. 37. l. 1. quarum malitia tunc latebat.

(d) *Legendum religionis*. Prat.

(e) *a potu*.

(f) i. *balnea*.

vacra frequentant, & quanto magis aſſequi poſſunt, tanto eodem habitu immollitie, delectationemq; veſtimentorum habutuntur. Igitur ſiquando in plateas proceſſure ſunt, facies poliunt, manus candidant, incendunt lividinem, ut veſcentibus incendia miſceant: ſepe etiam formoſus videre, atq; videri impudentius appetunt, & ut brebiter dicat, ad omnem laſciviam, voluntatemque animi frena relaxant. Hoc quoque procul dubio luxuriante vite fomite ſuccenſe, exurunt eas carnis incentiba, adeo ut non ſolum unius, ſet quod dici nefas eſt, plurimorum proſtitutionibus clanculo ſubſternuntur; & niſi uterus intumuerit, non facile comprobatur. Talem itaque peſtem execrandam modis omnibus conteſtantes, inſtituimus, ut cujuslivet affinitate juncta, innupte, vel vidue velamen ſcē religionis induerunt, & intra anni circulum eas quatenus voluerit, vel potuerit in Monaſterium trudi dilataverit, propterea ſi ſtupri crimine detecte fuerint, componat (*a*) Guidrigild ſuum in Palatium; Princeps videlicet ejuſdem temporis cum ipſo Guidrigild, rebuſque propiis retrudat eas in Monaſterium.

XIII. Divine Legis auctoritas communans teſtatur, *ſiquis in captivitatem duxerit, in captivitatem* (*b*) *vadat*. Hactenus adeo hec patria crudelis limine perviciem perpetitur, ut etiam tranſmarinis paganitatis gentibus ejus habitatores indifferenter vendant (*c*). Propterea preſenti judicio ſententia damus, ut ſi quis hominem furtiva arte, vel quolibet modo extra Provinciam vendiderit, ſic eum componat, ſicut his, qui infra venundant; ita tamen, ut venditoris perſona ultra mare venundetur (*d*). Si vero pauperrimus fuerit, nichil habens, unde compoſitione procedant, quod ſupereſt perſona ejus, ut ſupra, trans mare venalis vadant.

XIV.

(a) *Vid. ſup. Tom. I.*
(b) Apocalyp. cap. 13.
(c) Confer Capitul. Princ. Sicardi num. 3. & 4. hancque inhumanam mercaturam non tantum noſtratibus uſu receptam, vide in Erchemp. n. 81. & Anaſt. Bibl. pag. 113.
(d) *Jus talionis*.

XIV. Quecumque mulier propria res habens, mortui mariti lectum caste servaverit, & de rebus suis aliquid pro (*a*) aia sua judicare voluerit, que ejus minime consenserint, sicque prospeximus; si duos filios habuerit, tertiam partem de rebus suis disponere liceat; si quidem tres, septimam partem; si quatuor habuerit, nonam: si vero amplius, per hanc numerum ratiocinationem, ut contigerit, sorte dividantur (*b*).

XV. Si quis terram, vel mancipium per triginta annorum circulos absque pulsationem possederit, & certa manifestatio dumtaxat patuit; sic namque censemus, ut quicquid edificii, vel incrementis ex his rebus possessor optinuerit, absque molestationem, & depulsationem, sicut ipsa predicta initia, ulterius possideant (*c*).

XVI. Si quispiam rem propriam inspiratus pro anima sua locis venerabilibus decrevit, non reputetur extraneus, vel inimicus parentibus, sicut in lege nefas scriptum est; sed sit sacramentum talis, si opportunitas incumbit; & heredes proximorum modis omnibus habeatur.

XVII. Si quis hominum causa temerario absque permisso Pontificis, vel custodum Ecclesiasticorum, mortuum in Basilica sepelierit, hac ratione perpendimus, componat sol. quatraginta ejusdem venerabili loci Rectoribus; de sepulto quidem supradictis personis, ut libeat, conveniatur (*d*).

Explicit (*e*) Cap. Domni Aregis.

DE

(a) *Anima*.

(b) Eamdem in hac Lege servat proportionem mater ad filios, quam in Leg. Lang. Lib. II. tit. 14. l. 2. filii naturales ad legitimos.

(c) In Leg. Lang. Lib. II. tit. 35. *l.* 5. idem cautum, sed nil de incrementis ibi, quia certe nil opus.

(e) In Basilica ne dumtaxat, quod communitas tunc vetitum: an etiam in ejus Atrio, & Coemeterio, in quo frequentius humabantur?

(f) *Capitulare*.

DE PACTO

ARICHIS PRINCIPIS BENEVENTI &c.

N*On de hoc, ſed de noviſſimo omnium Pacto, quae (a) Arichis Princeps Beneventi unquam iniit cum Neapolitanis, locutus certe eſt Erchempertus num. 2. inquiens,* miſericordiae vice diſtributa *eis fuiſſe a praefato Principe* diaria in Liburia, & Cemiterio, *quo tempore Carolus Magnus poſt ſubjugatum, captumque Regem Italiae Deſiderium in anno Chriſti DCCLXXIV.* ſtipatus innumerabili exercituum agmine, crebrius Beneventum adiit capeſſendum; *nulla enim (b) de elargitis* diariis, *nec de* Cemeterio (*de agro nimirum Nolano, quippe celebriori eo vocabulo appellabatur tunc Nola*) *fit hic mentio: ſed de Legibus ab Neapolitanis, atque a Campanis potiſſimum invicem obſervandis: deque una tantum* Liburia, *praeclaro & ipſo campo frumentario, ac vitifero in Campania poſt Clanium amnem ad Meridiem, Nolano ab Oriente conjuncto. Et ſane Arichim nec ſemel, nec una forma cum Neapolitanis foedera junxiſſe, hinc fit manifeſtum; quod iis* per Praeceptum, *ut hic dicitur, antehac conceſſiſſet, quae ſibi ab Neapolitanis metipſis permiſſa aliquanto prius fuerant. Sed praeterea Pactum (c) ab Erchemperto memoratum haud ex ejuſdem Auctoris dicto irritum fuiſſe apparet; ſicuti palam de hoc noſtro compilator Cavenſis exemplaris, importuno quamvis loco, eſt teſtatus. Verumtamen Campanos Langobardos, quorum occaſione, & armis praeter innatam dominandi, promovendorumque finium libidinem, tum Arichis, tum quiſque Beneventi Dynaſta quam frequentiſſimo bello, ut iterum ſuperius obſervabam* Nea-

(a) *Principis Arichis hoc minime denotabat* Pactum *ſua in Hiſtor. Erchempertus.*

(b) Arichi tunc ſane obſes datus a Neapolitanis etiam eſt Caeſarius Conſul, de quo infra in ejus Tumulo.

(c) *Quod Neapolitani nec tunc ſervarunt.*

Neapolitanos exercuerunt, *aliquando* (*a*) *tandem absimili non admodum foedere strenuis adeo aemuli firmiter post haec concordasse*, *ex Pacto discere clare est*, *initio post annos ferme CL. ab Gregorio Duce Neapolitis cum Beneventi Principibus Landulfo I. & Atenulfo II. quod diutius stetit* ; *renovatumque quum fuisset ab ejus nepote*, *Neapolis similiter Duce Joanne*, *vim*, *& nomen* Consuetudinis, *quod scriptus praefert Codex*, *ex diuturniori illo usu videtur obtinuisse*. *Caeterum ne Librarium offendisse puta*, *quod ipsum inscripserit initum ab Arichi*, *non cum* (*b*) Duce, *sed cum* Judice Neapolitanorum; *namque &* Judices, *juxta hujus nominis multiplicem usurpationem*, *de qua pluribus nunc non dicam*, *aliquando etiam appellatos*, *qui Neapolis Duces erant*, *ex manu descriptis S. Athanasii ejusdem urbis Episcopi Actis*, *quae Baronius quoque recitat ad an. DCCCLXXII. num.* 10. *satis modo erit aperire*. Haec dum ad Hadriani Papae notitiam devenissent, direxit unam Epistolam antefato Judici (*sic Acta*, *quae Sergium praedixerant Ducem*) & aliam Clero Neapolitano &c. *Idemque ex Joannis Papae VIII. liquet Epist.* 63. *qua Neapolitani commendantur*, *quod abjecto eodem impio Sergio olim Duce*, *ac Magistro Militum*, *Pastorem*, *& Episcopum Athanasium* habere Judicem elegissent. *Nolim tamen* (*Parergi loco ut hoc addam*) *Judices*, *Ducesque Neapolis cum alio ibidem observato olim* (*c*) *Magistratu confundas*, *qui S. Gregorio M. Lib. VII. Ind.* 2. *epist.* 108. *dicitur* Major Populi; *eoque idem Divus functum prodit quemdam Theodoricum*, *ut habet Lib. VII. Ind.* 3. *Epist.* 24. *cum Dux esset Maurentius*. *Etsi Cedrenus pag.* 433. *tradat*, *consimili fere vocabulo nuncupatum*, *qui Chersonae*, *urbis ad Meotidem Paludem*, *indigena*, *suprema eam curare consueverat potestate*, *priusquam Theophilus Graecus Imp. suos illuc* Prae-

(a) *Sed multa post cum aliis inierunt*, *firmiusque coluerunt Principibus Beneventi*.

(b) *Quorum Duces non nemini dicti etiam*, *ut hic*, *sunt* Judices.

(c) *Majoris sane dignitatis nomen*, *quam Magistratus*. *quod apud eos appellatus* Major Populi.

Praefectos transmittere instituisset. *Joannes Boccacius sane, quem Paulus Benius parum bene capit, nec juste carpit, ex prisco hujus nominis usu in Fabella inscripta*: Theodorus, & Violantes, *de praedivite Patritio viro loquens, qui industrium valde servum impense diligebat, ait*: Et sopra i suoi fatti il fece Maggiore. *Nempe ut intelligendum hinc sit*, Majorem Populi *apud Neapolitanos non summo imperio, sed juxta demandatam sibi, definitamque potestatem res publicas administrasse; cujus praeter caetera, munus fuisse vectigalia, reditusque curare, non negabis: modo ejusdem D. Gregorii rite expendas epistolam septuagesimam praefati Libri septimi, ubi de superius dicto Theodoro; qui Vactano pauperi, sed nobili viro, annuas per biennium viginti urnas vini de Insula Prochyta, Neapolitanae utique urbi tunc subdita, misericordiae intuitu donaverat. Talis autem* Major Populi *nonnihil diversus ab eo censendus est, qui Latine* (a) Loci Servator: *Graece* Τοποτηρητής: *hoc est* Vicarius, *sive* Locumtenens *dicebatur, ut alibi pluribus; quo nomine in antiqua chartula de anno* 47. Imp. Constantini, & 10. Romani ejus filii, die 2. mensis . . . . . 2. Indict. data Neapoli: *nempe anno Christi CMLVIII.* sive *CMLIX. indigitatum quendam reperi Gregorium*, fil. quondam bonae recordationis Domini Joannis gloriosi Ducis; *ibique subscripsisse hac forma*: Ego Gregorius Loci Servator subscripsi. *Estque fortassis idem ille Domini Joannis filius, in Pacto a patre ejus inito cum Principe Landulfo I. subnotatus; advixisse enim Ducem illum ad annum usq; CMLII. (nescio an etiam ulterius) ex ejus Diplomate disco apud Latinam Historiam Neapolitanam pag.* 162. *in quo Indictio, quae tunc censebatur* decima, *depravate notata habetur*: septima.

(a) *Sive qui dictus* Loci Servator.

PACTUM

ARICHIS PRINCIPIS BENEVENTI

Cum Judice Neapolitano de campo Leburiae &c.

ITem Consuetudo (*a*), & Pactum

INcipit Pactum, quod constituit Doms Arechisi gloriosus Princeps cum Judex Neapolitanorum de servis, & ancillis, & de terris, & de Legurias, & de Tertiatoribus, que (*b*) communes est inter partes.

In primis de Liguria, ut quantum Neapolitani per XX. (*c*) annos usque modo in dominicatu tenuerunt, nec censum inde in partes Langobardorum persolverunt, securiter possideant. Similiter Langobardi quantum per XX. annos usque modo in dominicatu tenuerunt, nec censum iisdem in partes Neapolitanorum persolverunt, securiter possideant. Alia vero omnia fundora (*d*) fundata, sive exfundatas, homines, & terras, quibus solidi non sunt dati, dividimus per medium. Terras autem, in quibus solidi dati sunt, per scripta firmantes ipsas cartas inter partes per sacramenta cum tribus personis intus domum suam si voluerimus ipsas terras inter partes recolligere, licentiam habeant Neapolitani reddere medium ex ipsi solidi; & Langobardi similiter, & dividere ipsas terras per medietatem. Sin autem, dividantur in tres partes: unam partem tollant Langobardi, aliam Neapolitani, & aliam qui ipsos solidos datos habent; facientes inter utrasque partes talem firmatione in scriptis, ut a tunc securiter Lango-

(a) *Vid. Ostiens. Lib. I. cap.* 18. *pag.* 292.

(b) *Communis igitur tunc erat Liburia Langobardis, & Neapolitanis, ut supra*. Prat.

(c) Ex communi vero jure Langobardorum Lib. II. tit. 35. l. 3. & seqq. admittebatur praescriptio post annos XXX.

(d) *Fort. Agri vel culti, vel exculti cum casis, vel exstantibus, vel destructis. Seu potius qui fundi jam adfixi erant alterutri nationi. Vid. infra in fin. hujus Pacti*. Prat.

gobardi tertiam partem, & Neapolitani tertiam, & ipſi homines, qui ipſos ſolidos habent, tertiam partem ſecuriter poſſideant. Et fundora, vel terras, que in partes Langobardorum venerint in ſortem, nullo modo ipſi homines, qui habitant in ipſa fundora, poſſint (*a*) infiduciare, vel vendere, aut per qualecunque argumentum alienare in parte Neapolitanorum; & ſi factum fuerit, ipſos ſolidos pereant, & ipſas res revertatur in parte Langobardorum. Similiter & parte Neapolitanorum perficiatur. Exceptuamus ex his omnia fundora de Liburias, qui pertinent ad ipſum (*b*) * Principatum Capuanum fundata, & exfundata; & homines, & terras, que vobis per Capitularem dedimus, que vos nobis aliquandiu relaxaſtis. Et omnia, que in parte (*c*) * Langobardorum venerint, per nullum modum, aut per qualecumque ingenium querant habere dominationem Langobardi. Et terras, ſeu ſervos, quos Langobardi diviſos habent cum Neapolitanis per ſcripta, vel quocumque modo definitum habent inter ſe, ſi comprehenſerit qualiſcumque Neapolitan. exinde ſervum ad partem Langobardorum, componat ſol. C. Et ſi alias qualeſcumque res exinde pigneraverit, componat de una cauſa novem; ſimiliter & a parte Langobardorum perficiat.

Quando inſtitutum fuit pacto a Dom. Arechis Gloriosiſſimo primo Princeps Langobardorum cum partem de Neapolim, & firmatum eſt qualiter inter partes eſſe deberent de terris in Liburia, de ſervis, & de ancillis, & de Tertiatoribus, & de omnibus cauſis, tranſgreſſi ſunt Neapolitani ipſum Pactum, & noluerunt de omnibus predictis

 rebus

(a) i. *pignerare*.

(b) Alto ſomno tenebatur priſcus iſte, ſed nimis ignavus Librarius; qui ex ſui temporis uſu *Principatum* hic ſuppoſuit pro *Comitatum*. Nam longe poſt Principem Arichim coepit audiri nomen Principatus Capuæ, de quo vide ſup. & alibi etiam. Attentius autem pag. ſeq. nomen retinuit *Comitatus*.

(c) Sed per ſummam quoque oſcitantiam vocabulum, quod aſteriſco notavi *Langobardorum*: videtur ſubſtituiſſe pro *Neapolitanorum*.

rebus vivere secundum Pacti tinorem, nullo modo consensimus ei illud.

Si quis Langobardus habet comparatas terras in Liburia, & (*a*) cãr emptionis exinde ostenderit, & pars Neapolitanorum intentionem inde miserit, jurent a parte Langobardorum tres homines de sex hominibus, quales pars Neapolitanorum quesierint, dicentes per sacramentum. *Quia iste cãr veraces sunt.* Et deinde pars Langobardorum retineat sibi duas sortes de hisdem terris; unam pars Langobardorum, aliam pro ipsis solidis datis; tertiam vero partem consentit inde habere partem Neapolitanorum (*b*) * cãr ostenderit, quas ei quiscumque homo fecisset de terris in Liburia; si audet prior de Capua facere jurare tres homines de sex, quales pars de Neapolim quesierit, dicente per sacramentum: *Quia iste terre, quas emptas habere dicitis, de illis hominibus fuerunt, qui censum reddiderunt in Capua. Et sic eos habuerunt Comitatus Capuanus, sicut alios Massarios de Liburias abberentur* (*c*) * ipse cartule a tribus hominibus de sex quales pars de Capua quesierit, & si noluerit pars de Capua reddere medium de ipsi solidi, quas ipse cartule continunt, dividantur ipse terre per medium, & si noluerit reddere medium de ipsi sol. dividantur ipse terre in tertiam partem: unam partem tollat exinde pars de Neapolim pro ipsa (*d*) hospitatica, & aliam pro ipsi solidi tertiam partem tollat exinde pars de Capua.

Si horta fuerit (*e*) intentio de fundis exfundatis; & dixerit una pars, quia ista fundora de talibus Tertiatoribus fuerunt: & alia pars dixerit, quia non fuerunt de his Tertiatoriis, quos dicitis; sed de istis fuerunt, quos nos dicimus, non sit inde sacramentum, ut una quelibet

pars

(a) i. chartam, & *sic semper.*

(b) Legum Lang. Lib. II. tit. 55. l. 5. exponitur modus, quo partiarii hi adhibendi erant testes.

(c) Mutila credidi loca, quae notavi asteriscis.

(d) *Hospitatica ab Hospitatione* i. *servitute, quae ab hospitatione domicilii sui quotannis Domino praestatur. Hinc Hospitatus (de fundo vel domo dici videtur, quae hospiti sub certis servitiis conceditur) quod fort. erit* Jus dello stallaggio. *Prat.*

(e) i. *contentio.*

pars in perjurium exinde incurrat. Inquiratur diligenter ad qualia hoſpitatica fuerunt pertinentia antiquitus, & tunc ſine ſacramentum, & perjurio poterit inde eſſe finis.

Si (a) cenſiles homo de Liburia patitur oppreſſiones a parte de Neapolim, & noluet exfundare ſe de ipſo fundo, ponit poſt Regiam domus ſue ipſum fuſtem, ſicut antiqua fuit conſuetudo, & vadit ubi voluerit. Si autem pars de Neapolim cum parte Langobardorum potuerit revocare ipſum Tertiatorem in ipſum fundum, & fundare illum ibi, poteſtatem habeant, & ſerviat ambobus partes, ſicut antea ſervivit. Et ſi aliunde voluerit ibi hominem fundare, poteſtatem habeant. Et ſi hoc facere non potuerint, aut non voluerint, dividant inter ſe fundum, & terris ipſius.

Si Liburianus ſerbus de Langobardis mortuus fuerit, habeat ipſe Langobardus in poteſtate ſua omnes res illius.

De ſervis communibus ita fiat. Si exierit de ipſo fundo ſervus ipſe, & intentio de eo horta fuerit, ut ipſe Langobardus eum inde mobuiſſet, aut ad manum eum apprehendiſſet; ſi non audet jurare ipſe Langobardus, quod ille eum de ipſo fundo non mobuiſſet, aut ad manum eum non apprehendiſſet, inveniat illum, & revocet eum in ipſo fundo. Alia talem faciat ipſe Neapolitanus ad ipſum Langobardum, ſi eum inde queſierit. Nam ſua voluntate, ſine conſilio de ipſo Langobardo, aut de ipſo Neapolitano motus fuerit ipſe ſervus de ipſo fundo, & vadit in terram aliam; tunc dividant ipſe Langobardus, & ipſe Neapolitanus ipſum fundum per medietatem cum omnibus pertinentibus de eodem fundo. Tamen quandocumque extra dominationem de Neapolim invenerit ipſe Langobardus eundem ſervum, apprehendat eum, & habeat eum ſue poteſtatis, ſicut ſuum proprium.

CA-

(a) *Cenſilis*, qui cenſum ſolvit, idem ac *Tertiator*. Qui vero ſubducebant ſe de aliquo Municipio, vel Pago, in alias ſedes migraturi Portam domus (id namque valet τό *Regiam*) poſita, immiſſaque poſt eam fuſte, ſeu baculo, ne ſtatim de fuga appareret, caute obſerebant. Sed vide num tacitae *exfeſtucationis*, & *exfundationis* hic lateat priſcus ritus.

CAPITULARE
SICARDI PRINCIPIS BENEVENTI

Quo pacem dedit Joanni Electo Ecclesiae Neapolitanae, Andreae Magistro Militum, & Populo illis subjecto ab An. DCCCXXXVI. ad annos quinque.

INDEX CAPITULORUM

Ex Papyraceis Codicibus.

IV.

(A) *Scamarae*, & *Scamares*, de quibus Scriptores, & Langob. Leges, sunt praedones, & exploratores Principum. Ducangius. Unde Lex illa tit. 1. §. 4. *Si quis Scameram intra Provinciam celaverit, aut annonam dederit, animae incurrat periculum.* Mentio hujus verbi habetur etiam in Epist. PP. Stephani ad Pipinum Regem apud Baronium A. DCCLV. Hinc est *Scamarare*, idest depraedari, aut devastare; & *Scamaratores* seu *Scamari*, & *Scarani*, idest praedatores, de quibus verba facit Muratorius Tom. II. & Tom. VI. in Hist. Morenae col. 487. & Tom. XVI. Coll. Ital. col. 413. quem vide.

(B) *Collata* apud Ducang. & Lindenbrog. dicitur vectigal, sive tributum, quod ab universis subditis Domino *confertur*. Unde aliquando etiam eleemosyna dicitur *collata*, seu *oblata* Ecclesiis. At quaenam fuerit tributi species, ignoramus. Conjicere mihi liceat, *collatam* iis ex rebus exigi posse, quae in fasciculos colligatae adsportabantur: scilicet frumentum, hordeum, far, fabae, pisum, aliaque legumina, aut herbae, quas vel falx messuit, aut manus exstirpavit, collegitque: ii enim fasciculi (sicuti & sarmentorum quorumcunque, vel foeni, paleae, & similium) adhuc *Collatae* vulgo adpellantur; & fortasse ab Langobardorum aetate.

(C) *Comparentur*, videlicet *emantur:* unde *comprare* apud Italos.

(*) *In Vat. Cod. deest* nec.

IV. *Ut Tertiator (D) si a Langobardo venditus fuerit, comparetur, & super mare non vendantur.*

V. *Ut negotiatores ab utrisque partibus illaesi permaneant.*

VI. *De fugacibus liberis, vel servis.*

VII. *De homicida, qui exercitalem (E), vel militem, aut simpliciter ambulantem occiderit.*

VIII. *De iis, qui justitiam exquisiverunt, & non receperunt, qualiter pignorare debeant.*

IX. *Ut si quispiam militem, aut aliam personam battere (F), aut legare praesumpserit.*

X. *De eo, qui in furtum deprehensus est.*

XI. *De (G) furone, & homicida, ut a partibus ambarum reddantur.*

XII. *De (H) Actionariis qualiter peragatur.*

XIII. *De hominibus qui per flumina transierint; & ut non detineantur navigia in partibus nostris.*

XIV. *De Tertiatoribus, & (*) conjectionibus illorum.*

XV. *Ut Cavallus, & Bos extra civitatem nullatenus comparentur.*

XVI. *Ut ante tertiam, & quartam contestationem Barbaricum (I) pro quolibet casu non faciamus.*

XVII.

(D) *Tertiator* dicebatur colonus ille, qui *ad tertiam* tenetur, seu qui *tertiam* fructuum Agri domino pensitat. Ducang. Hi servi erant, ut infra num. XXII.

(E) *Exercitalem*. Qui actu in exercitu militaverat, *exercitalis*; qui vero arcibus, vel Principum custodiae addictus erat, *miles* vocitabatur. Hinc *exercitare*, i. bellum gerere, vel exercitum ducere, ut infra.

(F) *Battere*, Italicum verbum.

(G) *Furone*. *Furones* iidem ac *Fures*. Ducang. In Legibus Liutprandi tit. 57 § 1. tit. 94. & tit. 101. § 21. & apud Balutium in Not. ad Capit. fol 1000. & 1017.

(H) *Actionarius* idem qui *Actor*, *Agens*, vel cui *Actio*, seu provincia aliqua demandata sit. Lex Langob. Lib. I. tit. 9. §. 28. & alibi. Ducang.

(I) *Barbaricum*, nempe expeditio bellica quaevis, & bellum quod subsequitur, vulgo nunc: *rippresaglie*.

(*) *Condictionibus*.

XVII. *Ut pro pignore nullus audeat pignorare.*
XVIII. *Ut pro causa causa non anteponatur.*
XIX. *Ut ubi exercitare volueritis a nobis nullam laesionem habeatis.*
XX. *Ut non praesumat aliquis Tertiatorem exercitalem, aut militem facere.*
XXI. *Ut si Tertiator absconse exercitalis factus fuerit, aut miles.*
XXII. *Ut si quis homo liber uxorem duxerit Tertiatricem (K).*
XXIII. *De Legatariis qualiter illaesi permaneant.*
XXIV. *De (*) fructa (L).*
XXV. *De nefandis criminibus, vel aliis causis, si in Tertiatores devenerunt.*
XXVI. *Ut si aliquis cum Tertiatore causam habuerit a parte Reipublicae.*
XXVII. *De (M) Sigillatico, & (N) Nuptiatico.*
XXVIII. *Ut non praesumat aliquis absque consilio Principis lignum excidere a parte Reipublicae.*
XXIX. *Ut non tollatur a Tertiatoribus excusaticum, (O) & Porcos.*
XXX. *Ut invito non detur pretium a Tertiatore pro tritico, aut vino.*

XXXI.

(K) Hinc deducitur, *Tertiatores*, & *Tertiatrices* apud Langobardos non liberos, sed servos fuisse.

(L) Lege *Fractâ*, ideſt destructione, a verbo *frangere*, seu destruere.

(M) *Sigillaticum* a *Sigilla*, quae erat pensio quaedam, quae praestabatur. Ducang.

(N) *Nuptiaticum*, erat tributum, seu vectigal, quod pro nuptiarum facultate domino solvebatur. Adhuc XIII. seculo *Nuptiaticum* praestabatur, ut ex veteribus chartis colligitur.

(O) *Excusaticum*, sive *Exclusaticum* ab clausura, seu *exclusa* animalium dicta. Vel *excussaticum* ab excussione glandium ad porcorum nutritionem. Ducang. & Lindebrog. At legerem potius: *escaticum* cum Cl. Murator. nam esca pro glande a veteribus usurpatur, Chr. Vulturn. pag. 435. habet: *Qui porcos habuerit dent escaticum de undecimo porcos unum*. In part 2. Tom. II. pag. 380. *sine Datico*, *Herbatico*, *Escatico*, vel *Glandatico*. Vid. eund. Murat. Diss. de Tributis.

(*) *Fracta*.

XXXI. *Ut singula Castella non tollant* (P) *Responsaticum, nisi de locis sibi pertinentibus.*

XXXII. *Ut coloni Tertiatores non dent in Collata, nec in Pactum.*

XXXIII. *Ut non liceat piscare Militem ; & (Q) ideo (a) patientent absque conscientia Principis.*

XXXIV. *De Modiatico (R).*

XXXV. *De Responsatico, & Modiatico.*

XXXVI. *De (b) Lavari (S), vel de aliis Massis.*

XXXVII. *Ut si Miles absconse in lacu Patriense piscaverit.*

XXXVIII. *De Angre (T).*

XXXIX. *De Stabi (V).*

XL.

(P) *Responsaticum*, nempe pensio, & onus quoddam tam super rebus, & praediis, quam personis : quod deinde fort. *capitatio* dicta fuit; de quo tamen dubitat Murat. Diss. cit.

(Q) Legerem cum Peregrinio : *piscare militem in Lacu Patriense absque conscientia* (idest *venia*) *Principis* Benev. Igitur in Lacu Patriensi jam actio piscandi promiscua erat Langobardis, & Neapolitibus : qui profecto piscari ubicumque voluerint, nequibant absque Principum Langob. scientia, sive facultate. Vide infra num XXXVII.

(R) *Modiaticum*, *Modiatio*, *Modiagium* mensura quae fit per modios. Item pensio pro quolibet modio. Rursus pensitatio frumentaria pro quolibet modio annonae. Charta Rogerii Regis An. MCXXXVII. apud Ughell. Tom. VII pag. 84. *ut deinceps Salernitani pro Modiatico aliquod non persolvant &c.* Charta Monast. Monial. S. Mariae Capuae An. MCXCVII. *itaut Modiagium in annos singulos exsolvant &c.*

(S) Legit Peregrin. *Lactari*, fort. *Lettere*, a Monte Lactario, de quo pluries mentio in Tabulario Cavensis Coenobii, & S. Mariae Matris Domini Nuceriae. Posset etiam inter Massas, seu pagos & Villas pro *Lavari* intelligi fort. *Livari*, aut *Livardi* prope Nolam. Alii melius rem expendant, si lubet.

(T) *Angre*. Nomen suum adhuc servat *Angri* prope Nuceriam, & Principatus titulo decoratur.

(V) *Stabi*; scil. *Stabiis*, nunc *Castell' a Mare di Stabia*, a veteribus *Stabiarum* ruinis parum dissita mari proximior nova urbs, quam antiqua ; cujus modo rudera effodiuntur, ibique plura monumenta, aquaeductus, marmora, aeneaque eruuntur insignia, quae typis fort. dabuntur.

(a) *Patientem*. An. *in Lacu Patriense*.

(b) For. *Lactari*, vulgo *Lettere*.

CAPITULARE.

IN nomine Domini Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, & Beatae, & Gloriosae Dei Genitricis, semperque Virginis Mariae. Dum ea, quae Dei praecepta sunt partes obaudiunt, tunc ipsius adimplere probantur mandata, & ad pacis concordiam pro salute Christianarum animarum pervenisse monstrantur. Pro quo promittimus Nos Dominus vir Gloriosissimus Sicardus Langobardorum gentis Princeps vobis Joanni Electo Sanctae Ecclesiae Neapolitanae, & Andreae Magistro Militum, vel Populo

(X) *Pons iste Lapideus*, ille profecto erat, qui non longe a Sarno urbe etiamnum visitur, ex quo in Nolanum agrum iter; in quo *Plagia*, sive *Playanum*, ut ex Chartis Nolani Tabularii patet.

(Y) *Fluvius Draconcellus*, sive *Draco*, nunc *il fiume di Sarno*, qui ad Turrem XII. vulgo *Torre della Nunziata* in mare se exonerat in loco *Bottaro* vocitato. Vid. Peregr. in Camp.

(Z) *De Monte Vesubio*, nunc *Monte di Somma*, ignivomo, alibi dictum est. *De Colonis*. qui circa ipsum incolebant erant fort. *Troclea*, *Summa*, *S. Georgius ad Cremanum*, *Turres VIII. Leucopetra*, *Porticus*, *Raetina*, *Theoducium*, de quibus alibi.

(a) *Concello*: for. *Draconcello*, qui Procopio de bello Goth. Lib. ult. dicitur *Draco*.

(b) *Transpontanis*.

(c) Vulgo *Tramunti locus inter Nuceriam, & Cavas*. Prat.

(d) For. *Amalfitanis*.

(e) *Peragantur*.

lo vobis subjecto Ducatus Neapolitani, & Surrenti, & Amalfi, & caeteris Castellis, vel locis, in quibus dominium tenetis, terra, marique pacem veram, & gratiam nostram vobis daturos ab hac quarta die mensis Julii (*a*) Indictione XIV. usque ad annos quinque expletos. Unde pro stabilitate promissionis nostrae, ut nobis sine aliqua dubitatione credere possitis, & in nostra concordia firmius permanere, de istis Capitulis omnibus subscriptis de praesenti Judices nostros, qui subtus notati sunt, quales nobis quaesistis, jurare fecimus per nostram jussionem, quatenus si a parte vestra remissio, quam nobis voluntarie fecistis, in omnibus fuerit adimpleta, haec, quae a Nobis parti vestrae promissa, & scripta sunt, impleantur tam vobis, quam omnibus civitatibus, vel Surrento, vel Amalfi, & caeteris Castellis vobis subjectis terra, marique; & nullam laesionem, neque in hominibus vestris, neque in rebus eorum a nobis, vel ab his, qui nobiscum sunt, vel fuerint, gravabuntur. Neque per exercita, aut cursas, neque per Scammeras, neq; per (*b*) pertradicios (*c*), quod a partibus vestris nobiscum sunt, vel fuerint, nobis volentibus, aut consentientibus, aut nostram voluntatem contra vos submissos. Et si contigerit, quod minime credimus, ut fiat hoc, repromittimus, quod secundum hujus Pacti continentiam, sicut subjicitur confirmatum paruit, justitiam vobis de omnibus Capitulis conservaturi per omnia sumus.

I. Et hoc promittimus, ut si quis Hostis, aut Scamaras per nostros fines ad laesionem contra vos venire tentaverint, & ad nostram pervenerit notitiam, nos secundum possibilitatem nostram vobis eos laedere non permittimus. Et si cognoverimus alia die facta Langobardorum venire ad laesionem Ducatus vestri Neapolitani, vobis nunciamus, aut certe in tertio die usque ad virtutem, & possibilitatem nostram eis resistere. Hoc enim

 stetit,

(a) *An. DCCCXXXVI.*
(b) *Per Tradicios. Petradicios.*
(c) *Per tradicios*, i. *per hostes*, & *praedones*. Prat.

ſtetit, ut ſi aliqua *(a)* claſma facta fuerit in finibus veſtri Ducatus Neapolitani, ſicut tantum, ut in finibus Principatus noſtri Beneventani nec panem, nec aquam a quopiam homine bonae voluntatis accipiat: excepto ſi brachio forti, hoſtili more, tollere potuerit. Si autem ea ſuſpicio fuerit, quia per loca Principatus noſtri Beneventani, aut per conſilium, & conſcientiam noſtram aliqua claſma a veſtris hominibus facta fuerit, ut ſacramenta perveniant a partibus purificantes vos per perſonas quantas, & quales volueritis, quia nec per conſilium, nec panem, nec aquam cum noſtra voluntate de noſtris finibus ſuſceperunt, & ſit cauſa finita. Si autem approbatum fuerit, quia cum conſilio Principatus noſtri ipſa laeſio facta eſt in Ducatu veſtro Neapolitano, tunc ſubjaceat pars noſtra parti veſtrae *(b)* Romanorum ipſum damnum in duplo reddere; poſtquam deſiderantes concordia pacis, Domino permittente, a Nobis Dopno viro Glorioſiſſimo Sicardo Principe percipere meruiſtis digne, & voluntarie nullo contradicente ex noſtris civibus.

II. Sed ad firmandam vobis libertatis, & pacis caritatem, per quam vos creditis illaeſo gubernari, ſpopondiſtis nobis, cui ſupradicto eximio Principi Sicardo a modo *(c)*, id eſt quarta die menſis Julii Indictione XIV. per unumquemque annum dare Nobis Collatam *(A)* & Priſtinam, quam conſueti fuiſtis dare. Si vero ante quinque annos expletos, ſicut ſuperius ſcriptum eſt, Pactum noſtrae gloriae irritum feceritis, Nos licentiam habeamus omnibus modis pignorare infra civitatem. Et ſi *(d)* anteſtare noſtris hominibus praeſumpſeritis antequam tanta pigno-

(A) *Collatam*, *&* *Priſtinam*. De *Collata* ſuperius dictum eſt. *Priſtinam* tributum intelligo, quod a *priſtinis* temporibus dari fort. conſueverat (& cujus aliquid lucis in Erchemp.effulget): cujus initium ignoratur, & a quo inductum: idem proinde ac *conſuetudo*. Ducang. Murat. Aliis rem melius expendendam relinquo.

(a) i. *Vindicta*, *ſeu irruptio*, *&* *repreſalia*. Prat.

(b) i. *Graecorum*.

(c) i. *nunc*.

(d) i. *contradicere*.

gnora apud Nos habeamus, per quae ad nostram plenam ustitiam pervenire possimus, tum de istius Pacti corruptione nostri ante quinque annos expletos, vel si ante pignus steteritis de istis supradictis Capitulis componere Nobis debeatis secundum vestram promissionem auri solidos Beneventanos numero tria millia. Et insuper per Scamaratores, seu Cursas, & publicum exercitum oppressionem facere usque ad nostram satisfactionem. Quod si, Domino juvante, & nostra gratia comitante, in his, quae nobis pacti estis, immobiles steteritis usque ad praedictos quinque annos expletos, & haec nobis supradicta singulos annos persolveritis, hoc repromittimus, ut securi, & illaesi a nostra parte in nostris finibus permaneatis.

III. Hoc *(a)* stetit, ut Langobardum nullatenus comparetis, nec super mare venundetis. Quod si factum fuerit, ipsa persona Nobis tradatur, qui comparavit cum illo, quem comparavit; ut simul qui comparavit, quam etiam, qui venundavit, ambo Nobis tradantur. Et si non haec dilatio pervenerit, componat solidos centum, & supradictae personae tradantur; & si super mare venti *(b)* fuerint, componat solidos ducentos, qui hoc malum perpatravit.

IV. Et hoc promittimus de Tertiatoribus; ut si a Langobardo venditi fuerint, comparentur, & nullatenus in Nave imponantur, aut trans mare venundentur: excepto si homicidium fecerit, aut facere voluerit, habeat sibi licentiam eum vendere; ita *(c)* tamen, ut quinque personae praebeant sacramentum, quod ipse homicidium fecit, aut facere voluit, & si ipsa sacramenta deducere minime ausus fuerit, ipsa persona tradatur, & componat solidos centum.

V. De negotiatoribus vero ambarum partium stetit; ut liceat per fines nostros Principatus nostri Beneventani negotium suum peragere, & pro quovis accessu, quod inter

(a) i. *Definitur*.
(b) For. *venditi*.
(c) *tm*, & sic semper, quoties in altero Codice est; *tamen*.

inter partes pervenerit, non debeantur laedi, vel detineri, aut pignorare; ſed illaeſi abſque aliquo damno ad propria revertantur. Si enim & pro qualibet occaſione pignorati fuerint, ut ipſum pignus in integrum reſtituatur eis, & componat, qui hoc facere praeſumpſerit, cui injuriam fecerit, ſolidos viginti quatuor.

VI. De fugacibus ita ſtetit; ut ſi liberi, aut liberae ſugient a partibus veſtris, & vobis ſuaicentibus (*a*) res alienas ſecum detulerint, res ipſae in integrum reſtituantur, & illi ſint, ubi voluerint. Servi vero, & ancillae, ſi a partibus fugerint, a praeſenti die reddantur dominis ſuis cum rebus ſuis in integrum, quae ſecum detulerint: accipiente Judice loci per unamquamque perſonam auri ſolidum unum, juxta antiquam conſuetudinem, nam non habeat Judex licentiam amplius accipere: ſi autem praeſumpſerit amplius accipere, reddat quod tulit in duplum. Si enim cognitus fuerit ſervus a ſuo domino, & venerit cum Epiſtola, & noluerit eum reddere Judex loci, & effugerit, aut mortuus fuerit ipſe ſervus, tunc ille Judex loci, qui noluit eum reddere, det pretium ejus ſolidos XXIV. Sic tamen, ut ſi quo tempore ubique in Principatu noſtro Beneventano inventus fuerit ipſe ſervus, ut ille Judex, vel alia perſona, quae ejus pretium dedit, recipiat quod dedit, & ſervus revertatur ad anteriorem dominum ſuum. Si enim & aliquis a partibus venerit ſervos, & ancillas quaerendo, & Judex loci illius dixerit non ibidem fuiſſe, tunc tres perſonae praebeant ſacramenta, quia nec ſuſcepit, nec in conſcientia habet, ubi ipſe ſervus eſt; & ſit ipſe ſolutus.

VII. De homicida vero ita ſtetit; ut ſi quiſpiam exercitalem aut militem, vel quamlibet aliam perſonam ſimpliciter ambulantem praeſumpſerit occidere tempore pacis, ipſa perſona modis omnibus tradatur, audita cauſa infra triginta dies non liceat pignorare.

VIII. De juſtitia autem ita ſtetit; ut ſi quiſcumque homo cauſam habuerit pro qualibet re, ut vadat ſemel, & bis

(a) i. *ſuadentibus*.

& bis cum epiſtola Principis, vel Judicis ſui; & ſi minime ei juſtitia fuerit facta, (*a*) pignorare infra civitatem; & ſi ſic ei juſtitia fiat minus, (*b*) nec tunc habeat licentiam foris civitatem qualiter pignus facere, tam in Langobardos, quam etiam in inquilinos, vel qualibet perſona praetendere potueris, excepto negotiante, non habeat licentiam pignorandi: & ſi factum fuerit, componat, ſicut ſuperius affictum eſt. De aliis vero perſonis, vel rebus habeat ſicut proprium ſuum (*c*) menandum, & gubernandum uſque ad menſes tres. Et ſi neglexerit Judex loci juſtitiam facere, habeat iterum licentiam quaeſtor pignorare de loco, ubi cauſa quaeritur. Et ſi contigerit juſtitiam factam, ut ipſum pignus moriatur, aut perierit, non calumnietur ille, apud quem ipſum pignus fuerit, ſed reputet ſibi ille, qui juſtitiam facere neglexit: tamen ille, apud quem pignus fuerit, praebeat ſacramentum, quia eum nec donavit, nec venundavit, nec alienavit; ſed tanquam ſuum proprium habere, & gubernare voluit, & quid factum eſt neſcio; & ſit cauſa finita. Si autem vivum, & ſanum fuerit inventum ipſum pignus, in integrum (*d*) reddatur domino ſuo; ita tamen, ut reſideant Judices a partibus in loco, ubi ea cauſa quaeritur; & ſi claruerit, quia juſte pignoravit, accipiat juſtitiam ſuam, & componat ei (*e*) debitos ſolidos ſex, pro eo quod ante pignus juſtitiam ei minime fecit: ſi enim & claruerit, quia injuſte pignoravit, componat ſolidos ſex, & pignus ſalvum reddat.

IX. Si autem quiſpiam militem, vel quamlibet aliam perſonam ſimpliciter ambulantem ligare, aut battere praeſumpſerit, tempore pacis, componat, cui injuria facta fuerit, ſolidos centum. Si autem ad ſervi quiſpiam perſonam hoc facere praeſumpſerit, componat ſolidos XXIV.

X. Et ſi quiſpiam homo ſuper (*f*) furtum inventus fue-

(a) For. deeſt *liceat*.
(b) *In Cod. Vat. leg.* ne.
(c) i. *ducendum*, & *adſportandum*.
(d) *Cod. Vat.* dedatur.
(e) *Cod. Vat.* debitor.
(f) i. *inflaganti*.

ſuerit, & non dederit manum ad prendendum ſe, & mortuus fuerit, non requirantur; tamen tres perſonae bonae de loco, ubi factum fuerit, quales quaeſierint parentes; aut patronus mortui, dent ſacramentum, quia mortuus ille in furto inventus eſt, & non dedit manum ad ligandum, & amplius non quaeratur, minus nec homicida ipſe tradatur. Quod ſi vivus deprehenſus fuerit ipſe fur, in hoc modo, ſicut ſuperius legitur, tres perſonae praebeant ſacramentum, quia ſuper furtum deprehenſus eſt, & de praeſenti tollantur ei oculi, & poſt datam ſententiam recipiant eum parentes, aut dominus ejus.

XI. De furone vero, & homicida ita ſtetit, ut ſi quiſcumque homo homicidium, aut furtum in ſua patria facere praeſumpſerit, & fuga lapſus fuerit, modo de praeſenti a partibus reddantur.

XII. De Actionariis vero ambarum partium ita ſtetit; ut illaeſi debeant ambulare per actiones ſuas, utilitates ſuas peragendo, & nullus praeſumat eis injuriam, aut laeſionem facere; ſi enim injuriatus fuerit verbo tantum, componat ſolidos duodecim. Quod ſi manum ſuper eum miſerit, componat ſolidos centum. Si autem aliquis praeſumpſerit Actorem occidere utilitatem ſuam peragentem, ipſa perſona omnibus modis tradatur.

XIII. Item ſtetit de fluminibus, qui in fine Capuana ſunt; hoc eſt Patria, Volturnus, atque Minturnus: ut in ipſa *(a)* Trajecta ſit licentia tranſeundi, tam negotiantibus, quam etiam reſponſalibus, vel militibus, ſeu aliis perſonis de Ducatu veſtro Neapolitano, ſalva conſuetudine noſtra, illaeſi debeant tranſire: Barcas enim, quae ibidem ad oram *(b)* advenerint, vel pro tempeſtate ſubduxerint, aut applicaverint per totam ipſam plagiam, vel ubicumque in fine Principatus noſtri venerint, ſecurae, & illaeſae, ſicut ſuperius legitur, debeant eſſe; ſi autem

(a) i. *ſcapha, per quam trajiciebatur Mon. Sangall. Lib. I. de Carolo M. cap. 32.* ſi quidem Pontes, vel Naves, aut Trajecti &c.

(b) *Cod. Vat.* ora cauſaverint.

autem voluerint negotiare ibidem, persolvant secundum antiquam consuetudinem tantum. Ut si, peccato faciente, navis rupta fuerit, res, quae in ea inventae fuerint, eis reddantur, cujus fuerint, & cujus sunt; homines autem sani, & illaesi ad propria sua revertantur. Et hoc stetit, ut deinceps pro quavis occasione navigia vestra in partibus *(a)* Lucaniae, vel ubicumque in finibus nostris non detineantur.

XIV. De Tertiatoribus vero hoc stetit, ut nulla nova *(b)* eis a parte Reipublicae imponatur, excepto antiqua consuetudine, hoc responsaticum solum, & *(B)* angarias *(c)*, & calcarias *(C)*; simul & ad dominos suos angarias, & *(d)* pensiones secundum antiquam consuetudinem, nec non & *(D)* exenium ad *(e)* invicem unum semel in anno, quod fuit prisca consuetudo; nam nulla alia nova *(f)* imponatur a parte Reipublicae ad eos, qui se dividunt, nisi tantummodo responsaticum, & angarias suprascriptas; & si quis hoc praesumpserit facere Reipublicae, ut ad Tertiatores amplius imponantur, nisi supra-

(B) *Angarias*. Aliquando Angaricae pro Veredorum statione, in quam publici cursores divertunt, equosque mutant. Vel pro jumentorum, vel plaustrorum pensitationibus per viam directam; & *Perangariae* aliorsum Leg. 7. C. de Fabricens. Lib. II. Leg. 4. C. Th. de cursu publ. ubi Gothofr. Insuper onera dicuntur agris, aut personis imposita, & dicitur ab Auctoribus *compulsio*, vel *injusta coactio* (a verbo *ango*) & erant onera personalia, seu servitia, quae quis in se adimplere cogitur, vel propriis sumtibus inservire; vel sunt opera possessionibus imposita, ut in Capitul. Caroli M. & aliorum apud Goldastum, & apud Scriptores: unde *angariare* idem ac compellere. Ducang. Lindenbrog. & pass. Lexicographi].

(C) *Calcarias* Ab Ammiano Lib. XXVII. usurpatur pro ipsamet fornace *calcaria*. Interdum tamen pro ipsa pensitatione, quae praestabatur *pro calcis coctione*; inde *Calcarienses* Leg. 36. C. Th. de Decurion. qui calcis excoquendae operibus obstricti erant. Iidem ut sup.

(D) *Exenium* idem ac *donum*, *oblatio*, *munus*, seu quodcumque sub nomine doni tributum, sive servitium.

(a) *Usquequo Beneventi tunc Ducatus extensio*.
(b) For. deest *conjectio*.
(c) *Cod. Vat. def.* &.
(d) *Def.* &.
(e) *Ad Ducem*.
(f) Deest *conjectio*.

praſcripta Capitula, nam nulli alii homini. Et ſi quis inſuper hoc facere praeſumpſerit, componat *(E)* ſolidos XXIV. & quod tulit reddat.

XV. Item ſtetit, ut non habeat licentiam quiſpiam a partibus foris Civitatem, Cavallum, aut Bovem comparare, niſi infra Civitatem, vel in Mercato in praeſentia de Judicibus, & ab eis ipſe venditor cognoſcatur; & ſi venditor a Judicibus cognitus non fuerit, & nullatenus habeat licentiam comparandi; ſi autem & comparavit foris Civitatem, vel in Mercato, aut in Civitate ſimul in praeſentia de Judicibus, ſicut dictum eſt, & venditor non fuerit cognitus, ſit ipſe emptor fur, & reddat Cavallum, aut Bovem; ſi enim liber fuerit, abſcindatur ei manus, aut certe, ſi voluerit, det pretium de illa manu ſolidos quinquaginta; de ſervo vero, ut ipſa perſona tradatur, aut ſi voluerit ipſe Dominus ejus, det pretium de ipſo ſervo ſolidos viginti quatuor. Si autem venditor negaverit, ut non ipſum Cavallum, aut Bovem vendidiſſet, & illi, in quorum praeſentia venditur, fuerint perſonae *(a)* utiles, quibus credatur abſque crimine, non habeat licentiam venditor negandi; ſed illae tres ſi *(b)* non fuerint fide dignae perſonae, praebeant ſacramenta, quia in noſtra praeſentia vendidiſtis, & tantum pretium tuliſtis; tunc reddat, quod tulit, & illi tradatur, cui Cavallus, aut Bos fuerit; ſic tantum, ut non eum ſanum apud ſe detineat; & ſi voluerint parentes, aut domini ejus eum liberare, dent pretium ejus, ſicut ſuperius affictum eſt; & ille

(E) *Solidos*. Solidorum nulla prorſus ante Conſtantinum M. memoria. Solidus aureus pro temporum ratione diverſus erat. In Lege Salica XL. denariis conſtitiſſe legitur. Sub Pipino Rege ad XII. denarios taxatus, idque confirmatum a Carolo M. Ann. DCCXCVII. ut a Capit. ejuſdem editis ab Holſtenio §. 1. *In argento XII. denarios ſolidum faciant*. At fort. erravit Ducangius ſolidos aureos XL. denar. cum argenteo confundens XII. denar. Iis, ut putant, *floreni* ſucceſſere. Vid. Covarruv. de veter. Nomiſm. Collat. cap. 3. Scaligerum Lib. de Re Numm. Le Blanc. tract. de Monet. pag. 39. ſeq. alioſque.

(a) i. *boni, & probi homines, ut in Geſt. Reg. Francor. cap. 7. apud Fredegar. & Aimoin. Lib. I. cap. 8.*

(b) *Def.* non.

& ille, cujus Cavallus, aut Bos fuerit, res ſuas recipiat. Si vero contigerit ante juſtitiam factam ipſum Cavallum, aut Bovem mori, det pretium pro Cavallo ſolidos octo, & pro Bove ſolidos quatuor, & pro hoc Capitulo nihil accipiat Judex loci illius.

XVI. Sed hoc promittimus, ut non pro quovis exceſſu Barbaricum facere, aut curſas mittere ante primam, ſecundam, tertiam, & quartam conteſtationem; & ſi homicidium a partibus pervenit, & minime juſtitia a partibus infra trigeſimo die facta fuerit, ſicut ſuperius ſcriptum eſt, ſit in hoc pactum ſolutum. De aliis vero Capitulis, quae infra hoc pactum affictum eſt, minime diſſolvatur; ſed firmus, & ſtabilis uſque in praefinitum tempus debeat permanere, ſi ea, quae in hunc pactum affi-cta ſunt, inviolabiliter conſervatum fuerit.

XVII. Sed hoc ſtetit, ut ſi quis a partibus pro pignore pignoraverit ante juſtitiam factam, reddat pignus, & componat ſolidos XII.

XVIII. Sed hoc placuit, atque convenit, ut nullus homo cauſam pro cauſa interponat; ſed ubi prius cauſa quaeritur, faciat juſtitiam quaeſitori ſine ulla oppoſitione; nam non habeat licentiam dicendi, quia ſi non reddis hoc, non tibi faciam juſtitiam. Et ſi quis pro tali occaſione juſtitiam facere diſtulerit, tunc diſtrictus (*a*) juſtitiam faciat, & componat negator juſtitiam quaerentibus ſolidos ſex.

XVIII. Et hoc promittimus, ut ubi volueritis exercitare in alio Ducatu pertinenti Ducatui veſtro Neapolitano per terram nobis ſubjectam, nullam laeſionem a Principatu noſtro Beneventano Ducatui veſtro Neapolitano, vel in cunctis finibus, terra, marique pro quavis alia occaſione ab hominibus (*b*) . . . .

Caetera deſiderantur in ſcriptis Papyraceis Codicibus. At ad hujus oram ſero Leges conferre volui Langobardorum; jam enim Typographus operam ſuam feſtinaverat. Hae tamen a Muratorio additae ſunt, & heic adjicere quoque volui. *Prat.*

(a) *Cod. Vat.* inſtigam.

(b) *Recordationem factam a me.*

DE CAPITULARI

PRINCIPIS RADELCHISI.

BElluina, immaniſque Principis Sicardi (a) *feritas, morte nihilo clementiori a Proceribus ſuis contuſa, potuiſſet quidem Beneventanae regioni tempora reſtituere tranquilliora; niſi impia debriatus ille veſania patrium Principatum germano fratri Siconulfo, vel exilio, quo vivens proſcripſerat innocentem, vel omniformi vitioſitate, qua genus ſuum maxime inviſum omnibus fecerat, praeripuiſſet. Aequi enim juſtique regiminis vindices, Tyranno ſublato, in novum Principem Radelchim ſummum detulere imperium, a quo Landulfus Campanus Comes, aut una, aut altera* (b) *cauſa ſibi timens (nam Anonymus Salernitanus Erchemperto, Ignotoque Caſſinenſi non concordat) facile diſceſſit; conquiſitoque colore exulis Siconulfi partes promovit. Qua ille fultus factione, ut prae aliis diſertius teſtatur* (c) *Oſtienſis Lib. I. cap.* 23. *Principatus dignitatem, maximamque regionis partem eſt indeptus, perpetuis interea duodecim annis, dum uterque Princeps, vel delatam, vel debitam tueri conabatur dignitatem, omni CisTyberina Italia multiplicibus, infandiſque jactata malis; quibus ipſa quoque Capua*

,, Illa potens, opibuſq; valens, Roma altera quondam (d). *in cineres abiit: Afros ſibi, Divino conſilio, ſemel hoſpites, bis hoſtes, ſemper exitio experta. Sed his tandem indeſinentibus aerumnis finis utcumque datus fuit, imperio intercedente Regis Ludovici, Lotharii Imperatoris filii; Radelchis, & Siconulfus, voto unanimi, ampliſſimum Beneventanum Principatum in duas diſſecuere partes; quarum*

(a) *Principatus Beneventi diſciſſus impietate Principis Sicardi.*
(b) An dicam utraque?
(c) Hoc voluit Oſtienſ. non autem monitum a Land. filiis datum.
(d) Auſonius in Catal. Urbium: De Capua.

rum quae Borealior, & Hadriatico finitur mari, cessit Radelchi; oppositam vero regionem, ad Meridiem versam, Tyrrhenoque adjacentem, Siconulfus obtinuit, quae pari longitudine, ac illa ab Oriente in Occidentem extenta, infra se habebat (a) Salernum, munitissimam tunc urbem, Beneventique Principibus ab Arichis tempore super omnes excultam, quo se novus Princeps ab exilio receperat, ibidemque sedem fixerat suam: Capua per eosdem annos non adhuc ad Vulturni fluenta ex cineribus renata suis, Campanisque nec firmo animo Castrum, sive urbem Sicopolim incolentibus, qui sub proprio tunc erat Comite Landone, viro sane viribus, opibusque praepotenti; a quo, & ab ejus genitore Landulfo satis habuit Siconulfus in Principatum se provectum suum. Hoc igitur pacto duplex ex uno factus est Principatus. Sed an mala sic tandem omnino cessarint, Erchemperti Historia num. 20. te docebit: Praesens autem Capitulare initae divisionis formam solummodo demonstrabit, quod ex scripto Membranaceo Codice Bibliothecae praeclarissimi Monasterii Cassinensis signato num. 353. excepi: idemque habent Papyracei non semel mihi laudati Codices, qui modo dictam Historiam Erchemperti pariter continent.



CA-

(a) *Salernum novi Principatus sedes; & quare.*

CAPITULARE

RADELCHISI PRINCIPIS BENEVENTI,

Quo pactum divisionis Principatus Beneventani firmavit cum Siconulfo Principe Salerni Anno DCCCLI.

I. EGo Radelchisus Princeps, concedo tibi Siconulfo Principi Salernitano firmissimam pacem de integra parte Principatus Beneventanae Provinciae, quae tibi nominatim evenit per (a) singularia integra Gastaldata, seu ministeria, quae hic descripta sunt, & sicut hic fines locorum descripti sunt inter Consiam, & Salernum, & Capuam a parte Beneventi.

II. Ita quidem, ut a modo, & deinceps per nullum dolum, aut ingenium, vel qualemcumque occasionem exinde a tua potestate subtraham tibi, & illi, qui per tuam voluntatem fuerit Princeps electus, qui post vestrum decessum in tua portione principandi potestatem susceperit in Civitate Salerni.

III. Et neque cum populo mihi subjecto, neque Francis, neque cum Saracenis, neque cum alia quacumque generatione exinde de praesenti die subtraham, vel impugnabo, aut delebo, neque submittam, qui talia faciant; & talia facere volentibus, ac facientibus adjutorium nullum impendam, & per meam terram non permittam, neque dimittam aliam generationem venire ad contrarietatem terrae, ac populi vestrae partis, cui generationi ego cum populo, qui in mea terra habitat, vel habitaverit, resistere potero, sicut si in mea terra voluerit facere (b) damnitatem, (c) donec cum Francis fidem, & pactum, sicut promisistis, observaverit; & vos, vestrum-

(a) C. V. singulari & integra.
(b) i. damnum.
(c) C. V. id nec.

ſtrumque populum liceat per terram meam tranſire contra illos hoſtiliter, & cum *(A)* ſcara ad vindicandum abſque homicidio, vel incendio, & depraedatione, ſeu *(B)* zala de populo, & terra mea, & oppreſſione Caſtellorum portionis meae, excepta herba, & ligna, & aqua, quas vobis non negabimus. Et ſi contigerit eſſe factum, pax exinde non diſrumpatur, ſed ſit exinde juſtitia.

IV. Omnium rerum Sanctarum Eccleſiarum, Epiſcopatuum videlicet, vel Monaſteriorum ſub regula degentium, ſeu Xenodochiorum, ibi cenſus rationes reddentur de ſuis ſingulis ſubſtantiis, ubi capita ſunt earum: praeter Monaſteria Sancti *(a)* Benedicti, & Sancti Vincentii, quae ſub defenſione Domini Imperatoris Lutharii, ejuſque filii Domini Ludoguici Regis ſunt, ut ſingulae Eccleſiae ſuum primatum habeant integrum, ſicut ſemper habuere in omni loco, quemadmodum decet cauſam Dei: exceptis Canonicis, Abbatibuſque ad Palatium pertinentibus; nam Abbatum res, quae ad Palatium pertinent, in cujus diviſione res ipſae venerint, ille eos habeat, in cujus fuerint parte.

V. Et omnes Monachi, & Monachæ redeant ad ſua Monaſteria, ubi prius habitaverunt, ut habitent, & militent ibi Deo ſub magiſterio illic praeordinatorum, ſicut ratio, & conſuetudo eſt: exceptis illis, qui per virtutem aliorum illuc introierunt, aut in Palatio ſerviunt.

VI. Epiſcopi autem, & omnes Clerici de quocumque gradu clericatus, vel ſine gradu, redeant ad ſuos Epiſcopatus, cujuſcumque Dioeceſis fuerint; & ſi redire nolue-

(A) *Scara*, erant acies, ſeu copiae militares, ut ex Hincmaro Epiſt. ad Dioec. Rhem. c.3. & Aimoin. Lib. IV. c. 26. colligit Ducang. Verbum fort. Franco-Langobardicum Germanis eſt *ſchaar*, unde *ſchiere*, *&* *ſchierare l'eſercito*; *&* *ſchera*, ut ap. Murator. Ital. Collect. Tom. VIII. col. 1101. Vid. Leibnitium in Collect. etym. pag. 320.

(B) *Zala*, i. depopulatio a Graeco *ζάλη* aeſtus, unde fortaſſe incendium *Zalatio* dicta: Chron. Barenſ. Ann. MXXXVI. *Zalatae ſunt Caſae* &c. & A. MXXXI. *Zalavit Judaeum &c.*

(a) Vide Oſtienſ. Lib. I. cap. 28.

fuerint, & nobis cognitum fuerit, abſque omni injuſta dilatione, faciemus eos redire invitos, ut ſint ſub poteſtate praeordinatorum in ipſis Epiſcopatibus, & habitent, ſicut illi eos juſte conſtituerint: exceptis Clericis, qui in Palatio ſerviunt, & qui per vim clericati fuerint.

VII. Similiter fiat de Clericis ſingulorum Abbatum; exceptis illis Clericis, qui in rebus Abbatum ad Palatium pertinentium morantur; qui Clerici in illius parte ſint, in cujus ſorte ipſae res venerunt.

VIII. Et dimittam omnes homines veſtræ poteſtatis ire ad venerabilem Eccleſiam Beati Archangeli *(C)* Michaëlis recto *(D)* itinere, *(a)* quomodo temporibus anteceſſorum noſtrorum illuc ibatur, ſine omni contrarietate, vel damnitate, atque contradictione mea, & omnium hominum, qui in mea *(b)* poteſtate habitant, vel habitaverint, me vivente, & ſalvi vadant, & redeant a noſtra parte per meam voluntatem, excepto Divino judicio.

IX. In parte veſtra, quorum ſupra Siconulfo *(c)* Principi, & qui praedicti eſtis, ſint iſta Gaſtaldata, & loca integra cum omnibus habitatoribus ſuis, exceptis ſervis, & ancillis, qui nobis, & noſtris hominibus pertinent; & ſi in iſtis Gaſtaldatibus, ac locis ſubſcriptis ſunt aliqua Caſtella, ubi *(d)* veſtri homines habitant, ego vos ibi mittam ſine irrationabili dilatione. *(e)* Tarantum *(E)*, Latinianum, Caſſanum, *(F)* Cuſentia, Lainus, *(G)* Lucania

(C) Eccleſia S Michaëlis Archangeli in Monte Gargano, quam Langobardi devote dietim viſitabant, donaque illi permulta offerebant, votaque, & peregrinationem perſolvebant, ut alibi notavi.

(D) *Recto itinere*, ſcil. per Beneventum, ejuſque urbis viciniam, quâ rectum iter Salerno Garganum.

(E) *Tarenti* finis erat Principatus Salerni Ortum verſus.

(F) Conſentiae finis uſque ad Tyrrheni oram, ubi nunc *Paulae* oppidum meridiem verſus.

(G) *Lucania*, ſcil. Paeſtum urbs, nunc ſolo aequata, quod ejus Provinciae caput: alibi dictum. Vid. Oſtienſ. pag. 78.

(a) C. *V.* per quod.

(b) *Terra* S. Caſſ. Cod. ex quo omnis haec varia, & melior lectio.

(c) Deeſt *Principi*.

(d) C. *V.* noſtri.

(e) *Tarantus*.

cania; Consia, Montella, Rota, Salernum, Sarnum, Cimiterium, *(a)* Furculum, Capua, *(H)* Teanus; Sora, & medius Gastaldatus Acerentinus, qua parte conjunctus est cum Latiniano, & Consia.

X. Inter Beneventum, & Capuam sit finis ad Sanctum Angelum *(I)* ad Cerros, perexiens per Serram Montis Virginis usque ad locum, qui dicitur *(b)* Fenestrella. Inter Beneventum, & Salernum fit finis in loco, qui dicitur ad *(c)* Pelegrinos (*L*) ubi ex antiquo XX. miliaria sunt per partes. Inter Beneventum, & Consiam sit finis ad ipsum *(M)* Staffilum ad Frequentum, ubi ex antiquo XX. milliaria sunt per partes *(d)*. De hominibus autem, qui inter partes sunt, si a vestra parte in nostra parte fugerint, si potuerimus eis gratiam rogare, rogabimus; & si non, reddemus eos absque omni injusta dilatione.

XI. Si vero vester homo in substantia in mea terra ad habitandum venerit, & plusquam vestra voluntas est, steterit; ubi cognitum mihi facietis *(e)*, ego eum sine omni injusta dilatione transmittam ad vos.

XII. De vuaregnangis *(N)* nobilibus, mediocribus, & rusticis hominibus, qui usque nunc in terra vestra fugiti sunt, habeatis eos.

XIII.

(H) *Teanum*, *Sora*, *Aquinum* finis erat hujus Sal. Princip. a parte Boreali. Sed de Salernitani Principatus extensione, ac finibus in Dissertationibus fusius dicendum erit.

(I) Locus adhuc ita adpellatur non longe a Furculis Caudinis, & *Argentio Castro*, post quem Virginiani montes incipiunt.

(L) *Ad Peregrinos* olim dicebatur locus quidam, seu Hospitium prope Oppidum *Atripaldae*, medium inter Salernum, & Beneventum, ibique etiamnum, ut testantur incolae, *alli Pellegrini* vocitatur.

(M) Locus parum supra *Frequentum* urbem. Nunc *la Starza Vecchia di Fricento*, ut ajunt.

(N) *Waregnangis*, al. *Warengangis*, & *Wareguangis*, i. *advenis* in Gloss. nempe qui non morantur in loco, & continuo huc illuc discurrunt. For. a *Vargis* latrunculi indigenae. Rotaris Rex id Edicto tit. XV. *Gargangi* apud Murator. Tom I. Coll. Ital. par. 2. pag. 48. col. 1. emendetur *Vargengus* in edict. ut sup. Capitulari III. An. DCCCXIII. cap. 8. *Si quis Warengum occiderit &c.*

(a) *Furcule*.
(b) *Fenestella*.
(c) *Peregrinos*.
(d) *De omnibus autem hominibus*.
(e) C. *V.* feceritis.

XIII. Similiter habeatis omnes homines, qui habitant in parte veſtra, & (*a*) qui ſunt ſub tributo.

XIV. Omnes homines, qui in veſtra portione ſunt; habeant res ſuas integras in quocumque loco meae partis pertinent de illorum ſubſtantiis cum ſervis, & ancillis, & Aldionibus (*O*), omnique pertinentia ſua.

XV. Servi quoque, & ancillae, atque Aldiones veſtrae partis fugaces, & apprehenſos ubicumque fuerint inventi in terra noſtra, reddemus vobis abſque omni dilatione, & nunquam per noſtram voluntatem a quocumque homine noſtrae partis contradicentur, aut retollentur; & ſi ſine noſtra voluntate fuerit factum, ubi nobis cognitum fuerit, faciemus exinde juſtitiam, & illos ſine injuſta dilatione reddere faciemus.

XVI. Et ſi ſuſpicio fuerit, ut poſt ſacramentum pacis direxerimus eos quocumque, vel infugaverimus, ſi quaeſiti fuerint, cui hoc crimen (*b*) imminetur, de his ſi non fuerit auſus ſatisfacere, reddat eos. Et ſi ſatisfecerit, & poſtea eos invenire potuerit, ſimiliter reddat; & ſi poſt ſacramentum pacis fugerint de terra veſtra in vicinas (*P*) Marchas, aut in terram noſtrae poteſtatis, red-

(O) *Aldiones*, *Aldii*. Lindebrogius *ſtatu liber*. *Aldius* eſt libertus cum impoſitione operarum factus ex Lege Langob. Lib. I. tit. 25. §. 53. *Si Aldius cujuſcumque in caſa alterius naſciente Domino ſuo fugerit*, *cum inventus fuerit*, *ſic debet dare homo ipſe*, *qui eum habuerit*, *operas*, *quomodo de ſervo*; & l. 3. tit 20. Patronos habebant perinde ac liberti, ut eſt in l. 2 tit. 35. §. 3. tit 44. 5. 1. 4. Igitur fuit ſpecies ſervorum peculiaris, ab aliis diverſa, qui manumittebantur, ſeu ab operis eximebantur, non in Eccleſia, ut ſervi; ſed per chartam manumiſſionis Lib. II. tit. 34. §. 5. Qui Aldios in ſuo jure habebant, Domini quidem, ſed ſaepius Patroni dicebantur. Conſule quae habent Lexicographi, & quae collegit V. Cl. Murator. in Diſs. Med. Aevi hoc titulo, & Tom. I. Collect. Ital. par. 2. fol. 71.

(P) *Marcha*, & *Marchia*, ſcil. Terminus, Limes, ſeu Fines cujuſcumque Regionis, ſive Provinciae, aut Gaſtaldatus Vide Chartam diviſionis Caroli M. Imp. cap. 1. & Marthene Tom. I. Anecdot. col. 586. Aliquando *Marchia* pro ipſo *Marchionatus* territorio, & pro quocunque etiam territorio uſurpatur, ut paſs. apud Scriptores Langob. & Germanicos

(a) Deeſt *qui*.

(b) *Cod. Vat.* immittetur.

reddemus eum vobis, & si illi inveniri potuerint, & nos potuerimus sine damno; & si ego recolligere non potuero ad praedictos locos, liceat per terram meam ire illuc, ut aut per pignorationem, aut quomodocumque veniatis exinde ad plenam justitiam.

XVII. Similiter si potueritis, faciemus & de illis ante pacis sacramentum in praedicto loco fugierunt. Quod si suspicio fuerit, ut per consensum Marchanorum nostrorum per nostras Marchas extra terram nostram exierint, satisfiat ab his Marchanis. Et si non reddantur ab eis, aut si nullo modo inveniri potuerint, reddantur (Q) ferquidi eorum. Praeterea si aliquis eorum suam voluerit contemnere libertatem, habeat exinde judicium secundum legem.

XVIII. Et omnes homines, qui sub tua potestate sunt, ex quocumque (*a*) habent praedicta munimina sua perdita, si contentio fuerit de rebus, aut servis, aut ancillis, seu Aldionibus eorum, si aut per consignationem, aut per (*R*) pugnam approbare potuerint, quousque ad ipsum tempus quo Barbaricum exortum est inter nos, & vos in sua proprietate legaliter, juxtaque habuerint illa, sine cujuscumque injusta contradictione habeant (*b*) ea in antea.

XIX.

nicos apud Leiserum in Jure Georgico. Apud veteres etiam erant Fundi *Limitotrophi* vocitati, & *Terrae*, *Paludes*, & *Pascua Limitanea*, de quibus Cujac Tom. II. tit. 60. Inde fundi illi ita adpellati, quod milites *Limitanei* (iidem, qui postea *Marchiani*) alantur; non tamen quod ad eos pertineant. At fundi *Limitanei* qui dicuntur, ad milites limitaneos pertinent, itemque pascua, & paludes: Fundi autem *Castellorum* ad *Castellanos* milites; quae consule in Cod. Theod. tit. de Fund. Pat. leg. 1. 2. 3. & 8. & Cujac. loco cit. ubi de *Limenarchis* verba facit, qui militibus ad custodiam limitum, seu *Marchiarum* designatis praeerant, ne hostes irruerent, quorum etiam mentio in Cod.

(Q) *Ferquidi*, i. *similes*, seu *pares*. Lex Langob. Lib. I. tit. 19. § 2. *Ipse qui focum portavit damnum ferquidum, idest simile, componat*; & §. 16. *Reddat ferquidum* (canis occisi) *aut similem*. In Reg. Petri Diac. num. 393. *& restaurate nobis ferquidum, idest simile*. Male hoc verbum pluries ab Ughellio usurpatum.

(R) Videl. per litis contestationem, sive per judicii cursum. Aliquando pro duello vox eadem accipitur.

(a) *Cod. Vat.* habeant.

(b) *etiam*.

XIX. De nullo homicidio, vel praeda, atque zala; ſeu incendiis retroactis fiat aliqua requiſitio, vel vindicta per meam voluntatem; & ſi abſque mea voluntate fuerit inde facta vindicta, dabimus illum hominem in poteſtate veſtra, ut faciatis de eo quodcumque volueritis, & ſi ſuſpicio fuerit, quod per meam voluntatem fuiſſet facta, ſatisfiat illud per tres perſonas, quales vos quaeſieritis a mea parte, & tradant ipſos homicidas in poteſtate veſtra ad faciendum de eis quodcumque volueritis.

XX. Si vero a modo (*a*) quicumque homines homicidium fecerint a parte noſtra in veſtra, & ſi ſuſpicio fuerit, quod per conſilium, ſeu colludium fuerit factum per meam voluntatem ad veſtram contrarietatem, vel damnietatem, de nobilibus ſatisfaciant illud tres perſonae, quales vos quaeſieritis a parte mea; & de ruſticis tres perſonae de ipſo loco, ubi homicidium fuerit perpetratum, quales vos quaeſieritis, & illos homicidas dabimus, ut praedictum eſt, in poteſtate veſtra; & ſi ſatisfacere non fuerint auſae, de nobilibus componant vobis tria millia (*b*) Viſantos (*S*) aureos, & de ruſticis fiat compoſitio ſecundum (*c*) legem; & illos homicidas ſi habere potuerimus, trademus vobis ad faciendum de his quodcumque volueritis; & quamdiu eos habere non potuerimus, dabimus in poteſtate veſtra integras ſubſtantias eorum, & illos homicidas quandocumque potuerimus habere, pariter dabimus. De homicidio ſubiti ſcandali ſit, ſicut in (*d*) lege noſtra ſancitum eſt.

XXI. Si ego Radelchiſus aliquid donavi de cauſa Pala.

(S) *Viſantos aureos*, nempe Byſantios, ſeu Byzantios aureos, nummi qui Bizantii cuſi erant ab Graecis Augg. Erant etiam Biſantii *albi*, ideſt argentei, de quibus meminit Charta Monaſt. Monialium S. Joannis Capuae A. MXI. *centum viſanteos albos*, *ſeu de argento*.

(a) i. *ab hodie*.
(b) *Cod. Vat.* Bicentos.
(c) L. Lang. Lib. I. tit. 9. l. 21.
(d) L. Lang. Lib. I. tit. 6. De ſubito ſurgente rixa.

Palatii infra veſtros fines, ſit in poteſtate veſtra facere exinde quodcumque volueritis. Et ſi tu Siconulfus Princeps donaſti aliquid de cauſa Palatii ad illos homines, qui prius fuerint in tua poteſtate, & modo ſunt in mea, quantum exinde in tua portione fuerit, ſit in veſtra poteſtate exinde facere, quod volueritis. Et ſi ego Radelchiſus donavi aliquid per Breve, aut per Praeceptum ad homines, qui fuerunt mecum, & modo ſunt tecum; & illi iterum per quaecumque munimina exinde dederint cuicumque aliquid, non deinde faciant juſtitiam alicui, niſi tantummodo reddant, quod proinde acceperunt, & illum, quod ego donavi, redeat ad illos, quibus per legem debeat pertinere. Et de omni cauſa, quae a modo ſurrexerit inter homines utriuſque partis, judicabimus exinde ſecundum legem, & juſtitiam abſque omni injuſta dilatione. Sed & de cauſis anterioribus, quas habuerunt homines utriuſque partis inter ſe judicabimus exinde ſecundum legem, & juſtitiam abſque omni dilatione injuſta, vel fraudis argumento; excepto homicidio, & incendio, depraedatione, ac zala, de quibus ſuperius eſt definitum.

XXII. Omnibus hominibus veſtrae partis habentibus uxores, vel ſponſas ſuas in parte noſtra, ſi eas quaeſierint, & nos noverimus, reddemus eas abſque detinentia cum filiis, & filiabus ſuis nullam laeſionem membrorum habentes a modo factam a parte noſtra, & cum omni cauſa ſua, quam nunquam habentes (a) voluerint ſecum portare.

XXIII. Et omnes apprehenſos quo modo voluerint redire ad vos, dimittemus redire abſque laeſione membrorum.

XXIV. Et a modo nullum Saracenum in meum, vel populi, ac terrae meae adjutorium, ſeu amicitiam habere quaerimus, tam de his qui in omni Provincia Beneventani Principatus ſunt, quam etiam de illis, qui extra

(a) For. *valuerint*.

tra omnem Beneventanam Provinciam ſunt; & nunquam eos contra vos irritans irritare faciam, & nullum eis adjutorium, impendam, vel impendere faciam; & adjuvabo vos abſque omni injuſta dilatione uſque ad ſummam virtutem, ſicut melius potuero, cum populo meae partis, ut pariter expellamus de iſta Provincia noſtra omnes Saracenos quomodocumque potuerimus: & a modo, ut dictum eſt, nullum Saracenum recipiam, vel recipere permittam, praeter illos, qui temporibus DD. Siconis, & Sicardi fuerunt Chriſtiani, *(a)* ſi magarizati *(T)* non ſunt; Et praeſentaliter antequam Donnus Ludoguicus Rex cum ſuo exercitu exeat de iſta terra, do in veſtra poteſtate Gaſtaldatum Montellam cum omnibus Caſtellis ejus, & medium Gaſtaldatum Acerentinum, ſicut ſupra dictum eſt, ſi ullo valuerimus ingenio.

XXV. Ita & a modo nullam laeſionem faciemus ego, & populus meus ad ipſum populum, & terram, omnemque facultatem eorum quantum exinde debet venire ad veſtram portionem per meam voluntatem. Et a modo de Gaſtaldatu Montellae, & medio Gaſtaldatu Acerentino, qua parte conjunctus cum Latiniano, & Conſia, nunquam hominem recipio, neque illuc ego hominem pro ſuo damno dirigam, praeter cum veſtra voluntate pro veſtra ſalvatione, ut ipſi redeant ad fidem, & poteſtatem veſtram, & ſi exinde habeo homines, reddo eos.

XXVI. Haec omnia vobis, quibus ſupra Siconulfo Principi, & ei, qui per tuam voluntatem in Salerni civitate Princeps fuerit electus, *(V)* obſervare faciam ego Ra-

(T) *Magarizati*. *Magarizare* dicebantur Saraceni, quum eamdem ſectam poſt abdicatam Jeſu Chriſti Religionem amplectebantur: ſic dictum hoc verbum a graeco *μαγαρίζειν*, quod ſignificat *ſtercore exſpurcari*, ut opinatur Leunclavius in Pandect. Turc. n. 22. Unde *Magarita* idem atque *Apoſtata*.

(V) Hinc noſces Langobardos Principatus non ad heredes pertranſiſſe, ſed ab electione populi, & Principum concurſu dependere. Sed hac de re fuſius in Diſſert. de ſucceſſ. Langob. Princ. Tom. ſequenti.

(a) *Si mazarizati*.

Radelchisus Princeps absque omni fraude, vel malo ingenio, vel quocumque argumento, occasione, seu diruptione.

XXVII. Si vero populus portionis meae cum populo vestrae partis ierint per *(X)* creventiam in exercitu quocumque; & quolibet modo occiderint, vel apprehenderint vestros honoratos, ac vassallos, & ausae fuerint duodecim personae, quales vos quaesieritis, jurare ad Sancta Dei Evangelia, ut neque per consensum meum, neque per contrarietatem talia vobis facta sint, faciam vobis tradere in vindictam quamcumque volueritis solummodo, qui perpetraverint, atque consenserint, si habere potuerint; & si ipsae duodecim personae non fuerint ausae satisfacere de consensu meo, sicut praedictum est, tunc dabimus Donno nostro Imperatori X. millia Vizanteos aureos; eos, qui tale malum egerint, trademus ad vindictam, qualem volueritis.

XXVIII. Et cum pactum illud firmatum fuerit, reddam tibi Siconulfo praesentialiter Petrum filium Landonis, & Poldefrit filium Pandulfi, si tu mihi reddideris Adelgisum, & Ladelgisum filios meos, & Potonem nepotem meum *(Y)*.

Hactenus Capitulare Principis Radelchisi. De quo Anonymus Salern. in Hist. Langobardorum non edita sic habet.

Ab illo denique tempore Salernitani peculiarem obtinent Principatum, & ipsum foederis Scriptum in hac Salernitana urbe adhuc hactenus manet, & sufficienter ab illustrissimis viris nimirum firmatum, & tantum nomina illorum non praetermittam. In primis Radelchisi Princeps propria manu scriptus inibi erat. Id ipsum Maielpoto, Rofrit, Bernardus, Toto, Joannes, Tassilo, Guala, Dauferi,

(X) *Per creventiam*, videl. per societatem, seu *associationem*, ut ex Leg. Langob. evincitur.

(Y) Quum jam pacis foedera firmata fuissent ab utraque bellantium factione, reliquum erat, ut dati obsides suis dominis restituerentur. Quod & in hocce postremo Capitularis numero sancitum est.

feri, Maienulfus, Poto, Petrus, Caide, Laitu, (*a*) Gualati, Ermengardus, Adelchisi, Tassilo, (*b*) Rodelsci, Joannes, Archisi, Adelchisi, Aduim, Epo, Adelpertus, Guaiferi Comes, (*c*) Radoalt, Radelgari, Radelfrit, Azzo, Adelricus, (*d*) Saductus, Landemari, Pandenulfo, Jugobrandus.

CAPITULARE

ADELCHIS PRINCIPIS BENEVENTI (*e*)

Index Capitulorum.

Incipit Cap. Dom. Adelchis Princ.

CA-

(a) *Gualaici.*
(b) *Rodersi.*
(c) *De Radoaldis superius dictum est.* Prat.
(d) Fort. *de genere Saductorum, quos sup. memoravi.* Prat.
(e) Sedit Adelchis ab A. DCCCLIV. ad DCCCLXXXVIII. De quo Erchemp. a n. 20. usq. ad 39.
(f) Non de solo *Morgincap*, quod sonat *Matutinale donum*, estque idem; ac *quarta*; sed de *octava* etiam loquitur hoc Capitulare infra n. 3.
(g) Morgicapud *erat quarta pars bonorum viri, quae mulieri dabatur post nuptias, & dicebatur donum matutinale.*
(h) *Monimentum*, libro di memoria.
(i) *Stipulationes, Instrumenta.*

CAPITULARE.

SI cujuſcumque ſervus liberam uxorem tollere, qui ad Palatium juſta Legem pertinebat, utique peſſima extitit conſuetudo, ut eas perſonas quiſquis vellet expeteret, a modo autem, & deinceps ſtatuimus, ut tanta perverſitas nullum habeat locum; ſed ipſe ſolummodo eos habeat ſemper, cujus primum ille fuerat ſervus, etiam ſi illos ad Palatium nunquam repetant. Nam poteſt fieri, ut ipſum ſolum habeat dominus ſuus, quem ſi hac occaſione amiſerit, efficietur pauperrimus. Sed ſi unum, ſive plures habuerit famulos, & in uno quolibet eorum iſtud occiderit, dominus ſuus, uti decretum eſt, eum cum illam, quam ſibi eam uxorem tulerit, poſſideat perpetim cum filiis eorum. Et ſi quis temerarius eos ad Palatio petere deinceps preſumpſerit, petitio illius cauſa permaneant (*a*).

II. Si quis a quocumque fuerit plagatus, & plagam Judex preſentaliter factam aſpexerit, & adverſarius illam ei egiſſe negaverit; preveat ſacramentum plagatus, quod certius ipſe, ſuper quem proclamavit, illam ei fecerit; quam oſtenderit plagam; poſtea vero improbus perſolvat illi juſta Edicti tenore juſtitiam abſque tergiverſatione aliqua.

III. Si clarum, manifeſtumque fuerit qualibet feminam conſuetudo, & legaliter habuiſſet maritum, & quartam, ſeu octabam habuiſſet ab eo ſibi factam, eamque (*b*) perturbatione temporis perdidiſſe quomodocumque, vel ſi etiam, ut accidere ſolens multotiens, quartam eandem, vel octaba non fuerit ſcripta, propinquis mariti, vel quilibet aliter eandem quartam, vel octaba ei-

(a) Tales conjuges Palatio ſub quadam conditione adjudicavit Rex Luitpr Leg. Lang. lib. 2. tit. 9. l. 1. quos poſtea Lotharius lege 4. ibid. ad anteriorem dominum reverti juſſit. Idem nunc ſtatuit Prin. Adelchis.

(b) De *quarta*, ſive *Morgincap.* aperte Lex Lang. lib. 2. tit. 4. l. 1. Sed nuſquam de *octava*: niſi ea ſit *Methium*, alias *Meta.* quae tamen non eſt *octava* ibid. l. 2.

eidem mulieri rite competentem contraire minime presumat. De quibus si ulterius altercationem quisquam proposuerit, ejus querelam nullum optineat fructum; quoniam iniquum, & reprehensibilem videtur, ut quod omnes de suis retinent viris, aliquante mulieres pro injuria, vel aliqua accidentia amittunt.

IV. Si quis se testem in quocumque munimine propriis manibus subscripserit de rebus, quibus forsitan facto ad se pertinentibus; statuimus, ut postea nullo modo inde valeat movere causatione; devet enim sollicite perquirere, & scire, quod sit illut, ubi rogatur subscribere *(a)*.

V. Si quis rem suam obligaverit cuicumque & denuo illam alteri vendiderit, & emptor ipsam ante faciem, cui obligata fuerit prius anno uno expleto possederit, postea exinde nullam controversiam his, qui eam obligata habuit, valeat movere; quoniam neglectui ejus rite deputabitur, quod emptorem infra tot spatium exinde appellare contempsit, & quod ab illo obligatore nullam prius acceperit firmitatem; quoniam justum videtur, ut magis his, qui illud pretium dedit, eandem rem possideat, quam ille solam obligatione retinent.

VI. Si quis juraverit, & cognitum fuerit certius Judici, quod perjurasset, aut famam habuerit perjurandi; si calumniator intentionem proposuerit, quod tunc perjurasset fallaciter, & postea ipse, qui juravit, persolvat ei justitiam, si ceciderit, juxta Edicti tenorem *(b)*.

VII. Si quis casam, vel quacumque rem aliquis per munimen *(c)* habuerit, & illud munimen per ignem, aut depredationem postea amiserit, & causator quicumque dixerit, quoniam eandem casa, vel res, quam possidet, ei

(a) Minime Legem reprehendit, vel cassat, latam a Rege Luitpr. Leg. Lang. lib. 2. tit. 2. l. 5. quae est de *puellis sine parentum voluntate nuptis*. Lotharius hoc ipsum constituit Leg. Lang. lib. 2. tit. 19. l. unica.

(b) In hoc Capitulari, sicut etiam alibi, nomine *Edicti* veniunt Leges Regum Lang. Lex autem nunc denotata, habetur lib. 2. tit. 51. l. 1. & tit. 58. l. 1.

(c) i. *Stipulationem*.

ei debeat pertinere, legaliter preveat ſacramentum idem poſſeſſor cum parentibus, quod de eandem rem, vel caſa veracem habuiſſet munimina, ſed ea per ignem, aut a zalatione (*a*), ſeu depredationem perdidiſſet. Si vero his, qui querela movit, prius elegerit ille velle per pugnam approbare, ſolus juret, qui ipſam tenuerit, quecumque fuerit res, & ſic ad pugna pergatur, etenim conſiderandum eſt, & veraciter credendum, fieri potuiſſe, ut multis ut muniminis, vel ut dictum eſt, amiſerint, & ammittant, dum & oppida, & ville plurime a Paganis (*b*) cremate ſunt, & noſtris exigentibus meritis ſepius cremantur, & diſperduntur. Ideoque iniquum videtur, ut talibus accidentibus amiſſo munimine aliquis it perdat, ſi munimen inde non oſtenderit, quod jure ei competit has abere.

VIII. Inconveniens uſque modo conſuetudo extitit, ut jam quiſquis voluiſſet, ſi noſſe ſcribere, Brevem (*c*) undecumque opportunitas exegiſſet. A modo autem decernimus, ut ſoli Notarii Brevem ſcribant, ſicut & cetera munimina. Et quiſcumque deinceps Brebis fuerint abſque Notarii ſubſcriptionem oſtenſus, nullam retineat firmitatem; quoniam multos ex illis deprehendimus fuiſſe falſos, quod, Deo opitulante, cupimus, ut ulterius non fiat.

(a) i. *Incendio*.

(b) *Saracenos*, dicit, omnem tunc Cis Tyberinam Italiam dire vaſtantes; quo etiam nomine eos appellat Erch. N. 16. & Joannes Papa VIII. in Epiſtolis ſaepe.

(c) i. *Notariorum Inſtrumenta*.

(a) PACTUM

A GREGORIO DUCE NEAPOLIS

In Indict. XIV. hoc est anno Christi DCCCCXI. Et a Duce Joanne ejus Nepote non aute annum DCCCCXXXIII. rursus initum cum PP. Beneventi Landulfo I. &c.

REpromittimus, & juramus, & jurare faciemus Nos (b) Johannes Consul, & Dux vobis Dom. Landolfo, & Dom. Atenolfo, seu & Dom. (c) Atenolfo Principibus, filiis, & nepos Dom. Atenolfi Principis quia a modo, & semper sumus, & erimus vobis veri amici, absque omni mala deceptione, & absque omni dolo, & fallacia, & malo ingenio; & nullam contrarietatem, aut inimicitiam faciemus vobis in toto Principatu vestro Beneventano cum omnibus suis pertinentiis; nec in toto (d) Comitatu Capuano; nec in Teano cum pertinentiis suis, nec in hominibus vestris, nec vos, nec homines nostris per nostram voluntatem, nec per qualecumque submissionem nostram; & si factum fuerit absque nostra voluntatem, judicavimus vobis exinde secundum Legem Romanorum, aut Langobardorum absque malitiosa occasione.

De Sarracenis autem hoc vobis permittimus, quia sic per omnia, & in omnibus pleno animo vos, & terram vestram contra eos adjuvavimus, ubi necessarium fuerit tamquam nos medipsos, & terram nostram.

De

(a) Sequens Pactum Gregorii subjungitur Pacto Arechis Pr. in exemplari Cavensi nulla prorsus Epigraphe, nec nota praefixa distinctionis.

(b) De hoc Duce Ostiensis l. 1. c. 55. & M. SS. Acta Sancti Agrippini.

(c) Atenulfus iste a patre assumptus est in collegam, & successorem Principatus an. CMXXXIII. postquam Atenulfus ejus Patruus e Principatu fuerat depulsus. Vide sup. Igitur non antea renovatum hoc fuit Pactum a Duce Joanne.

(d) Capuae itaque Principatus institutus non dum fuerat: quod alibi conjectabam.

De Liburias autem hoc vobis permittimus; ut terras, ſervos, & ancillas, ſeu fundora per conceſſiones habetis vos, & homines veſtris in Liburias a ſingulis Ducibus Neapolitanorum, que poſſidetis temporibus Dom. (*a*) Landenolfi patrui veſtri, & Dom̃ (*b*) Sergi abij veſtri. Si parte noſtra Neapolitanorum exinde requiſitionis habueritis intentionem vos, aut homines veſtris, ſi auſi fuetitis inde jurare, jurent a parte veſtra Langobardorum ſex homines veſtris quales nos voluerimus ad Sancta Dei Evangelia, dicentes. *Quia iſte ceſſiones, que oſtendimus, veraces ſunt*. Et tunc fiat vobis a parte noſtra firmitatis ſcriptio, exinde ut amplius non ſit vobis requiſitionis cauſatio de ipſis rebus, & ſervis, & ancillis, quos, & quas predicti continunt ceſſiones a partibus noſtris Neapolitanorum, & liceat vos eas habere ſecuriter. Et que per cãr. (*c*) emptionis, ſeu convenientie, vel diviſionis habetis, & homines veſtris a partibus noſtris Neapolitanorum, ſi a parte noſtra Neapolitanorum exinde requiſitionis intentionem habueritis vos, & homines veſtris, ſi auſi fueritis inde jurare, jurent a parte veſtra Langobardorum tres homines veſtris de ſex hominibus, quales nos vobis querimus, ad Sancta Evangelia, dicentes. *Quia iſte cartule, que oſtendimus, veraces ſunt, & ipſas terras, quas iſte cartule continunt, poſſidemus eas*. Et tunc fiat vobis exinde a parte noſtra firmitatis ſcriptio de cunctis rebus illius, que predicte emptionis, ſeu convenientie, vel diviſiones continent, & poſſideatis eas ſecuriter.

De omnibus vero aliis cauſis, unde intentionem habue-

(a) De hoc Landenulfo in Face dixi ad Erchemp. n. 15.

(b) Nempe *Ducis Neapolis*. Cujus filiam cum hinc conſtet in uxorem ductam ab horum PP. patre Atenulfo I. ipſe viderit Anonymus Salern. quo pacto praeſens Landulfus I. potuerit conjugem habere Gemmam filiam Athanaſii Epiſc. Neap. fratris antedicti Sergii. Primum ſane Atenulfum nil prohibet cenſere bigamum; quod ex his & ex dictis in Stemm. Principum ſatis liquet.

(c) i. *Chartam*.

bueritis vos, aut homines veſtri nobiſcum, aut cum noſtris hominibus, judicavimus vobis exinde abſque omni dilatione ſecundum Legem Romanorum, aut Langobardorum abſque omni malitioſa occaſionem. Si vero veſtris hominibus intentionem habuerint cum noſtris hominibus Neapolitani, aut aliis hominibus noſtris de terris in Liburias, quam comparatas habent, oſtendentes eis homines noſtris cartulas, quomodo comparatas habent eandem terras a Langobardis, & auctor paruerit, ſi manifeſtatum fuerint, & venditio ipſa vera ſit, & venditor ille juxta textum cartule defendere potuerit, pars noſtra habeat terram illam. Et ſi defendere non potuerit ſecundum ipſa carta, aut non voluerit, & negaverit, quod ipſe eam non feciſſet, & pars noſtra terras illas poſſederit; (a) a triginta autem ſol. inſuper, juret pars noſtra cum ſex hominibus, quales vos volueritis, ad Sancta Dei Evangelia, dicentes. *Ut carta ipſa verax ſit*. A triginta vero ſol. in ſubtus jurent tres, quales vos queſieritis, & deſtringat parte veſtra nobis illum venditorem juxta textum ipſius cartule. Nos vero omnem compoſitionem, & legem, & juſtitiam, que parti noſtre facere debet auctor ille, donamus omnia ea parti veſtri Langobardorum per (b) Launegilt receptum a vobis exiguum; & faciendum omnia exinde, que volueritis: & auctor ille defendat parti noſtre terram illam abſque omni requiſitione. Et ſi pars noſtra terras illas poſſederit per ipſa cār (c), & auctores non paruerit, & aliquid nos a parte veſtra exinde queſierint, comberemus parti veſtre cār ipſa cum ſex hominibus noſtris, quales vos nobis queſieritis; & ipſas terras habeamus abſque omni intentione. Hec autem omnia ſuperſcripta qualiter continent in quantum exinde apparuerit per omnia ita vobis obſervabimus,

(a) Rotharis Leg. Lang. lib. 2. tit. 55. l. 5. ſtatuerat *duodecim* &c.

(b) Ex Leg. Lang. lib. 2. tit. 15. l. 6. irritae erant donationes, factae abſque *Launegild*: id eſt reciproco dono.

(c) i. *cartam*, & ſic ſup.

mus; & ita vobiſcum in antea ſedebimus, ſicuti ſedit Dcm̃s (*a*) Gregorius abius meus vobiſcum, ex quo cum illa ſupraſcriptum Capitularium feciſtis a ſecundo die menſis Julii Indic. (*b*) XIV. uſque in obitum ejus, unde ſolummodo nomina mutabimus. Hec omnia vobis obſervabimus, ſalva fidelitate ſacrorum (*c*) Imperatorum.

Dom Joannis Conſul, & Dux. Gregorius thius ejus. Landolfus. Gregorius fil. dom. Joanni. Sergius fil. dom. Aligerni. Aligernus. Joannes. Ceſarius. Joannes. Sergius. Gregorius. Gregorius. Joannes. Gregorius. Sergius. Petrus. Aligernus.

DE PRAECEPTO

PANDULFI PRINCIPIS CAPUAE.

AUtographum hujus (*d*) *Praecepti, quod penes me eſt, antiquum quidem, & membranaceum, ab interitu olim vindicaveram hac ſola oblectatus curioſitate, quod ex ipſo intellexeram partem agri Campani, quam vulgus adpellat.* (*e*) Terram Capuanam, *iiſdem ſexcentis abhinc annis circumſcriptam extitiſſe finibus, quibus noſtro hoc aevo concludi illa conſpicitur. At poſtmodum re attentius contemplata, vidi ex eodem Praecepto accedere poſſe, tum Campanae urbis juribus, tum antiquitatis ſtudioſis non exiguam utilitatem; quare ſtatui, ne utrorumque profectibus inviderem, ipſum publicis Typis committere. De quo nil aliud hoc addam loco, niſi credere me e nobili-*

(a) De hoc Gregorio Oſt. l. 1. c. 49. & 52.

(b) Nempe an. CMXI. ac ſequenti ab obitu Atenulfi primi, cum e Conſtantinopoli rediiſſet Landulfus I. ejus filius. Quo tempore Dynaſtae cis Tiberim omnes in Saracenos coivere. Vide Luitpr. l. 2. c. 12. & ſeqq. Oſt. l. 1. c. 51.

(c) *Coſtantini, & Romani*. Quibus praefati etiam Principes tunc obtemperabant, ut dicam ad Lupum an. CMXXIX.

(d) *Plures utilitates ex hoc Praecepto.*

(e) *Terra*. Denotat collectionem plurium oppidorum, ſicut alibi. *Terra citra Pharum*, & inf. *Terra filiorum* &c.

bilibus viris hic memoratis, & *Pandulfo Principi consanguineis*, *qui exaedificandi Castri* in Monte Malconi *potestatem a Principe acceperant atque* (*verbo dicam proprio*, & *antiquo*) Dominicalia *Terrae adtributae trifariam*, *ut reor*, *possedere*, *emersisse Patritiam in urbe Capua Gentem*, *olim dictam*. Capuanam, *quam gravi adtestatione Campani item Patritii Vincentii Frapperii Rathae certo scio aetatem perduxisse suam ad transactum prope saeculum*, *quo defecit vetustissimae nobilitatis opinione decora*. (*a*) *Eaque ob Terrae in Praecepto demonstratae dominatum eidem*, *me arbitro*, *suum communicaverat nomen*, *adpellataque inde illa fuit* : Terra Capuana, & *quandoque*. Terra Capuanorum; *sicut adpellatam legi in antiquo Diplomate*, *quod erat in Archivo Monasterii S. Laurentii Aversanae urbis*, *datum a* Principe Capuae Jordano, anno Principatus XXIX. Ducatus Cajetae XXIV. Kal. Martias Indict. X. per manus Canzolini Judicis anno MLXXXVII. (*b*) *In quo dicitur finem cujusdam Fundi esse* Terram Capuanorum in loco Campo Galiano. *Et in altero Privilegio sistente in antiquo Regest. Monast. S. Michaelis Arch. dicti ad Formam*, *extra Capuam*, *quod erat in Archivo Monast. Cassin. legi pag.* 24. Ugonem Comitem Volturnensem in anno MCVII. Princip. Richardi II. anno XVII. Mense Febr. Indict. VI. concessisse Saxoni Praeposito praedicti Monasterii S. Michaelis Ecclesiam vocabulo S. Benedicti, constructam intra fines Terrae Canciae, una cum petia quadam terrae, *cujus finem ibidem adserebatur esse* ab uno latere Rivum, ab altero Silvam, quae dicitur Peneta, ab altero Terram Capuanorum, & ab altero Terram praedicti sui Comitatus. *Nec insolens est amplam Campani agri partem ab hoc fonte nomen accepisse*, *quandoquidem istius nomencla-*

tu-

(a) *Ex his illa* : *Cur pars agri Campani vulgo dicta*. Terra Capuana.

(b) Terra in Praecepto descripta ibi quoque adseritur contermina Campo Galiano; ibidemque concurrit cum Terra Canciae, sive Cantiae juxta Ecclesiam S. Nazarii.

turae nulla alia reddi ratio, (a) *nec poteſt*, *nec ſolet aptior*; *ſituſque tam veteris*, *quam novae Capuae ab eadem longe diſtent*, *medio praeterlabente Vulturno*; *quae utique nullo*, *nec naturae*, *nec conſuetudinis privilegio duabus aliis aeque amplis*, *urbique circumpoſitis*, *&* *ſubjectis Terris*, *Lanci ſcilicet Terrae*, *&* *Terrae Canciae*, *praecellit*; *ita ut quidquid potius aliud de ejuſdem nuncupationis origine opinari valeamus*, *quam quod ab circumſepta a ſe urbe Capua*, *ſive ab aliqua alia praecipua ſui excellentia tale nomen inditum illi fuiſſe credamus*, *quod caeteroqui reliquos circumjacentes condecet urbis agros. Verum enimvero nonne conjuncta*, *&* *continentia loca a pluribus*, *vel communi jure*, *vel diviſis ſortibus poſſeſſa dominis*, *qui ex uno*, *eodemque genere ortum duxerunt*, *vulgus olim conſuevit nuncupare*, *hodieque facit*, *e dominantium nomine*, *ſive gentilitio*, *ſive quavis alia ratione illis communi* (b)? *Equidem apud Falconem Beneventanum ad annum* 1139. *adpellatas legimus* Terras Filiorum Borrelli, *aliis dictas* Burrelescas, Burrellenſes, *&* Burrellenſium; *hoc eſt Oppida prope quinquaginta continenti in regione contermina*, *quae ab unius Borrelli poſteris*, *de quo viro Oſtienſis lib.* 2. *cap.* 6. *poſſidebantur*. *Atque in Chronico Richardi de S. Germano*, *quod in membranis ſcriptum adſervabatur in Bibliotheca Caſſinenſi ſignatum num.* 203. *adpellatione* Terrae filiorum Pandulfi *omnis antiquus Teanenſis Comitatus ſemel*, *&* *iterum deſignatur ad annum MCCXXIX. nomine plane exorto ab exceſſu Pandulfi olim Teanenſis Comitis*, *&* *Capuae poſtmodum Principis*, *qui ſtirps fuit*, *&* *origo gentium tum aliarum*, *tum De Cajanello*, *De Marczano*, *De Preſenzano*, *&* *De Roccaromana*, *in quas*, *utputo*, *&* *in alias quoque progreſſu temporis Terra ſui Comitatus diſpertita*

(a) Falſus Annius Viterbienſis ad PſeudoSempronium, qui vetuſtam Capuam vult inter Volturnum, & Lirim. *Non Lirim*, *ſed* Silarim, *ut eſt in Sempronio Anniano* Prat.

(b) *Cujus nominis inducta origo exemplis firmatur.*

fuit : illas quidem omnes inter cæteras Campanæ urbis Patritias olim adnumeratas, de quibus frequentes in antiquis Tabulariis exſtant memoriae (a). Terra *igitur* Capuana, *ſive dicas* Capuanorum, *qua plures adhuc concluduntur Pagi, haud dubie nomen obtinuit a Gente, a qua poſſidebatur, jam tunc exorto hoc gentili. Idque eadem Gens pariter communicavit uni ex publicis Capuae Portis, ac Turri eidem Portae adjacenti, quarum exſtat memoria in pluribus tabulis praememorati Monaſterii S. Laurentii, & in tabulis Archivi Sacri Theſauri Campanae Cathedralis Eccleſiae, ac in antiquo Membranaceo ſcripto libro Rituali ejuſdem Eccleſiae, qui eſt penes me (b). Hiſque in monumentis* Porta Capuana, & Turris Capuanorum *adjacentes dicuntur Eccleſiae S. Laurentii Martyris, eodem nunc loco, quo multis abhinc annis eſt Eccleſia S. Eligii a Clericis Regularibus decentiſſime ad praeſens culta. Cur vero his aedificiis credam enatum quoque nomen e* Capuana *Gente, ſciet qui novit priſcorum morem, qui Portas, Turreſque urbium firma cura cuſtodiendas committere conſueverunt inhabitantibus domus Portis, & Turribus propiores; ex quibus talia loca, non modo Capuae, ſed alibi nomina ſimiliter quandoque accepere; quod indagantibus erit non uno exemplo manifeſtum, deque his peculiari in Diſſertatione Italice mihi deſcripta, quae* De Portis *inſcribitur, fuſe egi. Caeterum (c) Terra hoc in Diplomate exacte repraeſentata, montibuſque clauſa a Septemtrione, qui iiſdem modo nominibus dicuntur, quibus ipſo in Diplomate deſignantur : ab Occidente autem Rivulo definita, qui nunc appellatur*, il Rio delli Lanzi, *deſcenditque, ut hic exponitur*, per Calvo, *olim* Cales; *& ab Oriente, altero terminata amne, nuncu-*

(a) *Eademque origine Portae, & Turris Capuae olim dictae, altera :* Capuana : *altera* Capuanorum.

(b) *Hunc etiam cum aliis MSS. Cod d. maximo noſtrae urbis detrimento dirus ignis in Peregrinii morte abſumpſit* Prat.

(c) *Terra autem Capuana ſub alia Campani agri parte,* Cancia *nuncupata, primitus continebatur.*

cupato etiamnum Anglena , *sesquimilliari ab Occidentali Capuae latere lenissime fluente*, *haud perpetuo aliquo* , *naturaeque ceu limite ad Meridiem ab Terra Canciae*, *quae Campani agri alia est pars*, *discriminari cum perhibeatur*, *sed tantummodo sylva quadam a viri nomine*, *ut judico*, *ejus aliquando possessoris*, *nuncupata*, De Saducti (*nescio an illum ipsum credam* , *ex quo clarum genus Saductorum effluxit*, *Erchemperto memoratum Num* 15. *(a)*) *& insuper distingui ab eadem Terra Canciae imaginaria quadam linea*, *ducta ab praefata sylva usque ad Anglenam per loca Ecclesiae S. Nazarii proxima* , *cujus exigua nunc rudera* , *sed notissimum manet nomen in campo appellato* Romagnano : *videre hinc mihi videor* , *Capuanam hanc Terram sub Terra illa Cancioe olìm fuisse comprehensam*, *quae latissime tum ultra Vulturnum flumen*, *tum citra*, *ut hac quoque aetate* , *protendebatur* : *in Cancia est enim Ostiensi l.*1. *c.*33. Roselle , *Pagus olim inter Pagum Arnonem*, *& Castrum Maris de Vulturno*, *cujus nomen tantum nunc servatur* . *Sed ipsum praeterea* Canciae *etymon attentius si pervestigetur* , *indubie idem suadebit* . *Quippe quod non ut vulgus putat*, *ea dicta est* Cancia , *& variante dialecto* Cantia , *&* Canzia , *quasi Terra* , *per quam iter agentes necesse habeant*, *liceatque eis ob lutosissimas vias in proximos quamvis satos campos transilire* , *ac divertere*, *quod populari eloquio dicitur (b)*. Canzare : *sed ab* Plancis , *hoc est ab tabulis planis* , *ut id verbi Festus exponit* , *& quadratis lapidibus* , *quibus plusculae antiquitus viae* , *& praecipue viarum Regina illa* Appia *Capuam inter* , *& Sinvessam* : *nunc* Rocca di Mondragone , *per Canciam* , *perque Capuanam Terram stratae* , *& communitae fuerant* , *earumque hinc inde dein disiectarum ingens tunc copia ipsa itinera reddebat multa incommoditate famosa* . *Verum quo pacto non* Plancarum , *sed* Can-

(a) *Aliisque Chronologis & chartis ut sup. innui*. Prat.

(b) *Cujus etiam vocabuli occasio cursim aperitur*.

ciarum Terra, *sive absoluto vocabulo, ac numero multitudinis*, Canciae, *ut est apud antiquissimum Auctorem Ignotum Cassin. Num.* 28. *& tandem* Cancia, & Terra Canciae, *numero unitatis ea fuerit dicta, erit sane non injucundum breviter nunc explicare; namque ex* Plancis *inditum Terrae nomen, si de praedicta jam constare faciam vocabulorum commutatione, nemo erit mihi juste contradicturus. At enim sicuti pleraque Latina nomina literas.* pl. *in prima syllaba, quae habent, ad nos cum veniunt, efferuntur per* ch, *ut* Plaga, Chiaja: Planctus, Chianto; Plumbum, Chiummo; Planus, Chiano; Plantae, Chiante (*a*), *& sexcenta alia: ita ipsum Latinum, idemque primitivum vocabulum* Planca, & Plancae *populari sermone enunciatum quandoque fuisse* Chianca, & Chianche, *fatendum est: commutatoque ore* Chiancia, & Chiancie, *& demum* Cancia, & Canciae. *Quod sane adeo est verum, ut cum a* Cancia, *sive* Canciis: *id est a* Planca, *vel* Plancis *diminutivum formaretur*, Cancella, & Cancellae, *atque mutato genere*, Cancellus, & Cancelli, *factum sit, ut loca, in quibus ejusmodi lapideae tabulae injuria temporum confractae supererant, vulgo dicta communiter fuerint*, Cancelli, *Latine vero*, Plancellae. *Quo pacto locus non longe ab antiqua Svessula, nunc deleta, Ignoto Cassin. fortasse demonstratus Num.* 11. *dictusque olim* Cancelli, *at nunc proprietate vocabuli ignorata*, Cancello, *nuncupatus reperitur* Plancellae *in Bulla Casertani Episcopi Rannulfi de an. MCXIII. apud Sanctuarium nostri Michaelis Monachi. Et insuper locus alter, qua Caudio Beneventum Appia quondam ducebat via, a Falcone Beneventano ad an. MCXXXVIII. nuncupatus* Plancella, *communiter nunc dicitur*. Le Ciancelle. *Sed praeter haec, loca alia, in quibus quadratorum lapidum, & Plancarum antiqui operis pridem habebatur, vel adhuc habetur*

(a) Servant sane adhuc loquendi hunc morem Lucani, gentesque finitimae, quibus sermone patrio dicuntur *Chianche*, Latinis quae fuere *Plancae*.

tur copia, facile occurrunt multa, passim appellata (a) *tum* Cancelli, & Cancello, *tum* Chiancie; *&* Chiancitelle, *sive* Chianche, *&* Chianchitelle; *licet vulgus admodum a vero alienas commentari soleat ejusmodi vocabulorum occasiones. At de his prae hac opportunitate satis. Quod autem praesens Praeceptum de anno sit MXXXIV. adscribique debeat Pandulfo IV. qui ab an. MXVI. ad an. ML. quo obiit, ter fuit Princeps Capuae, constabit in Principum Chronologia* (b). *Tu interim fidem praesta.*

PRAE-

(a) Sed & Pagus in Agro Campano *Cancellus*, in ipsa Terra Canciae cur nam, nisi ob hoc tale sortitus est nomen?

(b) Pandulfus IV. a S. Henrico Imperatore anno MXXIII. nonis Januar. Ind. VI. confirmationem habuit Principatus Capuae, ut patet ex diplomate ex Reg. Petri Diac. fol. 71., quod heic exscribo.

In nomine Sanctae & Individuae Trinitatis Heinricus divina favente Clementia Romanorum Imperator Augustus. Si fidelium nostrorum devotissimam servitutem alicujus doni commodo remunerare studuerimus, & ipsos ac devotius nobis serviendum accendimus, & aliis exemplum similia de nobis sperandi praebemus. Quapropter noverit omnium Christi, nostrorumque fidelium tam praesentium quam & futurorum industria, qualiter nos per interventum ac peticionem Pelegrini Coloniensis Ecclesiae Benerabilis Archiepiscopi Principibus inclitis nostris quidem fidelibus dilectis Pandulfo, & Joanni filio ejus Principatum Capuanum cum omnibus ad eum juste pertinentibus Comitatibus atque Castellis, ceterisque, quae quomodocumque scribi, aut nominari possunt, dignitatibus ad ipsum Principatum pertinentibus, ita videlicet ut Avus ejus Pandulfus tenuit per hanc nostram Imperialem paginam concedimus atque largimur, exceptis Abbatiis imperialibus S. Benedicti de Monte Casino, & S. Vincentii, & ut haec nostrae ingenuitatis auctoritas stabilis & inconvulsa omnium post hinc permaneat tempore hoc imperiale Praeceptum inde conscriptum manu propria confirmantes sigilli nostri impressione praecepimus insigniri.

Signum Domni Heinrici secundi Romanorum invictissimi Imperatoris Augusti Theodoricus Cancellarius vice Eberhardi Episcopi & Archicancellarii novit. Datum non. Januar. Ind. VI. Anno Dominicae Incarnationis MXXIII. Anno vero Domni Heinrici secundi regnantis XXI. Imperii autem IX. Actum Poderbrunnon feliciter Amen. Heinricus Dei gratia Romanorum Imperator Augustus. Roma caput mundi regit Orbis fraena rotundi. Aurea Roma. Christe protege Heinricum Imperatorem *Prat.*

PRAECEPTUM
PANDULFI IV. PRINCIPIS CAPUAE.

Quod anno MXXXIV. fecit Adelmundo parenti ſuo de tertia parte Montis Malconi, & de tertia parte Domnicalium per introſcriptos fines. Et de aliis, ut infra.

IN nomine Domini Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti Dei aeterni. Paldulfus, & Paldulfus pater, & filius Divina favente clementia *(a)* gentis Langobardorum Principes. Cum principalis excellentia dilécti petenti clementer digne tribuuntur.) Qua propter noverit omnium fidelium noſtrorum preſentium ſcilicet, hac futurorum ſagacitas, quia Agelmundus, & Aldemarius germani, filii cujuſdam Nantari, & Agelmundus filius cujuſdam Agelmundi, & Johanne filius cujuſdam Landolfi, qui dicitur Manco, dilectis noſtris parentibus, obſecraverunt noſtram excellentiam, quatenus concederemus Adelmundo dilecto parenti noſtro, filio cujuſdam Adelmundi, qui fuit Judex: hoc eſt integra *(b)* ter. par. de ea omnia ſubſcripta in omni ratione, qualiter hic ſupter leguntur. De quibus petierunt a noſtris excellentiis firmitatis apices illi exinde fieri juberemus. Quorum petitiones benigne exaudientes, hos noſtrae firmitatis apices illi exinde fieri juſſimus, per quos omnino ſancimus, & perpetualiter abendum noſtris, & futuris temporibus per hoc noſtrum roboreum Praeceptum concedimus tibi jam nominato Adelmundo dilecto parenti noſtro, filio cujuſdam ſupradicti Adelmundi; id eſt integram tertiam partem de Monte, qui nominatur Malçoni; que eſſe videtur propinquo Eccleſia S. Angeli, que dicitur ad Gutta; In quo Monte olim Caſtello inchoato fuit faciendi. Simulque & concedimus tibi integram tertiam partem de omnibus territoriis exfundatis, & de omnibus rebus, quae, & quantum ſacri

(a) Verba uſque ad hoc Signum) in Autographo explent primam lineam, literiſque ſunt picta pari forma, qua illae ad finem. *Signum* &c. Reliqua, ut illa, *Alfredus* &c.

(b) i. tertia parte.

ſacri noſtri Palatii, vel parti noſtrae publicae pertinentes invenitur infra has fines. Id eſt incipiente da ipſa Civitate *(a)* vetere, qui fuit de Triſiſco; & quomodo vadit per vertice de ipſi monti, qui dicitur Palumbara, & *(b)* Mercururu, & Aſpaturu. Et quomodo revolvit per vertice de ipſi monti, qui ſunt ſuper Camilianu, & ſuper Janu, & quomodo vadit uſque ad ipſu Mon. Majore, ubi aedificata eſt aecclesia Sancti Archangeli: & ſicut deſcendit uſque ad ipſo Fonte, unde exit ipſa aqua, facit ipſu Rivu, qui deſcendit per Calvo. Et quomodo deſcendit ipſa aqua, & Rivo uſque in Cantie ad ipſa Silva, qui dicitur de Saducti. Et quomodo revolbit, & vadit uſque ad eccleſia *(c)* Sancti Nazari, qui dicitur de Cantie, & vadit directe uſque ad ipſu Ponte vetere, qui fuit fabrito ſuper ipſa Anglena, & quomodo vadit per ipſa aqua de ipſa Anglena in ſurſum uſque ad ipſa pratora, qui dicitur Campu (*) Caliani, & Pratu toſtu; & revolvet ſe per ipſa aqua de ſurſum de eadem Anglena, & vadit uſque ad ipſu Ponte fabrito eſt ipſa . . . . . & Sala Dominica & abinde vadit in ſurſum per ipſa aqua, & Palud. uſque in loco, ubi dicitur Aquitine. Et quomodo vadit in ſurſum per ipſa aqua, & Palud. uſque ad eccleſia Sancti *(d)* Maximi, qui aedificata eſt propinquu ipſa Molina de Triſiſcu. Et quomodo revolbit, & directe deſcendit, & vadit uſque in *(e)* Fluvio, & quomodo vadit in ſurſum per ipſa aqua de ipſu Fluviu, & conjunget ſe quum praedicta civitate vetere. *(f)* Sive de illis hominibus, qui ſine eredes deceſſerunt, aut deceſſerint in praedictas fines abitantes. *(g)* Sive de illis, qui de hac terra exierint; *(h)* Seu de illis, qui talem malum, aut culpam fecerint, unde rebus, aut perſonibus eorum ad ſacrum no-

(a) *Scil. Sicopoli.*
(b) *Nunc Rogetum, vulgo Raito.*
(c) De hac Oſtien. lib. 1. cap. 25. In qua a Joanne VIII. conſecratus eſt Athanaſius Epiſc. Neapol. ut in ſcripto Chron. Epiſcop. Jo. Diaconi.
(d) *Eccl. diruta ſupra locum vulgo Ferranzano, & parum a Triſliſco, ubi molendina.* Prat.
(e) i. *Vulturno.*
(f) Confer. loca hic ad oram adnotata Leg. Lang. lib. 3. tit. 13.
(*) adhuc dicitur: *Campogagliano.*
(g) Leg. Lang. lib. 3. tit. 12.
(h) Leg. Lang. lib. 1. tit. 7.

noſtrum Palatium, vel parti noſtre publice evenire debuerint: Bidelicet homines, quibus modo ibidem reſidentes fuerint; ut faciant illi, ſuorumque eredum tibi, qui ſupra Adelmundo, tuiſque eredibus omnem ſervitium, & imperationem, ed dationem, Hoſte, & Data, quae eſt penſio publica judica....s, & ſcaditionibus, & reliqua omnia ſervitia, quae at rem publicam pertineat, faciendum inde omnia, quod tibi, tuiſque eredibus placuerit. (*a*) Et etiam concedimus tibi, qui ſupra Adelmundo, tuiſque eredibus, ut ſi mulieres liberas feminas fornicationes fecerint cum liberis, vel cum ſervis hominibus quoquo tempore; vel viris ominibus culpas, vel malum fecerint, & exinde compoſitio expectat, quae at rem publicam pertinet, tam reſidentibus quobis tempore intus Caſtro, qui dicitur Mon. Malconi, ſeu de foris eodem Caſtro, quibus abitantes ſunt infra ſupraſcriptas fines. (*b*) Inſuper concedimus tibi jam dicto Adelmundo omnes mulieres liberas feminas, que ſibi copulaverunt, vel copulaverint tuos ſervos maritos, una cum omnibus .... illorum quemadmodum noſtro pertinent Palatio ad faciendum inde omnia ....; cuerit. Quam & concedimus tibi, qui ſupra Adelmundo, ut licentiam, & poteſtatem abeatis vos, & veſtros eredes una cum ipſis, qui ſupra Agelmundum, & Aldemarium ..... Agelmundum, & cum Audoaldum, & Landolfum; & Nantari nepotibus ipſorum, fili cujuſdam Landolfi, qui fuit germanus eorum, & cum Johanne filio cujuſdam Landolfi, qui dicitur Manco; & cum Alfano filio cujuſdam Nantari Guiſand......... in jam dictum Mon. qui dicitur Malconi, ſemper ibidem facere, & edificare Caſtru a preſenti, & in antea quando potueritis, & volueritis vos, & illis, & eorum, atque veſtrorum eredibus cum mura, & Turres, qualiter ſtare poſſit. Simulque concedimus tibi, qui ſupra Adelmun

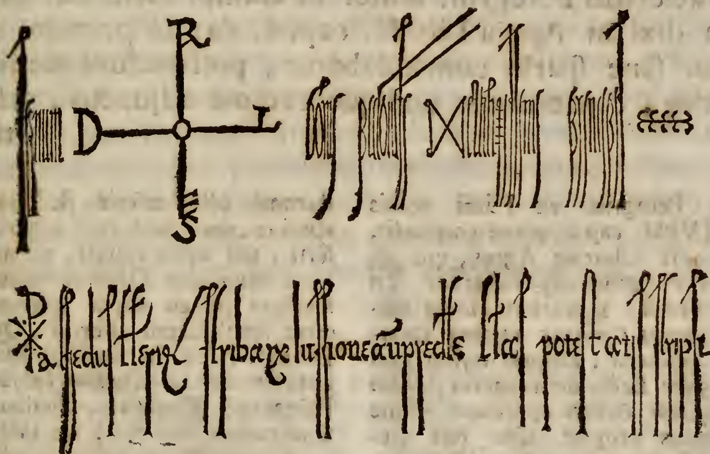
mun

(a) Leg. Lang. lib. 1. tit. 31.

(b) Leg. Lang. lib. 1. tit. 12. Oſtien. lib. 1. c. 59.

An credam, hos viros, qui Caſtri exaedificandi facultatem accepere, trifariam, & hereditario jure Domnicalia Terrae poſſediſſe, quae Principes novo Praecepto illis firmarunt, more ſcilicet conſueto?

mundo, tuiſque heredibus, bidelicet aquis, & decurſibus aquarum, padulis, & paſcuis, pratis, & ſilvis, montibus, & collibus, territoriis cultis, & incultis, biis, & anditis, & ſemitis, & omnia, quibus at rem publicam pertinere videntur tibi Adelmundo ipſo, quae, ut diximus, conceſſimus per hoc noſtrum Praeceptum at poſſeſſionem tuam, & de tuis heredibus abendi, poſſidendi, hac faciendi inde omnia, quod tibi, tuiſque heredibus placuerit abſque contrarietate Comitis, Caſtaldi, Judicis, vel Sculdahis, haut de cujuſcumque perſona hominis contradictionem, vel inquietudinem, nemine vobis exinde in aliquo moleſtiam ingerent. Quot ſi quiſpiam hanc noſtram conceſſionem noſtri Praecepti in quomodocumque violari preſumpſerit, ſciat ſe eſſe compoſiturum auri optimi libras centum, medietate ſacro noſtro *(a)* Palatio, & medietate tibi, qui ſupra Adelmundo, tuiſque heredibus; & hæc noſtra conceſſio, de quibus continet, firma permaneat imperpetuum. Quot ut verius credatur, diligentiuſque ab omnibus obſervetur, hoc Praeceptum noſtre largitionis propria manu confirmantes, ſigilli noſtri impreſſione inferius inſigniri juſſimus. *(b)*



(a) Monogramma hoc in Autographo minio eſt ductum, & in eadem linea adſunt ſigna Bullae olim Praecepto adfixae.

(b) Hoc eſt. *Signum Domini Paldulfi Excellentiſſimi Principis.*

FRANCISCI MARIAE PRATILLI

DE LIBURIA

DISSERTATIO.



Q Uum saepissime apud Chronologos Langobardos, & praecipue in Capitularibus Ducum Beneventi cum Neapolitanis Militum Magistris, Consulibus, sive Ducibus, *Liburiae*, & Agrorum, qui eidem contermini erant, frequens mentio fiat, ad Lectoris cognitionem de eodem Leborino Agro, seu *Liburia* vocitato, heic nonnulla delibare operae pretium duxi. Quae quidem licet in aliis Scriptoribus sparsim inveniantur, illa tamen vel attente non sunt investigata, vel erroribus multis involuta. Ceterum a Leboreis Agris hoc nomen desumtum satis est exploratum; de qua re consulatur Cluverius, Holstenius, Cellarius, & praesertim Peregrin. noster in Camp. Disc. II. ipseque plura dixi in Appia Lib. II. cap. 8. *(a)* Is primum Ager exiguo sane spatio concludebatur; postmodum medio fere aevo, conterminis undique campis adjunctis, sese latius

(a) Peregrin. ex Plinii verbis Lib. XVIII. cap. 2. plane concludit, illos fuisse Liburiae Agros, qui ap. veteres Phlegraei adpellabantur. En Plinii verba: *Quantum autem universas terras Campus circum Campanus antecedit, tantum ipsum pars ejus, quae Leboriae vocantur, quam Phlegraeum Graeci appellant*. Hinc Phlegraeus proprie ager fuit Leborinus, quod innuisse videtur etiam Polyb. apud Strabonem Lib. V. Et *Phlegraeum* quidem a φλέγω dictum ipse autumat, i. *comburo*, quod flammis olim arserit. Sed hoc fort. abusive, non quod vere ignem emiserit; sed aquis calidis, ac mineralibus abundaret Liburiae solum, sulfurisque in eo copia gigneretur, quae fertilitatem afferret. Quod & Dionys. Alex. in versibus Eustathii notavit: *non ob similem causam* (de Phlegraeis Thraciae, Siciliae, & Campaniae loquens) *ita dicta*; *sed quod igne, & calidis aquis abundat*, unde ejusdem fertilitatis ratio. Ceterum consule, quae ipse Peregrinius, aliique hac in re collegere.

tius explicavit. Atque quum Campani Langobardi Orientalem ejus partem, Auſtralem inde, atque Occidentalem oram a Graecis Neapolitanis ſenſim occupaſſent, ſubjectis ſibi agris, oppidiſque Liburiae nomen dedere, ita ut agrorum illorum felicitati, ubertatique, cujus partem aliquam Graeci poſſidebant, non inviderent.

Ejus Agri extenſionem certo oſtendere ac circumſcribere difficile ſane eſt: neque ab Scriptoribus ſynchronis expiſcari conceditur. Unde & contigit, nimis a vero aberraſſe nuperos quoſdam Scriptores *(a)* in ejus finibus deſcribendis; & praecipue Anon. Tab. Chorogr. med. Aevi deſcriptorem ap. Murator. Tom. X. Coll. Ital. qui Liburiam vix agnoviſſe videtur, illos huic Regioni, ſeu Agro terminos deſcribens, quos nec eximius Peregrin. neque Angelus Nucaeus, neque poſt eos diligentes alii Scriptores adſignare ſomniarunt. En ejus circumſcriptio. Ab occaſu Literni Oppidum, ſeu Lacus Patrienſis (*qui in Liburia jam extenſa profecto includebatur*), proximaque „ Tyrrheni litora. Ab Aquilone Clanius fluvius, quem ul- „ tra quoque aliquando Liburia protendebatur Capuam „ uſque. Ab ortu praedicti fluvii ſcatebrae, lineâ poli- „ tice aliquantulum obliquâ, qua mare Auſtrum verſus „ ducebat, Nolâ exclusâ; Nuceriam tamen, Stabias, & „ Amalphim includens. A meridie Tyrrheni maris cir- „ cumſepta undique Liternum uſque litora. Sed quamvis in hac Leborinorum limitum deſignatione Mediolanenſis Anon. non paucos, parvique momenti errores (illum praecipue, quod Amalphim in Liburiam adſportavit) aggerit, ut infra patebit; alios poſtmodum ille adglomerat, ſubdens: Liburiam ſub Gothis ampliorem fort. extenſio-

 nem

(a) Nempe Petr. Razzanum, ejuſque aſſeclas Leandrum Albertum, & Guil. Cuperum in Act. SS. Julii Tom. IV. qui Leborinos Agros, ſive Liburiam vel ad univerſam Provinciam Campaniam, vel ad totius Capuani Comitatus oram propagarunt, cujus Neapolim caput fuiſſe ferunt. At ii nimis oſcitanter *Liburiam* cum *Campania*, cui deinde *Terrae Laboris* (de quo infra redibit ſermo) nomen inditum confudere.

nem habuisse, quam sub Langobardis; ipsam ex Miscellae Hist. Scriptore colligere putat, & Peregrinii, & Nucaei sententiam improbare non veretur. At in medium Misc. Hist. Scriptorem adferre liceat. Is enim Lib. XVI. immanem illam a Belisario stragem Ann. DXXXVII. Neap. urbis enarrans, adserit, Ducem illum Graecorum Neapolim, pene civibus destitutam, novis incolis restituendam, e variis illuc Campaniae villis, oppidisque populos evocasse, quorum *aliqui in Liguria* degebant. Hic caecus Anonymo scopulus, in quo misere clavum fregit. *Liguriam* a corrupta *Liburiae* voce recte credidit, locumque ibi *Piscinulam* memoratum, illum fuisse adfirmat, qui longius sane ultra Salernum in veteris Lucaniae finibus exstat, *Pisciottam* vulgo cognominatum: quibus ex verbis Liburiam e suo cerebro effictam Anon. Lucaniam usque protendit. Quae ipse de *Liguria*, & *Liburia* inventa fucis, fallaciisque delinita adfirmat, praetermitto: *Liguria* enim non a *circumpadana*, ut ait, nomen suum sumsit; sed a *Leboria*, seu Leborino Agro a Plinio, ut sup. memorato; qui a Langobardis corruptus, Liburiae tunc nomen invexit; postremoque *Terrae Laboris*, toti Campaniae Provinciae promiscue adtributus, ut sup. innui, & infra plenius explicabo. Ad *Piscinulam*, aliaque non longe a Neap. loca adhuc cognita orationem convertamus. Quam ipse *Piscinulam Pisciottam*, in Lucania sitam, credidit, ipsa parum e Neapoli distat Boream versus, eaque suum modo nomen retinet; & antiquitus frequentes habitabant incolae, ut ex veteribus nostris Chartis eruitur, & ita a V. Cl. Jacobo Castellio J,to Neap. in peculiari Dissert. apud P. D. Ang. Calogiera in suis Philolog. Opusc. edita Tom. XII. ab eruditissimo Viro nostrae urbis Scipione de Christophoro, necnon aliis nostris Cl. Antiquariis confirmatur. Quare nullatenus e *Pisciotta* (tam a Neap. dissita) ad urbem hanc incolendam ejus cives convocatos putandum est; sed e *Piscinula*, ut dixi, eidem urbi proxima. Tum vel maxime quod in eodem Misc. Historico quot enumerantur loca, ipsa in Campania, secus in Liburia (vel latissime

acce-

accepta) ſita eſſe cognoſcimus. An non & *Stabias* (nunc *Caſtellammare di Stabia*) Cumas,Puteolos, Surrentum, Coemeterium, ſive Nolam, *Playam*, ſive *Playanum* prope Piſcinulam, nunc *Chiajano*, vel prope Nolam, ubi etiam alter eodem nomine locus eſt: *Trocclam*, etiamnum *Trocculam*, *Trocleam*, ſeu *Trocchia*, quae olim in Bulla PP. Alex. II. Ann. MCCXV. pro Eccleſiae Nolanae juriſdictione *Troccleu* dicitur; & tandem *Summam*, quae etiamnum *Somma* vulgo dicitur, in Campania cuncta ſita eſſe omnes norunt? Eas apertiſſime memorat Charta Tabularii SS.Severini, & Soſsii Caſſin. Neap. Ann. DCCCIIIC. in qua legitur: *loco Pareſanu in Summa, & Caſinari in Bruſanu, & S. Soſsii in Merulanu, & S. Pauli in Cimiteriu, & loco Ripavetere in Sarnenſi*; quae utique loca ſunt circa Nolam, & Sarnum urbes, nunquam integre ad Liburiam adſcriptas. Fateor profecto, permulta ex his in Liburia proprie loca extitiſſe; at non omnia. Sed neſcio quî pro certo adſeri poſſit, Gothorum aetate Liburiae nomen auditum: quum certum omnino ſit, nuſquam antea hoc nomen inveniri, niſi in Chronologis, chartiſque medii Aevi; neque ante haec quidem tempora, Langobardorum ſcilicet, Liburiae penitus memoria reperitur.

Quod ſi quaerat Anonymus Chorographus, cur in Hiſtoria Miſcella Liburiae nomen memoretur, cum Cl.V. paucis ab hinc menſibus ſummâ Italiae, totiuſque Literariae Reip. jacturâ defuncto Ludovico Ant. Muratorio in Praef. Hiſt. Miſcel. Tom. I. Collect. Ital. dicam, hanc Hiſtoriam variis e Scriptoribus digeſtam fuiſſe (ideoque *Miſcellam* vocitatam) uſque ad Ann. DCCCXIII. perductam: quod cauſae fort. fuit, ut Liber XVI. in quo de *Liburia*, ſeu *Liguria* verba fiunt, a Langobardo aliquo Scriptore exaratus fuerit, qui cum Liburiae jam nomen uſitatum cognoſceret, eidem regioni tanquam antiquitus adtributum nomen illud memorarit; ſecus vero quod Graecorum aevo Liburiae vox inſonuerit, ut putavit Anon. ex eaque gentes ad Neapolim incolendam eductae fuerint: quod profecto de Campaniae locis, ut dixi, non Liburiae ſtri-

ctim

ctim ſumtae verum profecto eſſe poteſt. Etenim neque tota Campania Provincia, ut ait Anon. neque tam ſtrictim, ut Peregrinius (cui Nucaeus, aliique adſtipulantur) autumat, aeque ſemper Liburiae Ager extendebatur: quum aliquando contractior, latior poſtmodum ſub Capuae Dynaſtis fuerit, quod ex Langobardis Auctoribus, aliiſque monumentis erui poſſe cenſeo. Equidem Leborini hujus Agri ſtrictim ſumti tractum, qui in Cumano, ac Puteolano ſitus erat (ſive prope locum vulgo *ad Quartum* dictum, ſive ad alium, *Gualdum* ſeu *Waldum*, ut ipſe in Appia loc. cit. opinatus ſum) totum Graeco-Neapolites ſemper retinuere; Lacuſque Patrienſis illis Agris conterminus, Literno a Langobardis ſubjugato, finis erat utrorumque dominii, ut patet ex plurimis Chartis in Caſſinenſi, Vulturnenſi, Averſano, SS. Severini & Soſsii Neap. & Capuae Tabulariis ſervatis, in quibus praedicti Lacus reciproca juriſdictio memoratur *(a)* nempe Borealem ejus partem, quae Vulturnum proſpiciebat, Langobardi; eam, quae Cumas, Puteoloſque, Graeco-Neapolites poſſidebant. Quod in cauſa fuit, ut Monachi Caſſinenſes pro confirmatione donationum, quas vel a Beneventanis Principibus, vel a Neap. Ducibus liberaliter accipiebant, ab utriuſque Dominis Diplomata impetrarent; ſicque piſcariis, ripis, recluſis, londris, paratis, Gualdo Patrienſi, aliiſque ſimilibus ſibi ab iiſdem conceſſis pacifice fruerentur; quod uſque ab ſeculi VIII. initio, indeque a Carolo M. Imp. ejuſque poſteris privilegiis confirmatis apertiſſime conſtat, illaque legere eſt in Oſtienſ. Chron. Vulturn. aliiſve in Tabulariis, in quibus variarum villarum (quae *Caſae* ut plurimum, ſive *Caſalia*, aut *Curtes* voci-

tan-

(a) Lege Chart. Marini Ducis Neap. An. CMXLVIII. in Chron. Vult. pag. 446. & 460. ubi Liburiae, & Patrienſis Agri Juriſdictionem Neapolitanis, ac Campanis communem fuiſſe noſces in An. CMLXIV. Et ex Pacto Arechis Princ. Benev. eruitur, Liburiae Ager Vulturnum inter, & Cumas, exeunte ſec. VIII. diviſus ut ſup. Quod ex Pacto Gregorii Ducis A. CMXI. & Johannis ejuſdem nepotis An. CMXXX. cum Landulfo, & Atenulfo Princ. Capuae, & Beneventi, plane confirmatur.

tantur); locorumque in Liburia nomina memorantur; de quibus inferius differam.

Inſpiciendum nunc, quaenam iſthaec Neapolitanorum Liburia peculiaris fuerit, quae ideo *Ducalis*, ſeu *de partibus militiae* dicebatur, quod Neap. *Duces*, ac *Militum* Magiſtri poſſidebant; & quaenam poſtea Langobardorum, abuſive tamen dicta ob ejus extenſionem, quae *Langobardica*, ſive *de partibus Langobardorum* cognominabatur. Certum omnino eſt VII. ſeculo *Ducalem Liburiam* eam fuiſſe adpellatam, quae a Puteolis, Cumis, Literno cis Clanium amnem Atellam uſque protendebatur, quo Neap. Ducatus finis. Inde, (quod quidem haud proprie) per Acerrani, Nolanique Agri terminos, occiduaſque Veſevi montis radices ad Tyrrhenum mare Leucopetram uſque (ubi nunc Villa *Portici* vocata) ſe latius explicabat: licet ſequiori aevo Nuceriae, & Sarni urbium, quae Neap. parebant Ducibus, peculiaris Ager, antequam a Langob. occuparentur, etiam abuſive *Liburia* appellitabatur, ut in charta quadam donationis ſub Guaiferio I. Salerni Princ. Ann. DCCCLXIX. in qua *Maſſa* quaedam *de Formata* (for. *Scafati*, ut alibi notatum) *Leburie pertinente in fines Nucerie* deſignatur; quod item in alia Ann. DCCCIIC. obſervatur, & utraque charta in Cavenſis Monaſt. Tabulario proſtat. At quum a Bono Neap. Duce Acerra e Langobardorum jugo erepta fuerit, Sueſſula item, atque Abellani Caſtri, Nolaeque urbis vicinia, & Cancelli (quorum agris Langobardi primitus Liburiae nomen tribuerunt), ipſi Ducalem ſuam Liburiam protenderunt ad Caudinas pene Furculas occaſum ſpectantes: quae loca cum diu neutiquam ipſi retinere poſſent, Langobardis paulo poſt illuc irruentibus; Liburiae ibidem nomen retentum eſt.

Hinc apud Erchemp. alioſque ſup. relatos Chronologos, quum praelia Langobardos inter ac Neap. paſſim enarrentur in Agris *Sueſſulanis*, *Acerranis*, *Nolanis*, aut *Atellanis* geſta, ſemper iſthaec in *Liburia* accidiſſe perhibentur. Imo ex Capitularibus ipſis ſupra adductis,

qui-

quibus foedera inter utramque aemulam nationem ſtatuta fuerunt, Liburiae nomen ſenſim extenſum fuiſſe ortum verſus ſatis abunde cognoſcitur. Quod ex charta Monaſt. S. Johannis Capuae deduci quoque poſſe videtur, quae Ann. IM. adſerit: *Landulfum olim Sueſſulanum Caſtaldeum, & Paldonem Abellani Caſtri Judicem donaſſe Magelperto Judici quedam bona in eorum Leburia . . . in loco ad Cancellis . . . eademque Magelpotum . . . dicto Monialium S. Johannis Cenobio donaſſe pro redemcione anime ſue, & Imme matri ſue, & Daferande ucſori ſue*. Certe Caſtri Cancellorum adhuc veſtigia ſuperſunt Sueſſulam inter & Nolam, circa quas urbes quidem ea bona ſita eſſe debuerant, & *Liburia* tunc temporis dicebatur. Nec ſecus intelligi poſſunt quae de Magno Atenulfo I. Capuae Principe narrant Scriptores, nempe quod is pluries in *Liburia* quum Neapol. Ducibus Athanaſio, & Gregorio congreſſus fuerit, eaque Liburiae loca deſcribuntur (Erchemp. n.72.) ſcilicet Sueſſula, Abella, Cancelli, Acerra, atque Atella. Unde fit ut jam X. ſeculo regio Leburina plurimum extenſionis habuerit, etiam ultra *Clanii ſcatebras*: nam vel a Neapolitanis ſubigebatur, ipſique eam *Ducali Liburiae* adjungebant; vel ipſam Langobardi vindicabant, & ut ſuam Liburiam ad aemulationem protenderent, eodem, quo illi, nomine vocitabant, eamque appellandam voluere, ſicque regionem hanc Trans-Clanianam, & Cis-Vulturnenſem parum a Capua nova urbe extenderunt, ut infra planius patebit.

Verumtamen, ne in jam explicatis monumentis Lectorum mens confundatur, ſtatuendum omnino videtur, ut ſupra innui, *Liburiam* uſque ad ſeculum VIII. a Neapolitibus poſſeſſam; & propterea quod eo tempore Langobardi ſenſim Liburiae conterminos Agros occupare coeperint, quos *Leborinos* vocabant, Magiſtri Militiae, ſive Duces Neap. propriam ſuam Liburiam extendere niſi ſunt; quae prius vix Clanium attingebat, & Atellam ipſius regionis caput. Langobardis exinde Sueſſulam, Abellam, Acerras ſubjicientibus, earumdem urbium agris *Liburiae*

quo-

quoque nomen tribuerunt, quod & amplius propagarunt, & agrorum illorum in Liternum, Patrienſem Lacum, Cumas, aliaque loca ditionem protendêre. Nunquam vero ſuum Neapolitani in veram, veteremque Liburiam dominatum amiſere, niſi parte aliqua quandoque circa Literni Gualdum, proximaſque villas ſeu vicos detruncatâ. Hinc eorum perpetua, efferaque pro hujuſce uberrimae regionis poſſeſſione certamina, quae poſteris Erchemp. aliique tradidere, & quaeque heic breviter attingere non abs re puto, ut *Capitularium* ſive foederum (quorum uni duntaxat *Conſuetudo Liburiae* nomen inditum legimus) quae ſuperius protuli, cognitio planius intelligatur.

Quum igitur Zoto, primus Benev. Dux, Samnii, Campaniae, Hirpinorum, atque Lucaniae partem non modicam occupaſſet, contracto nimium Graecorum imperio, ad Neapolim (quippe quae Provincialis ejuſdem Conſulis Sedes), vicinoſque agros arma vertere conatus eſt A. DLXXXI. ut ex Collect. Eugipii apud Mabill. Tom.II. Anal. animadvertit V. Cl. meuſque olim collega & amicitia conjunctiſſimus Alexius Symmachus Mazochius in ſuo eruditiſſimo Kalendarii Neap. Commentario Tom. I. ut ſup. notavi, tunc fort. pars aliqua Neap. Ducatus ortum verſus ab eodem Zotone ſubacta fuit. Arechis deinde, primus Ben. princeps, Neapolim validius aggreſſus eſt; nec bello finis fuit, antequam Caeſarius Stephani Ducis filius obſes datus, ut ſup. notavi: atque tunc primum de *Liburia*, ejuſque Agro mentio facta eſt, quamvis antea foedus aliud a Neap. cum eo Principe ſancitum fuerit pro Liburiae diviſione, atque fine praeſcribendo, quod deperditum exoptamus, ut alibi in Erch. Poſt eum Sico Princeps iterum Neapolim oppugnavit, paciſque foedera, B. Januarii ablato corpore, annuo tributo conſtituto ad Lang. beneficium a Neapolitanis praeſtando, itemque Liburiae Langobardicae finibus amplificatis, ſunt confirmata. Ita & a Sicardo ejus filio urbs eadem exagitata, quo tempore (ut ex foedere ſuperius allato) ad Liburiae Lang. immunitatem ſervandam nova pacti lex praeſcripta eſt, divi-

ſio ejuſdem Agri reſtituta, & pax denuo conceſſa A.DCCC-XXXVI. ubi animadvertendum jam inde a ſuperiori ſeculo Liburiam palam ab utraque decertantium parte in Agros Nolae, Acerrae, Atellae, Abellae, Sueſſulae extenſam fuiſſe; quamvis haud ſatis proprie, ut dixi, ea regio ita adpellata, quae nonniſi citra, ultraque Conſularem ſeu Campanam, Cumanamque vias tantummodo circumſcribebatur Atellam uſque. Hanc ſigillatim *Liburiam* vocitatam, IX. ſeculo Campani Langob. ſub eorum Comitibus, qui ut ditionem ſuam Auſtrum, & Occaſum verſus diſtenderent, ſenſim bellis, incurſionibuſque infeſtare coeperunt. Hinc Vulturni Caſtro, Literni oppido, aliiſque ultra Clanium locis vel denuo potiti, vel ſaltem depopulati ſunt Capuae Comites. Quare hinc inde Liburia vexata, Graeciſque ſenſim abrepta, quam aut recuperarent, aut defenderent Neapolitani, armis perpetuo contendere coacti ſunt. Nec profecto illorum conatibus fruſtra arriſit fortuna; parem enim gratiam pro acceptis injuriis Campanis Comitibus reddentes tam citra, quam ultra Clanium, Vulturnum uſque, cujus peculiari Agro Liburiae quoque nomen Campani Comites indidere, praedas ipſi, incendia, vaſtationeſque commiſerunt. Quod quidem cauſae fuit, ut in aliquibus Lang. Principum in gratiam Caſſinenſium datis diplomatibus Ducum etiam Neap. necnon Imp. Regumque Italiae (quibus ſupremum hujus Provinciae Imperium ſtetit) illorum confirmationem expeterent Monachi, & Eccleſiae; quum vel alterutri res ſuas occupare minime daretur, vel quiſque occupator alterum haud rite, recteque pro belli ratione expoliaret. Niſi hujus tam ſplendidae liberalitatis alia fortaſſe cauſa adſignanda videatur, ut eos concederent agros, quos haud ab hoſtibus eriperent, ſed ab injuſta privatorum violentia minime ſervarent. Quod aliquomodo ex ipſis donationum, ſive conceſſionum Chartis colligi omnino poteſt in Regeſto Petri Diac. & in Chron. Caſſ. aliiſque Coenobiorum noſtrorum Arcis. In quibuſdam enim Chartis legitur: *Ne a zalationibus* (i. depopulationibus) *& barbari-*

cis

cis (i. represaliis) *obfundantur* , *aut occupentur &c.* Et eo fort. temporis maledictiones quoque illae introductae sunt , scilicet : *cum Juda proditore damnetur* &c. *cum Dathan & Abiron obruatur* &c. quas passim in vett. Chartis leges .

Capuae Comitatu proinde amplificato, peculiare cum Neap. praelium pro Liburiae limitibus incoeptum est : Tota enim Langobardica Liburia (quae ad Duces primum Benev. pertinebat ortum versus) Campanis cessit , qui eam in dies prolatare studuerunt . Hinc Neap. Duces aut soli, aut aliis foederati Comitum illorum superbiam , & aviditatem infringere moliti sunt ; neque pacis iis sacramentum praebuerunt, nisi *Liburiae propriae* partem aliquam concessissent , ut ex cit. Erchemp. num. 44. 56. 58. 65. 71. & 72. in quibus Chronologus Liburiam a Langob. Campanis, Neapolitibus concessam meminit ; & cit. n. 65. quum Athanasius Dux Atenulfo Comiti opem ferret , ejus filium obsidem petiit , illumque *Liburiam concedere* , *& Capuam sub jurejurando adstrinxit*, Liburiam nempe totam Transclanianam , ut suspicor . Quod nec superbo victori Athanasio satis fuit . Is enim cum cognosceret Ajonem Benev. Principem Barii cum Graecis decertantem , ut suis perpetuo foederatis , suaeque utilitati consuleret, vix *Liburia* contentus , *bis* , *terque Beneventi fines* (scil. e regione Furcularum , & Caudii) *praedari coepit* . Qua de re iratus merito Princeps in Neap. Ducem insurgens, *Liburiam ingressus* (vel e regione Nolana , vel Furculensi), quae jam Neapolitano paruerat , *pene totâ exustâ, ac depredatâ* , *populisque* , *ac bestiis ablatis* , *puteisque saxis oppilatis ad Amphitheatrum* perrexit, Erch. n. 71. Quibus ex verbis duo colligenda sunt ; & quod haec irruptio ad infringendam Athanasii superbiam ab Ajone facta videtur , ac Neapolitani Liburiam postmodum recuperarint ; & Ajonem arma sua nondum pone Clanium fluvium, sed ultra Atellanos quoque fines detulisse , quum populos, bestiasque abstulerit, puteosque saxis obstruxerit : quae quidem , nisi intra Neap. Liburiae viscera penetrassent

Beneventani, minime contingere potuissent. Neque ab Atenulfo tunc Capuae Comite meliora expectare poterat offensor Athanasius. Atenolfus enim non diu post Athanasio, qui ipsum opprimere satagebat, obsistens, plura in eum damna in Orientali, & Australi Liburia intulit, donec eo penitus profligato, Liburiam pene integram e Neap. manibus eripuit usque ad Lacum Patriensem, ubi inter ipsos constituti limites, ut ex charta Monast. S. Severini Neap. a Muratorio praecit. To. Differt. V. Anni MXI. qua Roccio ejus Abbati facultas tribuitur *reponendi in dicto Lacu in medietate nostra parte militiae . . . una paratura ad piscandum cum duas lontras . . . & homines* illuc ad hoc opus missos *in ipsa medietate nostra redditum facere*, & haberi.

At novi aliquid nobis ostendit charta alia a Cl. V. Scipione de Cristophoro exscripta, quam refert eximius Kalendarii Neap. Scholiastes P. Ludovicus Sabbatinus de Amphora, (quicum antiqua mihi consuetudo paucis ab hinc mensibus ad Aquilanam Cathedram evectus) To. V. mense Majo, in qua *Ferrumanum pictulum* (adhuc *Frignano picciolo* vulgo adpellatum) *pro medietate a partibus Langobardorum*, ab illa scilicet, quae Vulturnum, Capuamque spectabat Boream versus memoratur. Hinc eruitur, non tantummodo citra, sed ultra Clanium flumen Liburia Langob. extendi, quum villa (vulgo *Casale*) *Ferrumani*, seu *Frignani*, satis ultra Clanii cursum sita sit: ex quo clarissime intelligitur textus Actorum translationis S. Athanasii Episc. Neap. ap. Bolland. Julii To. IV. nempe quod *Atellam quum pervenisset* ejusdem S. Corpus *universarum Ecclesiarum Liburiae una cum S. Elpidii Congregatione* (scilicet Clero Atellano) *accensis luminibus* &c. multae enim Paroeciae, oppidaque in Liburia tunc erant, quae Atellis Liternum usque, & Clanii scatebras distendebantur, Ducatumque Neapolitanum circumquaque exornabant. Immo & Liburiam etiam ultra Clanium progredi agnoscimus (ut sup. innui), postquam Landulfus senior, ejusque filii, a Benev. Principum se subjectione subducentes in

Du-

Ducalem Liburiam Liternum versus limites distendere conati sunt, suosque Vulturni, ac Literni peculiares agros posteri Comites Leburianos vocitare etiam coepere: quibus oppidis postmodum Gastaldum praefecerunt ad hostes coërcendos, limitesque defendendos; quod patet ex charta Monast. S. Laurentii Aversae An. DCCCCIV. in qua mentio *Gaideri Gastaldei Bolturnensis*, *& Leguriae*. Quare X. ineunte seculo jam extensio isthaec audiri coeperat, & usque ad XII. durasse legimus, quo Comites Vulturnenses totam illam Liburiam, quae a Saonis quoque fluvioli, Vulturnique ostiis Literni usque Castrum, & ultra, totumque Puteolos per Consularem viam euntibus dextrorsum usque ad mare tractum occupabant; ut ex duabus chartis, in quibus de Comitibus Vulturnensibus verba fiunt; iidemque Comites Liternum usque dominabantur *(A)*. At sub Pandulfo quoque Capue Princ. cui Nea- polis

(A) Una adservatur in Tabulario Monialium S. Mariae Capuae, pene detrita, quae Annum exhibet MXLVII. Altera in Tabulario Capituli Capuani Fasc. 4. lit. B. eaque etiam temporis vetustate plurimum exesa, quae sic habet:

In nomine Domini nostri Jesu Christi. Anno ab Incarnatione ejus millesimo septuagesimo nono mensis Octubri die vero tercia (*a*)..... Ante me Alipertum Judice venit Stephanus Presbiter & Abbas (*b*) Ecclesia Majore hujus cibitate Capuane, qui erat (*c*) Cancellariu dicte Eccleffie in qua Dopnus Archiepiscopus preesse dignoscitur, & pro parte prefate Ecclesie ostendit michi unum preceptum quod continebat: In nomine Domini Dei Salbatoris Jesu Christi: Nos Dominus Guaiferius dictus Alo, & Guaiferius filii qm. – Wiferi germanis fratribus Comites (*d*) Bolturnenses & Patrienses cum consensu Domini (*e*) Landenolfi Dei gracia Capue & Langobardorum gentis Principis pro salute anime nostre, & ex gentis nostre salbacionis, vi. . . . pro Wiferio & Rachetruda genitoribus nostris, & Unfrido thio nost. & Altruda (*f*) sorore nostra concedimus in

(a) *Def. Indictio, quae decurrebat.*

(b) *Erat Canonicus Metropolitanae Ecclesiae Capuae.*

(c) *Cancellarius olim erat dignitas illius Ecclesiae: nunc simplex beneficium uni ex Canonicis Cap. addictum.*

(d) *Dauferii erant Comites Vulturnensis, & Liternensis Castri ab seculo Chr. X. usque ad finem XI. De ipsis loquitur Chron. Cass. Lib. IV. & Reg. Petri Diac. sub A. MLXXII. & MLXXIII.*

(e) *Landenulfus hic filius erat Pandulfi Caputferrei, ut in Stemmate Princ. Langob.*

(f) *For. Altruda isthaec sanctimonialis fuerat Coenobii S. Mariae de Capua, quae plurimas praedicto Monasterio possessiones obtulit, uti ex Chartis Tabularii ejusdem Monasterii Annorum CMLXI. CMLXIII. & CMLXX.*

polis urbs ſubjecta olim fuit, ut ſup. dictum, Capuae for. Principatui Puteoli urbs, ejuſque ager peculiaris Liburiae adjudicata fuit (uti totius ejus agri extenſio, quamvis abuſive, Campanis omnino cederet) Comitem ſuum haberet

in Epiſcopio Sancti Stephani (*a*) & Agates hujus Cap. Eccleſie, ubi Atenolfus venerabilis Archiepiſcopus preeſt Eccleſiam S. Nazari in partibus noſtre Liburie ſeu Patrienſe Comitatu cum terris & cella S. Caſtrenſe, & bineis, campis, & ſilvis ſeu paſcuis, cum Gualdo ſimul de Tripandi, & Urumanu, caſas de Caſtru (*b*) vetere & Callinaru (*c*) cum ſerbis, & ancillis, & omne pertinencia . . . . ſimul & concedimus in pred. Eccleſia S. Stephani & Agates eorumque Clericis, & Presbiteris ibi ſerbientibus alia Eccl. S. Marie de Galenaria cum omnem ſupſtanciam ſuam, & cum ſerbis, & ancillis & omnia ſua pertinencia in finibus ditte noſtre Liburie ſeu Patrienſi Comitatus prope (*d*) ſilicis que vadit ad lacu (*e*), & gualdu majore, & . . . . *multa deſunt penitus detrita* . . . . & deinceps per hoc noſtrum roboreum preceptum predicta omnia que ſup. leguntur in pred. S. Ecleſiam permaneat ejus Clericis & Presbiteris perpetualiter dominanda, & poſidenda atque fruenda nomine . . . & a nullo nunquam . . . . . ſed in perpetuis temporibus omnia que ſup. . . . . in eadem S. Ecleſia Stefani & Agates . . . . . . Quod vero preceptum conceſſionis & confirmacionis ex juſione pred . . . . . Comitum ſcripſi ego Aldefrit . . . . Actu Capue Anno ſecundo Principatus excellentiſſimi Domini Landenulfi (*f*) Capue & Langobardorum gentis Principe de menſe Nobembre die . . . Indicione undecima. Et erat ipſu preceptu cum dictorum . . . . Cum autem ab aliquibus de (*g*) Pantanu, & (*h*) Ferrugnanu pars dict. terrarum, & curtes de Callinariu . . . . *deſunt permulta* . . . . huic noſtre Principali curie devolutu. . . prefati Daferi Comiti de Bolturno & Patrienſe : quapropter eidem dicte Ecleſie S. Stefani & Agates & ibſius Clericis & Presbiteris ibi ſerbientibus de nobo concedimus, & confirmamus eaſdem ut . . . . . . *reliqui charecteres conſumti ſunt*. . . Ego qui ſupra Alipertus Judex.

† Ego Petrus Presbiter.
† Ego Eliprand. . . .
† Sikelgaimus. . .
† Gregorius teſtis.

(a) *Adhuc S. Stephanus, & Agatha Titulares ſunt Capuanae Eccleſiae.*

(b) *Ubi olim Vulturni oppidum exſtabat, Caſtrum erat, poſtea deſtructum, & for.* Caſtrum Vetus *vocitabatur, nunc vulgo dicitur* la Civita.

(c) *A corrupta for. voce* Gallinariae ſilvae, *de qua in Appia verba feci Lib. II.*

(d) i. *prope Viam veterem Conſularem, quae Cumas ducebat.*

(e) *Nempe* Patrienſem, *ſicuti &* Gualdum, *ſeu* Waldum Majus, *i.* Patrienſe.

(f) *Praeceptum latum fuit Anno DCCCCLXXXII.*

(g) *Vicus adhuc* Pantani *exſtat, non longe a Lacu, & Waldo Patrienſi.*

(h) *Ideſt*, Frignano, *ut ſup. innui, & infra denuo redibit ſermo.*

beret Langobardum, Capuani Principis Feudatarium? Certiffime ap. Bolland. To. V. April. & Ughell. To. VI. in Act. S. Severi Episc. Neap. memoratur Comes quidam Puteolorum Anonymus Ann. ML. quae urbs a Duce Neap. Johanne oppugnata fuit, ut suo restitueret Ducatui. Etiam *Comitis* alterius *Putiolorum Atenolfi* meminit charta ap. Capacium Hist. Neap. Lib. II. cap. 3. & 24. ejusque filii Landulfi seculo quoque XI. Eorum nomina Langobardos ipsos fuisse, nos edocent indubie. Pandulfus Capuae Princeps Neapoli potitus est An. MXXVII. quare nihil penitus haerendum, ab illo Comitem Langobardum Puteolis destinatum fuisse (Graeco-Neapolitano Comite pulso, qui quidem, aliique vicinarum Insularum Comites, ut alibi, Neap. Duci suberant), qui armis se, viribusque praemuniens, Neapolitanorum incursionibus multoties fortasse opposuit, Langobardorum fretus auxiliis, qui maximi Comitatum Puteolorum habebant, a quo totius quoque verae Liburiae, Lacus Patriensis, proximorumque locorum possessio pendebat. Sed haec, quae ab Scriptoribus exoptamus, aut sub pulvere delitescunt cunctis ignota, aut omnino deperdita.

Nunc ad ea, quae *Liburia* peculiaris primum, deinde totus Liburiae tractus, loca continebat a VII. circ. seculo, quo ejus nomen audiri coeptum est, ad XII. quo *Terrae Laboris* regio vocitata, ut mox dicemus, sermonem breviffime revocemus, ne in pervolutandis veteribus chartis viri venerandae antiquitatis studiosi pedem offendant. Ea ex quamplurimis in Tabulariorum pluteis (nec sine labore magno, ac sollicitudine) excerpsi, atque perinde etiam oculis ipsis accepi, atque incolarum, rusticorumque quandoque testimonio perlustravi, ut quae ad hanc rem pertinebant, mihi, eruditorumque cognitioni satis consuleretur. In peculiari strictim sumta Liburia ortum versus *Gualdum* erat *S. Angeli*, ejusque *casa*, seu villa, parumque ab ea distabant *Puczianum*, *Calevanum* (fort. *Caivano*) *& Fossulæ S. Felici*, quae *Curtes* dicebantur: ibique Ecclesiae *S. Marci*, *& S. Cosmi in Silicitu*, ubi

ubi etiamnum in pertinentiis *Caivani* adpellatio perſeverat. Occaſum verſus erat villa *Santacuti*, & *Santaguccza* adpellata (fort. a corrupto S. Acutii Mart. nomine), *Vicus*, *Gualdum Patrienſe*, *Villa Ceſarana*, & *Mortuli*; atque Eccleſiae *S. Pauli*, & *S. Soſſi in Silice* (ſcilicet prope conſularem viam ſeu Campanam), & *S. Benedicti in Patrienſi*. Boream verſus, ea nempe parte, qua Clanium ſpectabat, *Villarenſis* vicus exſtabat (fort. ab aliquo *Herenniae* familiae veteri monumento), *Locus Petrariu* (ab ſilicibus viarum conſularium vel Cumas, vel Puteolos tendentium, *Caſa Gentiana*, *Gualdum de Julendo in Gentiana*, *Caſa vetere de Liburia in Gentiana*, & *S. Benedicti*, (loca non longe ab oppido *Juliani*) *Ruſianu* (for. *Roſciano*, & *Luſciano*) *Caſale de Piſennu* (Caſa Piſella) *Ferrumanu*, & *Ferajanu*, *Caſali Mictuli*, & *Caſapeſſuli in Callinaria*, *Carpenetu de Maſſa Patrienſe*; Ibique Eccleſiae *S. Tammari*, *S. Caſtrenſe*, *S. Mauri*, *S. Angeli*, & *S. Elpidii*, aliaque. Auſtrali e parte locus *ad Quartu*, *Gructula*, *ad Ninfis*, *Baccanu*, *Piſcinula*, *Majanu* (for. Miano), *Caſagaura*, & *Caſaura*, *Mellanu*, *Campu S. Severi*, & *S. Pantaleu in Quartu*, *ad Arcoru fine noſtre Liburie*, (for. ad Arcum Cumarum, vulgo *l' Arco felice*) aliaque. Permulta alia profecto erant ibi loca, Caſae, Curtes, Vici, atque Eccleſiae, quae in antiquis Neapolitanae urbis Tabulariorum chartis (non ſine maximo veterum monumentorum detrimento) adhuc deliteſcentes, quaſi theſauri, quos non raptorum manibus ereptos, ſed intuentium oculos fugientes, in obſcuro peſſimo Reip. literariae hucuſque latere cernimus. Utinam & impoſterum non defleantur!

Sed Liburiae late ſumtae loca nunc inveſtigemus. Tractus ille, qui e Literno cis Clanium amnem ad Pontem uſque, nunc *Silicis* vulgo vocitatum, ſuper quem Conſularis olim via ſternebatur, quae Puteolos ducebat, intercluditur, variis, praeter ea jam ſuperius adnotata, locis cingebatur. Ex una Vulturnenſis chronici charta, quam Muratorius in To. II. refert (ſecus vero integram; quam

quam tamen in autographo olim P. D. Euſtachii Caracciolі C. R. in Arca Tabularii SS. Apoſtolorum Neap. adſervato exſcribendam curavi, ut haec nobis locorum nomina innoteſcerent) plurima quidem illorum dignoſcuntur, nempe: *De LVI. petiis de terra .... Prima petia in loco Piſu. Alia in loco in terra de Plance* (i. de *Silice*, ut alibi notatum) . . . *Alia in Capu S. Arcangeli. Alia quam tenent homines de Paternu. Alia . . . de Teborole. Alia . . . de Apranu. Alia de Caſaluci. Alia de predicta Eccl. S. Arcangeli. Alia in Terra longa* (prope Villam vulgo *Caſapuzzana*). *Alia juxta terram de Apraniſis .... Alia in locu S. Marcellini: ab uno latu terra de Neapoli: ab alio terra . . . Juanni de Ferranianu pictulu* (ibi fort. Neapolitanorum, & Campanorum Langobardorum diviſio) *Alia S. Nazarii. Alia in loco de Agelmundo in loco Polbeca: alio capu terra de Neapoli. Alia terra S. Petri, & Luiprandi, & Neapoli. Alia de Ciuttolo, & homines de Apranu. Alia de terra de filii, & nepotes Domini Atenulfi Principis* (Capuae). *Alia in Ferruaianu jux. terra S. Benedicti. Alia ad Ciraſa. Alia ad Polbica. Alia in Ferrunianu pictolu . . . in Ferrunianu majore. Alia terra Baruſi. Alia in Scarupitu, & Linianu. Alia ad Parete, & homines de Rizzanu. Alia ad ipſa monumenta* (in via Conſulari olim extructa) &c. & ne taedio legentes afficiam, haec ſatis, ad alia properemus.

A Conſulari, ſive *Campana Via* ultra jam dictum ad *Silices Pontem* ager peculiaris Atellanus, atque Acerranus, Nolano conterminus, initium coepere: prior nempe, qui inter *Campanam*, atque *Atellanam* Viam praetergradiebatur: poſterior, quae ultra Atellanam patebat, Nolam verſus. At revera urbem illam, ſeu *Coemeterii* oppidum (nunc vulgo *Cimitile* adpellatum) excludebat, ut ex Pacto Arichis Princ. colligitur: *Neapolitibus . . . pacem ceſſit, eiſque diaria in Liburia, & Cemeterio .. diſtribuit*. Particula illa *&*, disjunctive Liburiam ab Coemeterio (quae diverſa profecto eſſe debuerant) ſpeciatim enumerat: Liburiam ſcilicet tam Neapolitibus, quam Lan-

gobardis communem, & Coemeterium a Neap. etiam eo temporis fortaſſe inſimul cum Langobardis Abellam, & Cancellorum Caſtrum dominatum; & quo eorum Ducatus ortum verſus explicabatur. In horum Agrorum tractu permulta proinde inter utramque aemulam nationem certamina, ut in Erch. & Ign. Caſs. notatum, ut alterutrimque imperium prolatarent; ex iiſque, atque aliis Chartis Langob. a me perluſtratis plurium locorum nomina in lucem prodiere, & quorum magna adhuc ex parte ſupereſt memoria. Ea ſunt *S. Carſii*, qui nunc etiam vocitatur: *in campu de Calevanu* (Caivano) *S. Angeli in Gualdo* (*fort.* il Boſco di S. Arcangelo) *Puczianu* (Caſapuzzana): *in Carditu*, *&* *Caſavetere*: *Mellianu*, *Melanu*, *&* *Melajanu* (*fort.* Melito): *Caſuri*, *Caſuria* (Caſoria) : *Cerinaru* (Carinaro): *Griciniana*: *Tuberoli*: *Nevanu*: *Caſagrumi*: *in Campu S. Marci*, *&* *Roguliti* (loca quidem prope oppidum *Afragola*): *in Pomelianu* (qui vel prope Atellae ruinas, vel in Nolano agro proſtant): *in Caſtru vetere de Atellis Eccleſia S. Mariae de Liberatis ſubdita Eccl. S. Elpidii* (*vulgo* S. Arpino) : *in Merulano* (Marigliano): *Campuſanu*: *Brucſianu*: *ad Ciſterna*: *Marczianu* : *Gualdu de Cancellis*, *Lavardu* , *Campu S. Felici* , aliaque, quae hodie ad Nolanum territorium ſpectant, nomenque ſuum ſervant.

Atque ut etiam ultra Clanium quandoque Liburiae nomen Occaſum verſus effluxiſſe dignoſcatur, heic aliquorum quorumdam locorum mentionem facere opus eſt, quae revera adhuc intra Vulturni, & Clanii curſus exſtant. Ea ſcilicet ſunt *Cella S. Nazarii* (non longe a Pago Graczaniſii): *Campu Traconaru* (fort. qui vulgo dicitur *la Tronara*). *In Caſtru betere de Bolturno* (quae nunc *la Civita*) : *in Pinetu Patrienſe* , *&* *Bulturnenſe* (quae hodie *la Peneta*): *in S. Caſtrenſi in Civita*, aliaque: quae quidem cum adjuncto *in Liburia* cognominantur in veteribus Chartis; & exſtant inter utrumque fluvium; nec nimis longe ab nova Capua urbe. At de hac nova Liburiae extenſione infra diſſerendum.

Vi-

Videndum nunc, quam ob caufam, quove tempore Liburia, antiquo ejus nomine fublato, *Terra Laboria*, feu *Laboris* vocitari coeperit, uti nunc cognominatur tota noftra Campania Provincia. Equidem quod fupra in Anon. Salern. ex Cl. Muratorio notavi, quo ipfe loco *Terram Laboris* memorat, a Freccia, aut alio exfcriptore verbum illud pro *Liburia* fuffectum fuiffe, non eft dubitandum. Tunc enim temporis, ideft feculo X. non aliud nomen vulgo, quam *Liburiae*, frequens erat; & ita in Chartis paffim legitur ad feculum ufque XI. ut infra patebit, in quo prius *Terrae Laboriae* nomen invectum in Capuae Principatum fub Pandulfo IV. Capuae Principe. Quî vero hoc acciderit, haud fecus adfirmare aufim, quam ex corrupta *Leboriae*, & *Liburiae* voce, quum ad ejus colligendos fructus, ut quae ubertate agrorum, copia frugum fatis profecto opima erat, fatis longo labore, & improbo defudandum effet, cujus fertilitatis paffim Auctores meminere. Atque ifthaec poftrema (ut ita dicam) *Liburia* jam feculo XI. extenfa, illa quidem erat, quae Liternenfis, & Cumani, feu Puteolani Agri partem, Neapolitanum nempe, Nolanum, Atellanum, Abellanum, Sueffulanum, Acerranum, Capuanum, & Vulturnenfem definiebat, ut ex praecitata Pandulfi Charta pro bonorum Capuanae Ecclefiae pertinentium cónfirmatione, quae in Thefauro ejufdem Ecclefiae fervatur Anni MXXXIX. in qua legitur: *Item omnes terras, curtes, fylbas, & homines... que funt in Atelle finibus, & in Acerre, & Cancellis, & in finibus Calactu, & Seffulu: necnon in Calbu, & Calinulu, & in Valle Montanaru, & in Franculifi, & loco Caldana per fuos fines . . . Item & cafas, curtes, terras, & gualdora cum pafcuis fuis in Bolturnu, & Arnoni, in Graczanifu, in Ferraianu, in Ponte veteri, in Stoffili... que funt omnes pertinentes noftre Leboree per fuos fines* &c. Quum itaque in praecitata Charta, quae de Agris Trans-Vulturnenfibus, fcilicet Calatinis, Calenis, Teanenfibus, aliifque memoriam fecerit, ad *Terram Laboreae* noftrae nullatenus pertinere adferat (propriorum quippe

suae urbis, cui subdebantur; agrorum nomina praeseferunt, nempe *Gructule in Tianu*, *Gallicanu in Suessia*, *in Montemalu*, *& Trebulanu de Cajacias*, &c.) dicendum omnino est, tunc *Terrae Laboriae* sensim denominationem irrepsisse; eamque eandem prius fuisse, quae *Liburia* dicebatur: agros enim pene cunctos Trans-Clanianos, Vulturnoque conterminos novae Liburiae extensae memorat, ut dixi: proindeque etiam Trans-Vulturnenses excepisse ad Suessanos prope agros, ac Teanenses. Et nequis fort. credat ex Notarii potius errore, quam consuetudine jam inducta in contractuum Chartis, *Laboriam* ibi vocitatam fuisse, aliam ab ea non dissimilem Chartam Tabularii S.Laurentii de Aversa A. ML. observare licet: ibi: *quae quidem terra in pertinenciis de Arnonu* . . . *& nominatur de Tracunaldu* (*la Fronara*, ut sup. notavi) . . . *& in Castru de Bolturno in Laboria*, *&c.* & in altera permutationis Monast. S. Benedicti, & Monial. S. Johannis Capuae A. MLXXIII. legitur: *que quidem petie terre sunt in Gualdu de Laborea in Bolturno in pertinenciis S. Naczari*, *loco qui dicitur Carpinu*, *justa ribum qui descendit de Tracunara*, *&c.* Et in alia apud Petr. Diac. in Reg. fol. 208. in qua donatio Paldonis Comitis Venafri, & Mariae ejus uxoris Monast. Cassin. in eaque *Laburiae* etiam nomen. Non ex errore igitur Notariorum *Laboriae* nomen invectum, sed ab inducta sensim consuetudine ita extensam *Liburiam* adpellandi; ut fere novam Capuani Principatus Provinciam, nimium decurtatâ Neapol. Liburiâ jactarent Langobardi Dynastae, eo temporis magnitudine sua mirum in modum A. MLXIV. aucti.

Quod fort. (liceat profecto opinari) causae fuit, ut successores Capuae Principes, Liburiae nomine obsoleto, *Terram Leboream*, & *Laboriam* substituerint; & vix a Northmannis Capuae Principatu potitis nomen *Terrae Laboris* invectum sit (quum Liburiae nomen, quo etiam Principatus Salerni Dynastae olim usi in suis Chartis, sicuti passim in Cavensi Tabulario: *Castro Montis de Nuceria*; *& in Waldu de Sarniense nostre Liburie*, *&c.* jamdudum

obso-

obsolesceret) quod nondum veterem, novamque Liburiam includebat; sed universam Capuani Principatus, & Salernitani Ortum versus, qui Capuano aliquando unitus fuerat, extensionem. Patet ex duabus Chartis sub Richardo I. Capuae Princ. exaratis, quarum altera Capuae in Arca Monast. Monialium S. Johannis prostat; altera quae in Tabulario Monialium S. Blasii Aversae adservatur, quas integras, aliasque, Deo dante, in lucem separate proferemus in hujus operis Appendice. In priori haec habentur: *In nomine Domini .... Anni sunt millesimo nonagesimo secundo, & die octabo de mense Nobembre per Indiccione prima Anno duodecimo Principatus Domini Richardi Gloriosissimi Principis Capue, Duce Caete, & Comes Averse. Ideo constat me Gaufridus Comes de Caserta fil. quondam Sekenolfi, & Immule mea conjuge, qui sumus nunc avitatores in Castro Aberse* (fort. quod Richardo Principi fidelis, illum fuerit secutus, & a Langobardis Campanis tanquam hostis, uti Richardus Princeps, exagitatus)... *pro salute & remedium anime nostre, necnon parentum nostrorum .... damus, & concedimus ad ipsum Monasterium S. Johanni situm in Cibitate Capua, in quo Rachildi filia nostra cum aliis Santimonialibus vitam agi preordinavit ... terras nostras que sunt in finibus nostro Comitatu de Caserta in locu Alifredi & Erculu, & ballu frigidu, & Muroni, & S. Angeli de Monte Mataluni, & Campo de Clusi in Gruttula, & S. Anacstasi in filicitu .... necnon terras & curtes genetrici mea in loco Arnoni, & Mesulari, & Novis .... & in Castru Volturno .... & in Sabinianu de Via Vetere, & Casamurru, & Vicogaudu, & Campucipru, & Airolu ... necnon Gualdora de Acerris, & Sessuli, qui dicitur Magenaldi ... que ad nos & genetrice, & conjuge nostra pertinere ... & omnes sita sunt in Principatu Terre Laborie, & Comitatu nostro*, &c.

In altera A. MIXC. legitur confirmatio concessa Monasterio S. Blasii, omnium bonorum, quae possidebat *in pertinenciis Averse, Capue, Calinulo, in Acerris, & Atelle vetere, & in Castris Vulturnense & Patriense, & in*

in Atelle vetere, & *in Castris Vulturnense*, & *Patriense*, & *in Gualdu de partibus militie*, & *in tota nostra Terra Principatus Laboriae* & *Averse*: in eaque post Principis *Richardi* subscriptionem adest etiam illa *Roberti ejus filii Comitis Averse*, *Agenolfi Comitis de Calinulo*, *Paldenolfi de Calbo*, *Gesolfi de Tiano*, & *Gaidolfi de Acerris*, & *Guaiferii Comitis de Bolturno* & *Patriense sub die tercia Augusti in Civitate Aversa*. Quibus ex chartis colligi posse videtur, jam tum a Notariis Principatum Capuae cognominari coeptum *Principatum Laboriae*, qui proinde *Terrae Laboriae*, & *Terrae Laboris* vocitatus est. At unde isthaec fuerit consuetudo inducta, investigandum nunc profecto est. (*a*) Peregrinius noster id causae fuisse, ait, Northmannorum Capuae Principum in Campanos Langobardos odium, qui Richardum II. Capua expulere An. MXCI. ejusque Northmanni asseclae, quum ex urbe illa Principem suum ejectum vidissent, Capuanum Principatum nunquam in posterum memorare curarunt; Principemque suum *Terrae Laboriae* (ob Liburiam pene integram ab eo possessam) vocitare coeperunt, etiam post subactam deinde Capuam A. MIIC. Ob quam fort. caussam Gaufridus Malaterra Richardum ipsum *Aversae Principem* (quae urbs totius olim *Liburiae caput* fuerat) dixit: & Cinglensis Chronographus *Richardum Aversanum* adpellavit, ne amissâ Capuâ, Principatum quoque amisisse crederent. Et quoniam Capuae Dominus esse desierat, Principatus Liburiae, seu Terrae Liburiae, Laboreae, & Aversae titulum assumsit, quasi novae Provinciae dominium adfectaret: Graeco-Neapolitum quoque genio indulgens, qui Campanis Langobardis infensi tunc hostes erant, & Campaniae Provinciae Duces quandoque fuerant (*a*), Terraeque Leburiae Domini, Richardo titulum Laboriae Principis non invidebant, sed fovebant potius, promovebantque: eoque pacto de Campanorum Langobardorum injuriis ulcisci putabant, quum

(a) In Campan. p. 260. seq. & in addit. (b) Vid. Peregr. infr. Dissert. V.

quum in universi Principatus loca (unâ exceptâ Capuâ) imperium Richardus habuerit; nec ideo Principatu caruisse suo, sed illum *Terrae Laboreae* (dein corrupte *Terrae Laboris*) perduelli Capuae substituisse, quem deinceps accipere renuit, nisi Langobardis Capuae omnino submissis. At in chartarum titulis, Capuae tantummodo Principatus denuo innotuit; sed plerumque a Northmannicis *Terrae Laboriae*, & *Laboris* nomen in dies usurpari coepit, in quo Peregrinio nostro lubenter adstipulor.

Ex hactenus jam dictis, quae Flavius Blondus in hanc rem ineptissime congesserit, quisque pro se facile confutabit. Ait enim in Descr. Camp. *Capua vetusti in eam Romanorum odii .... vicini urbium, oppidanorumque populi Campanos se appellari ignominiosum, periculosumque ducentes, id declinarunt nomen; & sese Laborinos pro Campanis dixere: effecitque obstinata eorum perseverantia, ut quicquid urbium, & locorum in Campania censeri solebat, Terra Laboris diceretur*. Sed quam pessime ariolatus sit Blondus, quaeve ipse sphalmata adglomerarit, haud refellendi hic locus est. Dicam tantummodo, ipsum facem praetulisse tot aliis, qui hac in re pecudum more huic fabellae turmatim adhaesere; antiquam scilicet fuisse *Terrae Laboris* adpellationem adserentes, quum neque sub Romanorum Imperio, neque Gothorum, aut Graecorum hujus unquam nominis mentio fit. Neque verba Epistolae S. Martini Papae ap. Peregrin. infra Dissert. V. movere profecto debent: ibi enim pro *Terra Laboris* (*Laporis* in quibusdam Codd. habetur) *Terra Liparis* legendum est: sicuti pro *Messena*, *Misenum*, ut idem loc. cit. notavit. Quare *Terra Laboris* (quae primum *Liburia* & *Leburia* sub Langobardis) nonnisi sub Northmannis Princ. immo etiam sub fine Langobardorum XI. Seculo audiri coepit, ut dixi. Nec ob aliam profecto causam, quam ut *Liburiam* Provinciam adsererent, & summi honoris loco habendum putabant titulum illum, quo *Principes* nempe *Terrae Laboriae* ii vocitarentur: quo aemuli Graecorum Augusti simili titu-

lo

lo inſigniti jactabantur *Terrae Apuliae* , *& Calabriae* ; ſive *Langobardiae minoris Domini* ; quamvis jam pene omnibus iisdem Provinciis ab Northmannis eſſent exſpoliati, ut alibi plenius expendendum erit.

Ceterum qui primo *Terrae Laboris* nomen protulerint, e noſtratibus fuere Romualdus Guarna in Chron. Johannes de Ceccano, & Hugo Falcandus, qui ſuas Hiſtorias, pulſis jam Langobardis, deſcripſere: ipſique jam, ut neutiquam inſuetum, aut infrequens nomen Campaniae Provinciae adſeruere; itaque aut in Langobardici imperii occaſu, aut ſub Northmannorum exordio hoc nomen eidem adtributum credidere. Conſule quae Peregrin. ipſe in Camp. Diſc. pag. 76. & 171. adnotavit.



DE

DE DUOBUS LIBELLIS JUDICII.

NOstratium Langobardorum imperium longa tandem quingentorum annorum aetate consenescens, excepit, immo excidit Nortmannorum in hanc (a) Cis-Tyberinam Italiam adventantium bellica virtus ab exiguis licet succreta principiis. Quo equidem actae rei exemplo indecens non erit eorundem Langobardorum Historiae unum, atque alterum Libellum Judicii subdere, temporibus exaratos Nortmannorum; ut scilicet scripta rebus, velut exemplum exemplari, quo ad hoc quoque adamussim concordent. Et sane hujus Libri omen ab Langobardicae gentis casu, ni Deus aliter, non admodum dispar erit, si quidem sicut Nortmanni pervasam Langobardorum ditionem reddidere duplo fere majorem, Insula adjecta Siciliae, & litoralibus Graecis exterminatis, ac perpetuo sub jugo missis: ita consimili eventu Opuscula post ista pusilla seges altera aliis succrescet rerum a Nortmannis gestarum ad messem in grandiorem certe librum congregandam. Sed interim quae inducta est comparatio magis, magisque quadrare (b) videtur; quoniam nil minus Langobardorum rebus accisis, eorundem Leges fere omnes, mores permulti, & Ritus aliquandiu permanserunt, etsi vigerent Nortmanni; atque praesenti Langobardorum Historia conclusa, eidem Opuscula adjiciam sub Nortmannis descripta, quae nonnullas priores Leges, sive Ritus non inutili lectione designant. Haud igitur populorum perpetuo inimicantium monumenta me inepte commiscuisse, censebit peritus antiquitatis Lector. Qui de reliquo sciat volo, anteriorem Libellum exceptum esse ex scripto membranaceo Registro bonorum Monasterii S. Michaelis Archangeli ad Formam nuncupati extra Capuam, quod adservabatur in Archivo Cassinensi: Posteriorem vero innotuisse mihi humanitate Johan-

(a) *Cis Tyberinam Italiam Langobardis ademere Nortmanni.*

(b) *Sed nonnullas eorum leges servarunt his duobus Libellis descriptas.*

Johannis Jacobi Transi Viri Patritii, atque antiquitatis studiosi; quibus pro meo libitu Titulos addidi, quales auctoritas suasit Falconis Beneventani (a); *cui in Chronico ad finem anni MCXXI. consimilem Chartulam adpellasse videtur* Libellum Judicii. *Insuperque ratus in scripto Chronico Monasterii S. Vincentii ad Fontes Volturni perplures tales Chartulas inesse, ex quibus clare liquet dictas eas alio nomine fuisse* Notitias judicati, *alteram adposui Epigraphen, ut qui volet, alterutra possit uti. Verumtamen nec istud admonere praetermittam, in Papyraceo exemplari posterioris Libelli a novissimo librario, qui ex Autographo membranaceo eum exceperat, adipictam fuisse istiusmodi subscriptionem:* Yo el Rei; *quam consulto omisi; quod putaverim ironia quadam ab exscriptore confictum, qui germanam exoletae, sive implexae subscriptionis interpretationem haud fuerit adsecutus, substitueritque alteram frequenti usu sibi expositam: utpote a Catholicis nostris Regibus in Diplomatibus, ac Epistolis usurpatam.*



LI-

(a) *Quorum Epigraphen explano.*

LIBELLUS DILATI JUDICII

SIVE

NOTITIA JUDICATI

De Terra, ac Fundo quodam ſito in Matalone, pro Monaſterio, & Eccleſia S. Michaelis Archangeli ad Formam nuncupato prope Capuam.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Anno ab Incarnatione ejuſdem milleſimo centeſimo quadrageſimo nono. Temporibus Domini noſtri Rogerii Dei gratia magnifici Regis; & quinto anno Principatus Domini Guilielmi filii ejus glorioſi Principis menſe Madio Indiction. XII. Juris, & rationis hortatur authoritas quoſque juris interpretes in judicio reſidere; injuſta poſcentibus affectum non tribuere, legitimas quoque deſiderantium (*a*) non differre petitiones. Nobis igitur Riccardo, & Leone Judicibus Caſtri Matalonis die quadam ob cauſas inter litigantes terminandas, & lites dirimendas pro ſolito in Judicio reſidentibus, Joanne Fratre Camerario praedicti glorioſi Principis, & quampluribus Militibus, aliiſque probis viris ibi exiſtentibus, contigit in noſtram venire praeſentiam; ex una quidem parte Joannem cognomine de Sueſſa, Sacerdotem, Monachum, atque Praepoſitum Monaſterii S. Angeli, quod dicitur ad Formam, cum quibuſdam Monachis ejuſdem Monaſterii confratribus ſuis, & cum Philippo Notario ejuſdem Monaſterii (*b*) Advocato. Ex parte vero altera Petrum cognomine Girardi, filium

(a) Confer Leg. Lang. Lib. II. tit. 40. l. 1. & ſeq. At præ loci anguſtia haud hic do quae *de Placitis* peculiari in diſſertatione adnotata habeo: quam etiam deperditam, exoptamus.

(b) Unus Advocatus ſacramentum deducit: alter cauſam procurat. LL. Langob. Lib. II. tit. 47. l. 8.

filium quondam Eustasii Girardi, habitatorem in praedicto Castro Matalonis cum Ugone de Solerio (a) Domino suo, qui eum ex parte publica dominabatur. Quibus omnibus in praesentiarum congregatis, pars praedicti Monasterii per praephatum Philippum Notarium, & Advocatum supradicto Petro hujusmodi fecit querimoniam, dicens: eum vi, & injuste possidere unam petiam terrae eidem Monasterio pertinentem, & de ea malo ordine tulisse fruges ad valens solidos quinque, & eis amplius; & de illa arbores, & vites incidisse, de quibus justitiam ei fieri postulabat. Et ut terra ostendetur quaesitum est. Sed cum de situ loci diu ab utraque parte disceptaretur, ut finis negotio daretur celerius, quae a parte Monasterii objecta erant, penitus inficiando terram illam se scire pars praedicti Petri respondit, & de eo (b) jurejurando satisfacere volebat. Nos vero videntes jurejurando etiam praestito litem proprietatis non esse decisam, eo in suspenso relicto, ut ad id, quod majus erat, venirent, praecepimus. Pars itaque praedicti Petri terram illam se suo nomine possidere asseruit. Pars vero Monasterii, habito consilio, Monasterium illud praedictam terram ad suam proprietatem tenuisse, & se inde testes habere, videlicet Petrum cognomine Adriani, & Joannem cognomine Cyminum, & Raynulphum ibi praesentes, respondit; in quos nihil rationabiliter objectum est. His auditis, terram illam una cum praedictis testibus (c) adivimus. Quae ab eis undique nobis ostensa, & consignata, unusquisque eorum singillatim, & separatim a nobis diligenter ammoniti, & inquisiti, sicut moris inde est, dixerunt, & testificati sunt, se scire praedictum Monasterium ipsam petiam terrae tenuisse ad suam proprietatem; & ad suum confirmandum testimonium jurejurando se prae-

(a) Confer parem locum Ivonis Carnot. epist. 168.

(b) Apud Langobardos lis omnis, vel jurejurando, vel Monomachia dirimebatur. Vid. eorum Leges Lib. I. tit. 1. l. 7 & Lib. II. tit. 55. per totum.

(c) Judex adit terram ex lege. Adreual. Flor. de Mirac. S. Bened. c. 38.

praesto esse exhibuerunt. Praephata vero petia terrae est in loco, ubi dicitur *Sanctus Terentianus*, infra fines videlicet Matalonis, & hos habet fines. Ab uno latere est finis Terra Raonis Pipini, & finis terra Petri Girardi, & terra Roberti de Grutta, & finis terra Sancti Terentiani. Altero latere est finis terra heredum quondam Dominici cognomine Sareca, & finis terra Petri Sabbatini, & Joannis Sabbatini. Ab alio capite finis terra Ecclesiae S. Pauli, & finis terra . . . . . . Post haec in Curiam reversi, quae gesta fuerant, praenominato Camerario, & aliis in Curia existentibus seriatim narravimus. Interea pars Monasterii innitens ad Monasterii jus liquido patefaciendum, aliam sponte induxit allegationem; exhibuit quidem duo instrumenta; in quorum altero continebatur, quomodo quondam Giezus Diaconus, & Custos Ecclesiae S. Rufi Civitatis Capuanae, jussione, & voluntate Domini Maynardi Monachi, qui tunc Praepositus erat ipsius Monasterii, consensu etiam, & voluntate Fratrum Monachorum ipsius Monasterii per scriptum convenientiae dedit, & tradidit quondam Landoni Girardi, Avo praedicti Petri, integram praedictam petiam terrae praedicto Monasterio pertinentem, ad tenendum, & laborandum, & plantandum illam usque ad XXIX. annos completos: sic tamen, ut omni anno tempore Aestatis daret parti ejusdem Monasterii quartam partem de omnibus frugibus praedictae terrae, & de uvis in tempore vindemiorum messe, & duo paria pullorum & caetera in ratione, & ordine, sicut in eodem instrumento continebatur; quod scriptum erat per quondam Petrum Clericum, & Notarium in anno Dominicae Incarnationis MCIIX. & secundo anno Principatus Domini Roberti Principis, mense Augusti, Indictione prima: roboratum vero erat per quondam Petrum Judicem, & per eundem Giezum, ac per Ursonem, & Landulfum, & Leonem Sacerdotes. In altero vero instrumentorum continebatur, quomodo praedictus quondam Lando Girardi guadiam dedit praedicto Domino Maynardo Praeposi-

poſito per partem ipſius Monaſterii, & ei fidejuſſores poſuit ſe ipſum, & Rogerium cogn. de Miglia, qui eum tunc temporis (*a*) dominabatur, & ſi ipſe, vel ejus heredes non complerent parti praedicti Monaſterii omnia, quae, & qualiter in ipſo proriſcripto continebantur, centum tarenorum aureorum monetae Amalfiae paenam ſe parti praedicti Monaſterii componere obligavit, aut ipſam terram eidem Monaſterio quietam dimittere; & caetera in ordine, & ratione, ſicut in eodem ſcripto continebantur; quod ſcriptum erat per quondam Gratiannm Clericum, & Notarium in anno Dominicae Incarnationis MCXVII. & XI. anno Principatus praedicti Domini Roberti Principis menſe Junio Indictione X. roboratum erat per quondam Majonem Judicem. Viſis igitur, & auditis a parte Monaſterii tam apertiſſimis allegationibus, ſi quas rationes haberet, ut oſtenderet parti praenominati Petri praecepimus. Qui ſe ad praeſens rationibus carere dicens, ut ad eas inveniendas congrue ſibi darentur induciae, poſtulabat. Et quia eum ad hoc imparatum fore audivimus, ut (*b*) octo dierum ſpacio ei ob id daretur, non inconveniens duximus. Sed antequam dies ſtatutus veniret, praedictum negotium ad notionem Ebuli Regii Camerarii pervenit. Qui, ut coram eo pertractaretur, ac diffiniretur, (*c*) praecepit. Die itaque conſtituto Curia congregata eſt coram eo in Capuana civitate, Baronibus, nec non Tolomeo, Petro, & Joanne ejuſdem Capuanae urbis Judicibus, aliiſque probis viris praeſentibus, & utraque parte ibi exiſtente, nos cauſam, qualiter geſta fuerat, per ordinem narravimus; deinde ſicut ſtatutum fuerat parti praenominati Petri; ſiquas haberet rationes, ut exhiberet illas, dictum eſt. Qui per ſe, & per jam dictum Ugonem de Solerio Dominum ſuum terram

(a) Hic quoque facit locus Ivonis Carnot. Epiſt. 168.

(b) Antiquae Langobardor. Leges a Placito ad Placitum 15. dies intercedere ſtatuerunt Lib.II. tit.50. l.2.& 3.

(c) Alias non licuiſſet pulſanti Judicem ſuum praetermittere, cauſa indefinita. Leg. Lang. Lib. III. tit. 23. l. unica.

ram illam praedictum quondam Landonem Avum suum, & patrem suum, & se per XL. annos, & eis amplius possedisse asserens, quatuor viros ibi praesentes, qui illud sciverant, testes exhibuit in Curia; perhibens quoque quondam Riccardum Principem illam jam dicto Landoni Girardi avo suo concessisse, qui ob hoc de servitio unius Servientis Curiae deservierat. Qui in Curia, sicut moris est, diligenter interrogati sunt, unusquisque eorum singillatim testificatus est, praedictum quondam Landonem; & ejus heredes terram possedisse illam per XL. annos, & eis amplius, & de hac, & de aliis terris eorum de servitio unius Servientis Curiae deservisse; & quod reddebant singulis annis de eadem terra praedicto Monasterio quartam partem omnium frugum, & de uvis mēē (*a*), & duo paria pullorum. Caeterum pars saepe dicti Monasterii haec, quae dicta erant, sibi nihil obesse asseverans, argumentabatur, conditionem Monasterii eorum facto non deteriorari, cum jam apertissime, & manifeste constaret terram Monasterii fuisse, & praenominatum Petrum, & patrem, & avum ejus eam a parte Monasterii tenuisse, liquidius pateret. Interrogatus autem praedictus Petrus iterum, atque iterum, se aliis rationibus penitus carere confessus est. Cumque super praedictis hinc, & inde diu disceptaretur, praeceptum est Capuanis Judicibus, & nobis, ut super his sententia diceretur. Nos ergo praenominati Judices cum praememoratis Capuanis Judicibus, (*b*) Baronibus pluribus, & Militibus, aliis quoque viris idoneis in partem euntes, & praedictam petiam terrae saepe dicto Monasterio plena ratione pertinere cognoscentes, communicato consilio, praefato Petro Capuano Judice proloquente, judicavimus: *Quatenus a modo, & semper praedictum Monasterium S. Angeli firmiter habeat, & possideat praenominatam petiam terrae absque omni contrarietate, & molestatione praedicti Petri, & de*

(a) An fort. *messe?*
(b) Confer Leg. Lang. Lib. II. tit. 45. l. 2. & Lib. III. tit. 1. l. finali ad fin.

& de suis heredibus : jure tamen Curiae, si quid sibi exinde competit, non diminuto. Ad hujns itaque causae terminationem, hujusque controversiae Judicii memoriam in posterum faciendam, ne, quae superius gesta sunt, oblivioni tradantur, praesens nostrum ei exinde judicatum emittere curavimus. Quod tibi praememorato Philippo Notario praesenti in Actis deductum commisimus.

Ego qui sup. Tolomeus Judex.
Ego qui sup. Petrus Judex.
Ego qui sup. Joannes Judex.
Ego qui sup. Leo Judex.
Ego Rogerius Not. & Curiae Advocatus.
Ego Guilielmus Not. & Advocatus interfui.
Ego Joannes Not. interfui.
Ego Gervasius Not. interfui.
Ego Petrus Not. interfui.
Ego Guilielmus Not. interfui.
Ego Pandulfus Not. interfui.
Ego Landulfus interfui.
Ego Joannes de Burgent. interfui.
Ego Iezolinus de Rocca interfui.
Ego Ra. . . . . interfui.

LI-

LIBELLUS JUDICII

SIVE

NOTITIA JUDICATI

De cujusdam aquae decursu, pro urbe, & civibus Suessanis.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi. Anno ab Incarnatione ejus MCLXXI. Regni Domini nostri Secundi Guglielmi Dei gratia Magnifici Regis Siciliae, Ducatus Apuliae, & Principatus Capuae anno VI. mense Junii Indict. IV. In praesentia Domini Comitis Roberti Casertae, Apuliae, & Terrae laboris Magni Comestabili, & Magni Justitiarii, qui apud Magdalonum Curiam tenebat. Nobis Alexandro, Joanne, & Bartholomeo civitatis Capuae Judicibus, & Valeriano Aversanae civitatis Judidice, & Joanne, & Donato Judicibus Magdaloni in Judicio residentibus: praesentibus Joanne Caccavicario, qui ex mandato Domini Comitis, ut Judex, in Curia sedebat, Atenolfo de Patricio, Petro Fratre, Pandulfo de Marczano, Disolfo filio ejus, Riccardo de Citro Regio Comestabile, Ascitino, Riccardo Notario, & aliis quampluribus: Petrus venerabilis Teanensis Episcopus cum Judicibus, *(a)* Militibus, & civibus Teani proclamaverunt adversus cives Suessae, qui in Curia aderant, quod ipsi furtive quandam aquam invaserant, & eam ad civitatem Suessae derivabant; quam aquam tam longo tempore possederant, quod hominum memoriam excedebat. Herveus vero venerabilis Suessae Episcopus, Judices, Milites, & alii quamplures cives Suessae, qui pro parte civium Suessae

(a) Legibus Langob. sancitum est, *ut Episcopi, & Comites uniti sint pro pace, & salvatione in omnibus honoribus suis hominibus &c.* Lib. II. tit. 53. l. 2.

ſae ad reſpondendum venerant, aquam illorum ſe furtive non invaſiſſe; ſe aquam, quam ſe quaſi poſſidere dicebant, ex dono, & conceſſione, & ordinatione Domini Regis Rogerii beatae memoriae ſe poſſediſſe dixerunt. Super quo produxerunt teſtes Anneum de Rivomatricio, & Landonem Burrellum; quos donationi, conceſſioni, & ordinationi Domini Regis Rogerii interfuiſſe dicebant. Item iſtud aliud allegabant: tempore Simionis Seneſcalchi de hoc fuiſſe ortam controverſiam inter cives Teani, & cives Sueſſae, & teſtificatum fuit in praeſentia Simionis Seneſcalchi per Evulum de Mallano, Anneum de Rivomatricio, & per eundem Simionem Seneſcalchum, quod praedictus Dominus Rex hujuſmodi aquam civitati Sueſſae conceſſit. Item dicebant; quod ex praecepto ipſius Comitis Roberti, quidam ex civibus Sueſſae, & quidam ex civibus Teani cum ipſo Petro Teani Epiſcopo ſuper ipſa aqua convenerant, & ex utriuſque partis conventione ſic ſtatutum eſt: *Ut ex macerie ſupra liceret Sueſſanis aquam habere, & a macerie infra Teanenſes aquam haberent*. Et de his omnibus Sueſſani ſe teſtes habere dicebant. Pars vero Teanenſium ordinationem, & conceſsionem Domini Regis in dubium revocabat. Item nec mandato Teanenſium, nec pro aqua controverſia finienda, ante praedictum Seneſcalchum venerant, & ipſam conventionem, etſi fuit, ut aſſerebatur, mandato, vel voluntate Teanenſium factam fuiſſe, negabat. Pars itaque Sueſſanorum ad probandum, quod dixerat, in primis produxit coram nobis Anneum de Rivomatritio, & Landonem Burrellum, qui unus poſt alium ſunt nobis teſtificati, dicentes, ſe interfuiſſe, vidiſſe, & audiſſe, quando praedictus Dominus noſter Rex Rogerius, praeſente Evulo de Mallano, in Palatio Caſtri Sueſſae ſtans ad feneſtram ordinavit, conceſsit, & donavit Sueſſanis, ut a partibus Roccae Monfini, & ab eis pertinentiis aquae caperent Sueſſani, & ad civitatem ſuam aquam ducerent; & praecepit Evulo de Mallano, ut illud eis aſsignaret; & dixerunt, quod ex tempore praedictae conceſsionis

ipſam

ipſam aquam Sueſſani uſque nunc ad civitatem ſuam duxerunt. Item produxit Sueſsanorum pars Riſonem Judicem Sueſſae, & Philippum Notarium Graecum, qui unus poſt alium nobis teſtificati ſunt, dicentes, ſe vidiſſe, & audiviſſe praedictum Evulum de Mallano, & Anneum de Rivomatritio in praeſentia praedicti Seneſcalchi, praeſentibus Teanenſibus, & praedicto Teanenſe Epiſcopo, teſtificatos fuiſſe conceſsionem ipſius aquae a memorato Domino noſtro Rege Rogerio factam, & ipſum Seneſcalchum id ipſum ſuo teſtimonio confirmaſſe, & Petro de Ravello injunxiſſe, ut conceſsionem Domini Regis Rogerii Sueſſanis adimplere faceret. Demum pars Sueſſanorum produxit coram nobis praefatum Sueſſanum Epiſcopum, & jam dictum Anneum, & Boëmundum Sueſſae, qui unus poſt alium nobis teſtificati ſunt, ſe vidiſſe, & audiviſſe eo tempore, quando Epiſcopus non Epiſcopatus honorem fuerat adeptus, ex mandato praedicti Comitis Roberti Sueſſanos cum Teanenſibus de aqua ad praedictam conventionem veniſſe, ut a macerie ſupra aqua eſſet Sueſſanorum: a macerie infra Teanenſium. A nobis autem praefatis Judicibus jam dictorum teſtium verbis propalatis, pars Teanenſium praefatum Anneum de Rivomatritio, & Landonem Burrellum falſum teſtificatos fuiſſe per pugnam ſe probare velle dicebant. Nos vero praefati Judices ex praecepto Domini Comitis cum Joanne Caccavicario, & . . Joanne Bello, Riccardo Citri Regio Cameſtabulo, Atenolfo de Patricio, Petro Fratre, Pandulfo de Marczano, Aſcitino, Riccardo Notario, in partem ivimus; & habito conſilio, reverſi judicavimus, pugnam in hoc caſu locum non habere; tum quia inter Langobardos (*a*) erat quaeſtio, (*b*) tum quia de his, quae non vide-

(a) Suſpectus mihi locus: certe obſcurus. An antiquata lex fuerat 42. tit. 55. Lib. II. Leg. Lang. Quam lex 23. tit. 9. Lib. I. *propter conſuetudinem vetare non potuit?*

(b) Et quidem ex jure Langob. qui diſcrepantes teſtes Monomachia decertare conſtituerunt Lib II. tit. 51. lege 11. Admiſerunt tamen, poſſe imbecilles, vel aetate, vel morbo, vel ſexu, Campionem pro ſe ſubrogare Lib. II. tit. 55. l. 43. & ſeq.

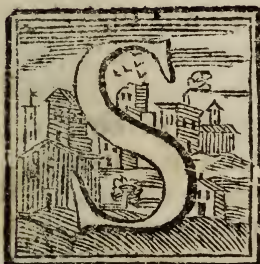
viderant Teanenſes pugnare non debebant. Et quia praedictus Comes volebat, ut haec lis rationabiliter finem acceptaret, noſtro praecepto praedictus Anneus, & ſubpoſitae perſonae, & jam dictus Lando propria manu ſuum teſtimonium jurejurando confirmavere. Quo facto de poſſeſsione judicavimus: *Ut cives Sueſſani, ſicut memoratus Rex Rogerius ordinaverat, aquam ad Sueſſanam civitatem ducerent, & in poſſeſſione aquae eſſent; ita quod Teanenſes exinde aliquod impedimentum eis non faciant, ipſius ſanctiſſimae Regiae donationis, conceſſionis, & ordinationis confirmatione Domino noſtro glorioſiſſimo Regi reſervata.* Ut dictum, quod geſtum eſt, memoriam non effugiat, pro ſecuritate quoque civium Sueſſanorum, nos qui ſupra Alexander, & Joannes Capuae Judices haec omnia in ſcripto redigenda tibi Petro nos commiſimus (a).... Ego qui ſupra Alexander Judex. Ego qui ſupra Bartholomaeus Judex. Ego qui ſupra Joannes Judex. Ego qui ſupra Joannes Judex. Ego Valerianus Judex. Donatus Judex. Ego Adenolfus de Patricio interfui. Ego Riccardus Citri Regius Comeſtabulus interfui.



DE

(a) In exemplari hoc erat loco exploſa ſubſcriptio Regis. Tu, ſi placet, ſubſtitue: C̄S. R̄S. hoc eſt *Comes Robertus*.

DE CHRONICO
SARACENICO-CALABRO
FRANCISCI MARIAE PRATILLI
AD LECTOREM
Admonitio.



Aracenos pluries Provincias hasce nostras Regni Neap. incursionibus, populationibusque replevisse, & penitus infestasse apud omnes exploratissimum. Africâ enim ab iis, perinde atque Hispaniâ, Sardiniâ, Cretâ, aliisque ad maritimam oram occupatis locis, Insulisque praeterea Tyrrheno mari finitimis, tum demum Siciliâ ineunte seculo IX. potiti, non Graecarum modo, sed & Langobardicarum classium auxilio invadendarum nostrarum regionum rationem rati, cuncta suo imperio subjuganda animum induxerant. Ac profecto inter aemularum Gentium contentiones, quod ipsi machinabantur, confecissent, nisi Ludovici Pii Augusti primum, & eorum deinceps, qui ipsi in imperio successerunt, ad Othones usque Impp. studium, ac sollicitudo adcessisset; qui, Deo Opt. Max. annuente, nedum illorum audaciam fregerunt, sed omnino debellatos profligarunt. At sicuti barbaros hosce Christiani nominis hostes sub Principatuum Beneventi, ac Salerni divisione huc evocatos esse certò scimus, nempe a Radelchi Benev. Principe primum A. circ. CMXL. *transmarinos* (ut eos adpellat Ignot. Cass.) scil. Sicilia, Creta, aut aliunde invitatos; a Siconulfo perinde Salernitano *ex Hispania* alios, ad auxilium sibi praestandum abductos, itaut Saracenos ii Sa-

ii Saracenis obijcerent, quod Oſtienſ. Erchemp. aliique teſtati ſunt: ita omnino incertum, an ante hanc temporis epochem huc aliquando Saraceni adventarint. Equidem A. circ. DCLXVI. aut DCLXVIII. (ut alii putant) Saraceni primum in Siciliam irruperunt poſt mortem Conſtantis Imp. ac Syracuſas ſubegere, qua in urbe Auguſtus idem occiſus fuerat, ibi *praedam maximam*, *& omne id quod Imperator Româ abſtulerat*, *in Alexandriam adſportarunt*. Neque uſque ad A. DCCCXX. poſteriorem Siciliae invaſionem legimus, quâ Panormum, Syracuſas, aliaſque a Graeco Imperio ereptas urbes recepere: ac proinde multo poſt ſubjugandam Calabriam eos excogitaſſe fatendum eſt. Scriptores omnes ſynchroni, quos habemus, cum de Saracenorum in noſtrum Regnum irruptione loquuntur, anno circiter DCCCXL. eam accidiſſe adſerunt; & cum Calabriam ab iis captam memorant, confuſim narrant, cumque aliis Provinciarum noſtrarum, Brutiorum nempe, & Apuliae irruptionibus confundunt. Apud Oſtienſ. Ignotum, & Anon. Caſs. Chronographos, Erchemp. alioſque, paſſim Saracenorum excurſiones narrantur; paucaque de Calabriae damnis ab iſdem inlatis verba fecit Lupus Protoſpata, & Barenſ. Anon. Chronicon deſiderabatur, quo hujus Regionis monumentum aliquod peculiare innoteſceret, loca nempe quae Saracenis ſubjecta aliquando fuerint, quaeve ab eorum jugo erepta, aut, reſtituta; quænam Calabrorum virtus, cum iis pugnando, fuerit, ut quae ad hanc Hiſtoriam pertinent, omnino cognoſceremus.

Quod vero in votis omnino erat, aſſecuti ſumus ex *Chronico Saracenico-Calabro*, quod in calce operis ſui de Scriptoribus Regni Neap. Tom. II. duobus abhinc annis prelo ſubdiderat V. Cl. Johannes Bernardinus Tafurius Patric. Neritonenſis, pluries hocce in opere laudatus; ſed mendis aliquot, ac mutilationibus ſcatens ex Typographi incuria, quod non ab ſuo tantummodo autographo, ſed ab alio a P. Carolo Borrellio Cler. Reg. Min. viro olim excultiſſimo exſcriptum multis in locis vel auctum, vel e-

men-

mendatum recudere curavi, adnotationibus quibusdam illi adjunctis. Ejus Auctor *Arnulphus* censetur, monachus quidem aut Casinensis, aut Basilianus, quorum permulta in Calabria, & Brutiis Coenobia fuere, ac in illorum seculorum barbarie ab iis tum literaria aliqua ex parte colebantur studia. De ipsius patria nec etiam dubitandum, quin Calabria fuerit. Hoc ipse Chronologus testatur *A. CMXX.* quo ait: *nostri Calavrienses*: *A. CMXLVIII. nostras substantias* &c. Qua in urbe, vel oppido natus fuerit, penitus ignoratur. Res, quas ipse stilo pro seculi barbarie rudi, inculto, nimisque contracto describit, prae oculis profecto habere debuit, qui Chronicon suum fort. ab ejus aetatis exordio usque ad obitum suum est persecutum. Nam nec quae ortum suum Saracenorum praecesserant in Calabriam irruptiones, nec quae illorum postmodum sequutae ruinae, ac damna a Langobardorum, & Graecorum exercitibus illata, ipse describit. Nec illorum expulsionem meminit, ut qui in Siciliam Insulam se recipere tandem coacti, ut sociis irent suppetias, quod ab Graecis ipsis oppugnari Provinciam illam sentiebant. Quae omnia distinctim habentur in Cl.V.Jo:Bapt. Carusii Bibl. Sicul. Tom. I. in Rer. Sarac. Epit. Aetas itaque, qua vixit Arnulphus, ex sup. dictis colligitur, seculo nempe Chr. X. eumque obiisse vel eodem anno CMLXV. ad quem Chronicon suum produxit, vel paulo post; ac ulterius quidem illud fuisset persecutus, si longius vixisset. Neqne mutilum profecto Chronicon hoc adparet, aut interruptum, quum is ea duntaxat omnia, quæ vivens viderat, vel noverat, plane breviterque describat. Is enim si ea ætate e vivis non excessisset, sub Othone Magno quidem Græcorum cum Saracenis acerrimos conflictus ab Ann. circiter CMLXVIII. coeptos minime praeteriisset; quos vero tradunt Lup. Prot. e nostratibus Scriptoribus, Chronographus Saxo, & Albericus monachus ap. Leibnit. in Rer. Germ. Script. aliique quamplurimi: (*a*) a quibus

(a) Otho I. Augustus, quum se delusum a Nicephoro Phoca, proditumque sensisset, quod adfinem suam Theophaniam conjugem Othoni

bus Saraceni e Calabria eliminati penitus adfirmantur; Neque ibi quidem ſedem fixiſſent ſuam iterum Barbari, niſi impio quidem foedere a Graecis evocati, illiſque adjuncti Ann. CMLXXXII. quo Othonis Junioris, & Langobardorum Principum in Calabria copiae protritae. Cur ergo haec tam praeclara hiſtoriae ſuae, memorandaque geſta ſilentio praetereunda Arnulphus putaſſet, cum ad ſuam Provinciam illuſtrandam quam maxime contuliſſent, & poſterorum memoriae neceſſario tradenda? Utinam vixiſſet! Ex ipſius enim narratione, certum locum, in quo pugna illa accidit, plane ſciremus; ex quo vel militarem pugnantium virtutem, vel induſtriam artis ſingularem profecto admiraremur.

Ut facem tamen huic Chronico praeferam, breviſſime de aliis Saracenorum incurſionibus, quae Arnulphi aetatem praeceſſere, aliqua deguſtemus, quas ex Scriptoribus aliis tam Latinis, quam Graecis collegimus. Illorum quidem primas adgreſſiones, maritimoſque inſultus in Calabrorum litora contigiſſe *Ann. DCCXIV. Hegirae XCIII.* adſerit Chronol. Arab. ap. Caruſium Tom. I. pag. 53. cui tamen chronotaxi neque Caruſius ipſe adſentitur, nec ego libenter adſtipulor; ex ejus enim verbis multa ſequuntur incommoda. *Pharichius filius Sadi per*

ni Caeſari filio ſuo ſponte obtulerat, moxque Patriciis ſuis, copiiſque in Calabria ad illam excipiendam obviam progreſſis dire trucidatis, indignatus, novis copiis ſtatim collectis, in Calabriam vênit, Graecoſque, ac Saracenos ex illa penitus expulit, ſuoque ſubdidit imperio (Vitichind. Lib. III. Sigon. Lib. VII. aliique paſſim). Sed ab Imperii ſucceſſore Johanne Zemiſcio Theophaniâ Othoni II. in matrimonium datâ, pax firmata fuit; quae tamen vix biennium perduravit. Graeci enim Saracenis foederati Calabriam denuo vindicare tentantes, Othonem illuc ad ſuarum urbium defenſionem revocarunt, ubi horribili conflictu A. CMLXXXII. ſive CMLXXXIII. Theutonicorum, atque Langobardorum copiae exciſae, ac profligatae ſunt, Othone Auguſto vix incolumi ad ſuos, varios poſt caſus, reſtituto. Quo factum eſt, ut Saraceni in Langobardos primum, in Graecos poſtmodum arma verterent; nec niſi (forte iis aliquando arridente, quandoque Graecis, aut Langobardis propitia) ſub Northmannorum Apuliae Comitum Dynaſtiae exordio ex ea Provincia, proximaque poſtea Sicilia prorſus pulſi fuere ſec. XI. ut alibi aptius.

per fretum Messanense in Calabriam appulit, ubi post factiones plurimas, & cruentos conflictus fortiter tandem illam Provinciam subegit. Sed haec ad Ann. DCCCXXXI. vel insequentem reponenda potius videntur; quippe eo anno Messanensi urbe potiti Saraceni, atque Liparensi Insula, ab iisdem locis in Rhegium classem expedire commode poterant, Calabriamque invadere, ut autumo. Neque tunc primum ea regio armis impetita ab Saracenis fuerat, si Cedreno (ad Ann. DCCCXVII. in Basil.) credamus: ipse enim hoc anno non Siciliam tantum, sed & Calabriam, & plerasque Italiae regiones excursionibus infestasse testatur. Quae nisi eo anno revera contigerint, certe Ann. DCCCXL. circ. (quo ab Benev. Principe, ut dixi in ejus auxilium evocati) contingere debuere in ferventibus illis aemulorum Benev. & Salerni Principum contentionibus, de quibus pluries sup. meminimus. Hinc permultis in Apulia, Calabriaque locis potiti, universas hasce regiones Lucaniae, Campaniae, Apuliae, Calabriae, Brutiorumque vexare perpetuo coeperunt usque ad CMI. quo adfirmat Protosp. in Chron. *Descendit Abraham* (scil. Ebraimus ex Chron. Sarac.) *Rex Saracenorum in Calabriam, & ivit in Cosentiam, & percussus est ictu fulguris*. In Cod. Ducis Andriae additur: *cum pervenisset ad Ecclesiam S. Pancratii*. Scriptor Abulfeda ap. Carusium loc. cit. adserit *Ebraimum disenteria mortuum*, quod etiam credidit Pagius ad Ann. CMII. n. 15. Verum isthaec non Anno CMI. contigisse, ut ait Lupus; sed A. CMIX. testatur Arnulphus, cui revera magis adstipulandum esse arbitror, quippe qui rerum Provinciae suae magis expertus, & fort. etiam vidit, Lupus quidem hallucinatus est, Ebraimi expeditionem in Consentiam cum illa Abstaëlis A. CMIII. confundens contra Scillatium, sicuti distinctim habet Arnulphus; qui utique ab hac in Calabriam expeditione Chronicon suum incoepit, quae prima fuerat ad Provinciam illam debellandam, quum praecedenti seculo eamdem, proximasque Apuliam, ac Lucaniam Provincias excursionibus, praedationibusque invasissent,

cuncta circumquaque vastantes, quod a Chronologis synchronis apertissime evincitur.

Ab A. itaque CMIII. *Chronicon* istud *Saracenico-Calabrum* (uti recte Tasurio adpellari placuit) ad A. usque CMLXV. productum descripsit Arnulphus, qui eodem, vel insequenti anno decumbere fort. debuit. At quae vel brevi admodum stilo, aut confusim aliquando ipse notavit, vel ea quae proinde evenere suppleamus, notatiunculis meis aptius innuam, ut legentium curiositati consulam, & fastidium desiderii aliqua ex parte removeam. Ceterum Historiola isthae nimis utilis meâ sententiâ ad res nostras dignoscendas censetur: ut quae res Calabras Saracenorum tempore obscuras, ignotasque detegit, quibus profecto maxime egebamus: quandoquidem nobis Erchemp. Ignot. & Anon. Cass. Falco Benev. Anon. Salern. aliique res Principatuum Beneventi, Salerni Capuae: nec non Provinciarum Apuliae, & Lucaniae satis descripserint Lupus Prot. & Anon. Barenses, quos omnes hocce in opere collectos habebis, Lector humanissime. Diligentiae saltem meae interim adsenteris, precor: Vale.



CHRO-

CHRONICON
SARACENICO-CALABRUM
ARNULPHI MONACHI

Ab anno CMIII. usque ad annum CMLXV.

CMIII. SAraceni (1) cum eorum classe venerunt in Calabriam (2), devastaverunt multa loca, multos captivos fecere, multosque interfecere, & praecipue praesidium Graecorum.

CMIV. Abstaël caput Saracenorum obsedit (3) Scillatium, & comprehendit eum, & omnes cives occidi jussit, & alios captivos ad Africam misit, & ipse cum suis coepit habitare in Scillatio.

CMV. Magna turba Saracenorum de Cicilia venit, & unionem fecit cum gente Abstaëlis in Scillatio.

CMVI. Abstaël cum exercitu suo praelium fecit cum Graecis (4), & multi Saraceni occisi sunt.

CMVII. Saraceni nocturno tempore intraverunt in Catanzanum, habitatores partim occisos, & partim captivos duxerunt in Scillatium; aurum, & argentum, & preciosa mobilia depraedaverunt.

CMVIII. Venit terraemotus magnus, & multa loca Calabriae aequavit solo (5).

CMIX. Abraham (6) Saracenorum Rex de Africa venit

(1) *De Africa*, ut habet Chron. Arab.

(2) Loco *Amanthusa*, sc. *Amanthea* ibid.

(3) Adhuc vulgo *Squillace*.

(4) *Duce Melichiano: Melisianus* a Protosp. vocitatur: ab aliis *Melchianus*.

(5) Hujus terraemotus etiam alii meminere.

(6) *Abraham* Saracen. Rex (*Ebraïmus* al. dictus in Chron. Arab.) *hoc anno Consentiam obsedit*. Lup. Protosp. haec contigisse, ait, A.CMI. sed falso, ut advertit P. Ant. Caracciolus in Not. ad Lup. his verbis: *Id accidit juxta Latinorum calculum An. CMIX.* Vid. Johann. Diac. in Actis Translat. S. Severini Abb.

nit cum exercitu ſuo, & obſedit Coſentiam, & ſubmiſit eam, & devaſtavit omnia loca circum circa. Deus omnipotens, & fortis, & potens, volens tantam immanitatem vindicare percuſſit eum ictu fulguris (7).

CMX. Mortuo Abrahamo, Saraceni denuo ſe dederunt ſub regimine Abſtaëlis.

CMXI. Abſtaël videns ſe habere ſub ſuo juſſu maximam turbam Saracenorum (8), cum omnibus illis diſcurſionem fecit per totam Calabriam, & ubi ivit, omnia devaſtavit, depraedavit, & reliquit ſuae immanitatis exemplum.

CMXII. Orta eſt diſſentio inter Saracenos (*), & venerunt ad arma, & multi remanſerunt occiſi, inter quos ipſe Aſtaël.

CMXIII. Factum eſt Caput Saracenorum Olcbek, qui erat homo malignus, & crudelis.

CMXIV. Olcbek (9) occidit filios Abſtaëlis, & partiales eorum, timens ne ab eis ipſe fuiſſet occiſus. De Africa venit Navis Saracenorum, & depraedavit multos Calaurienſes, & captivos duxit (10).

CMXV. Die Veneris obſcuratus eſt Sol per multas horas. Hoc anno factus eſt magnus proventus frumenti, & ordei (11).

CMXVI. Olcbek occidit multos de ſuis (12), & alios captivos miſit in Siciliam, quia nolebant dare illi obedientiam.

CMXVII. Stella Cometes apparuit. Saraceni expulſi a Ga-

(7) *Diſenteriâ defunctum fuiſſe adfirmat* Abulfeda, ut ſup. innui. Veroſimile eſt, fulgure prius ictum, & diſenteriâ ſubſequente occubuiſſe Ebraimum. Vid. pag. ſupra cit.

(8) Eo quod ſub ſe Abrahae Regis copiae remanſerant, quibus ejus adjunctae maximam quidem turbam (ſcil. vulgo *truppa*) ſuo ſub juſſu habebat tunc Abſtaël.

(*) Eos fort. qui ab Ebraimo ducti fuerant, & qui Abſtaëli parebant, pro imperio Calabriae retinendo.

(9) Qui ex factione Ebraimi fuerat.

(10) *De Locrâ*: i. *Locris*, nunc *Hieraceo*, ut volunt.

(11) *Per totam Calabriam*. C.B.

(12) At de iis, qui Abſtaëli primo paruerant.

a Garilliano (13), ubi longo tempore morati erant, in Calabriam venerunt (14).

CMXVIII. Magna turba Saracenorum de Cicilia venit, & obſedit Regium, & comprehendit eum cum occiſione multorum Civium (15).

CMXIX. Factum eſt praelium mutuum inter gentes Olcbek, & Saracenos de Regio (16); & iſti fuerunt fugati, & alii remanſerunt captivi.

CMXX. *Noſtri* (17) Calaurienſes liberare volentes Regionem de ſervitute Saracenorum fecerunt unionem cum Graecis, & Amalphitanis (18), & venerunt ad arma cum illis: in conflictu (19) multi Saraceni occiſi ſunt, & alii fugati, & recuperaverunt Coſentiam, Regium, Scillatium, Catanzanum, & alia loca ab eis poſſeſſa, ubi invenerunt aurum multum, & argentum, & alia precioſa mobilia, quae omnia fuerunt diviſa inter milites (20).

CMXXI. Olcbek vindicare volens tantam injuriam ſuis a Calaurienſibus illatam, miſit nuntios in Siciliam, & Africam, auxilium quaerens; & in fine hujus anni venerunt naves plenas militum Saracenorum.

CMXXII. Olcbek cum ſuis excurſionem fecit per totam Calauriam, devaſtavit loca, depraedavit precioſa mobilia,

(13) Ab Gariliani Sede Saracenorum expulſio ab omnibus pene illius aevi Scriptoribus memoratur. Sed alii aliam Epochen figunt. Eam contigiſſe A. CMXV. accuratiores adfirmant poſt Liutprand. Vid. quae ſuperius diximus in Chron. Duc. Neap. Melius infra ex Peregr. in Lup. Protoſp. ad An CMXVI. patebit, ubi errorem P. Caraccioli, aliorumque corrigit.

(14) Apuliam primum, aliaſque regiones excurſionibus, praedationibuſque infeſtantes.

(15) Pluries antea impetitum armis Saracenorum Regium fuerat. Hoc anno quidem captum, ignique, ac ferro traditum, ut ait Arnulphus, & conſonat Chron. Arab.

(16) Non enim alios Olchbechus Caliphus in Calabria Regulos volebat, ne Provinciae illius imperium cum aliis diviſum obtineret.

(17) *Noſtros* Calaurienſes adpellat, ut ſuae Patriae cognitionem deſignaret Arnulphus.

(18) Qui Graeco tunc Auguſto parebant.

(19) *Ad Gratum fluvium*. Cod. Borr. ſcil. *Crathim* amnem prope Conſentiam.

(20) Eximia quidem foederatorum victoria, quâ Saraceni pene detriti tot urbes cedere, & in poſtremam Brutiorum partem ſe recipere coacti fuere.

bilia, multos occidit, & ſue ditioni ſubmiſit denuo Coſentiam, Regium, Scillatium, Catanzanum, & alia loca (21). Olcbek interfectus a ſuis, quia noluit de precioſa praeda dare portionem militibus.

CMXXIII. Saklabius (22) factus fuit Caput Saracenorum in Catanzano.

CMXXIV. Saraceni intraverunt in Apuliam, & fecerunt magnam ſtragem (23), ceperunt Lecium, Nardeum, Uriam, & Brundiſium, & alia loca: multos captivos duxerunt in Calauriam, & alios in Africam miſerunt.

CMXXV. Saklabius miſit ſuos nuncios in Ciciliam, & obtinuit multos milites. Obſedit S. Agatam (24), & cepit eam.

CMXXVI. Itatachel (25) Rex Saracenorum cum ſuo exercitu obſedit Sipuntum, & cepit eum.

CMXXVII. Saklabius cum ſuo exercitu fecit novam excurſionem in Apuliam, obſedit Tarentum, cepit eum cum magna occiſione hominum, & vaſtavit loca circum circa (26).

CMXXVIII. Apuli venerunt ad arma cum Saracenis prope Uriam, & vicerunt eos, & liberarunt omnia loca ab eis capta (27).

CMXXIX.

(21) Jam enim Graeci, & Amalphitani in ſuas quique Sedes reverſi fuerant ob Italiae factiones, Graecorum Schiſma, Saracenorumque in Sicilia progreſſus. Vid. Leunclav. jure Graec. Rom. Porphyrog. de Them. Nat. Alex. Caruſ. Tom. I. alioſque.

(22) *Ebraimi Nepos*. C. B. & Arab. Hoc indicat Abrahae aſſeclas imperium arripuiſſe, ſubactis Olchbekianis.

(23) Conſonat Anonym. Barenſ. Lup. Protoſp. & Chron. Arab. apud quos damna narrantur a Saracenis illata Licio (*Lecce*) Neritoni (*Nardò*) Uriae, ac Brundiſio, & conterminis locis.

(24) Nunc Principatus titulum familiae Ferrariae, ſeu Ferraviae Conſentinae in eadem Provincia Oppidum ſitum, parum a Tyrrheno mari, ut infra.

(25) *Itatohel Dux* &c. C. B. Lup. Protoſp. habet: *Michael Sclabus*. In Cod. Andr. *Itatachel Slavorum Rex*. Haec in not. Protoſp. melius expendenda. Fort. ex amanuenſium errore pro *Sclavorum*, exſcripſit *Saracenorum*.

(26) Conſonant Protoſp. Anon. Barenſ. aliique.

(27) Hanc pugnam nemo hactenus, niſi Arnulphus, memoravit.

CMXXIX. Saklabius excursionem fecit usque ad Beneventum, nullam Civitatem expugnavit, sed captivos multos fecit (28).

CMXXX. Saklabius facta excursione cum classe sua per totam Calauriam expoliavit multas Ecclesias, & cepit arcem (*) Germulach, & abduxit captivos duodecim millia, quos redemit cum auro, & argento.

CMXXXI. De Cicilia venerunt Saraceni, & volentes in Calauriam intrare, Saklabius cum suo exercitu oppugnavit se, & ideo inter eos factum est magnum (**) praelium in littore maris prope Regium, quod duravit ab ortu Solis usque ad meridiem cum magna occisione ambarum partium.

CMXXXII. Venit de Africa navis Saracenorum, qui unionem fecerunt cum Saracenis de Calauria, & in eodem anno excurrerunt etiam usque Ciciliam, & multos captivos fecere.

CMXXXIII. Saklabius habens sub sua ditione multos Saracenos, voluit ampliare suum dominium, obsedit, & submisit Tabernum, Simmarum, Belcastrum, Petilium (29); Interfecit Cives, & alios captivos in Africam misit.

CMXXXIV. Calabri noctis tempore intraverunt in Simmaro, occiderunt omnes Saracenos; iverunt Belcastro, & omnia gladio, & igne, quae poterant, consumentes loca, praeter Regium, Catanzanum, & Cosentiam, in quibus ipsi confederant, auferunt.

CMXXXV. Saklabius venit ad arma cum Calaurensibus,

(28) Fort. tunc Pandulfus Cap. Princeps, & Guaimarus Salerni suas copias in Saracenos miserunt, Lupo adfirmante.

(*) Arabs Cronol. ap. Carusium Coll Sic. Tom. I. pag. 99. legit *Ternulach*, quem locum putat ipse *Tarentum* fuisse. At verosimilius *Germulach* pro *Hieracio*, seu *Geracio*, *Gerace* vulgo vocatam urbem Arnulpho nostro concederem, quod Provinciae suae magis expertus haec dixerit. Nodum Calabris exsolvendum relinquo.

(**) al. *maximum*. B.

(29) Loca nunc ad Catanzarium posita.

ſibus, & facta eſt magna occiſio ambarum partium (30), & Saraceni fugati ſunt.

CMXXXVI. Saklabius multis moleſtiis, & injuriis vexavit Calabros, ita ut iſti coacti ſunt denuo venire ad arma, petierunt ſuccurſus Apulis, & Amalphitanis, & Duci Neapolis Joanni, qui venerunt cum valida turba hominum, & aſſaliverunt Saracenos in propriis habitationibus, & partim occiderunt, & partim captivos fecerunt. In conflictu Saklabius occiſus fuit cum magno *noſtrorum* gaudio, quia fuit homo iniquus, fuit homicidiarius, & effeminatus.

CMXXXVII. Saraceni excurrerunt Calabriam, & Lucaniam, & iverunt uſque Materam, deprehenderunt eam & ſpoliaverunt de omnibus ſubſtantiis ſuis.

CMXXXVIII. Venit claſſis Saracenorum ex Africa, excurſit Calabriam, & Apuliam, & ubi ivit, igne, & ferro omnia vaſtavit. Multos homines, & mulieres captivos fecit, qui redempti fuerunt cum magna quantitate auri, & argenti. Multi Saraceni noluerunt in Africam redire, ſed remanſerunt in Calauria. Nix (*) magna fuit in tota Calauria, & frumenta perdiderunt.

CMXXXIX. Saraceni excurrerunt uſque (33) Neapolim; multos captivos fecere, & devaſtaverunt varia loca, praecipue Puczolum.

CMXL. Graeci cum Langobardis venerunt ad arma prope (34) Materam, & Saraceni videntes inter illos diſcordiam, excurrerunt Calauriam, & Apuliam, & ubi tranſierunt, incendia, ſtrages, & ruinas fecere.

CMXLI. Nicotrum (*) urbs noctu ex improviſo a Sarace-

(30) C. B. *partium, in Scillacio, & demum Saraceni victi, & fugati ſunt! Regium.*

(32) En alteram Arnulphi Patriae teſtimonium.

(*) Nives magnae fuerunt C. B.

(33) De hac Saracenorum in Neap. irruptione ſatis ſup. dictum in Chron. Ducum Neap. Heic tantummodo notandum, ibi *Puczolum*, ſive *Puteolos* non memoraſſe Chronologum illum, ſed loca ſolum, quae ortum reſpiciunt. Facile agrum tunc circumquaque Neap. vexatum cenſeo.

(34) De hoc Materenſi praelio fuſius in Not. ad Lup. Prot.

(*) Vulgo *Nicotera*.

racenis capta fuit, abducta fecum magna praeda virorum, mulierum, & omnium rerum.

CMXLII. Sol obfcuratus eft a mane poft tertiam ufque ad meridiem menfe Madio cum omnium timore. Longobardi vicerunt Graecos in Budrano (35), & excurrerunt ufque ad Calauriam.

CMXLIII. Saraceni cum eorum Rege Akmelech pugnaverunt cum Longobardis, & fugati funt. Multa loca ceperunt Graeci in Calauria de Saracenis, & praecipue Nicotrum, & Petilium (36).

CMXLIV. Saraceni de Cicilia cum Akmelech ceperunt Befunianum (37).

CMXLV. Iterum Saraceni venerunt de Cicilia, & depraedaverunt multa loca Calauriae.

CMXLVI. Tropeum (38), & Nicotrum, & Militum a Saracenis de Cicilia captae funt; fed a Calaurenfibus in (39) Calimuro multi de illis occifi funt.

CMXLVII. Apuli fuerunt ab Ungaricis debellati, & depraedati (40).

CMXLVIII. Saraceni rapuerunt multos homines, & faeminas de Calauria, & exportaverunt in Ciciliam. Halaffan Dominus Ciciliae mifit exercitum fuum in Calauriam, & confecit magnum bellum, multos occidit, & alios captivos fecit, & *noftras* (41) fubftantias devaftavit.

CMIL. Halaffan cum effet homo iniquus, & crudelis, aliqui de Cicilia confpiraverunt contra eum, & una voluntate, & communi concordia juraverunt illum interficere; fed unus de conjuratis, fpreto juramento, revelavit fecretum Halaffano. Halaffan, audita machinatione contra

(35) C. B. *in Badrano de Matera.* Fluvius *Bradanus* non longe a Matera.

(36) C. B. *Nicotrum, & Petiliam, & Belcaftrum*: fcil. Nicoteram, & Strongylis urbes, ut autumant, vulgo *Strongoli*.

(37) Vulgo *Bifignano*.

(38) Haec in Cod. Borr. leguntur: non Arnulfi.

(39) Fort. *Calimera*, non longe a Mileto urbe.

(40) Accinit Lup. Protofp. hoc anno, aliique. Ibi plura.

(41) *Noftras*, ad fuam Patriam revelandam.

tra eum firmata, confeſtim vocavit Capitaneum ſuum (42), & juſſit ei, quod omnes conjuratos captivos facere debuiſſet, & in ſua praeſentia ligatos ducere, quod ſubito factum eſt; quibus Halaſſan dixit: vos tentabatis me interficere, & ego praecipio ad exemplum aliorum Cicilianorum, ut vos in atrio domus meae interfecti fuiſtis, & ita executum fuit. Alii de conjuratis, relicta domo, & bonis (43) fugerunt in Calauriam, ubi a Reginis alacriter ſunt recepti. Qua de re Halaſſan ulciſci cupiens tantam injuriam ipſi factam, & de adverſariis ſuis vindicari volens, ſuos milites Regium duxit; ſed Regini viriliter ſe defenderunt, occiſis multis Saracenis, & reliquis in fugam converſis.

CML. Saraceni de Sabatelo (44) unionem fecerunt cum illis de Meſſana in Cicilia, itaut in omnibus excurſionibus erant ſemper uniti, & conjuncti: ita quod dividebantur inter eos ſpolia abſque ulla diſcordia. Et quia tum valde erat diſtans ab eis Regium, de continuo infeſtabant ejus territorium; qua de re Regini die Martis (*) menſis Maii, quando Saraceni excurrebant Calauriam, ſine obſtaculo intraverunt in Sabatelo, occiderunt omnes illos, qui remanſerant (45) pro cuſtodia loci, & combuſſerunt domos, & fortalitia; recurſi Saraceni, obviam eis exierunt iidem Regini, & in fugam miſerunt eos.

CMLI. Venit in Ciciliam magna claſſis Saracenorum de Aphrica (**). & multae naves venerunt in Calauriam, de-

(42) *Hoſman*. C. B.

(43) *Clam aufugerunt in &c.* C.B.

(44) *Sabatellum* oppidum in Calabria, non longe a Regio urbe diſſitum, cujus meminit Barrius Lib. III. cap. 31.

(*) C. B. *prima*.

(45) C. B *De Saracenis pro cuſtodia* &c.

(**) Chron. Arab. ap. Caruſium loc. cit. Pharagium Moadidum appellat exercitus hujus Ducem; & Malacianum Graecorum: ſed in Anni epoche variant: Ille enim annum habet CMLIII. contra Arnulphi, Protoſp. & Curopalat. ſententiam. Inſequenti An. pugna inter eos inita, in qua Malacianus victus eſt. Sed viribus inde auctus A.CMLIII. Saracenos profligavit. Chronol. noſter fort. ne Graecorum jactura teſtatam haberet, iſthaec reticere voluit.

despoliaverunt Ecclesias, devastaverunt terras, & loca, & captivos fecere, qui fuerunt postea redempti cum auro, & argento.

CMLIII. Malachianus (46) cum magna turba Calauriensium (47) ivit contra Saracenos, vicit eos, & dispersit.

CMLIV. Saraceni de Termulah, Cosentiam fraude adeuntes vastant, deripiunt, & funditus omnia evertunt.

CLVII. Ammaar (*) Caput Saracenorum venit in Calauriam de Cicilia cum suis militibus, & omnibus locis, quo ivit, igne, & ferro vastavit. Mulieres, & homines captivos fecit, & duxit in Ciciliam (45).

CMLVIII. Saraceni de Cicilia excurrerunt Calauriam, & depraedaverunt homines, foeminas, & alia preciosa mobilia (50).

CMLXI. Alberecus Caput Saracenorum Calaurienses multos captivos in Africam misit.

 CMLXII.

(46) Def. A. CMLII. quo fort. anno praelium inter Graecos, Duce Malachiano, cum Saracenis, ut ap. Protosp. quamvis hic annum praesignet CMLI. ut sup. notavi.

(47) *Et Graecorum*. C. B.

(48) Locus mihi usque adhuc ignotus, ut sup. non longe tamen a Consentia dissitus esse debuit. An legendum *Germulach*, ut supra anno CMXXX. nescirem. Si *Thermarum locum Termulach* intelligere velis, hunc quidem in Sicilia, non autem in Calabria situm esse, scimus.

(*) *Hasmaer*. C. B. Quum proxima Siciliae Calabria sit, ut notum apud omnes, mirum non est, Saracenos hoc tempore Sicilia pene integra jam potitos, eos in Calabriam saepius adventasse, aliosque ex non longinquae Africae Regione alios advocasse ad hujusce uberrimae Provinciae partem saltem occupandam.

(49) In Chron. Siculo-Arab. legitur: *Anno CMLVI. die 9. Augusti Ammar cum classe venit, & Panormi hiemavit. Primo autem Vere egressus est usque Calauriam*. Scil. Vere A. CMLVII. ut recte Arnulphus notavit.

(50) In eod. Chr. habetur: *Anno CMLVIII. transfretavit Hasan, & obviam ivit fratri suo Ammar, & fugit coram eo Marianus Strategus* (Græci exercitus Dux, cujus meminit Lup. An. CMLV.) *abducta tamen navi Moslemiorum*. Annus CMLIX. deficit in Arnulphi Chron. sed supplendus tute potest ex eodem Siculo-Arab. *A. CMLIX. periit classis dum reverteretur* (e Calabria Siciliam) *vicesimo quarto mensis Septembris. Eodem autem anno alteram classem Hajanus paravit* (in Sicilia). Fort. haec classis Calabriam denuo, Duce Albereco, irrupit, ut ex Arnulpho sequenti anno deduci potest, & ex Prot. A CMLX. *Fuit praelium inter Adralistum*) al. Adrascum) & Ismaël. Et ex Curopalata, qui *novam* in Calabriam *excursionem* notat.

CMLXII. Prope S. Agatam (51) venerunt ad arma Saraceni cum Calaurienſibus, & ictu ſagittae mortuus eſt Alberecus.

CMLXIII. Saraceni excurrerunt totam Calauriam cum magno terrore hominum.

CMLXIV. Saraceni volentes manſionem facere in Calauria, cœperunt aedificare magnam, & fortem Turrim in Scillatio, ubi habitare, & defendere ſe potuiſſent ab incurſionibus Graecorum, & Calaurienſium.

CMLXV. Calaurienſes male ferentes habere intra eorum Regionem proprias domos Saraceni (52), unionem fecere (53), & noctis tempore aſſaliverunt eos intra Scillatium, & magnam partem occiderunt, & alios captivos fecere: devaſtaverunt Turrim, quae jam non erat finita, ubi invenerunt multum aurum, & argentum, & magnam copiam frumenti, & hordei (54).

F I N I S.

DE

(51) Scil. non longe a Tyrrheno mari, & ab oppido Sangineti, & Citrario, Dioeceſis nunc S. Marci Calabriae Citerioris Provinciae, in planicie quadam (ut fama eſt) quam Iſaurus fluvius praeterfluit, nunc vulgo *Eſero* vocitatus, qui in Sybarim ſe exonerat.

(52) Fort. *Saracenorum* legendum autumo.

(53) C. B. *intra ſeſe*.

(54) Heic definit Arnulphi Chronicon. Ad hujus anni ſupplementum ſubdam: hoc anno CMLXV. poſt eximiam Saracenorum in Sicilia victoriam, Graecis profligatis eorumque Duce Emmanuele Phoca occiſo, illos in Calabriam iterum irrupiſſe, & Conſentia paucos poſt dies potitos fuiſſe, ut ab Graecis Scriptoribus adſeritur. Protoſp. eum appellat *Manuyci*, Cod. Andrienſis legit: *Manuel Patritius introivit in Siciliam, & ibi mortuus eſt*.

DE FRAGMENTO HISTORIAE

ANONYMI BENEVENTANI.

POstquam Erchempertus (a) omnium primus Historiam Pauli Diaconi, ut alio est adnotatum loco, ad sua deduxit tempora, illius exemplo, sed annorum intervallo peracto, eandem provinciam suscepere ignoti modo nominis duo viri, patria alter Beneventanus, Salernitanus alter, de quibus ordine disseram, & prius de Beneventano. Is nulli hactenus, nec antiquo, nec novitio memoratus scriptori, nullius pariter Historiae reputatus est auctor; ac si qua hujus Fragmenti olim habita est notitia, ea talis extitit, ut inde creditum illud fuerit pars Historiae Erchemperti, in cujus scriptis Codicibus continenti habetur textu, nullo discriminis indice eidem praefixo. At idemmet ipsum prodit se integri alieni operis divisam remansisse portionem, si modo, quae inibi primo occurrunt loco, attente observentur verba; iis enim alteram praecessisse narrationem oportet, qua Principis Ajonis gesta fuerint descripta; ex quibus non utique credam ignotum hunc auctorem suam exorsum Historiam, hoc est a temporum, & Principis enarratione, quae nullum peculiaris operis argumentum suppeditabat: quinimmo Erchemperti aemulatione Auctarium quoque suum Paulo Diacono illum superaddidisse non diffiteor, quod propositum pariter insedit Anonymo Salernitano, de quo suo loco nullus erit scrupulus; sed (b) Beneventanus peritior utroque fuit: altero scilicet, temporum ordinem diligentius custodiendo, altero vero prudentis scriptoris perpetuo normam servando. Cui haud leviter profuit patriam habuisse Beneventum, urbem perditissimis etiam seculis numeroso literatorum virorum flo-

(a) *Historiam Erchemperti aemulati sunt Beneventanus, & Salernitanus viri Anonymi.*

(b) *Sed Beneventanus utroque peritior.*

florentem choro, sicut Anonymus Salern. tradit in Historia Langob. non adhuc edita, dicens: Tempore, quo Ludovicus, *Imperator scilicet Lotharii filius*, praeerat Samnitibus, triginta duos Philosophos Beneventum habebat. *Quo vocabulo prisci illi adpellare consuevere artes sectantes humaniores. Sed hujus nostri Anonymi politior ruditas in illam me duxit, quam initio indicabam, opinionem, ut advixisse illum putem aetate aliqua post Erchempertum, proindeque seculo aliquantulo excultiori, ultra quem suam perduxit Historiam; etsi adfirmare non ausim, Anonymo Salernitano aequalem fuisse, necne. Verum de his cum valde solicitus non sim, illud quidem pro comperto habendum puto, utilissimum hoc Fragmentum Beneventano (a) auctori concedi debere, qui in ejusdem urbis prae ceteris immoratur rebus, notitia, & amore tum adjuvante, tum impellente peculiari. Nec plane, nisi Cis-Tyberinae Italiae municipem opinari illum oportet, qui extremo num. 4. dicit, Graecos aliquando disposuisse (verba ejus dabo)* universos Beneventi Cives, & reliquos istius patriae ferreis vinculis nectere, & eos de sua regione transferre. *Deque eo satis.*

FRAG-

(a) *Certeque Beneventana exortus urbe.*

FRAGMENTUM

HISTORIAE LANGOBARDORUM

Incerti Auctoris, sed patria Beneventani.

I. URsus filius praedicti Ajonis, puer decennis, sedit annum unum; cujus tempore Symbaticius Straticos cum valida manu Graecorum *(a)* venit Beneventum tertio Idus Julii, obseditque eam usque xv. Kalendas Novembris diem; quo benigne paciscens, in ea ipse ingressus eodem die, completis CCCXXX. annis, & aliquot mensibus a Zoto primo Duce Beneventi, quibus Langobardi primatum tenuere Beneventanae Provinciae *(b)*.

II. Prius tamen, quod ista contingerent, temporibus Gaideris, & Radelchis, seu Ajonis Principum, ingens locustarum multitudo invasit Calabriam, Apuliamque, & Samnium, & quasdam partes Italiae. Deinde postquam jam dictus Ursus puer principari coeperat, Stella Cometes terribiliter longis effulsit crinibus per dies aliquot; *(c)* Cui quidem Symbaticio successor extitit Georgius Patritius; quo Beneventi commorante, non post multum tempus fax terribiliter a parte Meridiana longo tractu effulsit, deinde post dies octo similiter fax ab Oriente emicuit penes ad Occidentem, quae postquam desinere coeperat, facta est velut species Draconis, aut *(d)* Licterae. Deinceps iverat ab obsidendum idem Patritius Capuam; eoque ibi consistente, denuo fax a Meridiana plaga cucurrit, & post modicum ab Aquilone, & post pau-

(a) Ann. DCCCXCI. Vide me ad Chron. Ducum, & Princ. Beneventi.

(b) *Zoto igitur I. Ducatum Beneventi cepit A. DLXI.* Prat.

(c) An. DCCCXCIII. ineunte.

(d) *Idem ac Lutra, sive Lytra, vulgo* Lutria, *&* Lontra *animal amphibium nempe terrestre, & aquaticum, de quo Plin. l. 8. & Varro l. 4.* Prat.

paululum ab Oriente, & poſt aliquot dies ab Oriente, & poſt aliquot dies ab Occidente; quater enim illis diebus effulſerat.

III. Subſequenter *(a)* vero Arnolphus Rex Gallorum intravit Italiam cum multa multitudine, veniens uſque ad Ticinum, cupiens pertingere Romam. Sed idem fame, & intemperie aëris compulſus, reverſus eſt ad propria. Eo autem tempore Guido, qui cum Berengario Foro Julienſe duo civilia *(b)* egerat bella, Rex erat Italiae, qui tunc *(c)* aufugerat in partibus Spoletii; qui poſt paululum vomitu ſanguinis ab hac luce ſubtractus eſt. Lambertus denique ipſius Guidonis filius patri ſucceſſit in Regno.

IV. Denique hinc factus eſt eiſdem diebus ſere per omnem Samnium, & Apuliam terraemotus ingens: Subſecuta eſt inde ſub praefato Patritio concrematio ferme mediae Civitatis Beneventanae ab Eccleſia Sancti Renati ſurſum uſque ab Portam Auream, eodem die, jam *(d)* tertio anno completo poſtquam obſideri coepta fuerat civitas. Poſtea quidem multoties apparuere eadem ſigna facularum per diverſa loca; ſed terribilius illud non fuit, quam quod in Apulia apparuerat: flamma enim longa ardere viſa eſt ab hora ſecunda pene uſque ad horam diei tertiam. Demum vero ſequuta eſt plaga *(e)* Camparum, quae cunctas teneras fruges, etiam & frondes arborum in quibuſdam locis funditus abſumpſerunt per Beneventanam Provinciam. Modicò autem tempore elapſo, Gregorius Patritius moleſtia tactus eſt corporali: paralyſia enim ſubito diſſolutus, diu jacuit mutus, & infeliciter diem clauſit extremum. Iterum ab Oriente ad partem Meridianam fax ſolita emicuit, & denuo Coelum ſcin-

(a) Ann. DCCCXCV.
(b) Ann. DCCCLXXXIX.
(c) Ann. DCCCXCIV. ſequor Reginonem, a quo diſcrepat Luitprandus.
(d) Ann. DCCCXCIV.

(e) *Etiam nunc* Campe *vulgo adpellantur. Aut fort. vermes illi qui* Campis *aſſimilantur, & herbas frondeſque abſumunt ſicuti locuſtae, bruchi, idque genus alia.* Prat.

ſcindi noctu viſum eſt, & longo tractu eadem ſciſſio manſit (*a*). Succeſſor vero eidem Georgio Patritius quoque Barim conſiſtente, Guido Dux, & Marchio advenit Apuliam. His quidem diebus Theodorus Turmaca Benevento praeerat, qui audiens adventum Francorum, nimio timore concutitur; tamen de cuſtodia, & vigilibus Urbis plurimum manebat ſolicitus; & quia praedictus (*b*) Barſati manum conferre cum Gallis non praeſumebat, ipſe Theodorus ad eum miſerat, poſtulans, ut ſibi Santem mitteret ſolacium ad Beneventi moenia conſervanda, ſeu Langobardos capiendos ſecum morantes, quos valde pavebat. Sed aliter hinc Divina providentia, quam humana malitia diſpoſuerat; petitum namque adjutorium jam ei veniebat, ſed & Francorum ſolertia iſtud praeſenſerat, & ad Beneventanorum auxilium valide feſtinabat, prius autem longe poſuit caſtra. Hoc praeterea Graja turba cognoſcens, noctu ſilenter voluit. Beneventi quidem ejus cives, veluti proprios ſervulos captabat, minis, verberibus, angariis diverſis, terroribus aſſiduis, nulli honorem, reverentiamque ſervando, nulli unquam veritatem dicendo, nullique fidem cuſtodiendo, perjuria quoque, ſeu adulteria publica, vel privata, & diverſas fornicationes, & multimoda furta pro ludo habebat. Si quando vero aliquis violentatus ad eos proclamare praeſumpſerat, pugnis, alapis, taureis, fuſtibuſque caeſus recedebat, probans, ut clarum fieret, nihil in eos eſſe boni, quos Chriſtus odit, quos Sathanas diligit, cujus diſcipuli ſermone & opere comprobantur. Ipſi autem ad ultimum certius diſponebant univerſos Beneventi cives, & reliquos iſtius patriae ferreis vinculis nectere, & eos de ſua regione transferre, ſicut olim nequiſſimus Rex eorum antiquus doloſe agere voluit (*c*) Geremitis. Ideoque in eorum odium fere omnes cultiores Apuliae, Samnii, Lu-

(a) Ann. DCCCXCVI.

(b) *Praedixerat in alio hujus Hiſtoriae loco, quem deſideramus*. Prat.

(c) Forte *Geronitis*, nam *Gerio* Livio, *Gerunium* Polybio, *Geronium* Antiq. Itiner. Oppidum Apuliae.

caniae, & Campaniae conſpiraverunt.

Deeſt Graecorum ejectio e Benevento per Guidonem Ducem; de qua Leo Oſtien. Lib. I. cap. 48. *ſed fuſius Anonymus Salern.*

V. Paucis demum (*a*) elabentibus diebus, idem Marchenſis ſuaſus, immo impulſus a quibuſdam maliloquis, & invidis viris cepit eundem Praeſulem, qui ei Beneventum (*b*) praebuerat, extorremque eum Salernum fecit degere per quatuor menſes; de quo ingens moeſtitia erat Beneventi, quoniam quaſi viduatum ipſius videbatur ovile, dolebantque plurimum ejus oves, quia ipſe inſons damnatus fuiſſet. Sed maxime moeſtificabantur, quod hoc de illo contigerat, quod de nullo anteceſſorum Praeſulum nullae literae, nulla aetas meminerat Beneventanum Pontificem captum, & Cathedram ejus taliter viduatam. Poſtea vero idem Marchio agnoſcens flammam invidentiae adverſus eundem ardentem, & doloſo commento, ivit Salernum, & ſatisfaciens jam dicto Praeſuli, etiamque lachrymas largiter fundens, poenituit ſe pro ſua temeritate, eundemque (*c*) revexit Beneventum, honorifice ipſe ſuae reſtituit Sedi. Quod autem gaudium, & quae fuerint lachrymarum flumina fuſa prae gaudio, quis narrare valet, ſeu deſcribere? cum & paſtor ovibus, & oves paſtori reſtituerentur. Deinceps quoque idem Marchenſis miro illum ſemper coluit affectu, dignaque habuit veneratione, fidemque ei per omnia adhibens indubitabilem: comperérat enim veraciter, quantae ſtabilitatis, & veritatis ille vir fuerit erga eum, & quia fruſtra adverſum ipſum proceſſerat ſuſurrantium virulenta fallacia.

VI. Iiſdem ferme diebus Guaimarius Salerni Princeps Beneventum properabat, cupiens, ut fama ſparſerat, utcumque etiam ipſam ſuae ſubderet ditioni; cujus quidem cives eum oderant, & pavebant plurimum propter infamiam

(a) Ann. DCCCXCVI.
(b) *Hilariter.*
(c) *Retulit.*

miam ſuae crudelitatis , atque inſtabilitatis . Veniebat tunc quaſi ſimpliciter ad jam ſatum Marchenſem, veluti ad cognatum , cujus idem Princeps ſororem habebat jugalem . Sed dum Avellinum oppidum adeſſet , cujus Gaſtaldus tunc erat *(a)* Adelpherius nepos magni Rofrit, eum ipſe noctu cepit , ejuſque die altero eruit oculos : ſama namque vulgaverat , quia idem Princeps jam dictum Adelpherium prius capere machinaretur . Sed ille inſidias anticipaſſet feſtinus. Quo acto, plurimi gratulabantur, maxime , quia rumor erat , quod ipſe laqueos praefato Praeſuli tetendiſſet, & foveam, in quam cecidit, praeparaſſet. Sed idem Praeſul benigne de eo condoluit, nitebaturque , ut vel poſt damna luminum eriperetur, ne tam miſere obiret. Marchenſis autem hoſtiliter mox Avellinum perrexit, quod machinis, & diverſo oppugnationum apparatu circumdans, tandem recolligit eum , & abunde lacrymans , ad propria abire conceſſit *(b)*. Interea praedictus Marchio Spoletium perrexit , Imperatorem Lambertum , ejuſque matrem Imperatricem cernere cupiens , ibant enim Romam ad Apoſtolorum limina, cum quibus & idem ire geſtiebat.

VII. Paucis quoque poſt hinc *(c)* diebus elapſis Stephanus Vicarius Apoſtolorum Formoſum Papam praedeceſſorem ſuum ex ſepulchro abjecerat, irritas faciens cunctas ipſius ordinationes ; cujus corpus poſt menſes XI. inventum eſt integrum ; quod dum huc illucque crebrius jactaretur, etiam ſanguis exiit, tanto jam tempore elapſo.

VIII. Beneventum *(d)* interea regimine praefati Petri Pontificis gubernabatur , cui eam ipſe Marchio reliquerat , quam Argiva phalanx , ſeu latronum manus aſſidue incurſabat; tamen prope Beneventi moenia minime accedebant, quia ſolicita cura ipſius Praeſulis undi-

(a) *An Adelferius idem Comes , cujus ſupra meminimus?* Prat.
(b) Ann. DCCCXCVI.
(c) Ann. DCCCXCVII.
(d) Ann. DCCCXCVI.

que plurimum insistebat, ne probis suis civibus damna inferrent; ideoque etiam cursim (a) misit, ut dicta Augusta Beneventum adveniret. Inter haec graves, valdeque juges fuere imbres: proinde Sabatum, & Calor flumina ultra solitum intumuere, ita ut etiam super pontem Caloris fluvii undae influerent, quod nunquam fieri meminit aetas.

IX. Dehinc non prolixum tempus effluxit, & Capuanenses ivere Parthenopem praedatum, utpote quoniam crebro inter eos odium pullulabat, inter quos erat etiam jam nominatus Adelpherius. Quos dum Parthenopenses * quaerentur cum Beneventanis, & aliquos Agarenses peremerunt ex eis, & quosdam ceperunt, inter quos etiam captus est Adelpherius, quamvis viriliter egisset, & Neapoli in vinculis positus; prius enim Avellino evectus Capuam iverat. Sed quia supernam sententiam nemo valet effugere, en captus est, qui ne caperetur, providere satagebat; sed Deo tuente, evasit incolumis, quem superius nominatus Guaimarius suo ab amico Athanasio ob vindictam omnimodo reposcebat.

X. Postea (b) vero praefata Imperatrix, anno uno, & octo mensibus expletis, postquam Graii Benevento fuerant expulsi; in eadem ingressa est pridie Kal. Aprilis, et paullo post longe superius nominatus Radelchis fratrem suum Beneventano Principatui restituit, qui fere XII. annis ab eo fuerat expulsus.

Nec plura in Scriptis Codicibus Papyraceis.

DE

(a) Ann. DCCCXCVI.

(b) Ann. DCCCXCVIII.

DE TUMULIS

PRINCIPUM LANGOBARDORUM.

NEc Principum aliquot Langobardorum postumam in Tumulis gloriam, qui temporis ultima damna adhuc effugerunt, patiar deperire: nec (a) Caesarem Paganum Neapolitanum Patritium silentio premam, quem de illis, deque multiplici eruditione optime fuisse promeritum ex compluribus agnovi, tum Historicis, tum Militaribus, tum Philologicis ejus nondum editis Commentariis, acri ingenio, indefessoque labore elucubratis. Ex illius namque Promptuario hos Tumulos omnes, quos Beneventi exstare adfixi tituli indicabunt, humanissime communicavit mecum Ugo Paganus filius, Dux Terrae Novae, qui asseruit se certo scire, illos fuisse a patre in anno MDXCV. Beneventi tunc commorante, ex marmoreis monumentis exceptos. At (b) qualis, quantaque ex iis capi modo possit utilitas, is intelliget, cui aeque, ac sapienti illi viro non foetent putida, ac marcida isthaec remotioris aevi multiloquia; quibus cum haud quidem leviter oportuit Caesarem fuisse luctatum, ut eadem ex detritis prae antiquitate tabulis exscriberet integra, & emendata. De iis vero non aliud occurrit modo notatu dignum, quod hoc moneam loco. Leviusculum sane est unum, quod addam tamen: hos nempe Tumulos literis sculptos fuisse, ut vocant, majusculis, forma (c) Latinis consueta, etsi aliquantulum detorta, & impolita; quam Langobardos ad impolitae dictionis instar, velut ex norma, usurpasse, innumera probant exempla. Et quidem tale est Sepulchrum Campani Principis Landulfi, quod

(a) *Caesaris Pagani Neapolit. Patritii meritissima laus.*

(b) *Cujus sedulo labore plerique ex his Tumulis innotuere.*

(c) *Iidemque omnes impolite sculpti, sed Latinis majusculis literis.*

quod habes num. 15. in quo & illud animadvertendum, (a) versus positos esse hoc ordine, ut Pentameter unusquisque non infra Hexametrum habeatur, sed ad eandem illius rectam lineam; qua similiter versuum distributione plerosque alios Langobardorum Tumulos sculptos vidi, ac eos praecipue, qui in Acrostichis nomina demonstrant apud se humatorum, qualis inter hos est Tumulus Godefrid ordine quartus. Ista igitur cum praemonuerim, solutus modo videor culpa, quod Landulfi non eadem forma distributum repraesentaverim, qua est in lapide, angustia potissimum paginae, velim nolim, coactus.



TU-

(a) Eodem hoc ordine, ut nuper accepi, sunt versus in caeteris etiam Tumulis, praeterquam in 4. & 14. nempe in 5. 6. 7. 8. 9. 11. 13. & 16. qui, me absente, in dirutis aedibus Ecclesiae S. Benedicti est Capuae repertus.

TUMULI
PRINCIPUM ALIQUOT LANGOBARDORUM.

TUMULUS
ROMOALD FILII PRINCIPIS ARICHIS

Qui obiit anno DCCLXXXVII. advivente patre.

Auctore Davide Episcopo Beneventi (a).

Exceptus est una cum subsequentibus duobus aliis Tumulis ex corruptissimis Codd. Histor. ineditae Anonymi Salernitani, qui illos Salerni positos adfirmat.

I.

ALta ruit subito Beneventi gloria tristis;
Quam tenet hic Tumulus: ve tibi, Barda Cohors.
Hic Arichis dormit (b) Magni pulcerrima proles,
Unica spes patriae, murus, & arma suis.
Cujus fessa patris bene jam virtute senectus
Tuta regebatur, tutio matris erat.
Hic novus a multis Arichis vocabatur herilis.
Moribus, & forma, consilioque vigens.
Gromati (c) pollens, mundana lege togatus,
Divina instructus nec minus ille fuit (d).

Relli-

(a) *Auctor fuit David Episcopus Beneventi.*
(b) al. *magna.*
(c) al. *Gramati.*
(d) al. *facit.*

Relligione patrem aequiparans, matremque pudore:
Illius, heu, triſtes quos male flamma creat.
Subditus ad mortem, dulciſque parentibus uſque,
Nullus plus valuit amplius, aut potuit.
Seu Abraham genitor Iſaac, ſic iſte peregit:
Oblatus tacuit, juſſa parentis agens.
Traditus ob patriae, populi cunctique ſalutem;
Se opponens voluit pro pietate mori.
(a) Obvius (b) occurrit Regi, (c) immunemque phalangi
Munivit fines, o Benevente, tuos.
Tu placida Regis ſedaſti mente furorem,
Obruta Gallorum, (d) & ira loqui fecit.
O Romoald mitis Ductor, ſine felle ſuavis,
Terrea liquiſti Regna, ſuperna tenes.
Terreno (e) verbo placuiſti quam bene Regi,
Coeleſti melius nunc ſine fine places.
Hoc lachrymans cecini (f) David ego flebile carmē,
Praeſul, cui ſemper te ſine velle mori eſt.

Vixit annos XXV. Depoſitus eſt (*g*) XII. Kal. Auguſti Principante patre Anno (*h*) XXX. Indict. percurrente Decima.

TII.

(a) Id quoque habent Auctores laudati initio par. 1. Anonym. Sal.
(b) *Oblitus.*
(c) *Innumeraeque.* C. Fr.
(d) al. *te*. Sed ad metri normam utroque modo inepte: vitio in his Tumulis frequenti.
(e) al. *verbis* C. Fr.
(f) De hoc Anon. Sal. par. 1. n. 1.
(g) al. deeſt *XII.*
(h) al. *XX.*

TUMULUS
ARICHIS PRINCIPIS BENEVENTI
Auctore Paulo Diacono.

Sicut testatur Anonymus Salern. in Historia non edita:

I I.

Lugentum (a) lachrymis Populorum roscida tellus
Principis haec magni nobile corpus habet:
Hic namque in cunctis recubat celeberrimus Heros
Praepollens Arichis, o decus, atque dolor.
Tullius ore potens, cujus vix pangere laudes,
Ut dignum est (b) posset, vel tua lingua Maro.
Stirpe Ducum, Regumque satus (c) ascenderat ipse
Nobilior gentis culmina celsa suae.
Formosus, validus, suavis, moderator, & acer,
Facundus, sapiens, luxque, decorque fuit.
Quod Logos effinxit, moderansque quod Ethica (d) pangit,
Omnia condiderat mitis in arce sua.
Strenuus eloquii Divini cultor, & index.
Pervigil in lachrymis tempora noctis agens.
Anteibat juvenes venatu, viribus, armis,
Flaminibusque ipsis flamina sancta dabat.
Ter (e) binis lustris patriae sic rexit habenas;
Fluctibusque ut (f) Luntrem navita doctus agit:
Solicite gratiam pacis servavit amator,
Consilio cautus, providus, atque sagax.
Cum (g) natis proprium nil ducens tradere censum,
Insuper & patriae promptus amore mori.
Nestorum (h) solamen erat, solamen egentum,
Hos satagens verbis, hos relevare manu.
Ornasti patriam doctrinis, moenibus altis,
Hinc in perpetuum laus tua semper erit.

(a) Scripti Codd. *Lugenti*. Caeterae variantes lectiones sunt ex Edit. Baronii ad an. DCCLXXXVII.
(b) *possit*. (c) *trascenderat*.
(d) *pandit*.
(e) Rotundo numero.
(f) *Lintrem*. (g) Erch.num.2.
(h) *Sic nostrum* sort. *moestorum*. Ita sane legi in exemplo apud Archidiac. Benev. Joan.Nicastrum. *Prat.*

Tu (a) requiesque tuis, portusque, salusque fuisti,
Gloria, deliciae, tu generalis amor.
Heu mihi quam subito perierunt omnia tecum;
Gaudia, prosperitas, paxque, quiesque simul!
Planctus ubique sonat: te luget sexus, & aetas
Omnis, & ante omnes tu, Benevente, doles.
Nec minus excelsis, (b) nuperque condite muris
Structorem orbe tuum, clare Salerne, gemis.
Apulus, & Calaber, Vulgar, Campanus, & Afer,
Quousque (c) Siler potat, Romuleusque (d) Tybris:
Quique (e) bibunt Ararim te flent, Istrumque, Padumque
Aestimet adfinis seu peregrina phalanx.
Jam felix olim, nunc namque miserrima conjunx
Regali in thalamo, quam tibi junxit amor,
Eheu perpetuo pectus transfixa mucrone,
Languida membra trahens, te moribunda dolet.
Viderat (f) unius nuper heu funera nati,
Ast alium (g) extorrem Gallia dura (h) tenes.
Huic geminae natae vernanti flore supersunt,
Solamenque mali, solicitusque timor.
Has cernens, reddi vultus sibi credit amatos,
Heu (i) trepida fit, & fluctuabunda pavet.
Solatur tantos spes haec utcumque dolores,
Quod te pro meritis nunc Paradisus habet.
O Regina potens, virgo, genitrixque creantis,
Prosit ei (k) huc sacro membra dedisse Lari.

Vixit autem LIII. annos. Obiit VII. Kal. Septembris Anno ab Incarnatione Domini DCCLXXXVII. (*l*) Ex Donna Adelperga Principissa filios Romoald, & Grimoald, Egisisum, (*m*) Theoradam, & Adelcisam suscepit. (*n*)

TU-

(a) *Turris, quiesque.*
(b) *Nuper circumdatae.*
(c) *Silar.*
(d) *Tyber.*
(e) Deest hoc Distichon.
(f) Romoald.
(g) Erch. num. 2.
(h) *tenet.*
(i) al. *Heu ne dicta fiant.*
(k) *hic* for. *huic.*
(l) In uno Scr. Cod. additur *Ind. IX.* sed falso.
(m) *Theoraldam.*
(n) *Verba haec sunt Peregrinii, non tumuli, ut ait Pagius.* Prat.

TUMULUS

GRIMOALD PRINCIPIS BENEVENTI

Filii Principis Arichi. Qui obiit anno DCCCVI. (a)

III.

Magnus erat Princeps Arichis, lux, noſtraque ſalus
Reſtituenda Deo hic ſua membra dedit.
Nec non hic Romoald ipſius maxima proles
Sub patre jam Princeps hic requieſcit humus.
Vir quoque magnificus Grimoald formoſior illis
Adſcitus (b) eſt Princeps inter utroque loco.
Senſus, & eloquii forma deſcribere laudis
Cujus non poſſet plenius ulla manus.
Gloria magnificis de Lango maxime Bardis
Praecelſa eſt eorum (c) ſtirpes ſuperſtes erant.
Regali (d) genere ſatus ab utroque parente
(*) Cras cedit geſta ſub dota genus.
In terris pollens nimium pulcherrimus annus
Spes jam Samnitis certa ſalutis erat.
Mirandus ſpecie, ſed plus mirabilis actis,
A puero micuit promptus ad omne bonum.
O dolor immenſus prae ultimae damna ruinae (e),
Quae gens Bardorum fraude (f) ſub alta tulit!
A (g) patre pro patria directus Regius obſes
Placavit patriam funus ad uſque patris.
Cum Danais bellum felici ſorte peregit,
Finibus expellit belliger ipſe ſuis.
Extera regna ſibi terrenda pace ſubegit,
Dilectus cunctis, terribiliſque fuit.

Qq 2 *Per-*

(a) DCCCVII. *Prat.*
(b) al. *Abſcitus*. (c) al. *ſtirpe.*
(d) al. *Regali generis.*
(*) Hic verſus male ab Amanuenſ. tranſcriptus eſt. *Prat.*
(e) In Cod. Nicaſtri legitur: *Prob ultima damna ruinae*. Prat.
(f) al. *ſublata.*
(g) Erch. num. 2? aliique priſci exteri Chronol.

(a) Perculit adversas Francorum saepe phalangas,
Salvavit patriam sed, Benevente, tuam;
Sed quid plura feram? Gallorum fortia Regna
Non valuere hujus subdere colla sibi.
O quam longinquo fuerat dignissimus aevo!
De quo tantus erit tempus in omne dolum (b).
Post casum infaustum quod Regna Latina ruentis
(c) . . . suae gentis spes, requiesque fuit.
Terrenas gazas nunquam servabat, amando
Sed mox captivis, indigenisque dedit.
Itala, Romana, Illyrica, Hebrea, Afra, Pelasga
Morte tua, Princeps, jam sine fine dolet.
Mors tibi non nocuit, sed nos linquendo peremit.
*Dulcis * Alumno suo, quo tenet atra die.*
Vixisti (d) septem . . . .
Sed cunctis seclis laude perennis eris.
Sint satis haec breviter de te prolata legenti,
Plenus laude tua, qua (e) . . . Mundus adest.

TUMULUS

GODEFRID FILII PRINCIPIS GRIMOALD.

Exstat Beneventi in Ecclesia S. Sophiae.

IV.

(f) GErmine praeclaro surgens praeclarior actis
Principis hic Grimoald flos, genitusque jacet.
O nimium felix mundo sublatus ab isto,
Gaudia qui coeli non peritura tenet!
Dulcis in eloquio, verax, nimiumque benignus,
A puero semper promptus ad omne bonum.

Eheu

(a) Erch. num. 5. & 6. aliique prisci Chronol.
(b) pro *dolor*. (c) C.Fr. *Ille. Pr.*
(d) C. Fr. *lustris tribus cum quatuor annis*. Prat.
(e) C. Fr. *modo*.
(f) Nomen *Godefrid* componitur ex Acrostichis Hexametrorum.

Eheu nam subito violavit digna parentum
Gaudia, quis vivus vita, decusque fuit...
Felices illo genitor, genitrixque fuissent,
Si concessa illi vita, salusque foret.
Rector erat patrii juris.......
O Benevente tuo.......
Immatura hujus licet e.......
Vincebat sensus.......
Dicite, qui propter duc.......
Tu semper viven.......

TUMULUS

SICONIS PRINCIPIS BENEVENTI.

Exstat in eadem urbe ante Portam Ecclesiae Cathedralis.

V.

PRincipis hic magni requiescunt membra Siconis
Flenda nimis populis, heu, Benevente, tuis.
Stirpe satus Regum, melior, majorque priorum,
Nullus, ut in cunctis par, similisque foret.
Natus in Ausoniae praestanti corpore terra,
Francorum (a) postquam caede subacta fuit:
Quem mater cernens eleganti luce nitentem,
Esse datum credit celitus alma sibi.
Quae cum sensisset Domini jam munere plenum,
Ad loca se rapuit non nocitura pio.
Cujus ad adventum laetatus ductor herilis,
Excepit gaudens spem, Benevente, tuam.
Mox (b) Arichis Princeps arcana in mente puellum
Collocat, & spondet prolis habere loco.

Ad-

(a) Nascitur anno DCCLXXIV. subacta a Carolo M. Italia.

(b) Concordat coevus auctor Joannes Diacon. in Scr. Chr. Episc. Neapolis: secus Erchemp. num. 8. & Anon. Salern. ineditus, qui adfirmant, Siconem advenisse Beneventum cum uxore, & filiis sub Grimoald Storesaiz, nil addentes de matre.

Adhibuit curam nutriendi maximus Heros;
Quem successorem (a) sperat habere pium.
Nec minus & Grimoald natus de Principe Princeps
Sublatum erudiit, jura tenendo patris.
Hujus in aspectu gaudens, blandoque nitore
Prae cunctis unum legit amore virum.
Pulchra illi facies, oculique per ora nitentes,
Candida caesaries, candida colla tegens.
Celsus ab excelsa Bardorum gente statura
Corporis, ut cunctis altior ille foret.
Qualis in arvorum radicitus arbor oborta
Culturis pinus crevit ad usque Polum.
Anteibat cunctos animo, formaque nitenti,
Virtutisque novae robore, & arte fluens.
Qui (b) tribus exorsis ductoribus ordine Princeps
Regalis legitur stirps honoranda nimis.
Defendit (c) patriam Francorum gentis ab ira,
Quae quondam multo (d) caesa mucrone fuit.
Regibus ille magis dilectus luce parata
Francorum, & cunctis orbe perenne datis.
Pacificus, mitis, prudens, sanctusque, suavis,
Largus, & in cunctis pauperibusque pius.
Pro patria cautus solvebat damna malorum,
Ne servos faceret lex nocitura reis.
Obsidione quatit Romanas saepe catervas
Urbis (e) Parthenope, falsidicosue viros.
Qui dominis solita Samnitum fraude rebelles
Pellere Bardorum fortia jussa volunt.
Quos Sico perdomitos, congressu fortis in omni
Servitia impellit (f) solvere quaeque jubet.
Ariete propulsat muros virtute suorum,
Donec victa cadat pars inimica sibi.

Qua

(a) Ex eventu praedicit.
(b) Hoc est *Arichi Grimoald*, & *Grimoald Storesaiz*.
(c) Icto foedere. Erch. num. 10. Gallique Chronologi.
(d) Erch. num. 5. & 6.
(e) Erch num. 10.
(f) Capitul. Sicardi num. 2.

Qua victi pugna, servitia digna reposcunt,
Quae Beneventanus solvere gaudet hians.
Abstulit (a) inde etiam Beneventi in Sede locatum
Januarium quondam fortis athleta dehinc,
Cujus templa replens argento, auroque recocto
His dedit, ut jaceat corpus inane locis.
Ter (b) quinos annos dominatus ductor herilis
Omne aevum peragit cum bonitatis ope.
Hic bis (c) sex peragens aetatis tempore lustra,
Mercedis fructus spiritus astra (d) petit.

TUMULUS

RADELCHIS PRINCIPIS BENEVENTI (e).

Exstat ibidem ante Portam Eccl. Cathedr.

VI.

RAdelchis Princeps monumento clauditur isto;
Cujus in orbe pius rumor ubique sonat;
Quem tanto Dominus donorum fonte rigavit,
Ut nullas digne promere cuncta queat.
Nobilis, & prudens, justus, patiensque, benignus,
Pulcrior, & sobrius, clarior, atque potens.
Hunc populis patrem lachrimis, & voce fatentur.
Dives, inopsque simul, hoc moriente, gemunt.
Afflictis solamen erat, tutamen egentum,
Et cunctis populis victus, & alma quies.
Fortis in adversis, in laetis unus, & idem,
Ad coeli patriam currere mente volens.
Incessit humilis virtutis, robore magnus,
Pacificus, verax, mitis, & aptus erat.

Quem

(a) Anon. Salern. par. 2. num. 1.
(b) Rotundo numero, nam obiit 16. inchoato.
(c) Rotundo numero natus enim ann. DCCLXXIV.
(d) Ann. DCCCXXXII.
(e) Sub hoc Principe divisus primum est Principatus Beneventanus.

Quem non dilexit, quis non dilexit & illum?
Quis nisi perversus, quis nisi mente ferus?
Hanc pius, & felix felicem nominat omnis,
Recta sequi studuit dogmata saepe quia.
Publica jura regens, sed sacras maxime leges,
Explevit jugiter corde, manuque gerens.
Insigni populum pietate vigebat ad omnem,
Laetus erat vultu, laetior ore quidem.
Undenis lapsis duodenus coeperat annus
Bardorum Princeps noscitur esse quibus.
Sexaginta suae vitae compleverat annos (a),
Cum moriens mundo vivit in arce poli.
O vos Christicolae, precibus committite Christo,
Quem populi constat rite fuisse Ducem.

TUMULUS

CARETRUDAE PRINCIPIS BENEVENTI (*b*).

Exstat in eadem urbe ante Portam Ecclesiae Cathedralis.

VII.

Quam velox fugiat mundanae gloria vitae,
Testantur cineres, quos monumenta tenent.
Nil sine fine manet sub coeli cardine comptum,
Tempus, honor transit, lux, caro, vita, salus.
Cuncta mori constat, quae mundi machina gestat,
Sola mori nescit vita referta bonis.
Haec olim, cujus Tumulus hic occulit artus,
Per genus omne suum fulsit in orbe satis.
Nam summi conjux Radelchis Principis extans,
Germine quod tenuit auxit honore decus.
Inde viri solium in natis ex ordine firmans,
Sancivit patriae hos caput esse suae.

Sic-

(a) Obiit Anno DCCCLII.
(b) Uxor haec fuit praefati Principis Radelchis.

Sicque sui magno fructus in culmine ventris
Ter (a) quartum vidit fructificasse gradum.
Pontificem (b), & Comites genuit, Proceresque sagaces,
Undique conspicuo fulta vigore fuit.
Hinc decus in patribus captans, in prolibus illinc,
Per mores studuit tegmen habere pios.
Sollers, ac mitis, prudensque in famine dulci.
Lactea conspectu, plus probitate micans.
Ecclesias venerans, inopum pascensque catervas:
Quod bene distribuit, nunc fruitura metit.
Bis tria post annos quadragenos lustra recurrens,
Haec Caretruda solo terrea membra dedit.
Junius ereptam hanc e carnis carcere mensis
Nonarum quartum sustulit ante diem.
O mundum, Martyr Januari, clare per omnem,
Pro culpis hujus fer pia verba Deo.
Ut careat poenis, & captet gaudia coeli,
Sancto ob quod cupiit hoc recubare loco.

TUMULUS

RADELCAR PRINCIPIS BENEVENTI.

Exstat in eadem urbe ante Portam Ecclesiae Cathedralis.

VIII.

QUisquis ad hunc Tumulum properas concivis, & hospes;
Hic, precor, humato dic, Miserere Deus:
Ecce Radelcarius Beneventi celsa potestas,
Hic recubat Heros clarus in orbe satis.
Qui genus excelsum ducens ab utroque parente;
Tutamen patriae, spes, requiesque fuit.
Stemmate praecipuus Princeps de Principe cretus,
Majorum studuit scandere semper iter.

(a) Filios genuit 12.
(b) Ajonem Episcopum Beneventi, de quo Joannes VIII. Epist. 33. & 157.

Sub (a) patre nam Princeps solium, regnumque paternum
Post patris excessum rexit ad omne decus.
Moribus ingenuus, nec non & viribus audax,
Justitiae custos, munere largus erat.
Immobilis verbis, affectu necne suavis,
Conspicuus forma, concilioque sagax,
Canitie cordis juveniles vicerat annos,
Transcendens sensu plurima jura senum.
Judicii magno scrutans examine causas,
Quae vera instituit, sprevit iniqua procul.
Sic pius, & prudens, linguaeque nitore disertus,
Omnibus ut gratus, mellifluusque foret.
Astutus, mitis, sollers, cautusque, benignus,
Parcere plus novit, quam dare flagra minans:
Facundus, cunctis pietatis viscera servans,
Impiger, ac promptus corpore, corde fuit.
Fortia Francorum sedavit Regna, suosque
Confines vinxit undique pacis ope.
Bis (b) tria post lustra, annumque unum carnea claustra
Deseruit, jussu, Christe, tremende, tuo.
At, Benevente, tibi (c) binis (d) praefuit annis,
Quo tua regnante gloria pulchra fuit.
O Martyr, cuncto, Januari, splendide mundo,
Fac rogo prosit ei hac recubasse domo.
Hunc sacer alme Deo tu commendare precando,
Obsecro ne cesses, esto tutela sibi.
O bone Rex Jesu, clemens, aequissime, verax,
Hastet, ut iste tuum ante tribunal ovans:
Da sibi cunctipotens aeternae gaudia vitae,
Post obitum solus, qui dare laeta vales.
Tu, pie, nullius cruciatu pasceris umquam,
Tu eripe hunc poenis, civibus adde tuis.

Tu

(a) Hoc est: *Una cum patre*, ut in Chronol. dicam.

(b) Vix. ann. XXXI. Obiit anno DCCCLIV.

(c) Hoc est *quatuor annis*. Rotundo numero,& una cum uno patre.

(d) Legendum omnino *bis binis*. Prat.

Tu sibi mundani tribuisti culmina Regni,
Te duce, conscendat coelica Regna, precor.
Transfer eum inter oves, & ab haedis abstrahe saevis,
Quo placidum cernat te sine fine Deum.

TUMULUS

URSI FIL. PRINCIPIS RADELCHIS (a).

Exstat in eadem urbe ante Portam Ecclesiae Cathedralis.

IX.

URsus hic recubat toto celeberrimus orbe;
Cujus hoc marmor candida membra tegit.
Splendida progenies regali ex semine cretus,
Quem Palatina domus nutrit ad omne decus.
Hunc genuit Princeps Bardorum stemmate clarus
Radelchis, patriae vita, salusqe suae.
Huic tam clara fuit species, & gratia vultus,
Ut patriae populo luxque, vigorque foret.
Viribus, atque potens nullus ut gratior esset,
Ac simul in populo murus, & arma suo.
Hic aemulos omnes superabat viribus, armis
Defendens patriam, promptus amore Dei.
Hic honor, atque suis requies, portusque salutis;
Hic laus excelsa, hic generalis amor.
Justitia clarus, renitens virtutibus almis,
Angelicus, dulcis, aequus ubique manens.
Promere quis sapiens poterit magnalia cujus,
Quae Deus omnipotens cessit habere sibi?
Nam concors, castus, humilis, clemensque benignus,
Facundus, patiens, & bonitate vigens.

(a) Ursus iste haud ipse Princ. sed alter cognominis, ex fratre pronepos ejus., filiusque Princ. Ajonis, ut in Stemmate praemisso ad Erchempertum. *Ergo Ursus, de quo tumulus, fuit filius Radelchis I.* Prat.

Famoſus, ſapiens, pius, actione coruſcus;
Juſtus, & in cunctis fortis ad arma ſimul.
Communis, gratus, ſobrius, parcuſque, modeſtus;
Fulgidus eloquio, luxque, decorque fuit.
Ter denos complevit hic, ſeu quattuor annos,
Ter denos pariter vixit & iſte dies.
Sic vitae inſtanti complens tunc tempora juſſus,
Ad patriam celſam jam remeavit ovans.
Creditur hic cunctis coeli conſcendere cives,
Hunc Abrahae fateor jam recubare ſinu.
Quem Paradiſus habet, quem coelica Regna retentant;
Aetheris, & locuples optinet amplus honor.
Amplexum & retinent Sanctorum brachia Patrum,
At ſimul Angelicus conſociando Chorus.
Ut ſibi per ſaeculum maneat memorabile nomen,
Hoc Carmen ſcripſi ductus amore ſuo.

TUMULUS

FILIORUM PRINCIPIS LANDULFI (*a*).

Exſtat Capuae in Eccleſia Cathedrali (*b*).

X.

Hic primus vocatus eſt Atenolfus, qui effigie membrorum ſuorum aliquid ſimilavit Avo ſuo. vixit vero menſes ſex.
Primus Atenolfus
retinetur carne ſub antro.
Quem pater ipſe ſuus
geni-

Marmorea haec Tabula ab laevo hoc latere adeo extrita eſt, ut vix literarum veſtigia ſuperſint,

(a) Landulfus pater, hujus nominis primus, filius fuit magni Principis Atenulfi.

(b) *In Sacello olim Familiae Vitelliae Patric. Cap.* Prat.

genitoris nomine dixit.
Hic infans peragit
dum sexti tempora mensis,
Angelicis vectus
manibus transcendit ad astra.
Iste post obitum primi
fratris natus iterum
Atenolfus vocatus est,
propter illius amorem,
ut nomen Genealogiae
retineret. Vixit menses octo.
Iste sui fratris
vocitatus nomine primi
Aetatis parvum
transegit denique cursum,
Dum tempus vitae
bis quadris mensib. explet
Transvectus Coelum
sedem cum fratre retentat.
Quattuor hic fratres conduntur.....
Quos mors revellens rapuit velociter.

sint, ex quibus tamen clare demonstratur, Epigrammata alia duo; prorsa similiter, & vorsa oratione, fuisse inibi descripta, ac posita duobus aliis filiis Principis Landulfi ibidem sitis.

Caeterum vide sup. quae dixeram.

TUMULUS

LANDULFI PRINCIPIS BENEVENTI (a).

Exstat in eadem urbe in Ecclesia S. Sophiae.

XI.

(b) *Hic Monachus situs est Landolfus stemmate clarus*
Princeps eximius, o Benevente, tuus.

Ex

(a) Modo deperditus; vel obscuro in loco latet.

(b) In antiquo Emortuali Monialium S Petri Beneventi adnotatur obitus hujus Princ. sic: *Kalend. Jan. Landulfus Princ. & Monachus*, quem credo fratrem Princ. Pandulfi Caputferrei, factumque Monachum in mortis articulo, more tunc consueto.

Ex coetu Procerum Monachus de Principe factus
Extitit hac celebri primus in aede Dei;
Quem bonitas tanto pariter patientia compsit,
Afforet ut cunctis clarus amore pater.
Corde nitens, humilis sensu transcenderat annos,
Cui canumque simul fulgida corda senum.
Ecclesiam venerans, algentum corpora texit,
Atque cibo recreans, verba sequendo Dei;
Sed quia culparum nullus sine labe recedit,
Dicite, da veniam, Christe Redemptor, ei.
Bis duo lustra gerens carnis, bis quattuor annos;
(*) *Cum Jani primo transit ab orbe diem.* ĒR. R̄S̄. *(a)*

TUMULUS

GAITELGRIMAE PRINCIPIS BENEVENTI *(b)*.

Exstat ibidem in interiori Ecclesia Monialium S. Petri.

XII.

HUc quicumque venis, gressu consiste, fidelis;
Stirps generosa solo hoc cubat in Tumulo.
Samnitum rectrix, quin paupertatis & (c) altrix;
Mater egenorum traxit ad omne bonum.
Quam marmor Monacham retinet per stemma serenam,
Omne decus vitae fertur in hoc cinere.
Gaitelgrima fuit Princeps, recolenda peregit
Plorat inops, pauper, dives & hanc pariter.
Praesidis (d) & proles Roffredi maxima vatis,
Pignora dimisit bis duo, quae genuit.

Tem-

(*) i. AEt. XXVIII. Obiit Kal. Januar. A. CMLXVIII.

(a) al. *B̄R. R̄.*

(b) Hanc reputo uxorem antedicti Princ. Landulfi; donec certiora conperiam.

(c) al. *ultrix*. Variae hae lectiones ex Antigrapho sunt nobis misso a Monialibus ejusdem praeclarissimi Monasterii.

(d) *En proles.*

Temporis (a), ah, mobilis fuerat vertigine ſaecli
Conjux Landulfi Principis egregii.
Illuxit ſapiens annorum cardine prudens,
Mors inimica tulit membra, locoque dedit.
Inclita ſpes mundi dum manſit in ordine Regnî
Creditur interius, ut notat hic Tumulus.
Haec duo ſena ſacro perfecit tempora velo,
Et (b) menſes ternos Coenobio geminos.
Sextus (c) modenis urſo quin inſuper annis
Flatus & hanc rexit, poſt iit unde fuit.
Idibus in ſenis complevit tempora carnis,
Ut Jani conſtat calculus, & celebrat.
Huc (d) Lector propera (e) Mandritam corde ſaluta:
Sit tibi magna ſalus, dic, fugiatque metus.
O (f) puerique ſenes; & greſſum ferte ſorores,
Mente, Pater noſter, (g) pſallite huic pariter.
Omnia tu Genitor hujus commiſſa, Redemptor,
Spiritus alme, fuga nunc pietate tua.
Chriſte ſibi requiem tu dona luce perennem,
Qua (h) regnas ſumme ſemper ſine fine beata.

TU-

(a) *Tempore ah mobili fuerat* &c.
(b) *Scil. Monialis vixit per An. XII. & menſ. III.*
(c) *Sexſtos modenis uno quin.* Al. Cod. Nicaſtri Benev. *Sexto modeni verſo quin* &c. Fort. legebatur: *Septeno*, vel *Sexeno denis verſo ideſt LXX. aut LX.* Prat.
(d) *Laetor.*
(e) Metaphoricum nomen a *Mandra* deductum, unde etiam *Archimandrita*: hoc eſt: *Praeſes coetus*, & *Coenobiarcha*.
(f) *Puerque.*
(g) *ſallite.*
(h) *Regna ſumma ſemper ſine fine regnat. RS.*

TUMULUS

MARIAE FILIAE LANDULFI PRINCIPIS BENEV.

Exſtat in eadem urbe in Eccleſia Monialium S.Petri.

XIII.

HIc ſita ſunt magnae clariſſima membra Mariae;
Stemmate Landulfi Principis orta pii.
A modicis annis ſpernens haec gaudia mortis,
Pergens ad caulas Eccleſiae niveas.
Suſcepit velum ſacrum, quo vicit Iniquum,
Jam victrix donis utitur aethereis.
Lactea conſpectu, ſed plus pulcerrima ſenſu,
Moribus Angelicis pervigil excubiis;
Viſcera matris habens, animas, & corpora complens,
Nunc alios verbis, nunc alioſque cibis.
Turrigera (a) concha ſubeunt & ſplendida membra
Bis ſenis luſtris aſſociata polis.
Idibus (b) octonis percurrens tempora carnis,
Quas (c) ſibi menſis obit Junius ipſe gerit.
Chriſticolae cuncti vos ſpernite gaudia mundi;
Quos alit haec tellus, dicite: Parce Deus. B.S.R.S. (d)

TU-

(a) al. *Tuxigera.*
(b) al. *Octobris.*
(c) *Quos tibi.*
(d) al. *AS. SR.*

TUMULUS

.....CARDAE PRINCIPIS BENEVENTI (a).

Exſtat in eadem urbe in Eccleſia Monialium S. Petri:

XIV.

NObilis, atque cluens magno de Stemmate creta
..... (b) CARDA latet marmore ſub ſtolido hoc,
Principis inſignis Landulfi que fuit uxor,
Proles Manſonis & fuit iſta Ducis.
Mentibus ex totis Domino famulabat amanter,
Atque ſuo toto pectore ſepe quidem:
Ac mitis, dulcis, prudens, ſimplexque benigna,
Et patiens multum, atque jucunda nimis.
Bis, decieſque duos poſtquam hanc expleverat annos,
Ex mundo ceſſit, ivit & ad Dominum.
.... a hec, Lector, ſi quis perleg ....
.... alme hujus parce pia.

TUMULUS

LANDULFI PRINCIPIS CAPUAE.

Exſtat in eadem urbe in Eccleſia S. Benedicti:

XV.

SIſte gradus, itor, paucis te fabor, abito,
Et retine mente, quia jacet hoc lapide:

(a) Ex interioribus aedibus Monaſterii, nuper expoſitus.

(b) Fort. *Sikelcarda*, vel *Adelcarda* &c. quam reputo uxorem Landulfi fil. Pandulfi Caputferrei, filiamque Manſonis Ducis Amalfis, qui fuit Salerni Princ. poſt Pandulfum optatum.

Post orans, ejus dic, DS esto misertus.
Hic decus (a) Ausoniae, (b) urbis & hic regimen.
Landulfus Princeps magno de stemmate fulgens,
Pulchrior in Populo non fuit alter eo.
Consilio Graecos, & Gallos ense preivit,
Tutamen multis Italicis viguit.
Cesar ad exilium dudum cum mitteret illos;
Solus per multis offuit iste (c) cui;
Nam Capuam ingrediens, Ottonia cuspide pellens
Agmina confugium fecit eam Latio.
Crimina post vicit Benedicti veste Beati.
Quam sacris lacrimis se induit, atque piis.
Unde quadraginta felices vidit aristas,
E quibus & Princeps octo fuit Capue;
Cunque nono patitur (d) LIQUADOS *(e) scire Kalendas*
Augusti Mensis dans animam superis.

TUMULUS

PANDULFI PRINCIPIS CAPUAE (*f*).

Exstat in eadem urbe in Ecclesia S. Benedicti.

XVI.

TErrigenum primis pomo vetito male pastis,
Heu, mortis jaculo sternitur omnis homo.
Quo fossus telo Tumulo tumulatur in isto
Princeps Pandulfns (g) Principe patre satus.

A ma-

(a) *Ausoniae*. Hoc est *Langobardorum Italiae Cis-Tyberinae*.
(b) *Urbis*, scilicet *Capuae*, de cujus Principe sermo est. Sic apud Erchemp num. 21. & alibi.
(c) *ipse*.
(d) Sic habet Lapis; do testem V. Cl. Lucam Holstenium; qui mecum inspexit, & adsensus est.
(e) *Ligurcos*. al. *liquendo*.
(f) Pandulfus iste Capuae Princeps hujus nominis fuit IV.
(g) Filius Pandulfi II. Principis Benev. natus 6. Non. Julii an. CMLXXXVIII.

A magnis proavis, ceu Lucifer, orbe refulsit,
Ut sol a propriis viribus enituit.
Namque Dei regnum (a) statuit sibi querere primum,
Inde studens mundo non fuit absque Deo.
Nullus mortalis fuit hoc prestantior (b) armis,
Consilio melior non erat alter eo.
Fractus perversis, exaltatusque secundis
Non fuit; ejus enim spes erat in Domino.
In verbo stabilis, verax, & fidus amicis,
Et sibi subjecto blandus erat populo.
Alloquio facilis concivibus, & peregrinis,
Largior in dando non fuit ullus eo.
Semper, & elatos pressit, domuitque supervos.
Ast humiles coluit, fovit amore Dei.
Exilium passus fuit hic vir tam venerandus,
Sed Deus ipse suo restituit solio.
Ante bonus fuerat, melior tunc esse studebat,
Cum mortis jaculo tollitur e medio.
Dena dies a fine fuit mensis (c) duodeni.
Vite praesentis terminus huic homini.
Plus unum bis sex vixit quinquennia, menses
Septem, necne decem solibus, atque novem.
Ut merearis idem (d) dici, Lector, tibi tandem,
Dic flexis genibus huic Miserere Deus.

(a) At hujus Principis impietate nil famosius in Ostiensi.

(b) Gulielm. Apul. L. I. de hoc Principe *Principibus Latii prior, atque potentior ipse tunc erat.*

(c) Ejus tamen tenacitatem taxat Gaufr. Malat. L. I. cap. 6.

(d) Obiit *mense* 12. hoc est *Febr.* de quo bina antiq. Emortualia Capuae 10. & 9. *Kal. Martii*. Vixit an. LXI.

(e) al. *dicet*, & *dic mi*.

FRANCISCI MARIAE PRATILLI

ADDITIO.

HOs quos jam proposui Tumulos, Peregrinius jam olim ediderat in sua Princ. Lang. Historia. At quoniam & alios Langobardos lapides e MSS. Codd. nostrorum Civium Johannis Francisci de Thomasio, & Pompeii Gariliani Canonicorum Ecclesiae Capuanae, a quibus olim exscripti fuerant, collegit Fabius Vecchionius, pluries hocce in opere commendatus, illos heic in publicam lucem dare excogitavi (*), ne eorum penitus memoria deperderetur. Tu interim, Lector, meam diligentiam adprobes precor, has Langobardici aevi reliquias adservando, ne quae modo tam a Cl. Viris antiquarum rerum investigatoribus monumenta exoptantur, aliquorum vel inertium socordiâ, vel irrisorum amentiâ aut sepulti imposterum remaneant, aut omnino depereant. Vale.

In Ecclesia S. Johannis *Nobilium Hominum*, olim *de Landepaldo* vocitata, plura quidem Langobardorum illustrium Virorum monumenta adservabantur, quae in ejusdem Templi instaurationibus seculo XV. XVI. & XVII. vel detrita prorsus fuere, vel alios in usus conversa, ut refert cit. Vecchion. Pauca ex iis exscripsimus.

I. Me tibi Joannes Xpi Precursor Idulfus
Hujus Eclesie Sacer (1) *& Archipreviter ante*
Offero. Tu cineres serva, tu criminis (2) *umbras*
Terge, ut ab Altitono veniam merear (3) *miserere*
Et celi lucem post ignem (4) *tenebrarum.* (5) *Am̄.*

Ibi-

(*) Notatiunculis quibusdam illustratos.

(1) Sacerdos, & Archipresbyter. Antiquitus enim ibi Collegium Presbyterorum.

(2) i. Maculas peccatorum.

(3) i. Misericordiae, & pietatis.

(4) *Ignem tenebrarum*, designat heic Purgatorii poenas, ad Haereticorum insolentiam propulsandam post schisma Fotianum sec. IX.

(5) i. Amen.

Ibidem.

II. In hoc conditorio ossa quiescunt
Radipert illustri Comiti de (1) *Prata*
Pandulfi (2) *Tianensi Comiti nepote*
Et Velgrima ucsor bis (3) *sebulti*
Adenulfo filio superste. Per Ind. VI.

Ibidem.

III. Pandulfi soboles (4) *Jesulf gloriosa quiescit*
Quo sua Precursor demonstrat (5) *Signa Joannes*
Magnanimus vicsit, fortisque, ac nobilis, ore
Dulciloquus, virtute potens, (6) *at cunta paratus*
. . . .

Ibidem.

IV. Hic (7) *Marie Comitisse ossa quiescunt.*

Ibidem.

V. Landolfum (8) *Com suumque genitum Atenolfum*
Ejusque matrem Ghiselendam sub hoc
Tegitur tumulo. Dicite Dō parcite cuntis.

Ibi-

(1) De Pratae Comitibus passim chartae Ost. aliique Chronographi. Hinc nobilis familia *de Prata*, quae postea *Capuanorum* adpellata Capuae, & alibi eluxit. Alibi haec satius expendenda.

(2) De hoc Pandulfo e Teani Comite orto e stipite magni Atenulfi Capuae, & Benev. Principis loquitur Ostiens Lib. II. c. 26.

(3) Heic conjectandum autumo, aut casu aliquo, aut terraemotu sub eorum domo consepultos fuisse hos conjuges, qui postmodum in Ecclesia depositi, superstite eorum filio Adenulfo.

(4) Jesulf idem ac Gesulfus, sive Gisolfus. Ipse fort. Gisulfus, de quo meminit idem Ostiens. loc. cit.

(5) *Signa*, i. imagines, & statuas.

(6) Pro *ad cuncta*.

(7) Quaenam haec fuerit Maria Comitissa, divinandum potius, quam adsequendum. Fort. Maria Cajaciae Comitissa, cujus mentio in charta Thes. Cap. A. MXXVII.

(8) Multos hujus nominis in Campana fuisse Dynastia certo scimus. Quinam hic fuerit Comes, ignoramus.

Ibidem.

VI. Germen (1) *Atenulfi prognatus sorte beatus*
Quem tota Campani terra ditavit ovans.
Hunc plebs nobilitas Comites . . . .
Improba mortifero ulnere . . . .
Credo quod & felix vita fruat . . . .
Stelligeram gaudens pro . . . .
Quique suos vincens cum . . . .
Hic victo spoliis corp . . . .
Merent sublatum nob . . . .
Adque fluunt largis fl . . . .
Expectent nostri meliorem . . . .
Nec dabitur votis qu . . . .

Ibidem.

VII. Quem Comites de Calenu, Calbu, &
Tianense pro sua . . . .

Ibidem.

VIII. Paudulf extinctus, genitus qui (2) *Principe quintus*
. . . . *claudit decoris cui gloria plaudit*
Teotonicos victos parvo . . . .
. . . .
Ducem deplorat Capua quem semper honorat
Illacrimat fortem . . . . *secula mortem*
Vicsit bisternos post . . . .

Ibi-

(1) Fort. Principis Cap. Atenulfi II.

(2) Quamvis aequivocum sonet τὸ *Quintus*, nempe an Pandulfus V. vel quinto loco genitus, putarem tamen heic Pandulfi V. Cap. Princ. tumulum designari, qui obiit A. MLVII. ut alibi dicam.

Ibidem.

IX. De (1) Aquinenſis & Albeti Comitibus . . .
. . . . ucſor Gaitruda de (2) Preſenzano
. . . . .
Annu XXXXI. ſtante tria menſ . . . . . .

In Eccleſia S. Nazarii, nunc Monaſterii Nobilium Puellarum S. Hieronymi, in cujus clauſurae atrio legitur.

Hic ego qui jaceo Alberadus nomine dicor
Vivens per luſtra quin duodena fere.
Chriſticola a puero fida de ſtirpe creatus
Surgere me credo ut tenet alma fides.
Nazario implorante ſacro miſerante Dõ
Ignoſcendo mihi cunta relaxa mala.

Ibidem.

Membra ſepulta viri ſi vis cognoſcere Lector
Arnipertus enim hic tumulatus adeſt.
O quam juſtus erat tanquam Xpicola ſuavis
Fortis ut atque Leo, mitis ut Agnus erat.
Dulcis habebatur, ſapiens, & patrie amator
Quem mors ſeva tulit, ac tumulavit humo.
Rege jubente Dõ poſt mortem ſurgere credit
Eternum Dominum atque videre ſimul.

Ibidem.

Quiſquis abis juxta legere hec mea carmina cura,
Te mortem ſimili ſorte ſubire puta.

Hinc

(1) De eadem Aquinenſium Comitum progenie erant Alveti Comites Capuae olim inſidentes, ut dixi Tom. II.

(2) Preſenzani Comites e Teani Comitibus prodiere. Capuae ad ſeculum uſque XIII. haec nobilis vixit familia.

Hinc dum Nazari penetras hec limina Sancti
Hujus vel gemitu dic miserere Deus.
Hunc recubat lapidem Aurimus (1) *Archidiaconus infra*
Ecclesie Stephani Martyris egregii.
Aldo (2) *patre satus insigni stirpe creato*
Famine (3), *consilio doctus & eximius.*
Urbis & Eclesie decus & tutamen opimum
Aera (4) *dum traxit estitit iste satis.*
Vixit sex lustris necnon & quatuor annis
Sol Celo Octobris primus eum rapuit.

In Ecclesia S. Johannis ad Curtim exstat sepulcrum Comitis Teanensis Landonis, quod retuli Tom. I. in fine, cujus initium: *Comes M....* (fort. magnanimus) *Tianense Cibitatis &c.*

Ibidem.

Mors truculenta michi destrucsit stamina vite
Cum (5) *Calbi Castr* . . . .
Osti preriperam, celsiq. . . . .
. . . .
Nobem (6) *nongentis tribus annis fulsiit astris*
Primo mense dies decimo qua redditus orbe
Decem post bite lustra mensesque decenos.

Ibi-

(1) Aurimus Archidiaconus majoris Ecclesiae Capuanae, quae S. Stephani dicebatur, ut alibi.
(2) i. alto, seu nobili.
(3) Scil. eloquio: *Famine* a verbo *fari* deducto.
(4) Nempe: dum vixit: hoc enim vivere, quod aërem trahere, & spiritum ducere.
(5) Heic fort. aliquis Calvensis Comes, qui Castrum Calvense hostibus eripuerat.
(6) Scil. mortuus A. CMXXVII. ut puto die 10. Januarii, vel Martii postquam vixerat An. quinquaginta & mens. decem.

Ibidem.

In hoc tumbulo requiescunt in pace
Jesulsa (1) *& Algisa* (2) *quatrimule filie*
Paldolfi Principi a (3) *paritione gene-*
trici sue conjuncte & eodem loco de-
posite tercia Kl. Nobem. Ind. quintadecima.

In Ecclesia S. Salvatoris ad Curtim.

Me (4) *celi sortem dedit hic cum funere mortem*
Orbiferus (5), *condens me simul ante fores* (6).
Te precor o Salbator miser . . . .
Crimina que gessit viva Adelgrima tibi.

Ut

(1) Sepulcrum Jesulfae, & Algisae filiarum, ut credo, Paldulfi IV. Capuae Principis.

(2) Scil quatuor annorum aetatem habentes.

(3) i. a partu genitricis suae conjunctae, hoc est, gemellae uno partu natae, eodem item die defunctae, unoque sepulcro tumularae die 30. Octobr A. MXVII.

(4) Ad hujus lapidis intelligentiam multum fateor desudasse. Neque me post labores nodum exsolvere sperabam, nisi casu in chartam quandam ap. Mich Monachum in Codd. MSS. offendissem, in qua legitur: „ In nom Domini nostri „ &c. vicesimo secundo Anno Prin- „ cipatus Domini Landolfi glorio- „ si Principis, & octavodecimo An- „ no Principatus Domini Paldolfi,& „ tertio anno Princ. Dom. Landolfi „ gloriosis Principibus mense Mar- „ tio IV. Indict. Ideoque ego Agel- „ gisi filius quond. Gelmundi, qui „ fuit Gastaldus declaro Ecclesiam „ Domini Salvatoris constructa a „ bone memorie Domine Adelgri- „ me relicta bone recordacionis Lan- „ donulfi qui fuit Gastaldus, ubi „ Petrus Presbiter & Abbas cu- „ stos esse videtur habet quarta pars „ secundum suis rationibus territo- „ riis qui fuerunt &c. Quum igitur ex praedicta Charta teneamus, ab Adelgrima relicta Landonulfi Casertani Gastaldi (ut alibi dicam) S. Salvatoris Majoris, seu ad Curtim nuncupatam Ecclesiam, ab ea extructam fuisse ante A. CMLX. jam praecit. Inscriptionis sensus plane patet. Sensus igitur lapidis hujusce sepulcralis est; non mortem, sed sortem ei obtigisse, ut in ea Ecclesia S. Salvatoris, quam extruxerat, suas corporis exuvias reponeret. Ipsum demum Salvatorem Dominum precatur, ut crimina sua absolvat, & pro eidem Ecclesiae oblatis donis in celis coronam accipere mereatur.

(5) Orbiferus, i. Orbem in manu ferens, sicuti Salvator pingi solet.

(6) i. ante fores Ecclesiae, ut de more tunc positum erat.

Ut mibi de donis ornetur in astra coronis
. . . .
. . . . *An. pl. m. LXII. Mes. V. D. X.* (1)

In majori antiqua Ecclesia Capuae dextera parte ejusdem.

Chara filia (2) *Athenolfi*
II. Hec est (3) *Q̄ vinxit* (4)
Annis XXXII.
Orate pro ea.

Ibidem eruta A. MDCCXX.

Hic requiescit in sopno pacis
Agelperga Ancilla Christi
Que vicsit An. pl. m. XVIII.
Credo Deum Patrem credo
Dm̄ Filium credo Dm̄ Spiritu
Sanctu credo q̄ nobissimo
Die resurgam (5).

B E N E V E N T I

In Turri Campanaria Monasterii S. Sophiae. E schedis Johannis de Nicastro Archid. Benev.

Christi fultus spiramine
Gregorius (6) *Piramidem*

Hanc

(1) Lego: Vixit Annis plus minus LXII. menf. V. dieb. X. post annum quidem CMXL. quo obiit ejus vir Landonulfus Gastaldus Casertae, cui superstes vixit Adelgrima.

(2) Haec Chara fuit filia Atenulfi II. qui primo Comes Teani creatus fuerat ab Atenulfo primo Capuae Principe. Sororem habuit Gaitelgrimam, quae Waimario Salerni Principi nupsit.

(3) i. *Quae*. (4) Pro *vixit*.

(5) En breve suae Fidei Catholicae argumentum.

(6) *Pyramidem* pro Campanili usurpat.

Hanc (1) junior laudabilem
Novo struxit fundamine
Principante cum filio
Pandulfo (2) illustrissimo
Turritum hoc edificium
Incepit Abbas inclitus.

Ibidem:

In Monasterio Monialium S. Petri.

. . . .

Corporis hunc tumulum mortali sorte patrarat
Vita fugax hominis solito dictare coegit
Gaudiosus Abbas Monachorum jure Sacerdos
Post vite longe ingentes multosque labores
Sanctorum Petri Paulique in ede locavit
Quo mores fidei adsistant rite patroni
Ut quem viventem famulum tenuere fidelem
Post claustra carnis faciant in sorte vocari.

T E A N I

In veteri Ecclesia Monialium S. Mariae.

Hic (3) Pando requiesco illustri Come . . . . .
Magni Atenulfi nepos (4) inclidus . . . . . .
Cum Sikelgarda & fil . . . .
. . . .
Dm̄ nm̄ orate (5) quot . . . .
Cum pace in astris (6) conjugat . . . .
Depositi . . . .

(1) Fort. Gregorius Junior Abbas, ad distinguendum alterum hujusce nominis Seniorem ejusdem Monasterii Abbatem.

(2) Heic Pandulfus II. fil. Landulfi III. & nepos Pandulfi I Caputferrei designatur, qui Beneventi sedit cum filio Landulfo V. ab A. CMLXXXVII. ut alibi.

(3) Pando Comes Teani, & Sikelgarda ejus uxor e stirpe Magni Atenulfi, quorum filius Pandulfus, & Landonulfus, aliique. De his passim in chartis mentio.

(4) Inclytus.

(5) Quod. (6) Conjungat.

V E N A F R I

In Majori Ecclesia.

Me (1) *Comitem ploras qui mecum . . . . ad oras*
Gisulfum terre datum (2) *celoque beatum*
Quem Benafranus coluit timuitque Gaetanus
Strictus Agareno . . . . undique freno
Set (3) *Bardi lances pronta virtute falances*
Treverunt hostes . . . .
. . . .

AE S E R N I AE

Contra Turrim Campanariam Monasterii Monialium S. Mariae.

Landenolfus (4) *Eques*
Filius Bonememorie
Domni Landulfi Comitis
Ex quidem nato Atenul
fi Principis Ortus
Hoc opus fieri jussit.

TU-

(1) Gisulfus Comes Venafranus, qui simul omnibus Capuani Principatus Dynastis in Saracenos apud Garilianum tunc considentibus cum suis copiis adesse debuit, victoria adepta.

(2) Fort. elatum; marmor namque valde erat detritum.

(3) Sed.

(4) De Aeserniae Comitibus, qui ex genere magni Atenulfi Cap. Princ. ortum duxere, alibi latius cum Peregrinio differendum erit.

TUMULI

DUCUM NEAPOLIS.

HActenus de Tumulis Principum, aliorumque Langobardorum, Beneventani, & Capuani Principatus; quibus non incongrue Neap. quoque Ducum Caesarii, ac Boni subijciam Tumulos: eorundem quod tum foedera cum Langobardis, tum etiam bella exponant. Peregrinius.

TUMULUS

CAESARII (*a*) CONSULIS NEAPOLIS.

E venerandae antiquitatis, memorandique operis Coemeterio D. Januarii extra moenia ejusdem urbis incerto casu Salernum translatus, ubi nunc prostat in Ecclesia Minorum Conventualium.

C *CAesarius Consul (b) teneris sublatus in annis*
Hic recubat moriens, vae tibi Parthenope!
A *Aeternum medio gestas in pectore vulnus,*
Militibus periit murus, & arma tuis.
E *Et mea, qui hunc genui, vos vulnera flete parentes,*
Qui sobolum cupitis tam bene sorte frui.
S *Sors mea deterior dulcis in funere nati,*
Cujus flamma meum pectus ubique cremat.
A *Aptus erat cunctis verbo, ceu probus in actu;*
Consilio sollers, fortis ad arma simul.

Rex

(a) Consulem tantum inscripsi, quoniam pater ejus in hoc Tumulo ipseque palam, & Acrostichis sic est dictus.

(b) Etsi non minor an. 26. adhuc tamen puer. Vide sup.

R *Rex (a) Romae precelsa novae quo sceptra reguntur,*
Praetulit hunc nostra civibus urbe suis.
I *Istius auxilio longeva paterna senectus*
Tuta regebatur tamque quietus eram.
V *Virtus, ingenium, pietas, patientia summa,*
Vae cui cum genito tot periere bona.
S *Sic blandus Bardis eras, ut foedera (b) Grais*
Servares sapiens inviolata tamen.
C *Consul, (c) post Praesul genitor monumenta parabi;*
Cui fuerat cure condere membra patris.
O *O mihi non prolis tantum, sed (d) collega fidus,*
Cui tantos linquis, quos tuus auxit amor.
N *Nutritus (e) obses Arichis moderamine sancti*
Salvasti patriam permemorande tuam.
S *Sex, (f) quater, & binos hic jam transcenderat annos,*
Cum flamen Christo reddidit aethre suum.

Vita

(a) Rex novae Romae Caesarium praetulit suis civibus, qui Constantinopoli mitti olim consueverant ad regendum Ducatum; ut apud D. Greg. M. Lib. II Ind. 20. ep. 32. Constant. Porph. de Adm. Imp. 2. 27. & alios, illumque patris Collegam instituit, & successorem. Tumuli vero auctor, nescio metro ne coactus, an quod discrimen vocabuli tunc non attenderetur, Regem dixit, quem recentiores Graeci nisi Imperatorem non appellassent.

(b) Quin ipsemet Arichis sub vitae finem in an DCCLXXXVII. adhaeserat Graecis & in Carolum Mag. conspiraverat, postquam ab eo subactus fuerat: illorumque Missos uxor ejus ineunte an. DCCLXXXVIII. suscepit, quos Stephanus hujus Caesarii pater Neapolim duxit solemni pompa, eadem cum iis consilia, sed re infecta, aliquandiu meditatus. Vide Ep. 64. 88. & 92. Papae Hadriani ad Carolum Magn.

(c) Praemortua nimirum uxore, ut tradit Jo. Diac. Neap. & ante an. DCCLXVIII. quod ex Anast. Bibl. liquet in Steph. III.

(d) Nam pater etsi Episcopus curam non dimiserat Ducatus.

(e) Diutius itaque mansit apud Arichim Caesarius, cui datus est obses, ut puto, post an. DCCLXXIV. quando foedera inter eos fuere diuturniora, ipseque Arichis concessit *diaria*, &c. ut in Erch. n. 2. Sed & *dona obtulit in Ecclesia S. Januarii*, quod perhibet Joannes Diac. Neap. in Chron. Bella enim, de quibus Papa Hadr. Ep. 66. ad Carol. Mag. si ad proxime subsequutos annos sint revocanda, statim sedata fuisse videntur.

(f) Nempe an. XXVI. quod patet ex adnotatis ad lit. d. non autem, ut alii edidere. *Sex, quater, & binos*: idest. 12. Et sane puero duodenni hae competere non possunt laudes.

V *Vita ſenis tenuis poſt nati funus acervum* (*)
Poſt illum paucis credo dieb. eam
L *Lux te praecedat Chriſti, Kariſſime fili,*
Sancte Januari, quod peto, poſce Deum.
Depoſitus eſt XII. Kal. Oct. Imp. novo Conſtantino, & Hereni Aug. anno XIV. (*a*) Ind. XII.

T U M U L U S

BONI CONSULIS ET DUCIS NEAPOLIS (*b*).

Exſtat in occidentali latere Eccleſiae S. Mariae nuncupatae *a Piazza*, in regione Furcillenſi ejuſdem urbis.

B *BArdorum bella invida hinc inde* (*c*) *vetuſta*
Ad lacrimas, Parthenope, cogit ſaepe tuos.
O *Ortus, & Occaſus norit, quo Sico regnavit,*
Suadendo populos munera multa dabat.
N *Nam mox hic recubans ut Principato refulſit,*
Eoſque perdomuit bellis, triumphis ſubdit.
V *Vt reor affatim, nulluſque referre diſertus*
Enumerando viri facta decora poteſt.
S *Sic ubi Bardos agnobit edificaſſe Caſtellis*
Acerre, Atelle (*d*) *diruit, cuſtodeſque fugavit.*
C *Concuſſa loca Sarnenſis, incenditur Furclas*
Cuncta letus depredans cum ſuis regreditur urbem.
O *Omnibus excluſis iſto tantum retinebit antro,*
Metium (*e*), *& annum brebe Ducatu gerens.*

Nam

(*) i. acerbum.

(a) Anno, & menſe fere decurſo ab obitu Prnicip. Arichis, Chriſti ſcilicet DCCLXXXVIII.

(b) Hujus titulos retinui in Acroſtichis demonſtratos.

(c) Vetuſta ſane, & lacrimoſa; quippe Langobardi nunquam Neapolim obtinuere, & ad Boni Ducis uſque aetatem perpetuis an. CC. & eo amplius illam bellis acriter exercuerant.

(d) Imperabat tunc Theophilus, ſub quo res a Graecis praeclare in Langobardia, nimirum Cis-Tyberina, geſtas, tradit Cedrenus p. 429. At Neapolitanos mox ſuccubuiſſe, ex Sicardi aperitur Capitulari.

(e) Pro *Medium* converſo *d.* in *t.* Hinc autem liquet, vel Bonum non ſtatim poſt obitum anteceſſoris, quem Stephanum faciunt, in Ducem evectum: vel ipſum Stephanum

N *Nam moriente eo, tellus magno concussa dolore,*
Inde, vel inde pauper luxit, & ipse senex.
S *Sibi o quam duris uxor cedit pectora palmis,*
Subtili clamitans voce mori parata satis.
V *Vlulatu potius communia damna gementes,*
Pax quia nostra cadit, sed decor ipse simul.
L *Loquax, vigilis, tantus habebatur ab omni,*
Vt moriens Populi corda cremaret idem.
E *Eheu teneri quam lacrimas patiuntur infantum*
Clamitat, (*) ic nobis paxque paborque fuit.
T *Turmatim (a) properant diversi sexus & hetas,*
Funera de tanto voces ubique gemunt.
D *Dapsilis, & fortis, sapiens, facundus, & audax,*
Pulcher erat specie, defensor ubique totus.
V *Virgo precipua, mater Dñi, posce benigna,*
Vt sociare dignetur beatorum amoenis locis.
X XLVIII. hic vixit annos. Obiit die nona Mensis Januarii per (*b*) Indictione duodecima.

FRAN-

num haud decessisse *Ind.VIII.* sive an. DCCCXXX. ut editus ejus Tumulus in aliis etiam depravatus praefert. At reliqua etiam omnis Series Neapolitanorum Ducum eodem hoc vexatur incommodo, perque certa annorum intervalla duci haud valet, cui antiquae Chartulae Neapoli datae esse praesidio probantur, sola cum exprimant nomina, & tempora Graecorum Imperatorum: secus ac in plurimis Chartulis observatum adparet Amalfitanis, & Cajetanis, quae suorum Ducum praenotatae nominibus fuere. Isthaec Cl. Viris Neap. Urbis explicanda profecto forent, quod fervidi expectant studiosi adolescentes, ut nihil ad Patriae Historiam elucidandam deficiat. *Prat.*

(*) i. hic.

(a) De more ex singulis regionibus urbis in Principum virorum morte Populus per turmas ad planctum olim conveniebat; de quo vide me ad Falconem an. MCXXVII.

(b) Anno videlicet Chr. DCCCXXXIV. ac sequenti post obitum Principis Siconis, biennio ante initum Capitulare Sicardi supra descriptum.

FRANCISCI MARIAE PRATILLI

ADDITIO AD TUMULOS DUCUM NEAPOLIS.

TUmulus Theodori Ducis, qui exſtabat olim in Eccleſia SS. Johannis & Pauli, nunc in Eccleſia Monialium S. Mariae vulgo *Donna Romata* translatus, qui valde detritos habet characteres Graecos, quibus inſcriptus eſt. Eundem typis dedit V. Cl. Jo: Mabillonius in Diar. Ital. cap. 21. *felicius explicatum* (ejus verbis utor) *quam antea* a Capacio, aliiſque.

Theodorus Conſul & Dux cum a Fundamentis Templum hoc excitaſſet, & Diaconiam de novo perfeciſſet Ind. quarta Leone & Conſtantino piis Imperatoribus praeclarus Fide & moribus (a) duxiſſet Menſe Octobri hic repoſitus eſt cum vixiſſet Annos quinquaginta (b).

Imperatores hic notati ſunt (ſubdit Mabill.) *ni fallor Leo Iſauricus, ejuſque filius Conſtantinus Copronymus*. Vereor, rectene *indictionem* interpetratus fuerit Mabillonius, quum Theodorus I. Dux A. DCCLIX. obierit, ut ſupra in Chronol. Duc. Neap. pag. 31. At in hujus lapidis ſaniori interpetratione Cl. Viris Neap. inveſtigandum relinquo.

(a) Def. *vitam*. (b) Legendum *triginta*.

TUMULUS

STEPHANI II. DUCIS.

Exſtat in Eccleſia D. Januarii extra urbem Neap. ut ait Capacius Hiſt. Neap. Lib. I. qui illum edidit: in cujus Achroſticis primis, & extremis legitur STEPHANUS CONSUL.

S *SEbae* (1) *cum facinoribus invaſit me horror mortis* S
T *Tellus in pulverem redacta caro mea quievit* T
E *Expectans venturum meum de celis factorem cum fide* E
P *Promiſſionis Reſurrectioniſq; ſuſtinens diem ut Joſep* (2) P
H *Haec Chriſti Martir Januari depoſco* H
(3) *Vt per te meis delictis ignoſcat Sabaoth*
A *Attendite quid mundi mihi profuit miſero gloria* A
N *Nunc dormiens ſileo baptiſmi habens fiduciam tamen* N
V *Vehementer conjux deflet & merens luget* (4) *me diu* V
S *Sodales etenim mei cuncti me ſunt obliti viventes* S
C *Cum ex illis ſit nullus qui ſententiam evadat hanc* C
O *Omnis ergo maledictus cujus cor recedit a Deo* O
N *Nec ullus ſalvabitur vivens niſi Dei crebro invocarit no-* N
S *Sed Dei genitrix Virgo meritis me tuere tuis (men* S
V *Vt eterni examinis die a perpetuo eripiar interitu* V
L *Letariq; cum Sanctis merear dum ad judicandum ve-* L
(nerit Emmanuel (5).

Requieſcit hic Stephanus Dux & Conſul. Vix. Ann. XXXIIII. Obiit XVI. Menſ. Maii Ind. VII. (6)

TU-

(1) i. Saevae.
(2) Pro Joſeph ad achroſtici harmoniam.
(3) Duo hi verſus uniuntur, ut achroſtici ratio habeatur.
(4) Vid. ſup. in Chron. Ducum Neap. in Stephano II.
(5) Scil. Dominus noſter J. C.
(6) Scil. An. DCCCXXIX. ut ſupra innui in Chronol. Duc. Neap.

TUMULUS

EUPHEMIAE NURUS GREGORII DUCIS.

In Collegiata Ecclesia S. Johannis Majoris. Refertur etiam a Capacio Lib. I. Hist. Neap.

Quisquis ad haec Sancti festinas templa Joannis
Obsecro subsistens carmina cerne mea.
Hic quoque cognosces pereant quod regna potentum
Predia divitie umbra velut tenuis.
Hic Euphemie requiescunt membra benigne
Nurus (1) *Gregorii que Ducis alta fuit.*
Namque viro juncta (2) *Stephano dum vixit in orbe*
Semper amando Deum ad bona promta fuit.
Orphanus & pauper hujus solamine vixit
Tristis & afflictus commoda sentit ovans.
Semper eras vigilans meditando gaudia Christi
Qualiter in celo possit habere locum.
Tandem post multum famulando rite Tonanti
Debita persolvens pergit ad astra poli.
Inclite Precursor Domini, & Baptista Joannes
Dicito devote sepe precando Deum.
Christe salus Mundi & hominum plasmator opimus
Dona Euphemie gaudia sancta tue.
Hec nos Gregorius Prefectus, Athanasiusque
Levita tristes mater amanda.

(1) Scil. Gregorii II. Duc. Neap.
(2) Stephanus fil. Gregorii Duci patri fort. praemortuus.

EPISTOLA
LEONIS III. PONT. MAX.
AD CAROLUM MAGNUM IMP.

De irruptione Saracenorum in Graecos sub Anthimo Duce Neapolis An. DCCCXII. die VII. Sept. apud Labbaeum Tom. IX. Concil. col. 159.

Domino Piissimo, & Serenissimo Victori, ac triumphatori filio, amatoris Dei, ac Domini nostri Jesu Christi Carolo Augusto, Leo Episcopus servus servorum Dei.

SCimus igitur vestram a Deo protectam Imperialem potentiam semper de integritate & exaltatione, atque custodia matris suae S. Rom. Ecclesiae, ejusque finibus solertissimam habere solicitudinem; & ideo notum facimus Serenitati Vestrae ea quae nuper audivimus, & ex parte certi sumus. Vestrae siquidem a Deo datae sapientiae incognitum non est, quod illa nefandissima Agarenorum gens partibus Siciliae anno praesente vivere consiliaverat. Nunc autem sicut audivimus in quibusdam Graecorum Insulis conjunxerunt: Pro quibus vero misit Michaël Imp. (*a*) Patricium, & Spadarios cum stolo, ut contra eos, Christo adjuvante, dimicare debuissent. Quumque idem Patricius in Siciliam conjunxisset, direxit missos suos per Beneventum ad Anthimum (*b*) Neapolitanum Ducem, ut cum toto ipso Neapolitano Ducatu, qui illi obedi-

(a) Gregorium nomine Siciliensem Patricium, ut ex altera ejusdem Pontif. Epistola ap. eundem Labbaeum loc. cit.

(b) Firmat haec epistola quae adserit Ubaldus iu Chron. Ducum Neap. nempe Saracenos prope Neapolim irrupisse, ejusque Ducem auxilium Graecis praestare noluisse, ut supnotavi pag. 35.

obedire voluissent navale auxilium ei praebere studuissent. Qui vero Dux occasiones proponens in adjutorio ejus ire contemsit. Cajetani tamen, & Amalphitani aliquanta congregantes navigia in auxilio illius abierunt. Postmodum vero, ut audivimus, ingressi sunt ipsi nefandissimi Mauri, tredecim scilicet navigia in Insulam, quae dicitur *(a)* Lampadusa partibus Siciliae constituta, & praedavere eam. Quumque de praedicto Graecorum stolo septem navigia itidem explorando perrexissent, ut se veritatem cognoscere potuissent, comprehendentes eos Deo odibiles Mauri, occiderunt illos; & dum expectantes eos Graeci, qui miserunt illos ad explorandum, & minime essent reversi, abierunt generaliter super eos, &, Christo miserante, totos illos iniquos Mauros occiderunt, itaut nec unum ex iis vivum reliquerint &c. Absol. VII. Id. Sept.

F I N I S.

IN-

(a) Parum ab Africae oris dissita, nunc titulo Principatus insignita, quem possidet nobilis Familia de Thomasio Capua Panormum translata sub Caroli V. Austriaci Imperio; in eaque refulsit Venerabil. Cardinalis Thomasius hujus seculi initio non tam sanctitate, quam doctrina praeclarissimus.

INDEX

TOMI III.

Con-

V

Z

AD-

ADDENDA.

PAg. 255. lin. 2. poſt verbum Feudatarium, addatur: ſicuti & ſub Graecorum Imperio Neap. Duces non Comites tantummodo Puteolanum, & Cumanos, ſed & Miſenates ſub eorum dominatione habebant, ut ex Chartis apud Scriptores, & praecipue in Gattula, & Murator.

Pag. 296. lin. ult. addendum. Hoc etiam Camparum flagellum in praeſenti anno 1751. renovatum in Campaniae agris deploramus.

CORRIGENDA.

Pag. 37.	lin. 16.	XII. An.	IX. Stepha-
Pag. 39.	l. 35.	Andreae Ducis	Stephani Ducis
Pag. 53.	l. 29.	Latinae	latine
Ibid.	l. 31.	alii	alibi
Pag. 62.	l. 10.	ſequenti	praeſenti
Pag. 65.	l. 27.	obſecurus	obſcurus
Pag. 66.	l. 30.	novi	noni
Pag. 68.	l. 16.	aggeriſſe	aggeris ſe
Pag. 91.	l. 21.	peſſimo Reip. juſtitiam	Reip. damno
Pag. 96.	l. 18.	diſtructu	diſtrictu
Pag. 149.	l. 12.	cum	eum
Pag. 55.	l. 33.	ttubiis	ſubjicit
Pag. 158.	l. 11.	DCCCLXI.	DCCCLXVI.
Ibid.	l. 31.	ſed MCCCLX.	ſed DCCCLXVI.
Pag. 162.	l. 28.	$\overline{III}$ dies	††† dies
Pag. 167.	l. 26.	DCCCLXXIII.	DCCCLXXII.
Pag. 218.	l. 28.	naſciente	neſciente
Pag. 236.	l. 12.	tpſum	ipſum
Pag. 326.	l. 17.	Paudulf	Pandulf
Pag. 328.	l. 5.	creato	creatus

